DANSKEREN

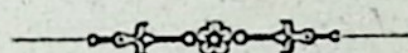
TIDSSKRIFT FOR LAND OG BY

UDGIVET AF

FR. JUNGERSEN, FR. NYGÅRD

OG

L. SCHRØDER

XII. BIND

APRIL — SEPTEMBER

1894

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI I KOLDING VED H. P. WARBERG

INDHOLD.

Daabspagten.

Af Frederik Jungersen.

I.

Kampen om denne er for Tiden oppe i Tyskland saa vel som i Danmark og det dansk-amerikanske Kirkesamfund, og det kan ikke være andet, end at vi herhjemme maa følge den med Opmærksomhed, eftersom det i denne Kamp maa komme for en Dag, om det bærer i Retning af den Tankegang, som Grundtvig gjorde gjældende, eller om hans Modstandere faa Ret.

Jeg skal i det følgende gjøre et Forsøg paa at udrede, hvorledes Sagerne i denne Henseende stille sig. »Danskeren«s Læsere vide jo nok, med hvad Øjne jeg ser paa Striden; men jeg skal gjøre mig Umage for at fremlægge de Grunde, hvorpaa jeg støtter min Opfattelse, saa Læserne selv kunne blive Meddommere.

Jeg vil begynde med at minde om den Begivenhed, som i Tyskland har gjort Spørgsmaalet om den apostoliske Trosbekjendelses Værd og Betydning brændende.[1])

For omtrent et Aar siden afsattes i Würtemberg en ung Præst i Lenzendorf »paa Grund af Brud paa overtagen Embedspligt.«

---

[1]) s. Zahn: Kampen om den ap. Trosbekjendelse, overs. af P. Heegaard.

Denne unge Mand, Kristian Schrempf, havde under sit theologiske Studium ved Universitetet i Tübingen mistet sin Barndoms Tro, havde ved Læsning af vor Landsmand Søren Kierkegaards Skrifter faaet et dybt Indtryk af, hvad personlig Sandhed kræver af os, og kom saa i ung Alder ind i Præstegjerning, idet han dog strags ved sin Embedstiltrædelse ytrede for sin gejstlige Øvrighed, at han ikke ansaa Johannes Evangelium for apostolisk, uden at dette hindrede hans Ansættelse. Efter fem Aars Forløb meldte han sine Foresatte, at han ønskede at ombytte sin Præstestilling med en Ansættelse som Religionslærer ved en højere Læreanstalt, da han følte sig i Uoverensstemmelse med den apostoliske Trosbekjendelse. Man tyssede paa ham og lod ham sidde. Saa skulde han en Søndag prædike over den Tekst: »søger først Guds Rige«, og samme Dag udføre en Daabshandling, og det slog ham, at naar han, for at blive siddende i sit Embede, døbte Børn paa en Tro, han selv var falden fra, saa kunde han ikke prædike over disse Ord; han erklærede saa i sin Prædiken, at han ikke mere vilde døbe paa denne Tro, og indberettede, hvad han havde gjort: han kunde ej forlige sig med anden og tredje Trosartikel. Menigheden vilde ikke finde sig i dette og bad om en anden Præst; Enden blev, at han blev afsat, fordi han ved at udføre en Daab uden at oprette Menighedens Daabspagt havde gjort Brud paa sin Embedspligt.

Manden har fundet Medfølelse hos mange, fordi hans Færd fra Begyndelsen af har været præget af personlig Ærlighed, medens den kirkelige Øvrigheds Færd kun har vist Ønsket om at holde Uroligheder nede; men det har sin store Interesse for os at se, hvorledes Menigheden selv har havt Følelsen af, at der har staaet noget paa Spil, som *den* vil tale med om og paa ingen Maade vil overlade blot til Kirkestyrelsen at afgjøre.

Schrempf, der opgav den gamle Kristentro, er nu personlig kommet langt bort; han vedkjender sig, at han ikke kan se paa Jesus som Frelser, haaber, at Jesus vil vise sig som hans gode Aand, men ængstes stundom for, at lige det modsatte kunde blive Tilfældet; han vover hverken at sige, om Gud er til, eller om han ikke er til o. s. v. Alt dette kunde imidlertid endda foregaa hos et ærligt Menneske, der var undervejs til Sandheden; det eneste, som forekommer mig mistænkeligt, er, at han lader disse aandelige Brydninger foregaa for aabne Døre, i det han paa Tryk fortæller Alverden derom; det er en farlig Ting for Vedkommende selv at være Bekjender, før man har noget at bekjende for andre end den Gud, der ser i Løndom.

Schrempfs Historie gav Anledning til, at Studenterne i Berlin spurgte Professor Harnack, om han vilde raade dem til i Fællesskab med theologiske Studerende fra alle prøjsiske Universiteter at indgaa til rette Vedkommende med Ansøgning om, at Præsterne maatte slippe for at bindes til den apostoliske Trosbekjendelse, og at denne maatte gaa ud af liturgisk Brug, saa den ikke mere skulde lyde i Kirkerne som fælles Trosbekjendelse. — Professoren fraraadede de Unge et saadant Skridt, men hans egen Stilling til Trosbekjendelsen fremgaar af et lille Skrift om denne, oversat paa Dansk af Pastor E. Christiani og af denne anbefalet for sit »frigjorte« Syn: Harnack har bl. a. frigjort sig for det Led i anden Trosartikel: undfanget ved Helligaanden og født af Jomfru Maria. Hans Raad: at beholde den gamle Trosbekjendelse som Kirkens Fællesbekjendelse ved Gudstjenesten, men personlig at frigjøre sig for, hvad der ikke, efter Enhvers eget Skjøn har tilstrækkelig bibelsk Hjemmel, ser temmelig jesuitisk ud, og er ogsaa i Tyskland bleven stemplet saaledes.

Blandt Forsvarerne for den apostoliske Trosbekjendelse fremhæves Professor Zahn, hvis Bog: »Det apostoliske Symbol« er oversat efter andet Oplag paa norsk af Professor,

nuværende Biskop, Bugge i Christiania, der i sit Forord priser Zahn som »*en Fører, til hvem man med Tryghed kan betro sig*« indtil man, ved at følge hans Fræmstilling af Symbolets Historie, »*tilsidst staar ved Vandringens Maal, der er udtrykt i Bogens allersidste Ord: Erkjendelsen af, at vi i og med vort Symbol bekjende den hele Kristenheds Tro*«[1]): et Vidnesbyrd om, hvorledes man i Norge, hvor den for ikke længe siden afdøde Professor Caspari rejste den stærkeste Modstand mod Grundtvigs Syn paa Trosordet, nu under hans Indflydelse er kommen til at se derpaa. Men Zahn har viet sin Bog til Paul Casparis Minde, fordi hans Arbejde er grundlagt paa Casparis, og Caspari er jo igen sat i Gang af Grundtvig, saa vi her strags spore, at den Modstand, som Grundtvig hos os rejste mod Rationalismen paa Grundlag af Kirkens gamle Tro og Trosbekjendelse, paa underlige Veje er bleven Sjælen i den Kamp, som den troende Menighed i Tyskland nu maa føre imod dem, der, efter et Udtryk af den bekjendte tyske Præst Paulsen i Kropp, vil give Menigheden »Professordom« i Stedet for »Kristendom« (Professorenthum statt Christenthums). Thi det føles af Mange dernede i Menigheden selv, at det er *deres* Tro, som der kæmpes om, hvad bl. a. kan ses af et Andragende, som nys er indgivet fra den protestantiske Menighed i Würtemberg til Landets Regering om at sørge for en anden Præsteuddannelse, hvorved Menigheden ikke udsættes for at faa Præster, som føre dem bort fra Kristentroen.

Men for at retfærdiggjøre min ovenfor fremsatte Paastand, at Grundtvig gjennem Caspari og Zahn allerede er bleven en Støtte ogsaa for den tyske Menighed, maa jeg nærmere opholde mig ved Casparis Forhold til Grundtvig.

Naar i sin Tid Professor Clausen, senere Biskop Martensen og allersenest Professor Henrik Scharling have gjort

---

[1]) udh. af mig.

deres Angreb paa Grundtvig, saa have de altid pløjet med *Casparis* Kalv, og Scharling anser Grundtvigs Tankegang (om Daabspagten som stammende fra Kristus selv) for fuldstændig slaaet til Jorden netop ved *Caspari,* som efter hans Mening uigendrivelig har godtgjort, at Trosbekjendelsen umulig kan stamme fra Herren. Beviset er dette: »Der er en indre Selvmodsigelse imellem disse to Paastande: 1) *Kristus har befalet sine Disciple at døbe paa denne Trosbekjendelse i dens bogstavelige Ordlyd,* 2) *den ældste Kirke døber paa Trosbekjendelser af forskjellig Ordlyd. Det er dog aabenbart, at den ene af disse Paastande umuliggjør den anden*«. (Se Henrik Scharling: Halvgrundtvigianismen, S. 22.)

Som bekjendt har Caspari i et Brev til Prof. Fr. Nielsen ikke længe før sin Død opgjort sin Stilling til Grundtvig; dette Brev foreligger nu trykt, og jeg skal fremdrage nogle Ytringer deraf.

Han siger deri: »Jeg har selv oftere følt, at min nuværende Kamp[1]) har adskillig Lighed med Grundtvigs, den Gang han stred mod Clausen, hvis det er tilladt at jævnføre det smaa med det store. Hvad jeg vil, er at hævde den kristelige Tro, Grundtro, mod den alt opløsende moderne Bibel- og Dogmekritik. Denne Tro finder jeg udtalt i Trosbekjendelsen ved Daaben, thi ved Daaben er det, vi have at søge den. Formuleringen af den er overvættes gammel. *To Ting formaar jeg imidlertid ikke at antage: at den ordret har lydt i de ældste Tider saaledes, som vi have den i vor nuværende Daabsbekjendelse, og at den skriver sig fra Herren i den Forstand, hvori dette er Tilfældet med Fadervor. At antage det første formener Trosbekjendelsens Historie mig . . . . og for at antage det sidste maatte jeg have Kirkens udtrykkelige, ligefremme Vidnesbyrd herom.*[2]) . . . Hele Trosbekjendelsen er kun en Udfoldelse af dette Navn

---

[1]) mod Harnack i Berlin. [2]) udh. af mig.

[Faderens, Sønnens og Helligaandens]. Denne Udfoldelse *er sket paa Herrens og Apostlenes Evangelieforkyndelses Grund under Helligaandens Vejledning, saa man kan gjerne sige, at Trosbekjendelsen er et Værk af ham.*[1]) Den er *en Del af Daabspagten.*[1]) Betragtningen af Daaben som en Pagt gaar tilbage til den kirkelige Oldtid, har hersket gjennem alle Kirkens Tidsaldere har Hjemmel i Skriften og følger, for at udtrykke mig saaledes, af selve Sagens Natur. . . . *Det er Grundtvigs store Fortjeneste, en Fortjeneste, der ikke kan vurderes højt nok, at han med Kraft har peget paa, at den kristelige Tro er at søge ved Daaben, i Daabsbekjendelsen, og at han med Kraft har fremhævet og hævdet Daabens Pagtes-Karakter.*«[1])

Man husker Apostelens Ord (Brevet til Romerne, det tiende Kapitel) om det Troens Ord, som er nær i Menighedens Mund (altsaa: som dens Fælles*bekjendelse*) og i dens Hjærte (altsaa som *den ny Pagt,* hvilken Gud skriver paa Menighedens Hjærte, jvf. Jer. 31, 31—34, Esajas 59, 21); Grundtvig gik nu den lige, den korteste Vej: han tog det Ord, *der lever* i Menighedens Mund *den Dag idag* (som dens *Fællesbekjendelse*), i dens Hjærte *(som dens Tro),* ved dens Daab (som *dens Pagt),* og sluttede som saa: en Pagt, der ikke længer *lever* nogen Steds, kan umulig være den oprindelige, som stammede fra Herren selv, thi hans Ord kan ej forgaa; den oprindelige er altsaa den, som har vist sig at kunne leve. Apostlen siger, at i *Troens Ord* er Kristus nær, saa Ingen behøver at fare ned i Afgrunden, at hente ham op, eller til Himlen at hente ham ned, og det tog Grundtvig om Pagtordet; men Caspari fandt Grundtvigs Tankegang altfor uhistorisk og uvidenskabelig og foretog et Helridt for at hente det oprindelige Trosord, i hvilket Kristus *har levet,* op fra de døde. Han har med umaadelig

---

[1]) udh. af mig.

Flid gjennemsøgt Bibliotheker, Arkiver og hele den ældste kristelige Literatur for deri at finde Vidnesbyrd om den første Trosbekjendelses Ordlyd, og da nu de allerfleste saakaldte Kristne have stor Overtro paa en lærd Mands Vidnesbyrd, *men Vantro overfor den hellige almindelige Kirkes Vidnesbyrd, saaledes som det lever og lyder,* skjønt de selv bekjende, at de *tro paa den hellige amindelige Kirke,* saa er Casparis Ord paa dette Omraade blevet en fjerde Trosartikel. Paa Casparis Undersøgelser bygge altsaa Zahn, Harnack o. a. i Tyskland, hos os Biskop Monrad, hvis Bog »Bidrag til den apostoliske Trosbekjendelses Historie« forøvrigt er langt mere lærerig at læse end Zahns, fordi Monrad meddeler udførlige Stykker af de gamle kirkelige Forfattere, han støtter sig til, medens man hos Zahn faar Professorens Tanker, men ikke, hvad de støtte sig til.

Monrads Bog har havt Indflydelse paa den nærværende Strid i den dansk-amerikanske Kirke, idet baade Pastor Vig og Pastor Jersild synes at bygge paa den; derovre har den imidlertid fremkaldt et ualmindelig dygtigt Modskrift af Pastor Fr. L. Grundtvig i Clinton; desværre er dette næppe at faa i Trykken hos os, hvor det hidtil kun kjendes gjennem enkelte Eksemplarer, som Forfatteren har sendt Venner og Bekjendte (deriblandt mig); jeg haaber, det vil blive muligt at faa det gjort videre kjendt. Det er en Afhandling om Tertullian, støttet paa en omhyggelig Gjennemlæsning af alle de (henved 30) efterladte Skrifter af denne bekjendte gamle nordafrikanske Kirkeskribent († 220). Jeg skal i det følgende meddele Uddrag deraf.

Hvad Caspari har naaet som Udbyttet af sin Granskning, har han altsaa ment at kunne udtrykke som ovenfor meddelt, og vi saa, at han selv er kommet et meget stort Stykke paa Vej over mod Grundtvig; men hvad jeg i det følgende kunde ønske at gjøre til Gjenstand for nogle Overvejelser, er det Spørgsmaal: om man kan slaa sig til

Taals med det Standpunkt, han naaede til, eller om man ikke ved Sagens egen Natur drives over til det Standpunkt, som Grundtvig med genial Sikkerhed stillede sig paa fra Begyndelsen.

Jeg skal først gjøre nogle Bemærkninger *om den Maade, hvorpaa Caspari og de, der ere traadte i hans Fodspor, have ment at kunne bygge et Bevis for,* at den oprindelige Trosbekjendelse har lydt anderledes end nu, og siden undersøge, *om deres Resultat med Hensyn til Trosordets oprindelige Fremkomst lader sig forlige med den Stilling, det har faaet og hvis Berettigelse de selv hævde: som Pagtordet.*

II.

Man mener som Regel at kunne gaa ud fra, at den korteste Form af Trosordet, som man finder opskrevet eller mener at kunne efterspore, er den oprindelige, eftersom der ikke kan tænkes nogen rimelig Grund til at udelade de Led, som ikke findes (eller formenes at findes) i den kortere Form.

Lad os en Gang prøve Rigtigheden af dette Udgangspunkt overfor *Herrens Bøn* og *den hellige Nadver.*

Som bekjendt forekommer Fadervor opskrevet i Matthæusevangeliet, Kap. 6,9 flg., og i Lukasevangeliet, Kap. 11,2 flg., men Lukas har den korteste Form. Tager man nu tillige Hensyn til de forskjellige Haandskrifter, saa lyder den korteste Form efter Lukas saaledes: *Fader!*[1]) *Helliget vorde dit Navn, komme dit Rige!*[2]) *Giv os vort dag-*

---

[1]) Ordene: »vor, du som er i Himlene« findes ikke i to af de ældste og mest ansete Haandskrifter: det sinaitiske og det oatikanske.

[2]) i Stedet for denne den anden Bøn, findes hos to Vidner: *lad din hellige Aand komme til os og rense os.* — Den tredie Bøn: »ske din Vilje« findes slet ikke i et Par gamle Haandskrifter og nogle af de ældste Oversættelser; den udelades i Tischendorfs Udgave af det nye Testamente.

lige Brød hver Dag og forlad os vore Synder, thi ogsaa vi forlade Enhver, som skylde os; og led os ikke udi Fristelse! (den syvende og sidste Bøn findes slet ikke, ej heller Lovprisningen: dit er Riget o. s. v. ejheller Amen).

Hos Matthæus findes Bønnen, som vi bruge den, dog synes Lovprisningen ikke at have hørt med til Bønnens oprindelige Form hos denne Evangelist. — Man lægge Mærke til Forskellen i fjerde Bøn: Luk. »hver Dag«, Math. »idag«.

Der er Ingen, der nægter, at Fadervor stammer fra Kristus; men vilde man anvende Professor Henrik Scharlings ovenfor anførte Paastand, at Kristus umulig kunde have befalet sine Disciple at døbe paa vor Trosbekjendelse i dens bogstavelige Ordlyd, naar den ældste Kirke saa dog kunde døbe paa Trosbekjendelser af forskjellig Ordlyd, saa skal jeg foreløbig lade det staa hen, om den nu ogsaa virkelig har døbt paa de forskjellige Bekjendelser, som Caspari mener at kunne opstille, og her blot slaa fast, at man efter Scharlings Bevismaade *nødvendig maatte komme til den Slutning, at Fadervor umulig kan være foresagt af Herren, hvad dog de to nævnte Evangelister berette aldeles udtrykkelig.*

Hos Matthæus, Markus, Lukas og Apostlen Pavlus (1. Kor. 11,23) fortælles udtrykkelig, at *den hellige Nadver* er indstiftet af Herren selv, og dog har ikke to af de fire Opskrifter Indstiftelsesordene aldeles ens: skulde man saa deraf slutte, at Nadverordene slet ikke er af Herren selv foresagte Disciplene for af dem at gjentages, hver Gang Nadveren holdes? Efter Scharlings Bevismaade maatte man nødvendig bære sig saaledes ad. Men netop den Kjendsgjerning, at Fadervor og Nadverordene allerede i det nye Testamentes forskjellige Skrifter fremkomme i forskjellig Opskrift, kan fuldstændig sikkert sige os, *at Trosbekjendelsen saare vel kan være af Herren, og dog,*

uvist af hvilke Grunde, være bleven forskjellig opfattet og afskrevet i den ældste Kirke.

Og vil man gaa ud fra, at den korteste Form er den oprindelige, saa maatte man finde den ægte Form af Fadervor hos Lukas, den ægte Form af Nadverordene hos Markus (14,22 flg.): »*Tager, æder, dette er mit Legeme!*« »*Dette er mit Pagtes-Blod, som udgydes for mange.*«

Den, der tror paa *Kirken, dens* Aand og *dens* Herre vil vistnok sige: jeg tror slet ikke paa, at Kirken paa egen Haand har udvidet Herrens egen Bøn og hans egne Ord i Nadveren, fordi den fandt dem ubrugelige og tvetydige saaledes, som han selv havde givet dem, thi jeg tror aldeles ikke paa, at Herrens egen Aand nogensinde kunde lære Herrens egne Disciple andet end at *holde hans Ord og Befalinger*. Jeg tror aldeles ikke paa, at Aanden, Herrens egen Aand, skulde lære Disciplene at være *over Mesteren,* hvad Mesteren udtrykkelig har sagt, at *de aldrig skulde være,* men hvad de dog maatte være, om de kunde forbedre hans Bøn og hans Indstiftelse! Jeg tror, at Bønnens og Nadverens Ord, som af Herren ere overgivne *til Menigheden mundtligt og aldrig skriftligt,* have holdt sig levende i Menigheden saaledes, som han har overgivet dem, og derfor tager jeg dem, som jeg finder dem i Menigheden, i den Tro, at Herrens Ord ikke forgaa, men at de Former, som have vist sig ikke at kunne holde sig i levende Brug, *derved ere viste ikke at være Herrens egne.* Jeg tror ikke, at der i Herrens egne Nadverord, har fattedes de Ord »*for Eder*« »som kræve idel troende Hjærter,«[1]) eller de Ord: »*til Syndernes Forladelse*«, som kun Matthæus har, og hvorom Luther siger: »*den* er værdig og vel beredt, som har Troen paa disse Ord: »givet og udgydt for Eder til Syndernes Forladelse«, — eller disse Ord:

---

[1]) Luthers Udtryk i hans lille Katekismus.

»til min Ihukommelse«, der samle hele Nadverens Betydning, »thi hvor han kommes ret ihu, lyslevende han er endnu« — men disse Ord findes hverken hos Markus eller Matthæus.

Aanden har aldrig lært Disciplene at forbedre Herrens Bøn og Herrens Nadver, som han selv havde lært dem — og dog forekomme de forskellige Opskrifter! Den Forklaring, som jeg her maa bruge, er denne: det oprindelige Ord har levet sit Liv i Menigheden og forplantet sig uafhængigt af disse Opskrifter, indtil tilsidst Opskrifterne rettede sig efter Livet, ikke omvendt. Man vil sikkert ikke overfor Fadervor og Nadverordene kunne komme nogen Vegne med den Tankegang, at den korteste Form maa være den ældste, fordi det var utænkeligt, at man skulde kunne opgive Bønnerne »ske din Villie« eller »frels os fra det onde«, naar man én Gang havde havt dem, eller opgive Ordene »for Eder«, »til Syndernes Forladelse«, »til min Ihukommelse«, naar de havde lydt fra Begyndelsen.

Jeg tror af den Grund ejheller, man skal komme langt med den Tankegang, at *Daabens* korteste Form er den oprindelige, saa der fra Begyndelsen til en ret Daab kun hørte de Ord (Math. 28,19): »jeg døber dig i Faderens, Sønnens og Helligaandens Navn,« uden nogen bestemt Pagt — thi i saa Fald er Herrens egen Indstiftelse forsvundet for længe siden: der findes ikke den Menighed paa Jord, som nøjes med en saadan Daab, ja endog den allerførste kristelige Daab, om hvilken vi læse: den, som udførtes af Apostlen Peter paa Pintsedag, er ikke saaledes udført: Peter kræver, at de, som vil døbes, maa lade sig døbe *»paa Jesu Kristi Navn«* (Apostlenes Gj. 2,38), saa det kunde ses, at der med »Sønnen« menes Jesus af Nazareth, og at denne Jesus er den Kristus, som Israel ventede. Hørte der oprindelig ikke mere med til en ret Daab, end at man ordret siger: »Jeg døber dig i Faderens og Sønnens og Helligaandens Navn,« saa har allerede Peter fundet Daaben

efter Herrens egen Indstiftelse ubrugelig og maattet lade sin egen Visdom bøde paa Herrens Mangel paa Fremsyn — thi Enhver kan jo se, at denne formentlig oprindelige Daabsform uden nærmere Bestemmelser *slet ikke er brugelig for Kristne, da den ligesaa godt kunde bruges af Antikrist,* der jo nægter, at Jesus er Kristus og Guds Søn.

Men Aanden er dog visselig ikke givet Peter og Apostlene for at lære dem at *mestre deres eneste Vejleder, som var Kristus* (Math. 23,10), men for at lære dem at forplante i Menigheden *alt, hvad han havde befalet dem at holde* (Math. 28,20), hvilket han jo sætter som sit Vilkaar for »*at være med dem alle Dage indtil Verdens Ende.*«

Vilde man nu slutte, at den oprindelige Bekjendelse ved Daaben kun lød paa dette: »jeg tror, at Jesus er Kristus,« saa kommer man tilkort med den uomstødelige Kjendsgjerning, at Trosbekjendelsen intet Sted i Kristenheden har holdt sig i denne korte Form, hvad altsaa atter maatte bevise, at Herrens egne Ord ikke havde holdt sig, men i Tidens Løb havde vist sig ubrugelige.

Vilde man holde sig til Markus 15,15 »*hvo, som tror og bliver døbt, skal blive frelst,*« saa vil moderne Bibelkritikere strags gjøre den Indvending, at dette Skriftsprogs Ægthed er omtvistet; men selv om man kunde hævde Ægtheden, saa nævnes her jo ingen bestemt formet Tro. Vilde man saa sige: til Daabens Pagt efter Herrens egen Indstiftelse hører aldeles ikke Bekjendelse af Tro *i et bestemt formet Ord,* saa kommer man atter tilkort overfor den uomstødelige Kjendsgjerning, at en saadan uformet Daabspagt efter Herrens egen Indstiftelse intet Steds i den hele Kristenhed har vist Spor af Levedygtighed, men, om den end ikke er kommen dødfødt til Verden, saa har den dog ikke overlevet nogen Menneskealder, men er omkommen i sine spæde Aar, thi der findes ingen Mennesker i hele Kristenheden, som have kunnet nøjes med en uformet Daabspagt;

saa at Herren intet Sted paa Jord skulde have kunnet skaffe sig en Menighed, der vilde have den Ærbødighed for ham: at rette sig efter hans Indstiftelse uden alle Forbedringer.

Saa gaa vi til den *formede Daabsbekjendelse,* og der kan næppe være Tvivl om, at allerede Apostlen Pavlus har kjendt en Pagt i fast Form, siden han takker Gud for, at *Romerne af Hjærtet vare blevne den* Lærdoms Form *lydige, til hvilke de vare blevne overgivne* (Rom. 6,17); vil man gjennemlæse det sjette Kapitel i Romerbrevet, saa ledes man hen til, at denne faste Lærdoms Form hørtes ved Daaben, efter som hele Kapitlet drejer sig om, hvad Brevets Læsere vare »døbte til« ɔ: hvad de romerske Kristnes Daabspagt indeholdt.

Kan man nu ikke overbevises om, hvorledes denne Pagt lød, ved at efterse, hvad der har holdt sig i levende Brug i Romerkirken, og fra den har forplantet sig til os, og holdt sig hos os. saavelsom i den engelske og tyske Kirke, men vil man ved Videnskabens Hjælp finde en kortere Form, som skulde være den oprindelige, saa kommer man til det saa meget omtalte »gammelromerske Symbol«, som nu ingen Steds lever, men hvilket Caspari mener at have fundet som en bortkommen Oldsag, hvis Forsvinden af de Levendes Land beklages meget af Biskop Monrad, som finder det simplere end det, han kalder det nyromerske ɔ: det, som vi bruge, men hvem det aldrig synes at være faldet ind, at »Herrens Hjærtes Tanker vare fra Slægt til Slægt,« hvorfor nødvendig hans Ord i Levedygtighed maa overgaa alle Mennesketanker og deres Udtryk i Ord.

Professor Hammerich har kaldet dette saakaldte »gammelromerske Symbol«, »en lærd Digtning«, og han var jo dog ikke nogen ukyndig Mand; senere har langt mindre kyndige Mænd slaaet sig til Ridder derpaa, men jeg formoder, at der nu til Dags er mange, der i deres Hjærter sige som saa: Ja tak, vi have faaet nok af denne Sikkerhed

paa anden Haand, denne Tryghed paa Grundtvigs Kappe; en stor Mand som han kunde maaske have Lov til at lege med Videnskabens Resultater og behandle »Papirslapperne, fundne i Krogene«, med et overlegent Smil, men dertil er I nulevende altfor smaa; og Tiden er bleven en anden, vi ere mere realistiske, og vi tro, at Videnskaben holder sig til reale Kjendsgjerninger, derfor ville vi gjerne høre lidt om, hvad der staar paa disse Papirslapper, vi have en Mistanke om, at I ikke omgaas dem ganske ærligt, og I gjøre os helt nysgjerrige med Eders megen Tale om, at Menighedens Vidnesbyrd skal være os nok; vi ere blevne bange, at I ville skjule noget for os, maa vi bede om at faa det lagt paa Bordet!

Jeg skal da meddele det saakaldte gammel-romerske Symbol og søge at gjøre Rede for, hvorledes man mener at have udfundet dets Form, og med hvad Ret eller Uret dette er skét.

Det skal have lydt saaledes:

Jeg tror paa Gud Fader, den almægtige.

Paa Jesus Kristus, hans eneste Søn, vor Herre, født af Helligaanden og Jomfru Marie, korsfæstet under Pontius Pilatus, begravet, den tredie Dag igjen opstanden fra de døde, opfaren til Himmelen, siddende ved Faderens Højre, derfra han skal komme at dømme levende og døde.

Jeg tror paa Helligaanden, den hellige Kirke, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse.

De mest i Øjne faldende Forskjelligheder er altsaa disse: i første Artikel forbavses man ved ikke at finde Ordene: »Himmelens og Jordens Skaber«, i anden paafalder det mest, at »pint«, »død« og »nedfaren til Dødsriget« fattes; i tredje fattes Betegnelsen af den hellige Kirke som »almindelig«; og »det evige Liv«, hvilket sidste Led maa forekomme os som det Udtryk, der i sig samler Alt, hvad der var Maalet for Frelserens Gjerning, nævnes slet ikke.

Man kan nu ikke hjælpe sig ved at sige, at de nævnte Led, der fattes, saa at sige ligge i de Ord, der findes, og af Enhver kan udledes deraf; der er ikke god Mening i at sige, at Trosordet i sin nuværende Skikkelse er *et Værk af Helligaanden,* og samtidig at fastholde, at Tilføjelserne egenlig ere *overflødige* og *skæmme den oprindelige enfoldige Form* (saaledes ser Monrad derpaa): saa skulde Herren have ladet *sin Aand* gjøre *unyttige* og *overflødige* Tilføjelser! Man bliver nok nødt til at sige, at Ordet i denne formentlig oprindelige Form *ikke har kunnet holde sig, fordi det i Tidernes Løb har vist sig ikke at kunne gjøre Fyldest som Grundvold for Kirken.* Der kan jo nemlig ikke være Tvivl om, at hvad der af Kirken udgives for at være den levende Guds Pagt med Menigheden, det udgives for at være Grundvolden for Kirken, og da kommer man i den Vanskelighed at maatte sige: *enten er Pagtens Ordlyd ikke af Vigtighed,* i saa Fald kan det ikke være Helligaandens Sag at forme den, eftersom Helligaanden umulig kan indlade sig paa et Arbejde, som ikke betyder noget; *eller den er af Vigtighed,* i saa Fald vidner det imod *Aandens Fremsynethed og Visdom,* hver Gang Aanden selv ved Tillæg nødes til at erklære den tidligere Form for utilstrækkelig som Grundvold. Hertil kommer saa, at naar man til en given Tid f. Eks. gjør en saadan Tilføjelse, som at sætte Ordet »almindelig« ind i tredje Artikel til Kjendetegn for Kirken, saa bliver den Kirke, der skal kjendes som »den almindelige«, netop derved ikke »den almindelige« ɔ: den, som gjælder for *alle Tider* og alle Steder — altsaa nødvendig maatte gjælde ogsaa for den Tid, der forløb, inden Kirken blev kaldet »den almindelige«. Det er klart, *at enten er Tilføjelsen betydningsløs,* og saa kan den ikke tilskrives Aanden, eller *den indeholder en Usandhed,* og i saa Fald kan den ejheller være af Aanden. Dette er ingenlunde et blot Tankeforsøg;

det er let at se, at i det Øjeblik, hvor man kommer til at trænge til denne Tilføjelse til Kirken: »den almindelige« og selv gjør den under Fjendens Øjne, i Paasyn af dem, hvem man vil udelukke fra Delagtighed i den rette, almindelige, for alle Tider og Steder gyldige Kirke, nødes man jo til at beraabe sig paa *det oprindelige i Modsætning til* alt, hvad senere er tilføjet!

Hvor har man saa fundet dette gammel-romerske Trosord? Først hos Presbyteren *Rufin fra Akvileja* († 410). Læserne véd formodenlig, at man i den ældste Tid ikke opskrev Trosordet paa Papir, hvilket ingenlunde kom af Skjødesløshed eller Mangel paa Ærbødighed for det, men tværtimod vidner om, at man ansaa det for *et Guddomsord,* nemlig selve den ny Lov, som efter Profeten Jeremias skulde findes indskrevet ikke paa Stentavler, men paa Hjærtets Kjødtavler (jvf. Jer. 31,31 flg. og 2. Kor. 3, 3—6); Rufin gjentager selv i sit Skrift »Det apostolske Symbols Fortolkning«[1]) denne gamle Regel, at »Symbolet ikke maatte opskrives, hverken betros til Blade af Papir eller Skind, men skulde gjemmes i troendes Hjærter, til Bevis paa, at Ingen havde lært det af Bøger, der kunde falde i Vantroendes Hænder, men at det kom fra den gamle Apostellære.[2])

Udtrykket Symbol gjengiver Fr. Grundtvig i sin Afhandling om Tertullian ved »Pasord«. Ligesom Soldater kjende hinanden som tilhørende samme Hær, naar de faa Feltraabet, saaledes kjendte man i den gamle Kirkes Menigheder tilrejsende Kristne paa, at de kjendte den fælles kristne Tro, der ikke i sin Ordlyd overgaves til andre end til troværdige Mennesker i Menighedens Paahør (man støttede sig heri til 1. Timotheus 2,2: hvad du har hørt af mig i mange Vidners Paahør, overgiv det til

---

[1]) oversat af Muus.

[2]) Muus's Oversættelse, S. 4.

troværdige Mennesker), altsaa ej til Hedninger og udenforstaaende.[1])

Rufin beretter Trosordets Oprindelse saaledes: da Apostlene skulde skilles ad, fastsatte de mellem sig en Regel for deres Prædiken, at de ikke, naar de kom fra hinanden hver sin Vej, skulde afvige i Lærdommen.[2])

Denne Tankegang ligger til Grund for Udtrykket »den apostoliske Trosbekjendelse«, og bærer Vidnesbyrd om, at man i den gamle Kirke over alt ansaa Trosordet for at være forplantet fra Apostlene; men, som man ser, taler Rufin her kun om en fælles Form for Ordets *Prædiken,* ikke om Ordet *som Led i Guds Pagt med Menigheden,* hvor der atter kan blive Spørgsmaal om, hvor vidt Apostlene kunde have Fuldmagt til at indsætte det, der efter deres Skjøn var den rette Grundform *for Forkyndelsen,* paa et Sted, hvor det *binder baade Gud og Mennesker.* — Jeg skal siden fremføre Vidnesbyrd for, at man i den gamle Kirke ogsaa gik videre og fastholdt, at Trosordet var *af Herren selv* overgivet Apostlene.

Om nu Rufin i sin Forklaring har villet gjengive hele Symbolets Ordlyd, kan med Grund drages i Tvivl, da han uden nogen Bemærkning selv omtaler, at det ikke maatte opskrives, medens det ikke fremgaar af hans Ord, om dette ikke længer overholdes af ham selv og hans samtidige. Sikkert er det imidlertid, at hans Forklaringer kun dreje sig om de ovenanførte Led, dog med Tilføjelse af Leddet om Herrens Nedfart til Dødsriget, hvorom han udtrykkelig siger, at det ikke findes i Romerkirkens Symbol og ikke i de østerlandske Kirkers; han tilføjer: »Ordet synes heller ikke at sige andet end »begravet».«

---

[1]) man kan her tænke ogsaa paa 2. Johannes Brev, V. 10: hvo, som kommer til Eder og fører ikke den Lærdom (V. 9 *Kristi Lærdom),* optager ham ikke i Eders Hus og byder ham ikke velkommen.

[2]) Muus's Overs., S. 3.

Nu slutter man saaledes: naar Rufin kun paa et enkelt Sted omtaler en Afvigelse fra Romerkirkens Symbol, *saa er han i alle de andre Stykker i fuld Overensstemmelse med denne;* han siger selv, at der i første Artikel findes enkelte Tilsætninger i andre Menigheder, *men ikke i Romerkirken,* »som jeg mener kommer af, at *aldrig noget Kjætteri dér har taget sin Begyndelse, men den gamle Skik holdes, at de, som skulle annamme Daabens Naade, fremsige Symbolet offenlig i det troende Folks Paahør*[1]*) og følgelig ikke et eneste Ords Tillæg kan undgaa ældre troendes strænge Øren*« (Muus's Overs., Side 5).

Dette sidste ville vi huske, fordi det ganske rigtig synes at umuliggjøre Forandringer i, hvad Romerkirken havde hørt fra Begyndelsen; naar vi derfor, saa snart Romerne begyndte at opskrive deres Trosbekjendelse, finde denne saaledes, som vi have den, da spørger man: hvorledes skulde Forandringerne være komne?

Men i den lærde Verden har man været temmelig enig om at slutte sig til det gammel-romerske Symbols Ordlyd, og dette er Hovedhjørnestenen i den Bygning, som af dem er opført under Navn af det apostoliske Symbols Historie; Rufinus siger selv i et andet Skrift (se Monrad, S. 42), at han »aldrig har havt og ikke har eller vil komme til at have anden Tro end den — — — som den romerske og alexandrinske og vor akvilejensiske Kirke fastholder og som prædikes i Jerusalem« — (hvor man dog kan lægge Mærke til, at han fastholder Troens Enhed med Rom, men jo selv har angivet, at Rom *ikke* har »nedfaren til Dødsriget«). Monrad siger: »Det er altsaa i højeste Grad sandsynligt, at han ikke har forbigaaet nogen Afvigelse fra det

---

[1]) jvfr. 2. Tim. 2,2 og 1. Tim. 6,12: »grib det evige Liv, til hvilket du ogsaa er kaldet, da du aflagde den skjønne Bekjendelse for mange Vidner.«

Symbol, som han selv ansaa for det oprindelige, det er: det romerske, og ved Rufinus faa vi saaledes Kundskab om dette. Man siger, det er kun en Formodning; vel, det være en Formodning, men man maa dog indrømme, at det er en Formodning, hvis Rigtighed er i højeste Grad sandsynlig; støttes den ved Vidnesbyrd anden Steds fra, bliver den til Vished« (S. 45).

Men Tingen er, den støttes ikke, der er tværtimod vægtige Vidnesbyrd imod den. Her vil jeg tillade mig at anføre nogle Ord af Frederik Grundtvigs Bog om Tertullian. I denne hedder det S. 10 som Tertullians Ord: »hvad det var, Apostlene forkyndte, med andre Ord: hvad det var, Kristus havde aabenbaret dem, kan, som jeg her maa fastslaa, ikke rettelig blive bevist paa nogen anden Maade end ved selve de Kirker, som Apostlene selv har grundet. — — — — Saa maa det ogsaa være klart, at den Lærdom (eller Lærdomsform, se Rom. 6,1), som stemmer med de apostoliske Kirker, disse Troens Moderskjød og oprindelige Kilder, maa være Sandhed, idet den utvivlsomt er, hvad Kirkerne har modtaget fra Apostlene, *Apostlene fra Kristus, Kristus fra Gud*.....Vi i Karthago *har Samfund med de apostoliske Kirker, fordi vor Lærdom i intet Punkt er forskjellig fra deres.*« Det er allerede heraf klart, at Tertullian troede sig i fuld Overensstemmelse med Romerkirken, den fornemste af de apostoliske Kirker; men det bevidnes endnu bestemtere, og det med Hensyn til det Led af Troen, som efter Rufin ikke skulde findes i det gammel-romerske Symbol: at Gud Fader er *Skaberen*. Saaledes hedder det nemlig videre (anf. Bog, S. 18): »Hvor Tertullian kommer til at tale om *Menigheden i Rom,* antyder han nogle Led af dens Bekjendelse, som særlig var ubehagelige for Kjætterne. Han siger oven i Kjøbet, at de »hører til Pasordet« (Troens Ord ved Daaben) og »besegles med Vandet«. Heri forekommer »En Gud, Verdensaltets

Skaber.« — Kjætteren Marcion havde sat Skaberen ud af Troens Regel; herom siger saa Tertullian: »ingen Lærdom vil med Rette kunne tages som apostolisk uden den, som til denne Dag er forkyndt i de Kirker, som Apostlene har grundet. Der vil imidlertid ikke kunne findes *nogen Kirke af apostolisk Oprindelse,* som ikke grunder sin Tro paa *Skaberen.*« »Fra Kristus og ned til Marcions Tider var der ingen anden Gud end *Skaberen i Sakramentets Regel.*« »Alt Kjætteri er trængt ud ved denne Sandhedens Kile, idet Kristus derved *er bevist ikke at have aabenbaret nogen anden Gud end Skaberen.*«

Det er her utvetydig bevidnet af Tertullian, at han fandt Ordet om Skaberen i sin Trosbekjendelse og vidste sig heri *i fuld Overensstemmelse* med *alle* apostoliske Kirker, *ogsaa med den romerske.*

Men at Tertullians noget ældre samtidige Irenæus († 204) ligeledes beraaber sig paa »den urokkelige Sandhedsregel, som vi faa ved Daaben«, som er »varslet af Profeterne, fuldkommet af Kristus, forkyndt af Apostlene, »at denne Sandhedens Regel for ham indeholdt Leddet om, at Gud er Skaberen, og at han fremfor alt paastod sin Enighed med Rom, med hvilken det var nødvendigt, at alle Kirker stemmede overens, det er vel bekjendt, og *det er altsaa her to af Oldkirkens navnkundigste Skribenter, hvis Vidnesbyrd gaa bestemt imod Casparis, Monrads, Zahns og de andres Formodning om, at man ved Hjælp af Rufin kan faa Ordlyden af første Trosartikel i Rom.*

Og dette er jo allerede i og for sig tilstrækkeligt til at vise, at dette Grundlag ingenlunde er sikkert.

Det skal dernæst bemærkes (Prof. Hammerich: »Om det apostol. Symbols Oprindelighed«, S. 39), at ifølge Haandskrift og de fleste Udgaver findes Tillægget »*almindelig*« (om Kirken) *hos Rufin selv.*

Det skal endvidere bemærkes, at Monrad (S. 121) anfører af Hieronimus: »den kristelige Lærdoms hele Sakrament

slutter med Kjødets Opstandelse,« og da *han* ogsaa i denne Henseende stemmer overens med Rufinus, saa kan der næppe være nogen Tvivl om, at den gammelromerske Trosbekjendelse har endt med Kjødets Opstandelse. Hvor uhyre vanskeligt det er at gjøre slige Slutninger, kan ses af et Sted i Prof. Hammerichs nys anførte Skrift, S. 40: »I sin Prædiken over 1. Korintherbrev siger Krysostomus, at den, der skal døbes, *til Slutning* bekjender: jeg tror paa de dødes Opstandelse, og derpaa døbes. Dette, som det synes, afgjørende Udsagn har ledet Biskop Pearson og efter ham Prof. Caspari ganske paa Vildspor. I theol. Tidsskr. for Norge 2,145 anvendes et hélt Ark for at godtgjøre, at »de klare Ord ikke lade ringeste Tvivl tilbage om, at Krysostomus's Symbol sluttede med de Ord: de dødes Opstandelse.« »Men,« siger Hammerich, »nu vende man blot Bladet, og saa hedder det i samme Prædiken, at »paa et evigt Liv« følger i Symbolet efter Opstandelsen, og der henvises til, at man altsaa ikke maa tage Opstandelsen f. Eks. i Lighed med Lazarus's, der atter døde.« — Altsaa kan det klarlig ses, at man kun faar usikre Gjætninger at holde sig til ved at følge disse lærde Undersøgelser og sikkert gjør bedst i at følge den Tankegang, som Grundtvig (Kristelig Børnelærdom, S. 341) udtrykker saaledes: »For Resten følger det af sig selv, at om man i en vis Biskops Tid, enten i Karthago eller i Akvileja eller i Rom selv havde prøvet sorte Kunster med den apostoliske Trosbekjendelse, da blev det Vedkommendes egen Sag og maatte langt snarere tjene til at bekræfte end til at afkræfte den apostoliske Trosbekjendelses kristelige Ægthed, siden Kirkehistorien vil vise, at saadanne Forsøg langt fra at lykkes i Frimenigheden, tværtimod hidtil sporløst forsvandt, hvor de kom frem.« — Dette vil altsaa sige, anvendt paa den »gammelromerske«: sæt, den virkelig en Gang har lydt saaledes et eller andet Sted, saa kan man sige, at den er forsvundet, fordi den ikke

var Herrens Ord, og fordi Aanden derfor har nægtet at holde den i Live, Helligaanden, der jo, som Luther siger, har det Hverv at »*opholde os i den eneste rette Tro*« (se Luthers Forklaring til den tredie Trosartikel); vi kan altsaa rolig sige: Herren har ikke kjendtes ved den og kjendes den Dag idag ikke ved den som sit Ord.

»Og jeg — dette er min Pagt med dem, siger Herren: min Aand, som er over dig, mine Ord, som *jeg* har lagt i din Mund *skal ikke vige fra din Mund eller fra dine Børns Mund eller fra dine Børnebørns Mund, siger Herren, fra nu af og til evig Tid*« (Es. 59,21) — hvilket kan sammenholdes med, hvad Apostlen Peter (1. Pet. 1,23 flg.) taler om »den uforkrænkelige Sæd,« »det levende og blivende Guds Ord,« »Herrens Ord«, som »bliver evindelig,« — hvad der klinger igjen hos *Irenæus* (»den *urokkelige* Sandhedsregel, vi faa ved Daaben«) hos *Tertullian* (»Sandhedens Regel er *uforanderlig og ubevægelig og uforbederlig*«) hos *Ambrosius* (»man tro Apostlenes Symbol, som den romerske Kirke bestemt vogter og bevarer uforandret«), *Augustin* (»Sandhedens uforanderlige Regel, den ubøjelige Trosregel«), eller som det fyldigere er udtrykt af Galleren *Vincentins* (i femte Aarh.): »Jeg kan ikke noksom undre mig over nogle Menneskers saa store Afsindighed, det forblindede Sinds saa store Myndighed, endelig den saa store Begjærlighed efter at fare vild, at de ikke nøjes med den én Gang overleverede og fra gamle Dage modtagne Trosregel[1]) men Dag for Dag søge Nyt og bestandig ønske at tilføje, forandre, fradrage Religionen noget, ligesom den ikke var himmelsk Lære, som fyldestgjør ved én Gang at være aabenbaret, men en jordisk Indretning, der ikke kan fuldkommengjøres uden ved bestandig Forbedring eller

---

[1]) jvfr. Juda Brev, V. 4: Troen, som én Gang (for alle) er overleveret de hellige; smsts. V. 5: I, som én Gang (for alle) har faaet Alt at vide.

snarere Dadel. — O Timotheus, bevar det nedlagte, fly Snaks vanhellige Nyheder — — — bevar, siger han, det nedlagte, den almindelige (katholske) Tros Talent ukrænket og uskadt.«

Der kunde anføres meget mere, men de anførte Steder fra det gamle og ny Testamente og fra den gamle Kirkes Forfattere ere alle enige i, at Kirken har at vogte som uforanderlig den Tro, som er den overgivet, og det af den Grund, atden er givet som et *Herrens Ord* (Peter), *selve den ny Pagt* (Esajas), som Mennesker ej *maa* forkrænke, forandre, forvanske under Forsøg paa at være klogere end Gud og hans Søn og hans Aand. — At Mennesker *have* forgrebet sig derpaa, det er sikkert; Spørgsmaalet er, om de, som have gjort det, have faaet Vidnesbyrd i Livet om, at Herren ikke saa paa sligt, men skjænkede sin Aands Rigdom uden Hensyn dertil.

Jeg skal endnu (jvfr. Monrad, S. 79 flg.) meddele, hvorledes Prof. Caspari tænker sig at godtgjøre det gammelromerske Symbols Ælde, fordi det giver et Begreb om, hvad en lærd og skarpsindig Mand kan bygge op, skjønt Grundvolden for hele Bygningen dog nok ligger i Luften: Tillæget »én« (det menes jo at være lagt til »Gud« i første, til »Herren« i anden Artikel) maa i Østerlandet være *kommet ind i*[1]) Symbolet nogen Tid efter de store gnostiske Systemers Opkomst c. 150. Heraf følger, at Symbolet ikke vel kan være kommet til Rom, som ikke har det, efter denne Tid. — — »Kjødets Opstandelse« i Stedet for »de dødes Opstandelse« er ukjendt i Bibelen, synes at være sat ind mod Gnostikerne, men da man allerede i det ny Testamente taler om disse Kjættere, er dette Udtryk *kommet ind i*[1]) Symbolet meget tidligt, vi føres derved op imod Aposteltidens Slutning. — Det oldromerske Symbol *mangler*[1]) »Himlens og Jordens Skaber«, »almindelig« om Kirken,

---

[1]) alle Udhævelser af mig.

samt »det evige Liv«. »*Da det er utænkeligt, at man i Rom skulde have udeladt alle disse Bestanddele af Symbolet, dersom man havde havt dem i det Symbol, man fik fra Østerlandet, saa maa de den Gang, de kom til Rom, have manglet deri.*« — Men Ordet »Skaberen« har sikkert hørt med til Irenæus's Symbol og er af ham medbragt fra Lilleasien og har sikkert dér allerede længe været optaget i Symbolet; »almindelig« som Tillægsord til Kirken forekommer tidlig i andet Aarhundrede hos Ignatius og i Menigheden i Smyrna, »det evige Liv« har hørt med til Irenæus's Symbol — da nu Symbolet i Rom fattes de nævnte tre Led, maa dette meget tidlig være kommet fra Østerlandet til Rom. Vi tage efter det fremsatte næppe fejl, naar vi sige, at Begyndelsen af den efterapostoliske eller snarere Slutningen af den apostoliske Tid var det Tidspunkt, hvor dette skete. —

Denne Bygning hviler nu paa den Grundvold: 1) *at den kortere Form er den ældste,* 2) *at Symbolet i Rom skal kunne ses hos Rufin.*

1) Med Hensyn til det første gjælder, som ovenfor paavist, at i saa Fald maatte Nadverordene oprindelig, *efter Herrens Indstiftelse,* have manglet Ordene: »for Eder«, »til Syndernes Forladelse«, »til min Ihukommelse« (Markus), Fadervor *efter Herrens Lærdom* have manglet »vor« i Tiltalen til Faderen, ligeledes »du, som er i Himmelen«, hele tredie Bøn, saa vel som den syvende, Lovprisningen og Amen; i Bønnen om det daglige Brød skulde ikke staa »idag« men »hver Dag«.

Prøv nu paa, om man kan slaa sig til Taals med, at de andre Led har »*staaet og banket paa og af sig selv har trængt ind i*« Nadverordene og Herrens Bøn og forbedret dem — saaledes som man siger om de formentlig tilkomne Led i Daabspagten!

2) Hvad det andet angaar, saa staa Irenæus's og Tertullians Vidnesbyrd om Ordlyden af den romerske Kirkes

Trosbekjendelse stik imod Rufins, og Rufin er temmelig almindelig anklaget for Upaalidelighed, hvad man aldrig har ymtet om med Hensyn til Irenæus og Tertullians: m. a. O. hele den Bevisførelse, hvorved Caspari begrunder sin Fremstilling af »Symbolets Historie« svæver i Virkeligheden i Luften.

At man i Tyskland altid har været yderst lettroende overfor »videnskabelige« Æventyr, beviser bl. a. den tyske Filosofis Historie, og at man i det hele er fristet i den Retning i de lærde Kredse, medens man der har overoverordenlig vanskeligt ved at tro *Menighedens Vidnesbyrd,* skjønt vor Herre Jesus *aldrig har indsat Videnskaben til sit Vidne i Verden, men aabenbart har indsat sin Menighed dertil,* ja det beviser Grundtvigianismens Historie, thi hvad Grundtvig har villet er jo netop dette: at vise os hen til det fælles Vidnesbyrd, som lever i Menighedens Mund og Hjærte.

I det ovenanførte Brev fra Caspari til Fred. Nielsen, hedder det: 1) »jeg formaar ikke at antage, at Trosbekjendelsen i de ældste Tider har lydt ordret saaledes, som vi have den i den nuværende Daabsbekjendelse eller 2) at den skriver sig fra Herren i den Forstand, hvori det er Tilfældet med Fadervor; det første ikke, fordi Trosbekjendelsens Historie hindrer mig deri, det andet ikke, fordi jeg dertil maatte have Kirkens udtrykkelige, ligefremme Vidnesbyrd.«

Jeg har nu søgt at eftervise Fejlen ved *Casparis* Fremgangsmaade i det første Stykke, og fundet den deri, at han *søger det levende Herrens Ord blandt de døde,* hvad nødvendig maatte mislykkes.

Jeg skal søge at eftervise en lignende Fejl over for det andet.

Caspari savner »*Kirkens*« udtrykkelige, ligefremme Vidnesbyrd om Trosordet som et Ord af Herren — og hvor ofte har man ej hørt samme Savn udtrykt af Prof.

H. N. Clausen, af Martensen, af Monrad og af Scharling, og naturligvis gjenlyder det samme i Tyskland hos Zahn, som taler om Grundtvigs »sværmeriske Overdrivelse af Trosbekjendelsens Betydning«.

Hvad mon Caspari forstaar ved »Kirkens« Vidnesbyrd? Jeg tager sikkert ikke fejl, naar jeg siger, at han derved mener: Vidnesbyrd fra de dødes Rige, fra Kirkefædrene — paa god theologisk Maner; thi indenfor den theologiske Kreds er man idelig fristet til at gjøre »Kirken« til ét med de skrivende Theologer og deres Lærdomme. Men selv efter denne Forstaaelse vil »Kirkens« udtrykkelige, ligefremme Vidnesbyrd ikke fattes.

Jo mere der drages frem af de oldkirkelige Skribenters Udtalelser om dette Spørgsmaal, og jo mere man lærer at læse den hellige Skrift med dette for Øje, desmere tror jeg, man vil komme til at give Fr. Grundtvig Ret, naar han i sin Afhandling om Tertullian siger (Side 11): *»den, der ikke opfatter Troens Ord som Herrens eget, som Kirkens Grundvold og Livets Sæd, vil aldrig ret komme til at forstaa den hellige Skrift eller den gamle Kirke, hvis Liv helt igjennem var baaret af og drejede sig om dette Ord.«* Jeg har i mit lille Skrift: »Den frie Tanke, Theologien og den levende Gud« alene efter Monrads Bog eftervist 18 Steder i de hos denne Forfatter anførte udførlige Uddrag af de forskjelligste kirkelige Skribenter fra den kirkelige Oldtid, hvor det mere eller mindre tydelig kan skjønnes, at Tanken om Trosordet som givet af Herren var disse Mænd nær, og jeg har tillige anført et pudsigt, forunderlig slaaende Bevis paa, hvor vanskeligt det er for en lærd Mand at faa Øjnene op for Sandheden i det, som man fra videnskabelig Side var kommen i Vane med at behandle som »Grundtvigs Legende om det levende Ord af Herrens egen Mund«. Monrad begynder sin Bog med en højtidelig Erklæring om, at noget saadant som Grundtvigs Paastand aldrig er hørt i

Kirken; længere hen i samme Skrift maa han selv erklære, at man *aldeles utvivlsomt i Menigheden i Alexandria mente i Trosordet at have et Ord af Herren selv!*

Hvis man nu ved »Kirken« forstaar en halv, en hel eller to Snese Forfattere om kirkelige Spørgsmaal, saa vil man hos Fr. Grundtvig kunne finde en stor Bestyrkelse i den Tankegang, at Daabspagten, Trosordet indbefattet, er givet af Kristus selv; thi det er klart, at bl. a. Tertullian har levet og aandet deri. »Jeg vil paa Forhaand fastslaa,« siger Tertullian, »at der er noget og noget aldeles bestemt, som Kristus har lært, som Hedningerne fremfor alt er forpligtede til at tro og af den Grund at søge, for at de, naar de have fundet det, maa kunne tro det. Der kan imidlertid ikke være nogen ubegrænset Søgen efter det, der er lært som en eneste bestemt Ting.« — »Denne Regel er, som det vil blive bevist, lært af Kristus.« »Idet vi nedstige i Vandet, bekjende vi den kristne Tro i dens Regels Ord.« »Troens Regel er i Sandhed en, ene urokkelig og uforbederlig.« Kristus er »Naadens og Regelens Ophavsmand og Mester«. »Krænkerne af vor Renhed (Kjætterne) udestænge vi ved Sandhedens Regel, som er den, der kommer ned fra Kristus, overleveret gjennem hans Ledsagere.« — Lad mig slutte disse Anførelser af Fr. Grundtvigs Bog med følgende bidende vittige Ord, som Tertullian lægger Herren i Munden paa Dommedag og over for Kjætterne: »*Rigtignok har jeg en Gang givet Evangeliet og den omtalte Regels Lærdom til mine Apostle; men bagefter fandt jeg for godt at gjøre flere Forandringer deri! Jeg havde lovet en Opstandelse, endogsaa Kjødets; men ved nærmere Eftertanke slog det mig, at jeg neppe kunde holde mit Løfte! Jeg havde fremstillet mig selv som den, der var født af en Jomfru, men bagefter indsaa jeg nok, at det var altfor utroligt! Jeg havde sagt, at han, som er en Skaber af Solen og Skyerne, var min Fader; men en anden og*

bedre Fader har antaget mig![1]*) Jeg havde forbudt Eder at laane Øre til Kjætterne, men i den Henseende tog jeg fejl!«*

Naar Pavlus i Romerbrevets tiende Kapitel taler om, at Herren er os nær i det Troens Ord i vort Hjærte og vor Mund, og naar man stiller denne Ytring f. Eks. sammen med Herrens Befaling og Forjættelse i Math. 28,19, at Apostlene skal gjøre Folkene til hans Disciple ved at døbe dem og lære dem at *holde alt, hvad han har befalet dem* — »og se, jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens Ende«, saa maa Trosordet, *ved hvilket Herrens Nærværelse er betinget,* høre med til Herrens Befaling; man kan jo ogsaa sige sig selv, at Herren ikke kan bindes til noget Ord af andre end ham selv, thi ellers var det den, hvis Ord bandt ham, der var Herren, og ikke ham selv. Jeg skal imidlertid ikke her komme ind paa at eftervise, hvor tidt man i det nye Testamentes Udtryk skjønner en Henvisning til Pagten: »det levende og blivende Guds Ord,« en »uforkrænkelig Sæd til Gjenfødelse,« »et *Herrens* Ord, som bliver altid,« et uforanderligt Evangelium, som end ikke en Engel, ja ej Apostlene selv kunde forandre uden at drage Forbandelse over sig, og som jo maatte være kjendt af alle, for at det kunde nytte at pege paa et saadant Troens Ord i Mund og Hjærte eller advare mod Forandring deraf; jeg har i mit ovennævnte Skrift anført en hel Del Steder, som jeg vil henvise til, hvis nogen vil efterse disse Ting nærmere.

Men end ikke alle Profeters, Evangelisters og Apostlers Skrifter kunde i Virkeligheden gjøre Fyldest overfor den Fordring, som Caspari stillede: om et udtrykkeligt, ligefremt Vidnesbyrd af *Kirken,* naar man altsaa ved Kirken forstaar »den hellige almindelige Kirke«, saaledes som den lever og er til den Dag idag og har været fra Begyndelsen.

---

[1]) sigter til det gnostiske Kjætteri, at »Skaberen« var en anden, en lavere Aand end »Faderen«.

Siger den hellige almindelige Kirke da nu noget om, *hvorfra* Trosordet er?

Jeg mener jo, *saa snart man faar Øren at høre med.* Saa snart man nemlig faar Øret op for, at Daaben er, og med Rette kaldes, en Pagt mellem Gud og Mennesker, da er det klart, at Forsagelsens og Troens Ord udgjør det Pagtens Indhold, som begge Parter i Daaben komme overens om, og da bliver det Spørgsmaal for Alvor vaagent: hvorfra er Pagten? Kan jeg virkelig være sikker paa, at Alt, hvad der nævnes i Pagten er mig tildøbt som min Ejendom? Har jeg *af Gud selv* faaet Skjøde paa alt dette?

Foreløbig kan man glæde sig over, at Caspari endte med det Syn, som hans Brev viser os. Det flittige Arbejde, han har gjort, var vistnok nødvendigt, for at man kunde naa til Overbevisning om, at den Vej, han forsøgte, umulig kan føre til noget sikkert Resultat. Men mer og mer vaagner i Menighederne Spørgsmaalet om en klippefast Grundvold, mer og mer føles det, at naar Menigheden nu, trængt af sine Fjender, føres ind i en sjælelig Brydekamp med sin Herre, og vil vente at vinde Sejr over ham, som Jakob i gamle Dage, og skal hos ham hente Kraft til at holde ud mod dem, da maa den kunne gjentage Jakobs Ord: jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig! — Men der gives kun én eneste Maade, paa hvilken den kan saaledes brydes med sin Herre og holde ham fast, og det er: ved at have i sin Pagt et Ord af ham, overfor hvilket Menigheden og Enhver i den bliver sig bevidst: dette kan og maa han ej gaa fra, det har han selv sat sit Segl under![1]) — Men en Forsikring af Caspari (og Zahn og Monrad og de andre): *man kan gjærne sige,* at Trosbekjendelsen er et Værk af Herren, fordi den under *Helligaandens* Vejledning har *gjort sig selv* paa Grundlag af Herrens Indstiftelse, af

---

[1]) Døbelsen nævnes i den gamle Kirke som Seglet, jvfr. Fr. Grundtvig om Tertullian, S. 27, jvfr. ogsaa Efes. 1,13.

hans og hans Apostles Forkyndelse, hvor skulde man kunne brydes med Herren paa dette Grundlag? Saa er det jo dog Kirkens Skriftkloge og Embedsmænd der har paataget sig at binde Herren — hvad Helligaanden aabenbart aldrig kunde lære dem! Nu at stille Tertullian og de andre i Marken, det hjælper ej stort — hvem har saa sagt, at disse Folk vidste paalidelig Besked? Men at stille sin egen Trang i Marken og sige: jeg kan ikke undvære, at Ordet i Pagten er fra Herren — det gaar ejheller, thi hvem siger, at min Trang er mere paalidelig end andres Trang, og der er jo andre, som ej føle en saadan Trang!

Atter vil jeg sige: hvo, som har Øre at høre med, høre!

Hvem nævnes af Menigheden, der døber mig og optager mig i sig — hvem nævnes af den *som dens eneste Herre?* (og *min Herre* er jo den, *hvis Ord jeg skal holde, hvis Befaling jeg skal lyde!)*

Er det Faderen?

I saa Fald maatte »*vor Herre*« i Trosordet staa ved *hans* Navn; men det gjør det ikke, og dette stemmer med *Jesu* Ord (Matth. 28,19) *mig* er *givet* al Magt i Himlen og paa Jorden, ligesom Røsten fra Himlen jo ogsaa lød om Sønnen: »*ham* skal I høre!«

Er det Aanden?

Det maatte det være, dersom det var Helligaanden, der skulde fuldkomme Pagten mellem Gud og Mennesker; thi det er klart, at dersom en Tredjemand kan binde de to til den Pagt, de indgaa, da er denne Tredjemand Herre over begge Parter; dersom denne Tredjemand kan forandre, forøge, forbedre Pagtens Indhold, saa viser han derved fremdeles sit Herredømme over begge Parterne. Men Ordet »vor Herre« staar *slet ikke ved Aanden,* staar ikke i den tredie Trosartikel, som ikke udsiger, at Menigheden har at lyde Aandens Ord; thi Aanden stiller sig selv som Tjener for Sønnen: sætter *hans* Ord i Kraft, kalder *ham* Herre.

Er det Sønnen?

Ja, til visse! Det er ham, Menigheden kalder »vor Herre«; men saa snart Menigheden faar sit Øre ret op, da jubler den: saa har jeg altsaa *slet ingen anden Herre*[1]), ingen Anden har over mig at sige, jeg er frikjøbt for at falde i Menneskers Hænder og styres af *Menneskeord* og *Menneskebud,* som er Tant og Tomhed — det er et Løfte, Herren har gjort sin Menighed, at han vil være dens eneste Herre alle Dage til Verdens Ende, og han sidder ved Faderens Højre, og ingen kan rive ham fra den Plads; men saa er det da ligefrem, at den *Troens Lydighed,* som *Herrens* Menighed kræver af dem, der træde ind i Menigheden, slet ikke er Lydighed mod andre end *Herren selv,* ja *ej maa være det — hvad kun kan være Tilfældet, naar Pagten er af Herren selv.*

Saa snart Menigheden vaagner til at kunne sige: vi vil ej taale noget andet Aag paa os end vor eneste Herres, da siger ogsaa han: jeg vil ejheller længer taale, at nogen prøver at gaa imellem mig og min Brud, thi kun *mit* Aag er lifligt, kun *min* Byrde er let, kun *mine* Ord er Aand og er Liv, og jeg lader mig ikke selv binde i nogen andens Ord, om de raabe aldrig saa meget paa Aanden; men jeg gaar ejheller nogensinde *fra mit eget Ord!*

Grundtvig og Sønderjylland.

Af H. Rosendal.

(Sluttet.)

Kristian VIII. havde i Virkeligheden ikke lille Interesse for det danske Sprog i Sønderjylland. Allerede som Thronarving havde han i Statsraadet talt for at komme

---

[1]) jvfr. Ef. 4,5: én Herre, én Tro o. s. v. — I mange østerlandske Gjengivelser af Trosordet siges der: »jeg tror paa én Gud Fader o. s. v. og paa én Herre Jesus o. s. v.

det til Hjælp, og sin Kongeregering havde han begyndt med at udstede Reskript af 14. Maj 1840, der bestemmer, at der skal indføres dansk Retssprog i Sønderjylland, hvor der er dansk Folkesprog. Ganske vist havde han troet det klogt at udnævne sin Svoger, Prinsen af Nør, til Statholder og General i Hertugdømmerne og i 1844 udstedt det forhadte Reskript af 29de Marts. Men han havde samtidig skænket betydelige Gaver af Bøger og Penge til Udbredelse af dansk Læsning i Sønderjylland og givet sit Minde til Oprettelsen af Rødding Højskole, hvis Arbejde han fulgte med megen Interesse, og var under Paavirkning bl. a. af Flor og Grundtvig betænkt paa at skaffe flere danske Undervisningsanstalter til Veje i Nordslesvig og at skaffe Rødding Højskole et værdigt kongerigsk Sidestykke. I hans sidste Regeringsaar blev det da bestemt, at Haderslev Latinskole skulde gøres dansk, at et dansk Seminarium skulde oprettes i Vonsbæk, for hvilket Grundtvigs yngre Ven Pastor C. C. Bojsen udnævntes til Direktør[1]), og at Sorø Akademi skulde omdannes til en dansk Folkehøjskole i stor Stil, en »Real-Højskole«, som Grundtvig skulde styre, og hvor han i Følge Kristan VIII.s kongelige Ord skulde faa Lov til at gøre alt, hvad han kunde.

Tanken om disse danske Undervisningsforanstaltninger beskæftigede Kongen lige til det sidste, hvad vi se af et Brev fra Dronning Caroline Amalie til Grundtvig af 19de December 1848, skrevet efter at Grundtvig paa Rigsforsamlingen havde haft en Dyst med Madvig om Højskolen i Sorø. Madvig, der den Gang var bleven Kultusminister, vilde ikke række Haand til Oprettelse af en »Karakteren af Danskhed monopoliserende Undervisningsanstalt«, og Grundtvig forsvarede Kristian VIII.s Skoleplaner. Dronningen skriver: »De har med Inderlighed talt min elskede Konges Sag, idet De talte om Højskolen i Sorø. Deres Digt

---

[1]) M. Mørk Hansen skulde være Seminariets Forstander.

i den Anledning[1]) maatte jeg to Gange læse for ham, og det var maaske hans *sidste* Glæde paa Sygelejet; inderlig frydede det ham, og han sagde: »Saa har jeg dog rigtig truffet det.« Ja, Sorø laa ham varmt paa Hjærtet, han kæmpede derfor af alle Kræfter og troede, at han havde vundet Sejren. Dog, Gud vil ej lade saa megen ærlig Møje være spildt. Han vil nok i sin Tid lade den bære Frugten, om det sker paa en anden Maade, end vi havde tænkt.«

Den 20de Januar 1848 døde Kristian VIII., og en Maaned efter styrtedes Ludvig Filip i Frankrig. Pra Paris forplantede saa Bevægelsen sig til de nordlige Lande — hos os kom den først til Syne som en politisk Bestræbelse for at faa en »Konstitution«, men efter Rendsborg-Mødet den 18de Marts, hvor Oprøret proklameredes næsten aabenlyst, traadte det nationale (sønderjydske) Spørgsmaal aabenbart i Forgrunden.

I de bekendte Kasinomøder tog Grundtvig ingen Del; han ønskede jo i Grunden ingen »Konstitution«. Han var heller ikke med i det store Folketog til Kristiansborg Slot den 21de Marts; men der er fortalt af Øjenvidner, at han stod i sit Vindue i Nygade, da Toget gik forbi, og hilste venligt bl. a. til sin gamle Modstander Professor Clausen, og da Oprøret brød ud, var han naturligvis straks med i Bevægelsen. Fra den 22de Marts udsendte han hver Uge et trykt Ark »Danskeren«, hvori man kan følge hans Tanker om den sønderjydske Sag fra Uge til Uge i Aarene 1848—51.

Allerede den *14de Marts* havde han talt i den slesvigske Hjælpeforening. Han havde tidligere smilt, naar man havde talt om, at det var en bevæget Tid; thi Tiden 1815—48 havde været en stille Tid; men nu var det blevet en bevæget Tid. Og i en bevæget Tid skal man

---

[1]) »Danmark, gamle Skjoldungrige« (fra Nordisk Højtid $^{13}/_{1}$ 1848).

tage sig i Agt med, hvad man siger; thi da gaar Taleren som med Ild mellem Krudttønder. Han maa da tale forsigtigt, og det vil han nu gøre, naar han taler om *Danmarks Grænseskel,* som nogle sætte ved Elben, andre ved Ejderen, og igen andre ved Kongeaaen. Han vil sige, at *Kongeriget* Danmark ikke gaar længer end til Grænsen af Hertugdømmet Slesvig, og at det danske Land i det højeste kun gaar saa vidt, som man taler Dansk, og i Grunden ikke længer, end man vil blive ved at tale Dansk, altsaa til et Sted, man veed ikke hvor, nede i Hertugdømmet Slesvig. Det er en Kendsgerning, og Kendsgerninger er nu en Gang haardnakkede Krabater. Men en anden Kendsgerning staar ogsaa fast: den, at Holsten hører til det tyske Forbund, Slesvig derimod ikke, Holsten er altsaa statsretligt langt videre adskilt fra Slesvig, end det endog er fra Bajern og Würtemberg.

Vi maa kunne og kan derfor løse de Baand mellem Slesvig og Holsten, som vi selv have knyttet, og hævde Danskens utabelige Ret til i Slesvig i alle Maader at staa ved Siden ad Tysken, saa Slesvig virkelig faar halvdansk, halvtysk Retspleje, Kirke, Skole og Folkeraad.

Men uden Slesvigs Samtykke maa vi ikke gaa et Skridt videre og ikke under noget som helst Paaskud lægge eller smække det til Kongeriget Danmark; thi saa vilde man i Slesvig for det meste føle, det gjorde ondt, og det kunde aldrig nytte Danmark, men maatte umaadelig skade det at pine en Del Tysk i sig, der aldrig blev Dansk, saa lidt som Irsk bliver Engelsk, vilde derfor altid gøre Splid, aldrig øge, men altid svække Danmarks samlede Styrke.

Og den *2den April* udtalte han i Dansk Samfund, at naar Danmark (som 1801) faar Krig med England, da er det altid, i det mindste paa en af Siderne, af Vanvare, da de intet have at slaas, men meget at forliges om, medens derimod Danmarks Krig med Tyskland er en Slags

Naturnødvendighed, saa det er altid en Fejltagelse, naar vi tro, vi have Fred med Tyskerne, da Vaabenstilstand er det højeste, der kan finde Sted mellem os, saa længe vi paa begge Sider blive ved at ligne os selv. Tyskland har nemlig sat sig i Hovedet, at der maa intet frit, selvstændigt Kongerige Danmark være til, og Danmark føler, at har det været et frit Kongerige i 2000 Aar, saa maa det have vundet Hævd paa sin Tilværelse som saadant.

Derfor — skrev han *den 10de Maj* — har Tysklands Krigserklæring imod os en langt dybere Grund end Holstens saakaldte Ret til uopløselig Forbindelse med Slesvig — man vil gøre hele Danmark til en tysk Admiralstat; og vi maa sige, det var en lykkelig Omstændighed, at dette Forhold blev klart, da der jo var Tale om en Rigsdag, hvor der baade skulde tales Dansk og Tysk paa det danske Folkething, hvad han vilde anse for en stor Ulykke, da jo saa vore Bønder, hvis de vilde have Plads der, maatte se at faa sig lært Tysk (og der var virkelig mellem sællandske Bønder Tale om at tage sig tyske Sprogmestre). Han vil derfor ikke have Sydslesvigere paa den danske Rigsdag, selv om de danske Vaaben maatte vinde nok saa glimrende Sejre i Slesvig.

Den *7de Juni* skriver han, at det ikke er for Slesvigs Skyld, vi ere ragede i Krig med Tyskerne; det er, fordi vi ere Naboer til dem, og overlod vi dem Slesvig i Dag, da vilde de i Morgen bevise os, at Nørrejylland hængte endnu langt nøjere sammen med Sønderjylland end Slesvig med Holsten; og overlod vi dem Nørrejylland, vilde de finde det soleklart, at de som Jyllands Besiddere maatte eje en Broderpart af den danske Flaade, som altid havde forbundet Øerne med Jylland, og for Danmarks egen Skyld maatte de saa se at faa Øerne med. Det grænseløse er Tyskerne i Kødet baaret. Men deri skulle vi ikke ligne dem, og navnlig ikke søge at faa flere med os, end dem, der ere villige til at følge os. Men hvad skal Danmark gøre

ved Slesvig? Lade det staa som afhængigt eller uafhængigt ved Siden ad Danmark eller prøve paa at dele det?

Det sidste er det nemmeste og vilde være at foretrække, naar ikke paa den ene Side de danske Slesvigeres Bifald var meget tvivlsomt, og paa den anden Side Frisernes og Angelboernes Stilling saa tvetydig, at de maaske ikke ret selv vide, hvor de ville hen.

Skulde vi ordne Forholdene dernede, maatte vi sørge for, at Præster og Skolelærere vare hjemme i Folkesproget, hvor de ansattes, og blandt Danskere maatte Skolesproget nødvendig være Dansk; men har Kirkesproget dér hidtil været Højtysk, da maa Præsterne ogsaa kunne prædike deri og være pligtige til at gjøre det hveranden Søndag, saa længe der findes Tilhørere. Hos Plattyskerne maatte ligeledes Skolesproget være Plattysk, og da Kirkesproget dér allerede længe har været Højtysk, maa det vel vedblive hveranden Søndag, medens naturligvis al Kirketvang og Skoletvang ophæves, saa hvem der ikke er fornøjet enten med Sproget eller Lærdommen i den offentlige Kirke og Skole, frit kan søge sin Opbyggelse og Oplysning, hvor han venter at kunne finde dem. Hos Friser og Angelboer maa det overlades til Præsternes egen Skønsomhed, hvor megen Brug de med Nytte kunne gøre af Folkesproget, medens de naturligvis maa kunne og ville bruge Højtysken som det eneste, hvori Almuen fra Barnsben har været tiltalt om gudelige Ting. Hvis dette tages i Agt, vil al Misfornøjelsen snart hendø. Til Uddannelse af brugelige Præster og Lærere under saa vanskelige Sprogforhold, mener han, der maa indrettes en folkelig Embedsskole i Flensborg som det Sted, hvor alle Sprogene tales og mødes.

En særegen Vanskelighed vil det naturligvis være at finde en brugelig Form for det slesvigske Folkeraads Forhandlingsmaade og Magtfylde. Det maa paalægges Medlemmerne at tale deres Vælgeres Sprog: altsaa Dansk eller Plattysk, og Højtysken maa fuldstændig udelukkes;

og der kan ikke være Tale om at give det lovgivende, kun raadgivende Myndighed, som han blandt andet ogsaa *af den Grund* vil raade Københavnerne til endnu at indskrænke sig til. Og saa burde der maaske tilføjes, at saafremt og saasnart to Trediedele af de slesvigske Danskeres valgte Talsmænd stemte derfor, skulde hele det danske Slesvig indlemmes i Kongeriget; og da skulde det slesvigske Folkeraad i Henseende til, hvad der ikke angik Kongeriget, faa de samme Rettigheder som det danske. Flensborg burde være Folkeraadets Samlingssted og Sædet for Hertugdømmets Regering; Rendsborgs Fæstningsværker nedrives, og Danevirke udbedres efter Tidens Krav. Og da en dansk Hær ved Danevirke efter saavel gamle som ny Erfaringer er ilde tjent med at have en fjendtlig sindet gottorpsk Hofstad i Ryggen, skal man gøre, hvad der uden Grusomhed kan gøres, for at holde Hofstaden i Ave og om muligt blive den aldeles kvit. Det er paa een Gang retmæssigt Nødværge og et dansk Skyldoffer til vore heltemodige Kæmpers Hukommelse.

Vi fik jo imidlertid Krig. Og saa mente Grundtvig, der skulde være Krig. Hans Sønner gik frivillig med i Krigen; og at det var med hans gode Villie og efter hans Ønske, de gjorde det, forstaa vi af hans Digt:

Det er en underlig, en hellig Stund,
naar gammel Fader beder Sønner unge,
fribaarne som han selv, paa Kirkens Grund,
gaa sjæleglade did, hvor Kugler sjunge,
hvor, som det synes, Himlen ej har Stemme,
hvor Fred er husvild, og kun Død har hjemme.

Det er en underlig, en hellig Stund,
hvis Hjærte bar den gamle end i Livet
og Tro paa, hvad der gløded i hans Mund,
og Syn derfor, at selv er han som Sivet,
og Haab derom, at Sønner hans vil træde
i Fædres Spor til Fader-Aandens Glæde.

Det er en underlig, en hellig Stund
for Graahaars-Skjalden og for Kirke-Svalen,
der elsker sine ret af Hjærtens Grund
og svæver halvvejs alt i Skyggedalen,
og kan, hvis han ved Graven skal staa ene,
ej trøstes af al Verdens Bavtastene.

Og som hans Sønner legemligt vare med i Kampen, hvorfra de kom hjem som Officerer og med Ridderkorset, saa var Faderen aandeligt og hjærteligt med, og han havde en Sang til hver Sejer og til hvert Nederlag og Mindesange om faldne, hvad enten han kendte deres Navne eller ej. Her skal blot nævnes hans vældige Opsang: »Danmark, Løve, ryst din Manke!« Hans Trøstesange over Nederlagene ved Slesvig og Ekernførde, hans Sejerssange om Fredericia- og Isted-Slagene, hans muntre Nørresnede-Vise, hans Mindesange om Vilhelm Blom og den ukendte Menigmand fra Istedslaget, der ved Synet af de tagne Kanoner udbrød: »Ak, Herre Gud, skulde jeg endnu have den Glæde!« For ikke at tale om Sangen fra Maj 1848, der efter 1864 ret er levet op paa Folkets Læber: »Fædreneland ved den bølgende Strand!« Det var hans Ønske, at Kampen for Sønderjylland maatte blive ført med al mulig Kraft, saa da man efter Kampen ved Dybbøl den 5te Juni stadig underhandlede i Stedet for at kæmpe, skrev han:

Vaabenstilstand i Maaneder tre,
den har vi haft jo, saavidt jeg kan se!
Vaabenskifte i Dagene tre,
det har jeg savnet, og det gad jeg se!

Og da Vaabenstilstanden af 26. Avgust 1848 var afsluttet, der i Virkeligheden gav hele Sønderjylland til Pris for Tyskerne og desuden daglig krænkedes af dem, angreb han Regeringen, som den, der nu havde opgivet sig selv og ønskede os et Statsraad, der turde lade den danske Krigshær besætte det danske Slesvig og mandig møde,

hvad deraf maatte flyde, og navnlig angreb han Krigsminister Tscherning for hans Modløshed og Haabløshed.

Efter Martsministeriets Afgang midt i November stillede Flor, der ogsaa var Medlem af Rigsforsamlingen en Forespørgsel om de sønderjydske Forhold. Den kom til Behandling i *Mødet den 30te November* og gav Grundtvig Anledning til et Angreb paa det ny Ministerium. — Premierministeren (A. V. Moltke) havde paa Flors Forespørgsel svaret, at en bevæbnet Indskriden mod Tyskernes Krænkelser af Vaabenstilstanden, deres ulovlige Udsugelser af og Plagerier mod Danske i Sønderjylland, vilde være skadelig for Rigets Interesser, da der førtes Fredsforhandlinger, men Regeringen vilde ad diplomatisk Vej gøre, hvad den kunde. Dette Svar, sagde Grundtvig, forundrede ham i højeste Grad og gik ham dybt til Hjærte; og det stod for ham, som om det ej alene var en Pligt, men en Nødvendighed for Danmark, hvis vi ej vilde skilles fra Sønderjylland, at tage ganske anderledes Forholdsregler, end Ministeriet havde antydet. Hvis Danmark vilde bevare sin Ære, end sige tilbagevinde sin Raadighed over Slesvig, ja hvis det vilde beholde det mindste af Slesvigs Hjærte, maatte det snarest muligt med Kraft skride ind og gennem Vaabenbrag søge at komme til en virkelig Vaabenstilstand.

I Overensstemmelse med, hvad Grundtvig ytrede den 30te November staar det, at han *6te Januar 1849* stillede Forslag om en Henvendelse til Regeringen om at afbryde Fredsunderhandlingerne og anvende Rigets Styrke til hurtigst muligt at underkue Oprøret og skaffe Danmark fuld Raadighed over Sønderjylland. Hans Ord ved denne Lejlighed ere betegnende for hans hele Betragtning af Sagen den Gang: »Vi vide det alle, at da Slesvigholstenerne i sidstledne Foraar gjorde Oprør, da stolede de ingenlunde blot paa Hjælpen, de ventede fra det saakaldte store Fædreland, men de stolede især paa, hvad de ogsaa aabent udtalte, at vi Danske vare et dorsk og usammen-

hængende Folk, altsaa at vi egentlig slet ikke var noget Folk, men kun en liden Hob Dødbidere, ja Dovendyr, som man kunde byde, hvad det skulde være. Nu, Gud ske Lov, Oprørerne lærte snart, at de havde dog taget mærkelig fejl; thi hvilke Lyder det danske Folk end kan have, som ethvert Folk har sine, og hvor dybt end Danmark var sunket fra sin gamle Værdighed — desværre ikke blot i sine Naboers, men ogsaa i sine egne Øjne — saa følte dog ved denne Lejlighed de Danske, følte vi dog alle, at vi ikke blot vare et Folk, men et af de ældste Folk, borgerlige Selskaber og Broderskaber paa hele Jordens Kreds, og at vi fra Arilds Tid havde vundet et Navn, nydt en Fred, smagt en Frihed og øjnet et Lys, som det ikke blot var enhver Dannemands hellige Pligt at værne om, men vor medfødte Kækheds mægtige Drift at forsvare til sidste Blodsdraabe. Ja, det veed jeg, det vide vi alle, det var en almindelig Folkefølelse ved Oprørets Udbrud, og det var det almindelige Folkeønske, at man uden frugtesløse Fredsunderhandlinger vilde drage Sværdet og ikke stikke det i Skeden igen, før Oprøret var undertrykt, før Slesvig var vundet tilbage. Det var Folkeønsket, og ligesom Faren steg, saa voksede Modet, og saa befæstedes Forsættet, at nu maatte det bære eller briste — det var ikke blot Danmarks Ære, der stod paa Spil, ikke blot det gamle Grænseskel, man vilde flytte, ikke blot Danevirke, Oprørerne med Haanlatter trampede paa; men det var tillige 200,000 Mennesker, en Syvendedel af hele det lille danske Folk, som Oprørerne vilde for evig løsrive fra Moderlandet og fra Modersmaalet, som man river et Barn fra Moderens Arme, for at ofre det paa sin Afguds Alter; thi saaledes vilde Oprørerne jo ofre den danske Befolkning i Sønderjylland paa den grænseløs herskesyge og rovgerrige Tyskheds Alter. — — — — — Vort lyse Haab om at frelse vore slesvigske Brødre, om at hævde Danmarks Grænse om at undertrykke

det lige saa farlige som skændige Oprør og tilbagevinde en hæderlig Fred glippede imidlertid. Aarsagerne, hvorfor det glippede, saa vi i Stedet for en hæderlig Fred fik en jammerlig Vaabenstilstand, hvorunder vore slesvigske Brødre pines mere og mere, Oprøret hver Dag synes mere at rodfæstes, og Danmark med stærke Skridt at gaa Opløsningen i Møde — dem nytter det ikke at gruble over eller tale om — — — —; men jeg føler det dybt, at den danske Rigsdag er kaldet til at udtale det højt og lydeligt med Folkets Stemme, at Folkefølelsen, den danske Folkefølelse, den er i Aar som ifjor uforanderlig den samme, saa det er endnu Folkets Ønske ligesom fra Begyndelsen, at hele Rigets Styrke maa anvendes til snarest muligt at undertrykke de skændige Oprør og til, om Gud vil, at skaffe Danmark fuld Raadighed over Hertugdømmet Slesvig som det gamle Sønderjylland.«

Rigsforsamlingen, der var meget bange for at berede Regeringen Vanskeligheder under Fredsunderhandlingerne, afviste uden Forhandling Grundtvigs Andragende med 103 Stemmer mod 28.

Efter de beklagelige Begivenheder i Brøns, hvor slesvigholstenske Soldater dræbte og saarede nogle og tredive Bønder, blev Ønsket om en Opsigelse af Vaabenstilstanden almindelig, ogsaa i Rigsforsamlingen, og *Flor* spurgte da den *7de Februar* Ministeriet: »Er det sandsynligt, at den Vaabenstilstand, som blev afsluttet den 26de Avgust i Malmø, vil blive forlænget eller?« Dette Spørgsmaal, vidste han, beskæftigede Folket, og flere havde opfordret ham til at stille det; men han har bidtil undladt at bringe Sagen for, fordi han har frygtet for, at den ej kunde føres igennem, uagtet ingen — ikke en Gang *»den Mand, som anses for den mest krigerske blandt os alle, Rigsdagsmanden fra Præstø (Grundtvig), hvem jeg regner mig det til den største Ære offentlig her i Salen ej alene at turde kalde min personlige, men ogsaa min politiske Ven«* — kunde være

mere overbevist end han om, at enhver Times Forlængelse af Vaabenstilstanden er til vor store Skade. — Han er overbevist om, at intet Medlem af Regeringen eller Rigsforsamlingen stoler paa de Løfter, som vore Fjender eller Mæglerne i deres Navn have givet; han peger paa »de uhyre Kræfter til at trykke vor Fjende, som vi tabe ved at bortgive det belejlige Øjeblik til Angreb og overlade til ham, naar det passer ham bedst at begynde Krigen paa ny«; paa, at det Haab, man har næret om, at Tyskerne skulde blive saa uenige indbyrdes, at de ophørte at være farlige for Danmark, er bygget paa alt for løs Grund; og paa, at den væbnede Tilstand uden Krig kun svækker Folkets moralske Kraft uden at skaane den finansielle.

Det gælder jo ikke alene at vinde Landet Slesvig, men at vinde Slesvigerne for Danmark, vinde deres Agtelse, Kærlighed, Broderskab, kortsagt deres Hjærter; og derfor maa der tages fat paa en anden Maade. »Slesvigernes Hjærte staar i dette Øjeblik aabent imod Danmark, tørstende efter Kærlighedens Dug« — — — »lad ikke denne Stund gaa bort for os; lad dette Oprør lære Slesvigeren ej alene at hade sine tyske Undertrykkere, men ogsaa at elske sine danske Brødre! Sker det ikke, saa trækker han sig tilbage og afslutter sig for sig selv, og hverken Slesvig eller Danmark har da vundet noget. Om nogle Aar kunne vi da atter befinde os i samme Stilling, hvor vi befandt os ifjor. Det bør ikke ske, at Slesvig alene har Stormagternes Naade og ikke Danmarks Fostbroderskab at takke for, at det ikke bliver løsrevet fra Danmark.

A. V. Moltke erklærede under Flertallets Samstemning paa Regeringens Vegne, at Spørgsmaalet om Opsigelse eller Ikke-Opsigelse af Vaabenstilstanden hørte udelukkende til Regeringens Virkekreds, og at en bestemt Udtalelse af ham derom vilde svække Regeringens Handlefrihed. Men *Grundtvig* sluttede sig varmt til Flor og erklærede, at han aldrig mere skulde ulejlige denne Regering med unyttige

Spørgsmaal, men med den Ærlighed og Aabenhed, som falder Dannemænd naturlig, sige til Rigsforsamlingen og Folket, at paa denne Maade kan Danmark ikke frelses, men gaar med stærke Skridt sin Undergang, Lemlæstelse, Sønderrivelse, Opløsning, Skam og Skændsel i Møde.

Vaabenstilstanden blev, som bekendt, opsagt af Regeringen, da Dagen ($^{26}/_{2}$) kom, den kunde opsiges; men det meddeltes ikke Rigsforsamlingen, og de uindviede erfarede det først et godt Stykke ind i Marts Maaned af belgiske Blade, og Underhandlingerne fortsattes efter Vaabenstilstandens Opsigelse, men, som bekendt, uden Resultat. Grundtvig var misfornøjet med det altsammen og haanede Regeringens Bestræbelser i et Stykke i »Danskeren« af 24de Marts (1849): »*Den danske Diplomati og Vaabenstilstandens Opsigelse.*«

Grundtvig fulgte i 1849 Krigsbegivenhederne med samme Deltagelse som i 1848, og han var ligeledes i høj Grad misfornøjet med Vaabenstilstanden af 10de Juli 1849: »den ynkelige Vaabenstilstand ovenpaa den glimrende Sejer.« — Ved denne var det, som det vil erindres, bestemt, at Sønderjylland skulde regeres af en Kommission bestaaende af en dansk Statsmand (Tillisch) og en Prøjsser (Grev Eulenberg) med Englænderen Oberst Hodges som Opmand, mens Prøjsserne holdt Sydslesvig besat, og svensk-norske Tropper Nordslesvig, og Oprørerne frit kunde tumle sig i Holsten. Derom skrev Grundtvig: »Hvilken Fred en saadan Vaabenstilstand aabner Udsigt til, behøver jeg ikke at sige nogen, som har Øjne i Hovedet. Meningen bliver dog, at Sønderjylland, selv Als og Ærø skal skal gaa tabt for Danmark, Dansken og Danskheden, medens fremmede Magter skulle afgøre, hvem der i Fremtiden skal beklæde Danmarks Throne, og hvorvidt han tillige kan eller skal være Hertug i de *selvstændige* Hertugdømmer Slesvig og Holsten.« Det er — fortsætter han — folkeligt Selvmord, som man ganske vist ikke med Magt

kan forhindre, men dog indstændig skal fraraade. Grundtvigs Forbitrelse over Vaabenstilstanden kan saa meget mindre forundre os, naar det erindres, at flere af Regeringens Medlemmer, t. Eks. Krigsminister Hansen, var lige saa forbitrede. Den danske Underhandler i Berlin, Kammerherre Reedtz havde nemlig ved Afslutningen handlet stik imod sine Instruktioner. Hans egenraadige Skridt blev imidlertid godkendt, vel ikke mindst fordi Grundtvigs gamle Ven Gehejmeraad Treschow, der havde været i en diplomatisk Sendelse i London og nu over Berlin vendte hjem, gjorde Regeringen de mest indtrængende Forestillinger om det usikre og farefulde i vor hele diplomatiske Stilling.

Vaabenstilstanden førte til en Tilstand i Sydslesvig, der er baade til at le og græde over. Det prøjssiske Medlem af Regeringskommissionen kom helt godt ud af det med Tillisch; men den prøjssiske General i Sydslesvig, Bonin, styrkede Befolkningen i dens Ulydighed mod Regeringskommissionen, og Tilstanden var nærmest Anarki.

Imidlertid fortsattes Fredsunderhandlingerne i Berlin mellem Prøjssen og Danmark. Grundlaget for Underhandlingerne var ganske vist givet i »Fredspræliminærernes« Artikel 1: »Hertugdømmet Slesvig skal have en særegen Forfatning med Hensyn til dets lovgivende Magt og indre Bestyrelse uden at være forenet med Hertugdømmet Holsten og saaledes, at den politiske Forbindelse, der knytter Hertugdømmet Slesvig til den danske Krone, lades urørt.« Men dette Grundlag i Slesvigs Selvstændighed, brød man sig under Forhandlingerne egentlig kun lidt om, og navnlig dukkede Lord Palmerstons Tanke fra 1848 om Slesvigs Deling op igen; denne Tanke havde i det danske Ministerium i alt Fald een afgjort Talsmand i Madvig. Men mod den udtalte Grundtvig sig nu afgjort i en Artikel i »Danskeren« for 15de December 1849. Han begynder med, at den tilraades af et vel lille, men højrøstet Parti ikke

blot som et Billighedskrav og en Kærlighedsgerning, men som en Klogskabsregel til Danmarks Redning og Danskhedens Tarv; men han finder dette Raad saa fortvivlet og efter Omstændighederne saa latterligt, at det koster Overvindelse at bekæmpe det med andre end Spottens og Harmens bidende Vaaben. Naar han imidlertid overvinder sig til at skrive roligt og alvorligt imod det, saa er det, fordi han ikke vil slaas i Hartkorn med de Modstandere af Delingstanken, der kun have det bag Øret med deres Modstand, at man i Stedet for at dele Slesvig skal stræbe at knytte Holsten til Riget, selv om hele Sønderjylland derved gik tabt for Danmark og den danske Udvikling.

Vi have, siger han, soleklar *Ret* til hele Slesvig eller Sønderjylland; og derfor vil det være baade Skam og Skade at dele halv med Fjenden, saaledes at vi behandle vort eget som et Rov. Ti Gange hellere maa vi lade Fjenden tage det hele med Staalhandsker, haabe paa bedre Tider og regne sikkert paa en voksende Misfornøjelse hos den undertrykte danske Befolkning i Hertugdømmet.

Dernæst vilde Delingen skille os ved Nordslesvigernes halve Tilbøjelighed og hele Tillid og omtrent gøre samme Virkning paa Nørrejyderne, saa Delingsraadet er i Grunden et Forslag til det danske Riges Opløsning.

Men hvad skal dér gøres? spørger man. *Enten* maa man jo saa give Slesvig en Selvstændighed, hvorved Nordslesvig snart vil blive fortysket, *eller* man maa indlemme hele Slesvig i Kongeriget og derved ikke alene indføre Tysk paa den danske Rigsdag, men vække en uophørlig Splid over alle Anliggender, som enten ville føre til et nyt Oprør eller til hele Danmarks Fortyskning. Grundtvig vil ingen af Delene; men han vil gøre Danmarks Ejendomsret til hele Slesvig gældende uden at gøre en eneste Slesviger Uret. Det hele skal styres af kongelige danske Embedsmænd; hvortil faa eller ingen af de hidtilværende ville være skikkede, da de enten have været i Ledtog med

Hertugen af Augustenborg eller Oprørsregeringen eller ere for inddrukne af den kielske Højskoles Modersmælk. Og Slesvig skal styres efter sine egne Love, det er Kong Valdemars jydske Lov (paa Plattysk for Sydslesvigs Vedkommende) og de kongelig danske Forordninger, hvori den danske Regering, naar den er klog, vil tage alt muligt Hensyn baade til deres Sprog, Sædvaner og naturlige Tankegang, men intet skaane, som enten viser sig fjendtligt mod Danmark og Danskheden, eller som gør Embedsmændene til Landsherrer og Advokaterne til en Landeplage. —

Men tør og vil Danmark da nægte Slesvig dets konstitutionelle Rettigheder?

Ja, Sydslesvigerne have ved at gøre Oprør og gøre fælles Sag med Rigets Arvefjender ikke blot forbrudt alle deres konstitutionelle Rettigheder, men indtil videre gjort det umuligt for Danmark, selv med den bedste Vilje at tage dem paa Raad med enten om dansk-slesvigske eller om almindelige danske Anliggender, medens det vel endog vil være nødvendigt at belægge Stæderne med danske Krigsfolk for at holde Styr paa dem. — At Danmark derimod med Glæde vil give de trofaste Sønderjyder fuldt Borgerskab i sig, eller, hvis de foretrække det, et eget Folkeraad, forudsætter han som en afgjort Sag.

Heri er der ikke Tale om Haardhed, Grusomhed eller Forurettelse fra Danmarks Side, men kun om Nødværge i den oprørske Del af Sønderjylland og Beskærmelse af Danskhedens Indfødsret, Husret og Ejendomsret i hele Riget. Og baade det plattyske og det frisiske Sprog skal i Sønderjylland, saa vidt som muligt, nyde samme Ret som det danske, og kun det fremmede, fjendtlige højtyske Sprog holdes ude af offentlige Forhandlinger, medens det naturligvis maa staa alle frit for at opsvinge, opbygge og forlyste sig dermed baade i Enrum og i Selskab.

Efter at Danmark den 2den Juli 1850 havde sluttet Fred med Prøjssen, skrev Grundtvig, at »nu eller aldrig vor Ungdoms Haand driver af Vange Uvætten,« at »nu eller aldrig ved Thyras Vold Ledet maa hænges i Lave«; og han tog navnlig stærkt til Orde for, at Danmark kun skulde udjage Oprørerne af Sønderjylland og med Hensyn til Holstens fremtidige Stilling underhandle med Hannover, England og Østerrig, da det (Holsten) ikke længer kan være forenet med Danmark, ikke vil staa ene, ikke maa løsrives fra et tysk Forbund og ikke bør overlades til den Magt, der stræber at udbrede sig over hele Nordtyskland paa alle Nabomagters Bekostning. Og efter Istedslaget gentog han i stærke, bestemte Ord, at det vilde være umuligt at hævde os i vor fremtidige fredelige Besiddelse af Sønderjylland, med mindre vi opgav baade Holstens virkelige Besiddelse og selv Skinnet deraf, og at saa kært det danske Folk har Sønderjylland, saa villigt maa det være til at opgive Holsten. — Han var altsaa en afgjort Modstander af den »Helstats-Politik«, som den danske Regering alt for hurtigt efter Isted-Slaget mente at maatte slaa ind paa. Han var derfor en afgjort Modstander af Regeringens Politik i Aarene 1851—54, da man for at bevare Fællesskab med Holsten vilde udelukke Kvinderne fra Arveret til Thronen, flytte Toldgrænsen fra Ejderen til Elben og lave en »Fællesforfatning« for Kongeriget, Sønderjylland, Holsten og Lauenborg. I Januar 1852, da der skulde udnævnes Ministre for Slesvig og for Holsten, som ej skulde være ansvarlige for Rigsdagen, foreslog han endog at standse Finanslovens tredie Behandling, indtil der blev dannet et Ministerium, hvortil Rigsdagen og Folket baade i ydre og indre Anliggender kan fæste Tillid. »Folkethinget,« sagde han, »har ikke blot opgivet sig selv, men Folket og Riget, naar det ej vil gøre alt for at hindre Dannelsen af et Ministerium, der vil give Slip paa Slesvig og forgribe sig paa Danmarks fribaarne Forfatning.« Han

gentog, at han ikke sværmede for Slesvigs »Inkorporation«, men Danmarks Riges Frihed og Bestandighed krævede, at det blev holdt adskilt fra Holsten og det tyske Forbund. Da Regeringen ved Kundgørelse af 28de Januar 1852 aabent havde forkyndt, at man havde givet Udlandet Løfte om at indføre en »Fællesforfatning«, støttede han det Forslag til et Mistillidsvotum, der stilledes af Otterström. Den 4de Avgust 1852 udløb det første Folkethings Mandater, og ved Valgene stillede Grundtvig sig ikke. Men da saa Thinget den 13de Januar 1853 var blevet opløst, fordi det ej vilde gaa ind paa Toldgrænsens Flytning straks, stillede han sig og blev valgt i Sorø Amts 4de Valgkreds (Skelskør) den 26de Februar. Ved Valgene samme Aars 27de Maj faldt han imidlertid, men blev den 2den Juni 1854 valgt og den 1ste December s. A. genvalgt i Præstø, hvor han atter vragedes den 14de Juni 1855 for otte Dage efter at blive valgt i Kerteminde. Og ligesom han i Rigsdagen gjorde alt, hvad han kunde, for at hindre, at »Helstaten« helt skulde opsluge Danskheden i Sønderjylland, saa søgte han ogsaa at arbejde for sine Tanker paa anden Maade. Den 7de Marts 1853 udstedte han sammen med 50 andre Mænd i alle Livsstillinger og fra alle Landets Egne en Indbydelse til at indtræde i en »*dansk Forening*«, for hvilken det skulde være »en Hovedsag ved alle lovlige Midler at møde og med Guds Hjælp at afværge de Farer, som true det gamle Danmarks Rige, og navnlig den nærmeste Fare, som er, at vi skulde drages ind i fremmede, utaalelige Forbindelser, eller at det dyrekøbte Sønderjylland eller Slesvig i Stedet for at knyttes nærmere til Danmarks Rige, hvortil det hører fra Arildstid, kunde blive endnu skarpere skilt derfra.«

Imidlertid lykkedes det Regeringen og dens Tilhængere i Venstre saavelsom i Højre at faa Folket til at tro paa, at der forelaa »en evropæisk Nødvendighed« for at indrette den saakaldte Helstat, og da denne med en paa lovlig

Maade tilvejebragt Forfatning traadte i Kraft 2. Oktober 1855, ophører Grundtvigs umiddelbare parlamentariske Deltagelse i Forhandlingen om det slesvigske Spørgsmaal, da han aldrig blev Medlem af Rigsraadet.

Ganske uformodentlig kom Grundtvig 1857 ind paa en Forhandling om den slesvigske Sprogsag. Paa det store, nordiske Kirkemøde dette Aar forelaa en Skrivelse fra den »evangeliske Alliance«, hvori denne taler om de Lidelser, tyske Kristne ere udsatte for i Slesvig, hvor man med Mulkter, Fængsel og Landsforvisning forfølger fredelige Kristne, fremfor alt kristelige Præster, og hvor man har berøvet mange tusinde kristne Mennesker deres Gudstjeneste ved at fastsætte, at Tjenesten i Herrens Hus skal foregaa i et for dem fremmed Tungemaal.

Hele denne Beskyldning var bygget paa den Omstændighed, at de Præster, der havde sluttet sig til Oprøret, for en Del vare blevne fjærnede, og paa den, at der i et Bælte af Slesvig fra en Mils Vej Nord for Slien til Flensborg-Tønder Linien var indført dansk Prædiken hver anden Søndag, medens Menighederne dog kunde forlange kirkelige Handlinger udførte paa det Sprog, de ønskede. Kirkemødet kunde altsaa kun svare, at det hverken kendte til det ene eller det andet af det paastaaede. Men under Forhandlingerne fremhævede Grundtvig, at man burde bede Regeringen ej at nægte Befolkningen enten at sørge for deres Børns Undervisning paa Tysk, hvor de ønskede det, eller at sende dem til tyske Præster for at konfirmeres. At dette nægtedes dem, var en virkelig Forurettelse; thi hver Mand skulde have Lov til at dyrke Gud paa sit Modersmaal.

Grundtvigs Betragtning blev modsagt paa selve Kirkemødet; men tre Aar efter kom det til en ny Forhandling derom mellem Grundtvig og nogle af de danske Præster i

Sønderjylland: Mørk Hansen i Felsted (nuværende Stiftsprovst Mørk Hansen i Vonsild), Graae i Flensborg (død som Præst i Idestrup paa Falster) og H. Bech i Stenbjerg (død som Præst i Tranebjærg paa Samsø).

Grundtvig paastod i en Artikel i Dansk Kirketidende for 16de December 1860, at den tvungne danske Konfirmation i Mellemslesvigs blandede Distrikter var *ulovlig,* fordi den i Slesvig gældende Adlerske Kirkeagende regner Konfirmationen til *kirkelige* Handlinger, og disse i Følge Sprogordningen kunde forlanges udførte paa Tysk; og han paastod, den var *uklog,* da den drillede Tyskerne mere, end den gavnede den danske Sag, hjalp til at drive de bedste over Slien, og i Sydslesvig forstærkede Hadet til det Danske.

Næppe tre Uger efter, at denne Artikel var offentliggjort (4de Januar 1861), resolverede Kongen, hvad der under 9de Januar bekendtgjordes fra det slesvigske Ministerium (Wolfhagen), at Overhøringen og selve Konfirmationshandlingen skilles ad og foretages paa to forskellige Dage. Overhøringen foretages af Sognepræsten i Undervisningssproget, medens selve Konfirmationen kan ske uden Sogns paa et andet Sprog og ved en anden Præst uden Tilladelse af vedkommende Sognepræst. — Samtidig med Konfirmations-Patentet blev der givet Tilladelse til, at man i de blandede Distrikter maatte lade sine Børn undervise paa Tysk i Hjemmet af Huslærere, uden at Sognepræsten fik nogen egentlig Kontrol med denne Hjemmeundervisning.

Dette »Patent« glædede Grundtvig, da Regeringen derved efter hans Mening havde raadet Bod paa de værste Ulæmper ved Konfirmationstvangen; men det blev stærkt angrebet af flere Blade (»Fædrelandet«) og strængt bedømt af flere danske Præster i Sønderjylland, med hvem Grundtvig forhandlede videre om Sagen.

Mørk Hansen lagde for med »et aftvunget Genmæle« i »Fædrelandet« for 23de Januar 1861 mod Grundtvigs

Stykke i »Kirketidenden af 16de December f. A. Han vil, siger han, stræbe at fremføre sit Genmæle med al den Ærbødighed og Kærlighed, der skyldes Grundtvigs ærværdige Navn, men tillige med den Uforbeholdenhed, som Sagens Vigtighed udkræver. Da Skolesproget i de blandede Distrikter er dansk, og Børnene altsaa have modtaget deres Religionsundervisning paa Dansk, kun kende Daabens Pagt og Herrens Bøn som et dansk Ord, saa bør Konfirmationen ogsaa ske paa Dansk. Loven siger, at kirkelige Handlinger skal udføres i det Sprog, vedkommende forlanger; men Prædikenen er jo da tvungen, hveranden Søndag paa Dansk og hveranden paa Tysk; og er den ikke lige saa godt en kirkelig Handling som Konfirmationen? Det er ejendommeligt, at Grundtvig fører sit Bevis for, at Konfirmationen er en *kirkelig* Handling ved Hjælp af den Adlerske Agende, som netop Grundtvig bedre end nogen anden har vist hverken duer til Kirkebrug eller til noget andet. — Friheden i denne Sag vil blive til den værste Trældom, idet rige Hjemmetyskere ville øve Tvang mod dansksindede Smaafolk, og Døren aabnes for alle Slags Roderier, hvorpaa han anførte flere Eksempler.

En anonym Indsender angriber derefter i Februar Maaned i tre Artikler paa det heftigste Grundtvig, hvem han sigter for at skrive ud af Indfald, men især den holstenske Minister H. J. A. Raasløff, hvem han anser for den egentlige Fader til det slesvigske Konfirmationspatent, og som han forlanger fjærnet af Kongens Raad. R. blev ogsaa fjærnet 30te Marts s. A. paa Grund af den Maade, hvorpaa han røgtede sit Hverv som Kommissarius i den holstenske Stænderforsamling.

H. Bech, der skrev mod Grundtvig i »Dansk Kirketidende« for 27de Januar 1861, mener som Mørk Hansen, at Grundtvig ikke kender tilstrækkeligt til de virkelige Forhold i Sønderjylland. Med Hensyn til Lovligheden hævder han, at den Adlerske Agende kun afgør, hvad

Adler var, men ikke hvad Konfirmationen er, og at den *ikke er Lov i Slesvig*. Han tror, det er umuligt at udstyre Landsbyskolevæsenet saaledes, at det kan paatage sig at lære Kristendom forsvarligt i to Sprog, og at derfor Konfirmationen maa finde Sted i Undervisningssproget. Og Løsning af Sognebaandet og Ophævelse af Skoletvangen vil heller ikke kunne klare Sagen; thi *ville* Forældrene ikke skaffe deres Børn dansk Religionsundervisning, og *kunne* de ikke skaffe dem tysk, saa hjælper det lidt, at de have Frihed til at sende dem 2—3 Mil bort for at blive konfirmerede af en tysk Præst. Han har en Gang været *dansk* Hjælpepræst hos en *tysk* Sognepræst. Og han tilbød da paa Opfordring Børnene Valg imellem dansk og tysk Konfirmation, førend dansk Konfirmation endnu havde fundet Sted i andre af de blandede Sogne. Børnene svarede alle som een: »Nej, Herr Pastor, vi vil bliv' ve e Dansk.« Af Forældrene gav imidlertid kun 4 af 40 deres Samtykke. I denne Retning havde Præsterne i Slesvig langt rigere Erfaringer, end Grundtvig syntes at ane. Grundtvig havde spurgt, om Konfirmanderne *efter* Konfirmationen søgte *dansk* Gudstjeneste. Bech svarer ja, hvor denne er fri, paa Heden; men det er netop Skyggesiden af hans og de andre Præsters Erfaring, at der i Angel er Interdikt paa dansk Kirkegang. — Under disse Omstændigheder vil Friheden blive »Frihed for Ulv og Bjørn«, som Grundtvig dog ikke plejer at føre Ordet for. — Der gives kun een ufejlbarlig Bod for denne Vaande som for enhver anden, og det er, at Evangelium bliver prædiket. Det har alt begyndt at vise sig i et stort Sogn midt i Angel, at Politiken med alle dens Blomster og Blade falder som vissent Løv der, hvor Saften er kommen i Træet.

Graae angreb i to Artikler i »Fædrelandet« for 22de og 24de Juli med stor Heftighed Konfirmationspatentet og dermed ogsaa Grundtvigs Standpunkt. Intet fornuftigt Menneske havde, før dette blev udstedt, tænkt sig Muligheden

af, at Børnene kunde undervises paa eet Sprog og konfirmeres paa et andet. Det er et Skuespil, hvorved man deler det levende Barn i to Halvparter. Og efter »Berl. Tid.« at dømme, frygter han, at Enden er ikke endda.[1])

Grundtvigs Standpunkt i alle disse Spørgsmaal finde vi betegnet i en Artikel i »*Fædrelandet*« for 26de Januar, overskrevet: »*Forsoningen med Tyskland*« og i *Kirketidenden* for 3die Februar og 11te Avgust. — I Stykket i »Fædrelandet« bemærker han først, at det at »berolige« Holsten og »tilfredsstille« Tyskland er lige saa umuligt for Danmark, som det var for det faldende Karthago at »tilfredsstille« Massinissa og »fyldestgøre« Romerne uden

---

[1]) Hvad Graae her sigter til, er formodentlig de Antydninger, der vare fremkomne i »Berl. Tid.« om Forhandlinger, der paa den Tid førtes mellem Danmark og England om en Udjævning af den dansk-tyske Strid. Herom giver den engelske »Blaabog« fra 1861 nærmere Besked. Sir Aug. Paget, den engelske Minister, indberetter i Følge denne den 4de Juni om en officiel Samtale han har haft med Hall, bl. a.:

»Herr Hall gav et mere tilfredsstillende Svar, end jeg nogen Sinde har hørt af ham, og han sluttede med at give mig det Løfte, at dersom han kunde være sikker paa, at hans Forslag med Hensyn til Holsten blev antaget, saa vilde han være rede til, saa vidt det stod til ham, at foretage de Forandringer i Slesvig, paa hvilke jeg havde henledet hans Opmærksomhed. [Disse Forslag vare: 1) almindelig Amnesti, 2) Ophævelse af Forbudet mod slesvigholstenske Foreninger, 3) en selvstændig og friere Forfatning for Slesvig, 4) Sprogreskriptets Ophævelse, saa at Kirke- og Skolesprog i de blandede Distrikter fastsattes ved en almindelig Afstemning.] . . . . »Herr Hall ytrede, at hvis der blot var Spørgsmaal om at indrømme de Fordringer, som den slesvigske Stænderforsamling havde gjort i sine enkelte Forslag, vilde det være taabeligt ej at opfylde dem.« [Stænderforsamlingen havde andraget paa Sproggrænsens Flytning, Fjærnelse af Embedsmænd, der ej havde studeret to Aar i Kiel, Ophævelse af Forbudet mod slesvigholstenske Foreninger.] Sproggrænsen vilde Hr. Hall dog ikke røre ved; men han tror, at det samme Resultat vil kunne naa's ved andre Midler.«

et lige saa latterligt som sørgeligt Selvmord. Og det maa i Tysklands Øjne altid se ud som et Trælleoprør, naar vi, som midt i Kongeriget forgude det tyske Sprog og lægge det til Grund for hele vor højere Dannelse, dog bestride dets Ret til at herske i Grænselandet Slesvig. Men en virkelig Forsoning med Tyskland er dog uundværlig for Danmark, ja for Norden og vil sikkert findes ønskelig for Tyskland, for hvilket en sikker Nordgrænse snart vil findes lige saa uundværlig, som en sikker Sydgrænse er det for Danmark. — Tyskland har jo nu tabt sit italienske Herredømme og vil snart være truet af et Pan-Romanien i Vest og et Pan-Slavonien i Øst, vil snart føle sig saa trykket paa begge Sider, at det vil forstaa, det trænger til en Admiralstat. Nu kan jo ganske vist en saadan vindes, som den gamle Perserkonge vandt sin ved at overvælde Lilleasien og Fønikien; men vissere og sikrere kan Tyskland vinde den ved et ærligt Forbund med Danmark og Norden. — Et Forbund mellem de germaniske Folk er desuden saa meget naturligere, som de tilsammen udgøre saa godt som hele den protestantiske Kristenhed. »Vore Hjemmetyskere«, fortsætter han, »og alle de, som hidtil have forsikret os om, at Tyskland var meget forsonligt, saa det kun gjaldt om, at vi vilde række Haand og byde et taaleligt Soneoffer for vort gruelige Oprør og for den saakaldte »tapre Landsoldat«s Raahed og Dumdristighed, de samme ville nu vist nok raabe sig hæse paa, at det gør Tyskland i Evighed aldrig, ja, at det er Synd og Skam at forlange det af det store, ærestolte Tyskland, som har sat sin Ære i Pant paa Tyskhedens Sejer i Slesvig og har sin faste, uforanderlige Anskuelse af hele den cimbriske Halvøs oprindelige og naturlige Stilling og Sammenhæng; men da der jo her ikke er Tale om at *opgive* de nagelfaste Tanker [fikse Ideer], hvormed Tyskland ventelig er født og vil dø, men kuns om at *opsætte* den Iværksættelse af Ideerne paa ubestemt Tid,

som Tyskland alt har set sig nødt til at opsætte et Aartusinde eller to, saa er det jo kun tomme Talemaader, der hverken gøre fra eller til.« — Han anbefaler som Forsoningsmiddel Holstens Afstaaelse og Nevtralisering, men raader til at møde en eventuel Forbundseksekution i Holsten med Vaaben.

I *Kirketidenden* fremhæver han overfor de slesvigske Præster, at det er falske Forudsætninger, under hvilke Konfirmationstvangen i Mellemslesvig forsvares. For det første den, at man uden Hensyn til, hvad Menneskelighed og Kristendom kræver, skulde have Lov til at fordanske tyske Angelboers Børn. For det andet, at man overhovedet med Magt og Vold kan fordanske noget Menneske, gammelt eller ungt. Og for det tredie, at alle Beboere i de blandede Distrikter egentlig ere danske, men forhærdede, forvendte o. s. v. — Derfor gaar — paastaar han — Danskheden fremad i Flensborg, hvor der er Frihed, og tilbage i Angel under Tvangen.

Om Grundtvig har Ret i det sidste: Danskhedens Tilbagegang i Angel under det danske Sprogreskripts Herredømme, turde vel være tvivlsomt; at han derimod havde Flerheden af de danske Præster og Lærere i de blandede Distrikter imod sig, er utvivlsomt; og der var egentlig kun een af dem, der stillede sig ved hans Side i denne Kamp; det var nuværende Pastor C. Appel, den Gang Lærer i Tønder, der i Kirketidenden for 18de August 1861 tog Konfirmationspatentet i Forsvar overfor Pastor Graaes stærke Angreb. — Nu til Dags ville imidlertid mange være tilbøjelige til at ønske, at man havde prøvet en Ordning af Forholdene som den, Grundtvig foreslog. Forholdene vilde sikkert da have været en Del lettere for vore danske Landsmænd i Sønderjylland. — Men sikkert var der i denne Strid en lige saa ærlig Overbevisning paa den ene Side som paa den anden.

Der var ikke faa danske Mænd, der mente, at vi i 1861 skulde have taget Afgørelsen af det dansk-tyske Mellemværende, hvordan den saa end var bleven; og til dem hørte Grundtvig. Derfor var han med til Stiftelsen af »Dannevirkeforeningen«, hvis Program var

1) at rejse Modstand mod ethvertsomhelst Forsøg paa at lade Udlandet raade i Danmarks Riges indre Anliggender og mod enhversomhelst Opgivelse af Danskheden i Slesvig; og
2) at virke for Indførelsen i den nævnte Landsdel af en med Danmarks Riges Grundlov af 5te Juni 1849 stemmende Frihed.

Den vilde stramme Regeringen op til at tage Afgørelsen straks, men det gjorde Regeringen som bekendt ikke; men saa kom Bismarck til Roret i Prøjssen og Afgørelsen kom under en for os højst ugunstig politisk Konstellation i Evropa i Aaret 1864.

Hvorledes Grundtvig med inderlig Deltagelse fulgte Kampen for Sønderjylland paa de blodige Valpladser dette Aar, derom er der jo Vidnesbyrd nok, særlig i en Række Digte i »Kirketidenden« og »Fædrelandet« og i det som Særtryk udkomne »Trøstebrev til Danmark«. —

Chr. Winther skrev efter Danevirkes Rømning et Digt med Overskrift »*Et indre Syn*«, som gengiver, hvad der i de Dage blev fortalt om Grundtvig, uden at jeg tør indestaa for, at det forholder sig saaledes:

Han gik og kunde ikke sove,
den ældste Seer i vort Land, —
hvo har vel set saa dybt som han
i Verdenslivets dunkle Vove?

Han vandred rastløs i sin Stue,
som tyngede en Verdens Haand
den mægtige, den stærke Aand,
der ellers aldrig lod sig kue.

Han gik som Elskeren urolig,
der ængstes for sit Hjærtes Skat;
den Afgrund, som i Skæbnens Nat
han saa', ham tyktes fast utrolig.

»De gamle Guder svandt fra Jorden,
og deres Navn er uden Magt,
kun deres Minde er en Pragt,
der med sit Glimmer smykker Norden.

Men han, den eneste, hvis Vælde
med Himmel, Jord og Hav er eet,
har Han sig vendt fra Lysets Ret?
vil Han nu lade Mørket gælde?«

Mens Tvivl og Anelse bekæmped
hinanden i hans Tankes Gang,
som fjærne Jammerskrig det klang,
af Haabets svage Suk kun dæmpet.

Da pludselig han saa fremstige
den hele Rædsel uden Trøst,
og Ordet trængtes af hans Bryst:
»*I Nat forraades Danmarks Rige!*«

At Grundtvig i hvert Tilfælde var meget stærkt bevæget over Danevirkes Rømning, vil erindres af mange, og H. Brun fortæller i sin »Grundtvigs Levnedsløb« (II, 418), at han Søndagen efter undlod at prædike, men traadte frem for Altret og holdt en Tale, som en tilstedeværende Nordmand ikke tydelig kunde høre paa Grund af Talerens og Tilhørernes stærke Bevægelse, men hvori han dog mente at høre Ordet »Forræderi«. — Hvorledes nu end Grundtvig i de første fortumlede Dage saa' paa Danevirkes Rømning og paa Følgerne deraf, saa taler han allerede otte Dage efter fortrøstningsfuldt i Digtet »*Barnedrømmen*« i »Kirketidenden« for 14de Februar 1864. Det var en virkelig »Barnedrøm«; en lille fynsk Pige havde drømt, at de Danske i deres Kvide havde bedt Vorherre hjælpe sig,

og at Han red imod Tyskerne, der sank til Jord, uden at Han rørte sit Sværd. Digtet slutter:

»Ham, som vort Danevirke,
vi da vil stole paa
i Skole og i Kirke,
og hvor som helst vi gaa.

Gudshusets Barnedrømme
midt i vor Vintertid
vi skal og da berømme
langt over Mandevid.«

Det var ham, der underviste om »*Hvorfor vi skal slaas*«,

da Freden dog bedst huer os?
Men netop »derfor maa vi slaa's
og Tysken til Gavns byde Trods,
for Trætte og Kiv
det er Tyskerens Liv,
Og han er vor Nabo desværre.«

Og i Sangen om »*Overtallet og Overmagten*«, siger han, at

»Som Dansken i to Tusindaar
har trodset Overtallet,
Saa længe Danmarks Rige staar,
vi trodse Tysker-Brallet,
og tog han Slesvig, vandt han Als,
han lige fuldt er om en Hals,
naar »Gud med os« vi sjunge.«

Efter Dybbøls Fald sang han sit »*ny Bjarkemaal*«, hvori det hedder:

»Vaagn da til Vidunder sært
under Vuggesange
alt, hvad Nordens Aand har kært
her i Folkevange!
Vaagn med Gammen til Idræt
Heltekuld af Askurs Æt,
baade Mænd og Kvinder,
Helte og Heltinder!«

Endnu efter Tabet af Als kunde han i Digtet om *»Danmarks Riges Skæbne«* trøste os med at

»Lykken er i gode Hænder,
den er i Vorherres,
derfor, naar sig Lykken vender,
den vist ej forværres;
ingen Steds, hvor Roser gro,
skyldes Gud en bedre Tvo
end i Danevangen
under Svanesagen
og i Skjoldungstammens Læ.«

Og da Freden var sluttet, skrev han sit dejlige Digt *»Til Dannekvinden i Fædrelandet«:*

»Saa maatte det da ud omsider,
det dybe Suk af Hjærtets Grund,
som kvaltes gennem lange Tider
til denne Livets Aftenstund;
saa maatte dog det danske Moderhjærte
før Døden kom, forløses med sin Smerte!

Det Suk, som aander Moder-Smerte,
Livs-Moderens fra Paradis,
som sovet har i Danmarks Hjærte
og vaagned nys paa Aanders Vis,
det Suk, som kan fra »Dejligst Vang og Vænge«
højt over Sky til Fader-Øret trænge!

Det Suk, som Engle længtes efter,
det Suk, hvorad kun Trolde le,
det har tillaans de skjulte Kræfter
kun til at føle, ej at se
de Kræfter, hvormed Gøgle-Troppe lege,
men som dog Jord og Himmel kan bevæge!

Men smukkest og mest gribende af alt, hvad der i dette Sorgens Aar kom fra ham, var hans *»Trøstebrev til Danmark«*, hvori det hedder:

— — »Himmelen er overtrukket,
og som Is vor Maj er kold,
hver en Udvej synes lukket,
i hver Banke bo'r en Trold,
Muspæls Sønner fra Broager
spyer Ild som Helveddrager.

Allerværst det er i Grunden
Tegn paa Fjendens Overmagt:
midt iblandt os Helvedhunden
Garm har sine Hvalpe lagt,
som i Ørene os tude:
Mod er Vanvid, alt er ude! — — —

Den Gang jeg var ung af Alder,
var din Fremtid midnatsmørk,
da hos Hel var gemt din Balder
og din Folkvang var en Ørk,
dine Skjalde dig dog love
turde Guld og grønne Skove.

Da paa Pramme og paa Baade
og paa gamle Orlogsvrag
du mod Englands Hovedflaade
værged kækt dit gamle Flag,
dine Skjalde, skønt du bukked,
Sorgen din med Nektar slukked.

Da din værgeløse Flaade
Folk som Tyve fra dig stjal,
og da dine Viking-Baade
kæmped kun som Sild mod Hval,
dog din Sømagt dine Skjalde
turde en Fugl Føniks kalde.

Selv da Norge var afskaaret,
Danmark hæderløs paa Hav,
og mod os i Oprørsaaret
opladt Fenrisulvens Gab,
dine Skjalde spaaed Sejre,
spruded Ild paa Fjendens Lejre.

Nu, da efter Isted-Slaget,
Storværks-Daad ved Frederiksstad,
atter vajed Sejersflaget
hos »Niels Juel« i Birtings-Bad,
har nu Skjaldene opgivet
Danmarks Haab og Folkelivet. — —

Skal det spørges: jeg alene,
aflægs Skjald paa Gravens Rand
turde mellem Bavtastene
aande Liv ved Dødens Strand,
turde vente af Guds Naade
løst i Solglans Danmarks Gaade! — —

Hvis kun i det himmelhøje
Fred og Frihed har en Ven,
Danmark, løft til Ham dit Øje,
stol kun paa, Han hjælper end!
Da er trods Stormagter stride
Overmagten paa din Side. — — —

Danmark, ja, du er en Enke,
hende lig ved Najns Port,
vi os kan din Redning tænke
kun som et Vidunder stort:
thi kun med et Liv af Døde
har din Fremtid Morgenrøde. — — —

Men jeg ser Ham nær i Aanden,
Ham, som ynkes inderlig,
Ham, som raader Bod for Vaanden
med Livsordet uden Svig;
himmelsk Trøst af hans: »Græd ikke!«
Moderhjærtet skal inddrikke. — — —

Derfor, Danmark! Moder søde!
tro kun paa Guds-Lykken din!
Græd kun Guld for dine døde!
Lad dig trøste Kvæld-Sang min!
I en Paaske-Morgenrøde
ogsaa den stod op af døde.« —

En Del af Grundtvigs nærmeste Venner i Rigsraadet stemte, som det vil erindres, imod Godkendelsen af den Fred, ved hvilken man afstod Sønderjylland til vore Fjender; og de vare sikkert nok i dette Spørgsmaal i Forstaaelse med ham.

Da han saaledes gennem en hel Menneskealder, lige fra 1831 havde viet den sønderjydske Sag mange af sine bedste Tanker og taget en saa fremtrædende Del saavel i Ordskiftet om denne Sag som i Bestræbelserne for at føre den til Sejer, var det naturligt, at han blev en af Hovedtalerne ved det store Besøg af Sønderjyder i København i September 1865. Da de mange Tusinder samledes om den nyrejste »*Slesvigske Sten*« i Dyrehaven, indviede først *Professor Clausen* Stenen til et Minde om aandeligt og folkeligt Broderskab; og derefter talte *Grundtvig*:

»Det er tungt, sagde han, at skille dem ad, der gerne ville tilsammen være.« Det er et gammelt Ord, som gennembævede alle blandt os, da vi for mere end 20 Aar siden fra begge Sider af Kongeaaen og fra Kysterne af Øresund samledes paa Højskamling for at vise Verden, at vi vare eet, at der var et dansk Folk, der som P. H. Lorenzen vilde vedblive at tale Dansk, selv om hele Tyskland med sit Donnerwetter vilde bevise, at Dansk ikke var noget Sprog, der kan føres til Bogs, mindst hvor det gælder saadanne Sager som Kiels Universitet og andre slige guddommelige Ting, der kun kunne afhandles paa Højtysk. Vi ere atter samlede her og atter føle vi, at det er tungt at skille dem ad, der gerne ville samme være. — Vi ere samlede under forværrede Omstændigheder, men dog ville vi haabe, at dette Møde skal være lige saa frugtbart til at samle til Daad som det uforglemmelige Møde 1844 paa Højskamling. Naar jeg taler om forværrede Omstændigheder, saa tænker jeg ikke blot paa den ulykkelige Krig og den skammelige Fred, der kastede Slesvig som, hvad jeg ikke vil nævne, i Ørnens Kløer; thi de ville snarere tjene til at sammenknytte de danske Hjærters Baand, snarere tjene til at aabenbare end til at dølge Sammenhængen i det danske Modersmaal.

Man skulde tro, at det havde lidt at betyde, om den, der herskede i Slesvig, hed Konge eller Hertug, og om Danebrog vajede der eller ej. Men, at det ikke er saa, veed enhver, der kender det danske Folks Kaar, medens den danske Konge var Hertug i Slesvig, og skønt Danebrog vajede ikke blot i Flensborg, men paa Gottorp Slot og paa Danevirke. Nej, enhver, som var med 1844, da man ikke maatte tale Dansk i Stændersalen, naar man ikke kunde eller vilde sværge paa, at man ej kunde Tysk, han vil vide, at Danskheden var ikke sikret i Slesvig, men maatte kæmpe sig frem, Skridt for Skridt under Ledelse af Mænd som P. H. Lorenzen, H. Nissen og L. Skau. Tiderne ere blevne forværrede, fordi vi mangle slige Kæmper, i det mindste mægter mit Øje ikke at se dem. Da vilde meget ikke været sket, det vilde have kostet anderledes Kamp og givet Døn over hele Norden. De vilde ikke have taalt, at man lukkede Rødding, den Skole, de havde stiftet, eller at den danske Skole i Haderslev, den eneste Planteskole for danske Præster og Embedsmænd, hvilken de havde vristet ud af det tyske Kancelli's Knytnæver, med et Pennestrøg blev omdannet til tysk, eller at man ophævede Frikirken i Flensborg, medens den tyske Kirke staar dobbelt i København. — Jeg vilde nødig sige noget, som kunde være bittert, men maa dog sige, at jeg har det Haab, at det ikke skal vare længe, før Danskheden kommer til sin Ret paa begge Sider af Kongeaaen. Der maa kæmpes en Kamp paa Liv og Død, og naar jeg har det Haab, at det ej vil vare længe, da er det, fordi de Kvinder, der nu græde for Danmark, have faaet eller faa Sønner, der overfor deres provisoriske Magthavere ville vidne, at hvem der end kaldes Hertug i Slesvig: Oldenborgeren, Avgustenborgeren, Prøjsserkongen eller maaske en fjerde, saa havde Kristian den Niende ingen Ret til at forandre Forfatningen, og nu altsaa lige saa lidt de, han efterlod dem til. Og hvis nogen vilde berøve Nordslesvigerne deres Midler til aandelig Opbyggelse og Oplivelse, da vilde de vende Statskirken og Statsskolen Ryggen. En saadan Forestilling vilde neppe blive upaaagtet, og blev den det, da vilde hele Evropa faa Øjnene op. — Oplever jeg

end ikke, at Nordslesvig vinder Sejer paa den ene eller den anden Maade, saa har jeg dog Haab; thi jeg opgiver ikke den Tro, at Stortyskland en Gang skal finde, at det er for tungt at skille dem ad, der gerne ville sammen være. Det ske.

Tre Dage efter, da der var en stor Menneskemængde samlet i Grundtvigs Have paa hans Fødselsdag, og man havde i den stille Aftenstund sunget »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder«, vil det erindres af mange, at Grundtvig kom frem paa Havetrappen og sluttede den indholdsrige Dag med Ønsket om, at Gud Almægtigste vilde føre den danske Del af Sønderjylland tilbage til Danmark, og med et: »Leve de danske Sønderjyder!«

Med Billedet af ham, som han stod der paa Trappen i den stille Aften efter den 82de Aarsdag, bedende Gud føre de danske Sønderjyder tilbage til Danmark, vil jeg slutte dette Forsøg paa at fremstille det væsentlige i hans Betragtning og Behandling af det sønderjydske Spørgsmaal, der, saa vidt jeg kan se, fra først til sidst er betegnet af en bestemt Fordring om klare Forhold overfor Tyskland, en omhyggelig, næsten ængstelig Omhu for, at Slesvigernes Selvbestemmelsesret, deres personlige Frihed ej bliver krænket, en alvorlig Følelse af, at Danmark maa sætte sin yderste Kraft ind i Kampen for, at de faa Lov til at være Danske, der ville være det, og et aldrig svigtende Haab om, at hvor sort det end tit — ikke mindst siden 1864 — kan se ud, saa vil det selv for det mægtige Tyskland blive for tungt at skille dem ad, der gerne ville sammen være. —

Og det er sikkert endnu ikke for sent i disse Retninger at lære noget af Grundtvig.

Bygmester Solness.

I.

Henrik Ibsen er en Mester i den Kunst at give Børn, som han skal døbe, de rette Navne. Hans Kald fører det med sig, at han kommer til at døbe Digterværker, de Værker, der fødes i ham selv. Et rigtigt Navn svarer til den, som bærer det, saa det nævner det ejendommelige hos vedkommende.

I et af Ibsens Skuespil er Hovedpersonerne Mennesker, der bare er til Lyst og Stads for hinanden, ikke til Udvikling og Medhjælp, som Menneske bør være for Menneske. »*Et Dukkehjem*« er Titlen her. Den passer udmærket.

Gammel Folketro mener, at et Menneske efter sin Død kan vise sig i skræmmende Skikkelse for de efterlevende. Og vist og sandt er det, at en Fader eller Moder paa gruful Maade kan gaa igjen i deres Børn, gjennem den Naturarv, de har givet dem. Et af Ibsens Værker handler om en ung Mand, i hvem Faderens Synd er en ødelæggende Magt. Det hedder »*Gjengangere*«. Kan der tænkes et mere rammende Navn?

Havet er underligt skiftende; snart ter det sig som det værste Rovdyr, og snart er det under Solskin og milde Luftninger en herlig Plads for Fredens Sysler; dér kan Fiskeren drage sit Vaad, dér kan Skibene gaa med deres rige Last, og dér kan Lystbaadene gynge. Saaledes kan ogsaa Menneskehjærtet være sælsomt skiftende. Ibsen har tegnet os en Kvinde, *Ellida*, som med oprørt, voldsomt bevæget Sjæl vil forlade sin Mand og sit Hjem for en fremmeds Skyld. Men da hendes Mand siger til hende: »Vælg selv, men i Frihed og under Ansvar!« da er det, som der med disse Ord vælder Solskin og blid Bør ind over hendes Sind, og hun bliver med Glæde dér, hvor hun i Grunden har hjemme. »*Fruen fra Havet*« har Ibsen

kaldt denne mærkelige Skikkelse. I dette Navn rummes hendes hele Natur.

Henrik Ibsens Evne til at lægge et Digterværks Indhold ind i et Navn maa erindres, naar Talen er om hans sidste Skuespil, »*Bygmester Solness*«. Navnet paa Solness' Livsstilling maa imidlertid tages billedligt. Hvad enten han bygger »*Kirker*«, »*Hjem*« eller »*Luftslotte med Grundmur under*«, er det i Menneskehjærtets og Menneskeaandens Verden, han arbejder. Den, som i sin Gjerning har sat sig det Maal at danne et højnende Hvælv over Menneskebørn, under hvilket de kan finde Fred for deres Sind og faa deres Kræfter taget i den størstes Tjeneste — han bygger Kirker. Den, som virker for rigt og lykkeligt Samliv mellem Mand og Hustru, Forældre og Børn, Husbondsfolk og Tyende, Borger og Medborger i samme Folkehjem — han bygger paa Hjem. Den, som tilstræber Lykke ved hjærteløse Ideer og Planer — han bygger Luftslotte med Grundmur under, det vil sige: det umulige, det der ikke lader sig gjøre.

Solness hedder Bygmesteren. Navnet er næppe valgt i Blinde. Skyder der sig et Næs ud i Fjord eller Hav, som Fortrop for alle Fjældene og alt Landet bagved, udsat for Storm og haardt Vejr i første Række, men ogsaa stærkest lysende af Sol, naar Dagen byder Lys og Varme — da kunde man vel kalde sligt et Næs Solnæsset. Bygmester Solness hører da til dem i de fremskudte Stillinger. Han er Leder for Menneskesjæle, Fører i Folket.

Skuespillets sidste Sider viser os Solness staaende paa Toppen af den sidste Bygning, han har opført. Eolkemængden, der er samlet neden under jubler: »Hurra for Bygmester Solness!« Men Jublen slaar over i et Forfærdelsens Skrig. — Damerne istemmer Rædselsraabet: »Han falder! Han falder!« — en Stemme siger: »Bygmester Solness er død!« og andre Stemmer lyder: »Hele Hodet er knust — Han faldt lige i Stenbruddet.« Værre kunde

det ikke være gaaet. Men netop saaledes maatte det gaa. Hele Værket er nemlig en gribende sand Fremstilling af, hvorledes det gaar dem, der bygger ilde. Og ilde bygger alle de, som ikke trygge i Sindets inderste Grund kan staa paa Højden af deres Livsværk. Der er ikke bygget paa rette Maade, saafremt Personligheden ikke gaar i Højden jævnsides med Virksomheden. Voxer du selv med din Gjerning? saaledes lyder Spørgsmaalet til alle, som bygger, og stærkest lyder det til dem, der staar fremmest.

Førend jeg indlader mig paa at kaste Lys over Hovedgangen i »Bygmester Solness«, finder jeg det nødvendigt at skaffe Klarhed til Veje i et Par Sidegange.

At Henrik Ibsen er en skarp Iagttager af den jævne, dagligdags Virkelighed, har han givet mangfoldige Vidnesbyrd om. Hans Digtning ejer en hel Mylr af Skikkelser, der tilhører den dagklare, velkjendte Menneskeverden i Nutiden. Men hans Digtersind drages ogsaa mod Æventyrets Fantasilande, og bedst som han har tegnet os en Mand eller Kvinde, der er Kjød af vort Kjød og Ben af vore Ben, kan det falde ham ind at aabne en Dør til Æventyrets Verden. Om det er en ejendommelig Lyst, der fører ham i saadanne Tilfælde, eller han ikke kan faa sagt, hvad han vil, uden Æventyrets Hjælp, det maa staa hen. Hovedsagen er, at man ikke forarges eller taber »Forstaaelsens Glæde«, i det man blandt »virkelige« Mennesker møder en Skikkelse, som man ikke, trods al anvendt Vold og Magt, kan faa presset ind i Virkelighedens Former. Man maa tage Skikkelsen for det, den er: en Digtertanke i Fantasiens underfulde Klædebon. Saaledes i »Bygmester Solness«. Som dukket op af Jorden eller falden ned fra Skyerne staar pludselig den nogle og tyveaarige Hilde Wangel i Solness' Kontor og siger, i det hun henholder sig til en Spøg, han havde for med hende, da hun var en tolv—tretten Aar: »Ryk ud med mit Kongerige, Bygmester! Kongeriget paa Bordet!« Hvad er dog

det for et Pigebarn? Det er Æventyret, Digteren her tager i sin Tjeneste. Hvorfor skulde han ikke have Lov til det! Lige meget, om han taler igjennem Stof fra den haandgribelige Virkelighed eller gjennem rent og skjært Fantasistof, bare han taler godt.

Den Udredning af Trækkene i Solness' Personlighed, som skal fremsættes, naar jeg har faaet de mere almindelige Bemærkninger fra Haanden, vil blive en saadan, at det kan skjønnes, jeg stiller mig paa Kristentroens Grund. Ligeledes kan Læseren snart gjøre den Opdagelse, at ikke et eneste Ord i Udredningen vender sig imod Ibsen. Hvorledes er dette muligt? Er Ibsen da ikke Fritænker? Er hans Forhold til Bibel og Kristentro da ikke et helt andet end de Kristnes? Svaret maa blive: Som Digter giver Henrik Ibsen os slet ikke Lejlighed eller Ret til at opstille disse Spørgsmaal. Han har aldrig ligefrem vendt sig mod Kristendommen, lige saa lidt som han ligefrem har ydet den Tilslutning. Hans Opgave er den: at stille *de* Krav i skarp Belysning, som Personligheden maa bøje sig for allerførst, om den skal blive helstøbt, frigjort, sand og ædel. Han har en Gang skrevet, at han hader Politikerne. »De Mennesker vil kun Specialrevolutioner, Revolutioner i det ydre, i det politiske. Men alt sligt er Pilleri. Hvad det gjælder om, er Menneskeaandens Revoltering.« Saa lidt kan han — til Tider i hvert Fald — lægge Vægt paa ydre Forhold og Former, at han endog har udtalt overfor *G. Brandes* om Rusland: »Et prægtigt Land, al den brillante Undertrykkelse dér ovre!« »Tænk blot paa al den herlige Frihedskjærlighed, den avler. Rusland er et af de faa Lande paa Jorden, hvor Mænd endnu elsker Friheden og bringer den Ofre.« Henrik Ibsen spænder vidt, han er saa almenmenneskelig som faa; derfor kan der gjøres Brug af hans Digtning ud fra mange forskjellige Standpunkter og under mange forskjellige Forhold. Kun én Slags Mennesker har ikke Brug for denne Digtning, de nemlig, som

er ligegyldige for Personlighedens alvorlige Opdragelse. — Er det rigtigt, hvad her er sagt om Ibsen, maa det være klart, at Kristne saa vel som Ikke-Kristne kan lære af ham og være ham taknemmelige for mangen en Haandsrækning. — Kristne kan vel aldrig se en Evangelist i Henrik Ibsen; men de kan indrømme, at han i Forhold til Kristendommen er noget af en Johannes Døber, har en forberedende Gjerning.

II.

Solness føres ind i Skuespillet som en noget ældre Mand, sund og kraftig, med tætklippet, kruset Haar, mørk Knebelsbart og mørke, tykke Øjenbryn. Han bærer en graagrøn, tilknappet Jakke med Staakrave og brede Brystslag. Paa Hovedet har han en blød, graa Filthat og under Armen et Par Mapper. Det første Indtryk, man faar af ham, er: en Mand med stærke Kræfter og praktisk Sans, men tillige en Mand, som vanskelig tager fine Hensyn. Hele hans Historie fæstner dette Indtryk.

Som ung kom han i Lære hos den brave og dygtige *Brovik,* den Gang Arkitekt. Snart rev han sig løs fra sin Mester og gik paa egen Haand, og inden ret længe var han som en Enevoldskonge blandt Bygmestere paa sin Kant. Gamle Brovik og Sønnen *Ragnar Brovik* kommer begge i hans Brød. Den første er saa sært dygtig til at beregne Bæreevne og Kubikindhold og den Slags Ting; og den sidste er en udmærket Tegner. Han bliver helt uundværlig for sin Principal. Men han længes efter selvstændig Virksomhed, og hans gamle Fader længes ikke mindre efter den Dag, da Sønnen staar som sin egen Mand. Solness vil ikke slippe ham; han har Brug for ham, og han gruer ved Tanken om, at en yngre kunde tage Luven fra ham og faa et Ry, der overstraaler hans eget. Derfor giver han ham aldrig et anerkjendende Ord,

langt mindre skriftligt Vidnesbyrd om udmærkede Evner og stor Dygtighed. Gamle Broviks Tro paa Sønnen og Sønnens Tro paa sig selv maa ikke faa Støtte. Solness faar Held til at binde Ragnar til sig. En Dag kom *Kaja Fosli,* gamle Broviks Søsterdatter, ind paa Kontoret til sin Morbroder og sit Søskendebarn. Solness saa', hvor forgabede de to unge var i hinanden, og den Tanke slog saa ned i ham: »Kunde jeg faa hende her paa Kontoret, saa blev kanske Ragnar siddende, han ogsaa.« Hans Ønske bliver opfyldt; Kaja bliver Bogholderske paa hans Kontor. Hun er Ragnars Kjæreste; men hun drages efterhaanden mer og mer til Solness. Han ser det. »Hun dirrer, og hun ryster, bare om jeg kommer i Nærheden af hende,« siger han. Han tager det som en velkommen Hjælp og gjør adskillige Kunster for at binde hende urokkeligt til Stedet. — Om sin Evne til at komme frem siger han: »Det er ikke en selv *alene,* som virker saa store Ting. Aa nej, — Hjælperne og Tjenerne, de faar nok være med, de ogsaa, hvis det skal bli' til noget. Men de kommer aldrig af sig selv. En maa raabe rigtig ihærdigt paa dem. Saa'n indvendig da, skjønner De.« Han forklarer nærmere, at det er Dævler, som har ydet ham mægtigst Hjælp. Han har kaldt paa Egenkjærlighedens, Ærgjerrighedens og den kolde Beregnings onde Magter i sig selv, og han har vel ogsaa tilkaldt onde Aander ude fra. Til god Gjerning kan vi nedbede os Englehjælp. Til syndigt Væsen og Værk kan vi kalde onde Aander frem. Og det kan gaa os med dem, som det gik med »Faust«, at vi ikke kan mane dem bort igjen. Saaledes gik det Solness. Da gamle Brovik taler med ham om at faa Sønnen ind i Arbejde paa egen Regning, falder Ordene som følger:

Brovik
(rejser sig med Møje.)

Skal jeg altsaa gaa ud af Livet uden Tryghed? Uden

Glæde? Uden Tro og Lid til Ragnar? Uden at faa se et eneste Værk af ham? Skal jeg det?

Solness

(vender sig halvt til Siden og mumler).

Hm, — spør da ikke mere nu.

Brovik

Ja, svar mig paa det. Skal jeg gaa saa rent fattig ud af Livet?

Solness

(synes at kæmpe med sig selv; endelig siger han med lav, men fast Stemme).

De faar gaa ud af Livet slig, som De bedst vil og kan.

Brovik

Maa saa være da.

(Han gaar op over Gulvet.)

Solness

(gaar efter ham, halvt fortvivlet).

Ja, for jeg *kan* ikke andet, skjønner De! Jeg er nu en Gang slig, som jeg er! Og jeg kan da ikke skabe mig om heller!

I sit Forhold til Mennesker i Almindelighed, særlig dem, han har Brug for, har Solness givet sig Mørkets Magter i Vold. Han har til en Tid kunnet indbilde sig, at han var disses Herre. En Dag gik det op for ham, at han var deres lænkebundne Træl.

Hvordan er han i sit Hjem? Hans Hustru hedder Aline. Hun er af en rig gammel Slægt. Efter sin Mor arvede hun et gammelt Hus. Det var en stor, styg, mørk Trækasse at se til udvendig. Men der var nok saa lunt og hyggeligt inde alligevel, og en stor Have hørte der til Huset. I dette Hus flyttede Solness og Aline ind, da de var blevne Mand og Hustru. Og hun befandt sig vel i det gamle Hjem. Alt det tilvante havde hun om sig der: de gamle Portrætter paa Væggene, de gamle Silkedragter, som havde tilhørt Familien i langsommelige Tider, alle

Mors og Bedstemors Kniplinger, alle gamle Smykker og alle de ni Dukker, som hun havde levet sig sammen med, fra hun var liden. At der netop er ni eller 3 × 3, det hellige Tal 3 taget tre Fold, vil vel sige, at det, som var hendes Barndoms Rigdom, fremdeles er i højeste Grad helligt og dyrebart for hendes Hjærte. Og alt det gamle, som her er nævnt, fortæller os, at Aline har sin Rod i en svunden Tid. Og det har hun paa mange Maader: Gang paa Gang taler hun om sin Pligt og tager Livet som en Pligt — dette gjorde jo de gamle: vore gamle Forældre og Bedsteforældre —, og hun har den gammeldags Gudsfrygt, der i Livets Tilskikkelser ser Guds Styrelse og bøjer sig under den, og hun ejer ikke *den* lyse Friskhed, som er Vaarens og Ungdommens største Herlighed. Hun er da paa samme Tid Solness' Hustru og den gamle Tids Repræsentant. Var der blevet taget hensynsfuldt paa hende, kunde hun sikkert have fyldt et Hjem med Velsignelse. Hun og Solness havde en Gang to Smaabørn, Tvillinger. Han siger: »Det var det vakreste Syn, én kunde se for sine Øjne, naar Aline laa dér med dem begge to.» Og han siger videre, at »hun havde sine Anlæg til at bygge, hun ogsaa.« »Til at bygge op smaa Barnesjæle. Bygge Barnesjæle op slig, at de kunde rejse sig i Ligevægt og i ædle, vakre Former. Saa de kunde højne sig til ranke voxne Menneskesjæle. Dette her var *det,* som Aline havde Anlæg for. — Og alt det, det ligger nu dér. Ubrugt — og ubrugeligt herefter. Og til ingen Verdens Nytte. — Akkurat som Grushaugene efter en Brand.« — Der *har* nemlig været Brand. I Skorstenspiben i det gamle Hus var der en Sprække. Paa den saa Solness, hver Gang han var paa Loftet. Han tænkte nu og da paa at faa den tættet. Men det var som en usynlig Haand holdt ham tilbage. En Dævel hviskede ham i Øret: »Hvad om det hele brændte, saa blev der Brug for nyt, og du kunde komme til Vejrs som Mester for Nybygninger paa Tomterne

af det gamle!« Saa brænder det. Aline faar Feber, som gaar i hendes Bryst, og de smaa Tvillinger drak Døden ind med Modermælken. Solness har ikke brændt Huset af, ja det var ikke en Gang Sprækken, der voldte Branden. Men han føler sig alligevel ikke fri i sin Samvittighed. Han har raabt paa onde Aander i sit Forhold til Huset og alt det gamle, og de har hjulpet ham — ogsaa her. Det er Solness' Brøde, at han stillede sig med Egenkjærlighedens Kulde og den personlige Ærgjerrigheds Fremskridtsfeber i Blodet over for det gamle. Han er vel ikke selv Brandstifter; men han har sluttet Pagt med de Aander, som tænder Ødelæggelsens Ild, i Steden for, at han skulde have lyttet til den Kjærlighedens Stemme, der vilde gjøre det gamle brugeligt. Vor Tid har mange gamle Huse at opvise, som bløde og barnlige Sjæle finder Hygge i, om end Husene for udenforstaaende ser ud som stygge, mørke Trækasser. Og det er let nok at finde Revner i Skorstenspiberne. Der er Revner i *Bibelen;* der er Revner i Brugen af *Troens Ord;* der er Revner i Begreberne om *Miraklet* og *Bønnens Magt;* der er Revner i den gammeldags *Fædrelandskjærlighed* — der er mer end nok af Revner i det gamle Arvegods. Men den, som hjærteløst ønsker Brand over det i Steden for kjærligt at udbedre det, gjør en daarlig Gjerning. Der er ingen Grøde i Brandstiftelse. I Solness' nye Hjem staar Barnekamrene tomme, og Hustruen ser mager og forgræmmet ud og har kun Spor af fordums Skjønhed, og hun taler med klagende Stemme.

Solness' Forhold til det gamle klares maaske bedst gjennem en Modsætning. Før *Søren Kierkegaard* rettede sit skarpe Angreb paa den danske Folkekirke og den almindelige Opfattelse af Kristendommen, kæmpede han en haard Kamp med sig selv. Turde han stikke Ild paa det gamle Hus? Kunde det forsvares? Var det ikke at gjøre de mange, mange mindre begavede, svage, enfoldige Mennesker, Kvinder, Børn, syge og sorrigfulde og de af Slidet

for dagligt Brød stærkt optagne helt husvilde? Ja, han overvejer endog, om det er ret at forstyrre de dannedes, de riges, de lykkeliges Fred. Saaledes tænker en samvittighedsfuld, menneskekjærlig Bygmester. *Solnes tænkte anderledes.*

Fra Hjemmets og de gamle Dages Helligdom føres vi vi videre og højere. Hvorledes har Solness det med Gud? Oprindelig udgaaet fra et fromt Hjem begynder han med at bygge Kirker; det synes ham det værdigste og skjønneste, og han siger selv, at han byggede disse smaa Kirker med et saa ærligt, varmt og inderligt Hjærte, at han mente, Gud maatte være fornøjet med ham. Men da Børnene døde, og Alines Sind blev tungt, saa alt Solskin var udestængt fra Hjemmet, da rejste han sig i Trods mod Gud. Fra Taarnet paa den nybyggede Kirke i Lysanger sagde han til ham i det høje: »Hør nu her, du mægtige! Herefterdags vil jeg være fri Bygmester, jeg ogsaa. Paa mit Omraade. Ligesom du paa dit. Jeg vil aldrig mere bygge Kirker for dig. Bare Hjem for Mennesker.« Udviklingen hen imod dette forfærdelige Oprør mod Gud skildrer Solness os saaledes: »I Førstningen forstod jeg ikke, hvor Gud vilde hen, da han tog de smaa fra mig. Men saa med én Gang gik det op for mig. Der oppe paa det fremmede Sted — i Lysanger — gik jeg jævnlig og grublede og funderte med mig selv.« »Da saa' jeg saa klart, hvorfor han havde taget mine smaa Børn fra mig. Det var for, at jeg ingenting andet skulde ha' at hæfte mig ved. Ikke sligt noget som Kjærlighed og Lykke. Ingenting andet.« »Han vilde, jeg skulde faa Lejlighed til at blive en hel Mester paa mit Omraade — og bygge saa meget ærefuldere Kirker for ham.« »Og saa skulde jeg hele mit Liv igjennem gaa her og bygge for ham.« Solness ler, da han har sagt den sidste Sætning, og fortsætter: »Men det blev der rigtignok ikke noget af!« En Haanens og Trodsens Latter mod Gud! Den Livsanskuelse, han

bygger paa fra den Dag, han stod paa Kirketaarnet i Lysanger, er tolket med tydelige Ord af *J. P. Jacobsen* i »*Niels Lyhne*« (S. 184—185). Denne Bogs Hovedperson profeterer: »Den Dag, Menneskeheden fri kan juble: der er ingen Gud, skabes der som med et Trylleslag ny Himmel og ny Jord. Først da bliver Himlen det fri, uendelige Rum, i Stedet for et truende Spejderøje. Først da bliver Jorden vor, og vi Jordens, naar hin dunkle Saligheds og Fordømmelses Verden bliver vort rette Fædreland, vort Hjærtes Hjem, hvor vi ikke er som fremmede Gjæster en stakket Tid, men al vor Tid. Og hvilken Intensitet vil det ikke give Livet, naar alt skal rummes i det, og intet er lagt hen udenfor. Den uhyre Kjærlighedsstrøm, der nu stiger op mod den Gud, der tros — naar Himlen er tom, da vil den bøje sig hen over Jorden, med elskende Gang imod alle de skjønne, menneskelige Egenskaber og Evner, som vi har potenseret og smykket Guddommen med, for at gøre den vor Kjærlighed værd. Godhed, Retfærdighed, Visdom, hvem kan nævne dem alle? Begriber De ikke, hvilken Adel det vil brede over Menneskeheden, naar den frit kan leve sit Liv og dø sin Død, uden Frygt for Helved eller Haab om Himmerig, men frygtende sig selv og med Haab til sig selv? Hvor vil Samvittigheden ikke voxe, og hvilken Fasthed vil det ikke give, naar daadløs Anger og Ydmyghed intet mer kan sone, og ingen anden Tilgivelse er mulig, end at gjøre godt med godt det onde, man forbrød med ondt.« Paa en saadan Livsanskuelse giver Solness sig til at bygge Hjem for Mennesker. Men hvordan skulde der vel blive Velsignelse i *det?* Ikke alene bygges der uden Gud; men Solness tror jo slet ikke paa sin egen Tro. Var det i Uvidenhed, i Hjærtets blinde Troskyldighed, kan var kommen bort fra ham, kunde han have ejet en Art personlig Sandhed at bygge med. Saaledes er det ikke med ham; han er usand, i det han bryder med Gud. Han ser selv, at de Hjem, han bygger, intet

duer. I Begyndelsen af Skuespillet er der Tale om »de unge Folk, som vil ha' bygget Villaen ude ved Løvstrand, og som siger, at de »længtes saa urimelig efter at faa flytte ind i sit eget.« Da bryder det ud af Bygmesteren: »Ja vel; ja vel. En kjender *det!* Og saa ta'r De det slig, som det bedst kan falde sig. Faar sig saa'n en — en Bolig. Et Slags Tilholdssted bare. Men ikke noget Hjem.« Og i Slutningen af Skuespillet er der et Stykke af Samtalen mellem ham og Hilde Wangel, som man bør mærke sig.

SOLNESS

(ser mistrøstig paa hende).

Det, at bygge Hjem for Mennesker, — det er ikke fem Øre værd, Hilde.

HILDE.

Siger De *det* nu?

SOLNESS.

Ja, for nu ser jeg det. Menneskene har ikke Brug for disse her Hjemmene sine. Ikke for at være lykkelige, ikke. Og jeg vilde heller ikke haft Brug for saa'nt et Hjem. I Fald jeg havde ejet noget (med en stille, forbitret Latter). Se, *det* er hele Opgjøret, saa langt, saa langt jeg ser tilbage. Ingenting bygget i Grunden. Og ingenting ofret for at faa bygge noget heller. Ingenting, ingenting — altsammen.

Hermed stemmer det godt, at da han noget før blev spurgt, om det ikke er saadanne lune, lykkelige Hjem for Mo'r og Fa'r og for Børneflokken, han tænker paa at bygge, svarede han: »Gad vide, jeg, om der bliver Brug for slig noget herefterdags.«

Den Mand, som i Trods og Usandhed bryder med sin Gud, han kan ikke bygge Hjem, som Menneskehjærter kan hygge sig i, ja han kan ikke engang tro paa saadanne Hjems Mulighed.

Vi har set Bygmester Solness' Væremaade over for Nutid og Fortid. Men hvorledes er hans Stilling til Fremtiden? Fremtiden er hos Ungdommen, og Ungdommen i Solness Historie det er Hilde Wangel. Netop som han har sagt: »En Gang kommer Ungdommen her og banker paa Døren«, saa kommer Ungdommen. Der bankes paa »Døren til venstre«, og ind træder en Pige af Middelhøjde, smidig og fint bygget. »Lidt brunet af Solen. Klædt i Turistdragt, med ophæftet Skjørt, udslaaet Matroskrave og en liden Sømandshat paa Ho'det. Randsel paa Ryggen, Plæd i Rem og lang Bjærgstok.« Hendes Ydre er et levende Billede af en af Ungdommens Hovedejendommeligheder. At være ung er at rejse — paa Skib, paa Bane, paa Cykle, paa Tankens og Fantasiens Vinger — al Verden rundt, i Stemningens Dybder, til Længslernes Højder. Hilde Wangel er rejst ud for at faa sit Kongerige fat. Atter et ægte Træk i Ungdommens Aasyn! Jeg mindes, at da jeg var en Knøs paa sytten, atten, bølgede der en Tone i mig, saa Hjærtet hoppede i Brystet derved, og den var føjet til Ordene: »*Den hele Verden er jo din!*« Ungdommen tør stille Krav. Tænk paa den spædlemmede, jomfrueligt udseende *Johannes Ewald,* der flygter fra sit Hjem og melder sig til Tjeneste i Syvaarskrigen. Det, han egentlig vil, er ikke at tjene; nej, han raaber, ungdommeligt optagen af sig selv, til Forholdene: »Ryk ud med mit Kongerige! Kongeriget paa Bordet.« Hilde Wangel kræver ikke sit Kongerige af Tilværelsen saadan under ét, ud i det blaa. Hun stiller Kravet til en enkelt, til Bygmester Solness. Paa ny et ungdommeligt Træk! Ungdommen vogter paa hvert et Ord fra Tidens Førere, de store Bygmestre. Disse maa vare paa deres Mund; Ungdommen tager ogsaa de Løfter alvorligt, som maaske ikke var helt oprigtigt mente. Da Kirken i Lysanger var færdig, og Hilde havde set Solness oppe paa Taarnet, mødte hun ham siden i hendes Hjem. Han sagde, at hun var dejlig

i den hvide Kjole, og at hun saa ud som en liden Prinsesse. Han sagde fremdeles, at naar hun blev stor, skulde hun være hans Prinsesse, og at om ti Aar vilde han bortføre hende og kjøbe et Kongerige til hende. Hun forstaar ikke Spøg. Hun lider ikke, at nogen gjør Nar af hende.

Til disse almene Egenskaber hos Ungdommen føjer Digteren adskillige andre, som vel nærmest kjendetegner vore Dages Ungdom. Fint afslebne Former gjælder ikke meget for Hilde Wangel. Hun kan saa godt melde sig som Gjæst hos Folk uden at have modtaget nogen Indbydelse (se Side 50, hendes 3. Replik dér). Hun har ikke andre Klæder end de, hun gaar i. »Ja, og saa et Sæt Undertøj i Randselen. Men det maa vaskes. For det er saa svært skiddent.« Hun har ingen Kuffert med, og alle sine Penge har hun sat over Styr. Da Solness udbryder: »Hverken Kuffert eller Penge altsaa!« svarer hun: »Ingen af Delene. Men skidt, — det kan ogsaa være det samme!« Modig, hensynsløs flot, nu og da tæt ude ved Sømmelighedens Grænser, saadan er hun. — Hendes Natur rummer ogsaa meget fint; Tidens Løsen: Humanitet! Retfærdighed! har kultiveret et og andet Strøg i hendes Sjæls Verden, saa de bærer vakre Planter til Gavn og til Pryd. Hun ynder ikke Ordet *Pligt,* fordi det høres »saa koldt og spidst og stikkende.« Som Modsætning holder hun af det rigtig varme og hjærtelige. Hun siger: »Fy, Bygmester!« til Solness, da hun skjønner, han vil stænge Ragnar Brovik ude, fordi han frygter hans Dygtighed, og hun faar ham til at love ham en god Anbefaling. »Rigtig, rigtig pænt og varmt skriver vi,« siger hun bedende, før Solness endelig bekvemmer sig til at yde sin Medhjælper Retfærdighed. — Hun har et stort og smukt Øjeblik, som Digteren fremstiller saaledes:

HILDE
(vender sig og ser paa Solness med store, alvorlige Øjne).
Jeg vil rejse.

SOLNESS
(skarpt).

Rejse!

HILDE.

Ja.

SOLNESS.

Nej, men det faar De ikke Lov til!

HILDE.

Hvad skal jeg gjøre *her* nu?

SOLNESS.

Bare *være* her, Hilde!

HILDE
(ser ned ad ham).

Ja, Tak skal De ha'. Det blev nok ikke ved *det*.

SOLNESS
(uoverlagt).

Saa meget desto bedre.

HILDE
(hæftig).

Jeg kan ikke gjøre noget ondt imod én, som jeg *kjender!* Ikke ta' noget væk, som hører hende til.

Der er noget fint i hende, som vil holde hende fra at gaa mellem Mand og Hustru. Men der er et Punkt i hende, hvorfra det bedste i hendes Sjæl kan rokkes. Det er ikke bare godt, naar hun synes ilde om Ordet Pligt og finder, »at det ligesom stikker én«. Det ubundne, det lovløse, det »spændende« drager hende stærkt. Det har faaet hende til at bryde med hendes Hjem, saa hun tror, hun aldrig kommer der mere. Det faar sit Udtryk deri, at hun »saa forfærdelig godt« kan skjønne de Kvinder, som i gamle Dage blev røvede af Vikinger og slet ikke vilde fra dem igjen. Og det ligger bagved den Udtalelse, at hun nok vil være Rovfugl. »Hvorfor skulde jeg ikke gaa paa Rov, *jeg* ogsaa? Ta' det Bytte, jeg har Lyst til? Hvis jeg saa sandt kan faa Kløerne i det da. Vinde Bugt med det.«

Vi spurgte: Hvorledes er Solness' Stilling til Ungdommen, til Fremtiden? Det er denne, at han kalder paa det farligste i Hildes Sind og kalder saaledes paa det, at hun gaar sin Ulykke i Møde med raske Skridt. Man kan kalde Ungdommens Trang til Æventyr frem til velsignet Fornyelse af Menneskelivet, frem til frejdig Gang paa Fremskridtsbaner. En Luther og en Grundtvig kaldte paa den Maade. Solness kalder anderledes. Det er hans Frasigelse af Gud og hans Brud med hellige menneskelige Krav, der toner for Hildes Øren som »Harper i Luften«. Han faar Hilde med paa at bygge »Luftslotte med Grundmur under«. I sin Tanke gik hun ind paa *det* umulige at bygge sin egen Lykke paa Krænkelsen af Ægteskabets Hellighed. Under Solness Paavirkning sank hun ned til at gjøre ondt mod én, hun kjendte.

Solness falder og knuser sit Hovede. Han maa falde; thi al sin tilsyneladende Styrke til Trods er han en syg Mand. Sagaernes Vikinger, som sejlede til fremmede Lande og plyndrede og brændte og slog Mænd ihjel og fangede Kvinder og beholdt dem hos sig og tog dem med hjem paa Skibene og bar sig ad med dem som de værste Trolde, de kunde baade æde og drikke, naar de kom hjem. »Og glade som Barneunger var de ogsaa. De havde nemlig en »robust Samvittighed«, en grovhudet, knokkelstærk Samvittighed, der kunde taale, næsten hvad det skulde være. Meu Solness har en skranten Samvittighed. Den, som i vore Dage vil være en stærk Mand, maa vare nøje paa sig selv.

Det har Solness ikke gjort. Til alle Sider er hans Forhold brødefuldt, bevidst brødefuldt endogsaa. Hans Forhold til *fremmede* og til *Hjemmet,* til *Fortid* og til *Fremtid,* til *sig selv* og til *den Gud, der er over det alt sammen.* Han føler sig syg over for Brovikerne og gaar i en stadig Angst for, at Ungdommen skal hævne paa ham, hvad han forbrød ved at holde andre nede; han

er syg, naar han tænker paa sin Hustru og det gamle Hjem; han er syg, naar han tænker paa Gud, kort: han er en syg Mand i alle Forhold.

Summa Summarum: Den navnkundige, moderne Digter *Henrik Ibsen* har i »*Bygmester Solness*« samlet al sin Kraft paa at tale en *gammel* Formaning ind i Slægtens inderste Hjærtedyb:

Alle I Bygmestre, **store** *og smaa! bevar en god Samvittighed i alt det, I bygger med og af: Fortid, Nutid og Fremtid: fremmed og hjemligt, gammelt og ungt, eder selv og eders Gud.*

J. P. Kristensen-Randers.

Tre kvinder.

En bibelsk digtning.

Af Herm. Gregersen.

III. Rut.

I Dommernes dage i Israels land
Gud Herren så ned fra det höje,
folket han bragte til afgrundens rand,
fordi deres sind han vil böje;
han slog dem med hunger og fjenders sværd,
de stod dog trods vreden hans hjærte nær,
barmhjærtig han er uden ende. —

Hvor bjærgene øst for det Døde Hav
sig rejser med tinderne stærke
op over kysten så øde og lav,
har Moab sit landemærke;
der teltede Lots og hans datters kuld
mellem havet og ørkenen kummerfuld,
et øde til begge sider.

Med hjordene vandrede søstre to
og vogted på bjærgene vilde,
skærmed med omhu for örnens klo
smålammene årle og silde,
førte omkring dem fra sted til sted,
hvor bjærgströmme ned over klipperne gled
og grönned de stenrige volde.

Når natten sig nærmed og mörkerne faldt,
drev hjorden de ned udi dale,
hvor teltene stod i den dybe spalt
under klipper i dæmringen svale;
den ene gik for og den anden bag,
og fårene vandred i ro og mag,
men kiddene sprang over stien.

Dagen var leden, solstrålen på skrå
over bjærget slår skyggerne lange,
mörket alt voxer i kløfternes vrå,
mens tinder i guldglands end prange;
det Døde Hav ligger som halvt forglemt,
dybt mellem bjærgene indestemt
med sine blyfarvede vande.

Rut står og drömmer med hånd under kind,
lænet mod brystværnets flage,
ret som betagen hun var i sit sind
og vilde med solen bortdrage;
hun ser imod landet bag Jordans flod,
hvor sol i den glødende aften stod,
mens lyset flammer i vesten.

Det er som der ligger et eget skær
af glands over Kanaans höje,
som dvælede solen langt hellere der
og med fuldere smil i sit öje;
når Moabits dale i skyggerne lå,
end lysende höje derovre stå —
hun så det så mange gange.

Hun ved, et forunderligt folk der bor,
frasagnene gamle hun hørte,
hvordan deres Gud dem med vælde stor
gennem havet og ørkenen førte;
han gav dem sit ord og sit store bud,
holdt de ham trofast kun for deres Gud,
deres lykke skulde ej helde.

»Står du nu og stirrer,« var Orpas ord
»igen imod egnene fjærne« —
og hen hun til søsteren trådte — »hvor
er nu dine tanker så gærne?«
— »Derovre bag hav og den golde ørk,
hvor dalene op imod bjærgskoven mörk
sig strækker livsalige skönne.«

— »Har vi da ej dale i Moabs land
med frugtbarheds fylde og grøde,
ej sletterne store med levende vand,
græsgangene grönne og bløde?
Se ud over Moab i dæmrende kvæld,
granattræet bugner og vinklædte fjeld
bærer druerne svulmende røde.

En have er dalen, hvor fader og mor
i ly under bjærgene telter,
der græsser kvæget i vrimlende hjord,
og kilder fra bjærget nedvælter;
morbærret modner sin liflige frugt,
fra Arnon til Vidiebækkens slugt
kornrige agrene bølger.«

»Jeg ved det, og dog det mig tit kommer for,
som derovre var rigere lykke,
at skulde jeg finde den her på jord,
jeg måtte med Israel bygge;
men fjældvæggen rejser sin hindrende mur,
og jeg står og stirrer som fuglen i bur
og kan ikke vingerne strække —«

Så vendte hun atter sit öje mod vest
imod purpurskyerne lette,
og dæmrende mildt i den sidste rest
af dagen laa Jerikos slette;
og bag den höje og dalene fløđ
sammen i aftenens purpurglød
ret som en paradishave.

Så stod hun og stirred, som fangen hun var
af skuet, som solstråler tegne,
som om hendes længsler ind hende bar
i drömmenes lysrige egne;
og stille lå bjærget i aftenens fred,
mens skyggerne sank over dalene ned
og i tågedrömme dem slørte,

— »Sig, husker du, Orpa, den gamle mand,
os gæsted i barndommens dage,
landflygtig kom hid han fra Kanaans land
og kunde ej vende tilbage;
han meldte, de havde et underligt håb,
der skulde bæres med fryderaab
engang ud til jorderigs ender.

Der skulde fødes en kongesön
i Kanaans land uden mage,
vældig som løven i kraft og skön,
kun Israels fjender til plage;
hans glands skulde lyse saa vide om land
fra floden og ud indtil bølgernes rand,
der øerne fjærne beskyller.

Han fred skulde skabe på jorderig
til lise for gamle og unge,
og trøst skulde dale så kvægende rig
over hjærterne trætte og tunge;
hans folk skulde trygt under vinstokken bo,
og rovdyret glemme sin skarpe klo
og hvile hos græssende geder.

Hvert sværd skulde smedes til hakke og plov,
og spydet mod jordmulden vendes,
pesten og hunger og ran og rov
kun ene af navn skulde kendes;
hun seglen skal gå i den gyldne sæd,
og törres hver tåre, som öjnene græd,
og vendes til smilende glæde.

Jeg så det så mangen en aftenstund,
når solen var nær ved at dale,
og landene rundt i det dybe blund
alt lå under skyggerne svale;
forglemte var Edom og Moabs land,
og Ammon lå skjult af den mörke rand
af røgen fra Moleks altre.

Kun Kanaans höje lå endnu i lys,
i strålende glands under höje,
som skulde det folk ikke mörkets gys
fornemme på jorderige;
jeg tænkte på Israels moderfryd,
når tungerne skulde med glædeslyd
lovsynge for kongen den store —«.

Da pegede Orpa — et underligt tog
over bjærgene så deres öje,
en mand, to börn og en kvinde drog
ad bjærgstien opad med möje,
skønt böjet og træt af sin vandringsfærd,
trolig hun fulgte dog manden nær,
støttet på staven i hånden.

De havde vandret den lange dag
og længtes mod aftenrøden,
foden var træt og kraften var svag,
dog vandred de ufortrøden.
Nu nåed de op ved den sidste sten,
hvor Orpa og Rut strax imøde dem tren
og så på de fremmede fire.

Det var en mand i sin fuldeste kraft
med sönnerne ranke og unge,
moderen stod, som om havde hun haft
i livet kun tankerne tunge;
åsynet skönt med det dybe blik
sorgfuldt hen over sönnerne gik,
hjemløse som hun nu i verden.

— »I Moabs døtre! har I lidt brød« —
tog da Eli-Melek til orde.
»Vi flygted af lande for hungersnød
den hærger de små med de store;
vanmægtige er vi af rejsen nu,
må betle om brødet med sorgen i hu
over Kanaans agre de golde.«

— »Følg med,« svared Rut dem med gæst-
milde sind,
»for hungren I skal ej undgælde.«
Så førte hun dem over bjærgstien ind,
hvor teltet stod ind under fjelde;
og fra og til søstrene flittige gik,
bar frem for de mødige mad og drik,
ti nøden de vilde dem lindre.

Da natten faldt på, så tog Rut dem med —
— »På bjærget I skal ikke blive,
men drage med os nu til teltene ned,
mens hjordene hjemad vi drive.«
Og medens de nedad mod dalene drog,
Naomi fortalte i huen så mod
sin skæbne, mens Rut gik og lytted:

Der ligger en stad, kaldet Betlehem,
i Efratas yndige egne,
der havde de haft deres stille hjem,
hvor roserne vinhaven hegne;
men misvæxt og hungerens skarpe sværd
dem skilte fra hjemmet, de havde haft kær,
nu lå det i fremmedes eje.

Der fødte sin husbond hun sönnerne to,
lovprist for sin skönhed og lykke,
hun tænkte, hun skulde der altid bo,
i frydefuld alderdom bygge;
de måtte dog drage forarmede bort
af landet og nu deres lykke kort
i fremmede egne begræde.

Rut gik ved siden og trøsted som bedst
medynksom den sörgende kvinde,
solen sendte et glimt kun fra vest
over bjærgenes höjeste tinde;
hjordene bröled og lammene sprang,
luften steg svanger og grødefuld trang
op fra Moabs de frugtbare dale.

For teltet sad stammefyrsten ved kvæld
og vented på hjordenes komme.
Eli-Melek sig böjed: »Det gå dig vel!«
og hented det svar sig til fromme:
»Bliv fremmede hos mig og vogt mine får,
åbent mit telt og mit bord dig står,
dig selv, din hustru og sönner.«

Så gik Eli-Melek med staven i hånd
og vogted i Moab de hjorde,
han tjente tro mod det pagtesbånd,
som med fyrsten i dalen han gjorde;
med sönnerne Malon og Kiljon og viv
han tjente sit brød og leved sit liv
ensomt på bjærgene höje.

Han tænkte på Jakob i Faddan-Aram,
da han vogted ved vandrige render,
og fyrstens hjorde af geder og lam
vel trivedes under hans hænder;
lykke der er ved hans daglige færd,
han mærker, at selv i det fremmede er
himlenes Gud allevegne.

Dagen lå brændende hed over alt,
hvor klipper mod skyen sig höjne,
når solen fra himlen stikkende faldt
og gløded på fladerne nøgne;
bølgende stod i den solhede brand
bjærgenes linjer og ørkenens rand,
som en glødende ovn uden skygger.

Om natten faldt kuld på den skovløse vold
hen over bjærgenes rygge,
höjsletten lå øde og isnende kold,
hvor dagen gik hen uden skygge;
ved folden kun flammed et nattebål,
og stjærnen så ned fra sit höje mål
i nætternes frostklare stunder.

Men tiderne randt i den stille fred
for hyrden i bjærgene höje,
den ene dag som den anden henskred,
han følte ej solhedens möje,
ej nattens kuld, med sin ungdoms brud
han delte sin dag og sin bön til Gud
og takken for sönnerne unge.

De skulde drage tilbage engang
til Efratas hjemlige egne
og plante en sæd på Betlehems vang,
i folket det gamle, og hegne
hans navn fra at dø fra velsignelsen ud,
som skænket dem var af den evige Gud
at nyde på Kanaans höje.

Nu gik de i Moab og vogtede kvæg
og voxte sig stærke og sunde,
drev fårene op til den stejleste væg
i bjærget, hvor bækkene runde,
græsset at få under bjærgets kam,
tænkte dog mest på det diende lam,
der trængte til skærmende hænder.

Orpa og Rut gik de villig til hånd,
tit Kiljon til Orpa mon smile,
ønsked til brud sig den liljevånd,
mens dagens timer bortile;
og rundt han vandred med fårenes flok,
fik han kun hende, det tyktes ham nok
af jordens de dejligste skatte.

Malon tit så i det drömmende blik
hos Rut, når i aftenstunden
solen til hvile bag bjærgene gik,
og de havde hinanden funden
og sad hos Naomi for telt på sten,
imens hun drejed i hånd sin ten
og talte om fædrenes veje.

Rut sad og lytted med fryd i sit sind,
nu måtte jo rygtet hun sande,
med Naomi hun så i velsignelsen ind,
hvorom der gik ry over lande;
hun Israel så vandre ad bølgernes bro
gennem havet det røde med törre sko,
og bagved Ægypternes vånde.

Hun hørte Gud Herrens den tordnende røst,
da Sinai bjærge de bæved,
og ordet neddaled til folketrøst
— »af trældommen op jeg dig hæved« —
hun så den hvidnende manna på jord,
i ørken den lå som hans miskundheds spor,
han vilde dem kun vederkvæge.

Rut vendte sit åsyn, fra bjærget hun så
ud over havet det døde,
hvor Juda bjærge i aftensol stå
med lysende tinder og gløde.
»Ja,« svared Naomi, »sin hånd har han lagt
på stammelandet, men glemme sin pagt
han vil ej til evige tider.

Ti én gang jeg ved, kommer nådestid
igen fra de dryppende skyer,
da folket pány over dagningen blid
skal juble i Kanaans byer;
da gulne på marken skal sæden mod høst,
og drömmende öjne skal undres med lyst
og se, naar han plovfuren sænker.«

Og aftnerne skred over Naomis telt,
omlejret af lysende minder,
Rut drömte om Israels store helt
og fryden blandt Israels kvinder;
hun så på Malon så underlig blødt,
det var, som om havde sin lykke hun mødt
og aldrig den mer skulde miste.

Og tiderne skrede, så var det et år,
det hændte ved klipningens tide,
at stammefyrsten i bjærgene går,
sine rigdomme vilde han vide;
og hjordene kom både store og små,
flokkevis hen over bjærget de lå,
frem Eli-Melek dem førte.

»Din Gud har velsignet dig hændernes værk,«
tog stammefyrsten til orde.
»Jeg også af Kamos på hjorde blev stærk,
din Gud dig dog rigere gjorde!
Velan da! Slut forbund! Træd ind i vort hus,
og døtrene mine under brudeblus
hos sönnerne dine skal telte.«

Så ledtes de søstre tilslørede ind,
Orpa til Kiljons leje;
men Rut med det stille drömmende sind
fik Malon med jubel i eje;
og Moabits døtre på landets vis
jubled og dansed til Kamos pris
til strængeleg hen gennem dalen.

Men Naomi vendte sit åsyn mod øst
»Nu give du, Herre, din lykke!
du lade os rejse vort hus så trøst
udi dine vingers skygge.«
Hun bad for de sönner, for døtrene med,
til mörket hen over bjærgene gled,
og faklerne sluktes i dalen.

Da Rut stod i teltet i Malons favn,
med hovedet ind mod ham böjet,
hun hviskede kærlig sin husbonds navn,
med tindrende glæde i öjet.
»Vel mig! ti nu hører dit folk jeg til,
fra faders og moders telt mig kun skil,
kun ikke fra vejene dine.

Det gamle ord om velsignelsens væld,
Gud fordum dit folk gav i minde,
der en gang til alle slægternes held
fra Israel skulde oprinde,
det er nu og mit, skönt i fattigste kår
og ringest af alle, jeg ved, jeg står
blandt Israels velsignede kvinder.

Dog jubler mit hjærte af glæde og fryd,
jeg bor nu i Saras pauluner;
på mig nu og kalder med underlig lyd
fra teltet Gud Herrens basuner;
nu tör jeg med dig for ham bære frem
alt hvad der ligger i hjærtets gem
af dæmrende længsler og sukke.«

Og dagene gik som et öjeblik
uden mismod og mörknende skygge,
Malon og Kiljon på bjærgene gik
og drömte i kærligheds lykke;
öjet tit ned imod foldene gled,
hvor teltene stod og med hygge og fred
dem vinked ved solnedgangstide.

I Dommernes dage i Moabs land
Gud Herren så ned fra det höje,
han bragte en kvinde til afgrundens rand,
men mildelig var dog hans öje;
han prøvede én og han prøvede to,
de skulde ej evig blandt fremmede bo,
ti visdom er alle hans veje.

Han tog hendes mand i de modnede år,
til hvile hun måtte ham stæde,
han tog hendes sönner i ungdommens vår,
de var hendes lyst, hendes glæde;
tre barnløse enker der sad igen
og skued med sorg over bjærgene hen
og med kummer mod fremtidens dage.

Hvor bjærgenes volde går ud imod vest
og tinderne blussende røde
stander i dagens den svindende rest
höjt over havet det døde
der hvilede Jakobssönnernes ben
i Moabs fjelde bag mossede sten,
men Kanaan lå i det fjærne.

Naomi sad stille i enkeslør
og begræd sine barnløse dage,
de døttre hun elsked ej mindre end för,
hun har nu kun disse tilbage;
hun havde nu været i mange år
i Moab, men fristed kun trangeste kår,
og lysere vil de ej blive.

Falmet var nu hendes rosenkind,
og ungdommens ynde forsvunden
for sorgen, der lå hende tungt på sind,
og tårernes ström, der var runden;
Orpa og Rut har kun kærlige ord,
hun enlig dog står på den fremmede jord
og længes mod hjemmet tilbage.

Så var det en aften fra klippernes rand
hendes blik over Jordanen glider,
rygtet nu meldte fra Kanaans land
om grøde og frugtbarheds tider;
fjærnt ude der lå det i aftenen sval
med bølgende höje og bakke og dal,
hjemlandet på jord uden mage.

Da blev hun greben af længsel og trang,
bort drage hun måtte, hun vilde,
i Efrata gæste den yndige vang
hun måtte, för det var forsilde;
det land blev og givet jo hende til arv
af Herren, hun fandt vel til eget tarv
sit daglige brød nok derhjemme.

Ved gry stod hun op og tog staven i hånd
og kiltede op sine klæder,
hun vendte sig, så over Moabs land
og takked for gæstfriheds glæder;
så gik hun mod nord over bjærgene ned,
Orpa og Rut fulgte sorgfulde med,
ti bitter var afskedsstunden.

Så vandrede fremad de kvinder tre,
tit standsed Naomi på veje.
»I skal ikke følge! kun smerte og ve
jeg kan eder give i eje!
Herren mig slog med sin tungeste hånd« —
de nænned dog ikke at løse det bånd,
der bandt dem til Naomi den gamle.

På Moabits grænser der stod så en strid.
»Tilbage I begge nu vende,
Gud give jer lönnen for kærlighed blid,
I skænkede sönnerne tvende.«
Hun tog dem i favn og dem kyssed med gråd.
»Gud give jer begge to lykkeråd,
som I gjorde vel mod de døde!«

Men fast de sig klynged til Naomis bryst.
»Til Kanaan med dig vi drage.« —
»Nej, atter i Moab i telt og til trøst
I søge skal roligheds dage.
Jeg har ikke sönner at fly jer i favn,
ti vende I hjemad og byg jer et navn
i dalen hos fædreneslægter.«

Med hånden Naomi da pegede ud
over egnen ved havet det døde.
»Sålunde beredte hærskarernes Gud
i verden mig vejene øde.«
Og Orpa kun skued den sandgolde ørk,
men Rut bag ved öjned bjærgskoven mörk,
der kupled blandt sletter og dale.

Tilbage gik Orpa med tåre på kind,
men Rut stod med Nomi omfavnet.
»Du følge din søster i Moab nu ind,
lad hende ej ene med savnet.« —
»Nej,« svarede Rut, »vi to skilles ej ad,
i Moab der bliver dog aldrig jeg glad,
i dig fandt jeg kærlighedslykken.

Dit folk være mit og din Gud min trøst
og min eneste hjælper i nøden;
hvor du sætter foden, jeg vandrer med lyst,
og skilles vi gör kun i døden;
Malon, din sön, stod mit hjærte så nær,
i ham fik din Gud og dig selv jeg kær,
og vil dele din folkelykke.«

Så vandred afsted de hinanden så nær
ad vejen af ørkenen randet,
hvor Israel forhen paa sin rejsefærd
gik og stirred mod ejendomslandet;
de gik over Jordans det gamle vad,
men Rut gik og lytted bevæget glad
til Naomi om fædrenes minder.

Over Jerikos sletter, der bølged med sæd,
de vandred blandt duftende haver,
den gamle Naomi af glæde græd
over landet rigt på Guds gaver;
palmerne gynged i höje luft,
mættet af rosers og liljernes duft,
på husvægge vinen sig ranked.

Så droge de opad mod Betlehem,
staden med ungdommens minder,
og hvor de blandt huse og haver kom frem,
Naomi blev hilset af kvinder;
i staden den lille blev der röre og liv.
»Er du mon ej Eli-Meleks viv,
Naomi den ynderige?« —

»O nej! kald mig Mara! så bedsk en drik
Gud Herren mig monne iskænke;
den trangeste lod jeg i verden fik,
langt værre end jeg kunde tænke;
med husbond og sönner jeg rig uddrog,
men Herren i Moab med døden dem slog,
tomhændet jeg vender tilbage.«

Så slog de i Betlehem op deres bo,
i Efratas yndige egne,
i huset det gamle, hvor ranker sig sno
og roserne haven omhegne;
ager og bjærget forlængst stod i pant,
et dagligt brød de to kvinder dog fandt,
frembåret af flittige hænder.

Naomi dog frydes trods trange kår,
trods savnet og enkestands klage,
hun takker sin Gud for hver dag der går,
— »jeg bor i mit folk alle dage!«
Betlehem lå som den yndigste plet,
hegnet mod vest af et klippesæt,
selv bygget på jordhöjens krone.

Ned over gik öjet mod øst og syd
over bølgende höje og dale,
olivenskovenes dunkle pryd
og klipper og kilderne svale;
bag Jordan stod Nebo mod himmelen strakt
ret som en kæmpe, der stod på vagt
at værne om storhedens dage.

Mod syd lå Judæas den golde ørk
med klipperne vilde, forrevne,
med strömmene nede i fjældspalten mörk
mod havet det døde fremdrevne;
og bag ved Israel i tankerne så
Sinai bjærg med sin tinde blå,
omkrandset af hellige minder.

Rut så på den herlighed underfuld,
forglemte var Moabs græsgange
for Kanaans ynde, der steg over muld,
og Efratas blomstrende vange,
men mest dog for Israels hellige Gud,
der knytted forjættelsen til sit bud
om de evig rindende strömme.

Og yndest hun vandt sig i Betlehems by
var elsket af gamle og unge,
fordi hun valgte det fattige ly
hos Naomi trods tiderne tunge;
til tabernaklet med folket hun gik
og hørte med glæde og undrende blik
om freden, som Gud lod forkynde.

Falden forlængst var den sildige regn
og solen begyndte at gløde,
marker og agre bag stensatte hegn
alt bølged med sommerens grøde;
Israels land lå i dybeste fred
fra vesten til Jordanens færgested,
og komne var bygh østens dage.

Rut sagde til Nomi: »På mark vil jeg gå
nu ud for at prøve min lykke;
måske jeg kan finde de ax på strå,
der kunde vor vinter betrygge.« —
»Ja, gå min datter!« var Nomis ord,
»dig Herren velsigne og styre dit spor,
at nådige folk du må finde.«

Boas var fyrste i Israels land
hans rigdomme havde ej ende,
han vandred på marken langs bygsædens rand,
at se på de piger og svende;
seglerne klang i den rappe hånd,
og stråene fyldte de snærende bånd
med axene rige og tunge.

Da så han Rut gå og samle de ax,
over agrene böjet mod jorde,
og til sig han kaldte sin høstfoged strax,
og tog han således til orde:
»Hvem er vel den kvinde, som hist monne gå,
jeg mindes slet ej, at jeg för hende så,
hun ligner ej Israels kvinder.«

Svared den foged sin herre: »For sand,
fra Moab hun hid monne stunde;
hun fulgte Naomi til Israels land,
og gjorde hvad mange ej kunde.« —
»Vel så! nu mindes jeg grandt hendes færd,
sörg for, at hun finder rigeligt her
med fred, så hun ikke beskæmmes.«

Til Rut vandred Boas: »Du høre mit ord,
her intet dig være til hinder,
du samle kun frit, hvad du finder på jord
og hold dig kun til mine kvinder;
törster du, findes i karrene most,
med pigerne æde du vesperkost,
du skal ikke andensteds søge.«

Men ydmyg böjede Rut sig mod jord.
»Hvi vises mig, herre, den nåde,
at du mig vil kende, skönt fremmed jeg bor
blandt eder i fattigdoms våde?« —
»Jeg ved, hvor du elskede Malon, din mand,
forlod dit folk og dit fædreneland
for at bygge blandt fremmede slægter.

Gud Herren dig lönne for hvad du har gjort
mod levende som mod de døde,
at Nomi du fulgte til Betlehems port
og lindrede fromt hendes møde,
han ser hvad der elskes og virkes i lön,
og lytter til hjærternes stille bön,
han og skærme dig med sine vinger.«

Og seglerne gik i den sommerdag lang
og negene knejste på agre,
og hen over höje lød jubel og sang
for tiderne rige og fagre;
Rut gik og samled med tryghed med flid,
slog ud sig en efa ved aftenstid
og gav den Naomi i hænde.

»Nu, datter?« den gamle spörgende så,
»hvor faldt så idag dine veje?« —
»Den rigeste lod jeg til held monne få,
jeg samled på Boas's eje;
han trådte mig nær, talte nådig mig til,
gav ristede ax mig, jeg spiste med smil,
og se, her er hvad jeg levned.«

»Gud signe dig, datter, vor løser han er,
Guds veje er ene i nåde,
hans miskundhed stander de døde nær
og lindrer de levendes våde;
måske kommer Boas i hu vor tarv
og løser tilbage vor fædrenearv,
han er Eli-Meleks frænde.«

Svarede Rut: »Og han gav mig den trøst,
jeg skulde ej andensteds gange,
men samle på markerne hans i høst
til værn imod tiderne trange.«
Og Nomi blev stille, hun tænkte på ham,
som tit vendte skæbnen så ond og gram
til lykkestider for sine.

Og Rut gik al høsten hos Boas hen
og samlede årle og silde
byggen og hveden på agerren,
hun hented så meget, hun vilde;
og glæde der var i det lille bo,
der hused de enlige kvinder to,
ti dagene faldt dem så lyse. —

Så var det en aften, til ende var høst,
Naomi til orde mon tage:
»Min datter, hvor gærne dog så jeg med lyst
dig sidde i roligheds dage;
gammel jeg er og min sjæl bliver tung,
du bærer enkesløret skönt ung,
men barnløse dage er svare.

Sin byg kaster Boas på loen i kvæld,
vor løser han jo monne være;
mit ord du dig mærke helt nöje og vel,
søg dér ham i tugt og i ære.«
Så tyded for hende hun landets skik,
og Rut sig baded og salved og gik,
da en ikke kendte den anden.

Ved agerens ende en tærskeplads lå
med korndynger store og rige,
og rundt omkring stakkene knejsende stå,
velsignede fold uden lige;
dagen var leden og arbejdet endt,
og hjem havde Boas pigerne sendt,
sin karl og den tærskende oxe.

Det skumred for længst over bjærgene hen,
og duggen drev ned over dale,
markblomsten rejste sit hoved igen,
kvæget af luften den svale;
i korndyngens rand havde Boas sig lagt,
på tærskeplads vil han selv holde vagt
og sig hyller i kappen mod duggen.

Natten var stille, ej rörte sig strå,
og ude på bjærgene fjærne
hyrdernes flammende nattebål stå
og skal dem mod rovdyret værne;
stjærnen ser ned over Betlehems by,
da kom der en kvinde bævende bly,
hun vandred mod tærskepladsen.

Hun famled sig frem i den halvdunkle nat
lydløst mellem stakkene runde,
hun spejder og stirrer med öjet opladt,
knapt drage sin ånde hun kunde;
hun böjer sig ned ved den slumrendes fod
og løfter hans kappe, mens fligen hun lod
uhørlig hen over sig falde. —

Det dæmrer i øster fra kommende sol,
de stjærner begyndte at blegne,
hanerne trindt over Betlehem gol
og dugvåde tågerne segne;
forfærdet da Boas opvågned og så
i dæmringen svag, at en kvinde der lå
og ly havde søgt ved hans fødder.

»Naomi mig sendte,« hun stammede frem,
»jeg kom her i tugt og i ære;
hun sidder tilbage i barnløse hjem,
for Malon du løser mig være;
i fremmede land ligger barnløs han hen,
og dødt er hans navn iblandt Israels mænd,
og hans arv er i fremmedes eje.«

»Dig være min datter kun ære og pris,
fordi du ej glemte den døde;
du kunde let bejlet på ringere vis,
jeg råder vel bod på din møde;
du har dog en løser af nærmere led,
Matan, men svigter han, vil i hans sted
jeg løse dig ager og bjærget.

Gå hjem nu, mens sol står bag bjærgenes ryg,
som gave du dette dog tage« —
så målte han op hende sex måder byg,
og stille hun vandred tilbage.
Bag ørknen i øst lå en dæmring kun svag,
da ind hun tren under husets tag
og meldte Naomi sin glæde.

Midsommersolen stod luende varm
over Kanaans bjærge og sletter,
i Betlehems port er der röre og larm,
der jævnedes søgsmål og trætter,
der tolkedes lov og der øvedes skel,
did søgte fri og fortrykte træl,
når Efratas mænd var på tinge.

I port sad og Boas med ældste ti
som vidner på hvad der mon hænde,
da vandrede Matan, den løser, forbi,
Eli-Meleks den nærmeste frænde;
og Boas ham standsede — »Matan, giv tid!
idag er jeg stævnet i porten hid,
ti sag har med dig jeg at gøre.

Naomi fra Moab er kommen igen,
sin død hendes mand der har funden,
men her ligger slægtens grundeje hen,
i fremmedes hænder gældbunden;
vil mark du nu løse og vinrige bjærg
tilbage til slægtens oprejsning, så sværg —«
»Jeg Naomi vil løse,« svor Matan.

»Så må du og den moabitiske Rut
indløse som Naomis frænke;
barnløs hun sidder og slægten er brudt,
hun sidder som Malons enke.« —
»Nej,« svarede Matan, »jeg selv har min æt
og vilde ej handle med skel og ret,
skulde Malon jeg slægten oprejse.« —

»Du vil altså ej rejse Malon et navn
i folket, tog Boas til orde.« —
»Jeg vilde kun øde mit eget gavn,
om løsning for Naomi jeg gjorde;
ti løse du arv for de kvinder to,« —
og Matan drog af sig sin ene sko,
»de ældste dig være til vidne.« —

Så råbte da Boas: »Jeg køber idag
af Naomi det bjærg og den ager;
alt folket er vidne herpå i min sag,
og Rut mig til hustru jeg tager.« —
Da råbte alt folket: »Gud signe dig nu!
som Jakob ved Lea og Rakel, du
navnkundig i Efrata vorde.«

Og glæde der var udi Betlehems stad,
al bitterhed er nu forsvunden,
i hjemmet den gamle Naomi sad glad,
hvor ungdommens dage var runden;
nu rejste sig håbet for hende på ny,
hun tænkte på ham, som bor over sky
og trøster for modgangens dage.

Og Rut gik og sysled i Boas's hus,
var agtet og elsket af kvinder,
påny havde glæderne tændt deres blus
og rødmet de blegnede kinder;
det var ikke ungdommens stormende mod,
uprøvede krav og det varme blod,
men med tankerne milde hun vandred.

Hun tænkte så tit på sin ungdomsdröm,
da öjet i timerne stille
gik ud over havet og Jordanens ström
fra Moab med fjeldene vilde,
og søgte sin lykke i Kanaans land,
når tinder og höje i sollysets brand
guldgyldne lå ud over landet.

Der stod hun som barnet, der spejder i lön
og stirrer med undrende öje
ved gitrede port ind i haven så skön,
mens önske til ønske sig föje,
men monne dog sukke som fattig forladt
for gitret, der rundt omkring haven var sat
og stænger for egnene lyse.

Nu havde hun fundet den lyse tid,
da öjet for savnet ej græder,
nu lå hendes liv som en dagning blid
i dæmrende moderglæder;
hjærterne tvende nu i hende slår,
hun delte med Israels kvinder kår,
på folket hun med skulde bygge.

Så året randt ud og hun holdt i sin favn
en sön, nu var Nomi ej ene.
»Obed, ja Obed I kalde hans navn,
ti Herren med ham vil jeg tjene.«
Al hendes længsel og al hendes lyst
bære han skulde fra moderbryst,
en skærv iblandt Israels slægter.

Betlehems kvinder med jubel og pris
hilste Naomi omsider:
»Med dig har Herren på underlig vis
handlet i henfarne tider;
løser du fandt for jord og for len,
mest dog for hjærtets det dybe mén,
de døde et navn han oprejste.

Liflige dage for dig stunder til
midt iblandt Israels slægter,
sidde du skal nu med öjet i smil
og vidne, hvad Zebaot mægter;
bedre end sönnerne syv blev dig Rut,
hun med en kærlighed aldrig fortrudt
dig elsked i ve og i vånde.«

Pris da Gud Herren, den mægtige rene,
han som har himlen og jorden skabt ene,
han er vor Gud —
han som miskundelig aldrig os slipper,
men lader grönnes de stenhårde klipper
i dejligste skrud. —

Tiderne lange, sorgtunge og trange
lader i frydefuldt jublende sange
han tone ud —
hærskarernes Herre, som alle ting mægter
glemte i godhed ej Efratas slægter,
Naomi står brud —

Dagene liflige for dig henrinder,
fostre du skal nu med glæde blandt kvinder
sönnen så prud —
pris da Gud Herren den mægtige rene,
han som har himlen og jorden skabt ene,
han er vor Gud.

Rundne er dagene tredve og tre
for Rut, hendes urenheds dage,
ofret for fødselens vel og ve
hun skulde for altret fremdrage;
og op til Guds tabernakel hun kom,
i Silo telted Guds helligdom,
en kilde for signende vande.

Dér længtes hun hen af sin hele sjæl,
for gudernes Gud vil hun knæle
og takke, fordi hun med barneheld
i Herrens porte må dvæle;
foran pavlunet hun drömmende stod,
hun havde jo nået den yndigste lod,
der times kan Israels kvinder.

Hun havde jo fostret gudsfolket en sön,
der Malon et navn skulde give,
og frem nu for Herren hun bar ham i lön,
han måtte til ære ham blive,
ej glemmes, skönt en af de mindste små
i folket det gamle, men stamme på
lovsangen om kommende tider.

»Du hellige Gud, som i Israel bor
og gæster de fattigste steder,
du klæder med græsset den goldeste jord,
og hjærterne svage du freder;
i Israel så jeg din vældige karm,
men selv var en hedning jeg ussel og arm
og vandred de vildsomme veje.

Du gav mig i folket gæstmildeste ly,
og jubel min sjæl gennembølger,
hjemløs jeg skal ej på jorden omfly,
hvor åsynet dit du fordølger;
jeg fødte med ve, dog med fryderåb,
ti har jeg og del i det store håb,
du planted hos Abram og Sara.

Så tag da min sön under skærmende hånd,
læg vejene hans til det sidste,
han bandt mig til Israel med dejligste bånd,
dem, Herre, du lade ej briste;
som sandskornet skyller ved havets bred,
du lade hans navn vare evig ved
hen over tidernes vande.«

Og Israels Gud over höjeste sky,
bönhørte den hedningekvinde,
glæde der tændtes i Betlehems by,
da David rødmusset om kinde
blev salvet til konge for Israels hjord —
da sangen nedtoned fra englenes kor
om kongen til evige tider.

Fra Ernst Triers Ungdom.

Af Ludvig Wagner.

Paa den kongelige Malerisamling i Kjøbenhavn findes et Familiebillede, malet af Eckersberg. Store og smaa Børn danser rundt paa Gulvet, idet de holder hverandre i Hænderne, medens en af de ældste Søstre sidder ved Klaveret og spiller for dem. Dansen afbrydes ved, at Forældrene kommer ind ad Døren. De er i Færd med at tage ud i Selskab og viser sig nu til Afsked i deres Stads for Børnene. Bohavet og Dragterne tyder hen paa Midten af Frederik den Sjettes Tid. Dette Billede vilde være en Prydelse for enhver Malerisamling, men her har det en særegen Betydning: Disse Forældre og deres Børn har stærkt udprægede jødiske Ansigtstræk. Familiefaderen er den bekendte Grosserer *Nathanson,* senere Redaktør af »Berlingske Tidende«. Det skyldes denne Mand mere end nogen Anden, at Jøderne i vort Fædreland er hævede op af den Uvidenhedens og Fortrykthedens Tilstand, i hvilken de fandtes ved Aarhundredets Begyndelse. Han fik oprettet Skoler for Jøderne, han arbejdede paa at faa dem til at føle sig som Danske, blandt andet ved at opgive den underlige Blanding af Dansk, Tysk og Hebraisk, som var deres Talesprog her i Landet, og tillige skaffede han

dem Anerkendelse som hørende til det danske Borgersamfund. Dog ikke blot for sit eget Folks Vel virkede Nathanson. Han regnedes for en af de dygtigste Nationaløkonomer, og Kongen lyttede gerne til hans Raad. I Nathansons Hjem samledes Kunstnere og Videnskabsmænd, og Børnene havde til Spillelærer Kuhlau, Elverhøjs Komponist.

Da den ældste af Nathansons Sønner var bleven paavirket af Kristendommen, modsatte Faderen sig ikke, at han lod sig døbe. Sønnen, som i Daaben forandrede sit Efternavn til Nansen, studerede Theologi og blev Præst. Efterhaanden gik hans Søskende over til Kristendommen, nogle af dem som gifte tilligemed deres Ægtefæller, og tilsidst lod Forældrene deres yngste Børn døbe, uden dog selv nogensinde at blive Kristne.

Den ældste af Nathansons Døtre, *Bella,* blev gift med Grosserer *Jakob Trier,* af en jødisk Slægt, som har skænket vort Fædreland dygtige Handlende, Læger og Videnskabsmænd. I dette Ægteskab fødtes *Ernst Johannes Trier* som yngste Søn den 23. Januar 1837. Medens han endnu var lille, lod hans Forældre sig døbe med alle deres Børn, en Datter og to Sønner. Sin Daab kunde Trier ikke huske, derimod havde han en svag Erindring om, at han som ganske lille Barn havde været i Synagogen ved en Fest, hvor han sammen med nogle andre Smaadrenge var med at bære Thoraen, den hellige Lovs Rulle. Dette Minde holdt Trier højt i Ære. Det var hans Stolthed, at han, efter Kødet tilhørende Herrens udvalgte Folk, ogsaa var bleven indlemmet i den Pagt, som Gud havde oprettet med Abraham, Isak og Jakob. Han betragtede dette som sit Adelskab, og satte saaledes stor Pris paa, at engang i hans Studenterdage nogle Slægtninge bad ham som Gæst ved et Bryllup at tage Del i Vielsesceremonierne ved at holde Baldakinen over Brudeparret.

Trier kom til at gaa i Mariboes Realskole, som styredes med Dygtighed i fri og fædrelandskærlig Retning. Han sluttede sig med Kærlighed til Dansklæreren, den varmhjærtede *H. V. Rasmussen,* død som titulær Professor, og endnu mere til sin Historielærer, Stiftsprovst *Egede Glahn,* nu Præst i Storehedinge, som var stærkt paavirket af Grundtvig. — Da Trier viste Anlæg til boglig Syssel, blev han sat i Metropolitanskolen. Her blev han Ven med *Henrik Scharling,* nu Professor i Theologi, og med nuværende Højesteretssagfører *Octavius Hansen.* Og hvem han engang havde givet Vennenavn, den slap han ikke, selv om Udviklingen var gaaet i meget forskellig Retning. Endnu den sidste Sommer, han levede, havde han den Glæde at modtage Scharling i Besøg paa Vallekilde Højskole, og han var stærkt optaget af, hvor jævnt og varmt, hvor barnligt og hjærteligt den lærde Mand kunde tale til de unge Piger paa Skolen om Bethlehem.

Triers Forældre boede i en lille Ejendom paa Vesterbro, ved Frihedsstøtten. Til Trods for Byens umiddelbare Nærhed var Omgivelserne forholdsvis landlige, og dette har maaske bidraget sit til, at der tidlig hos ham vaagnede en levende Sans for Naturen. Sine Ferier brugte han til at besøge snart Svogeren, *J. T. Borup,* dengang Organist og Musiklærer i Sorø, snart Onklen, *J. Nansen,* da Præst i det nordlige Jylland, snart en af sine fordums Lærere. Ene eller i Selskab med en Ven gjorde han da større eller mindre Udflugter, idet han gæstede Egnens Præster og studerede Naturen. Det var paa en saadan Ferietur, i Sommeren 1856, at vi blev Venner, da vore Veje gentagne Gange krydsedes, og ved Løvfaldstid samme Aar var jeg i den lille Kreds, som med Trier i Spidsen og efter hans Indbydelse samlede sig om *P. C. Kierkegaard,* dengang Præst i Pedersborg.

Da Trier blev Student i 1855, bestemte han sig straks for Theologien, men i Rusaaret omgikkes han mest med sine

gamle Skolekammerater og var et virksomt Medlem i den af dem oprettede Forening Irenæus. Naar man til denne væsentlig æsthetiske Forening havde valgt den gamle Kirkefaders Navn, saa var det hverken af historiske eller dogmatiske Grunde, men simpelthen fordi dette Navn fandtes i Almanakken paa Stiftelsesdagen. Dog kunde Trier ikke slaa sig til Ro hermed, men holdt ved første Lejlighed et Foredrag om Irenæus. Det var noget af den samme Stræben efter Grundighed, som gjorde, at han siden, da han skulde tage fat paa det nye Testamente, gav sig til at læse Apostlenes Gerninger med Krysostomos' græske Prædikener som fornemste Hjælpemiddel. Der var i hans Natur en Længsel efter at komme til Kilderne, en Higen efter at fordybe sig i det, der optog ham. Men Livet havde saa mange Krav, og Triers Sjæl var saa modtagelig for Indtryk, at der tit kunde komme noget stundesløst over ham; stundesløs kunde han være, men aldrig overfladisk. — Fordi han længtes efter at komme til Kilderne, var han ikke tilfreds med den Maade, hvorpaa det theologiske Studium dreves ved Universitetet. Fra sin Konfirmationstid hos *E. C. Tryde* havde han faaet et varmt religiøst Indtryk, han var bleven vakt ved *N. G. Blædels* Forkyndelse, og siden blev han mægtigt paavirket af *Kierkegaard*. Paa sine Besøg hos Svogeren i Sorø var Trier jævnlig kommet ud til det nærliggende Pedersborg, havde gæstet baade Kirken og Præstegaarden, og nu følte han en brændende Længsel efter at vejledes i det theologiske Studium af den lærde, skarpsindige Præst, der syntes som skabt til en Lærestol ved vor Præsteskole, men var bleven forbigaaet, fordi han havde sluttet sig til Grundtvig. Alene turde Trier ikke komme; skulde han dog gøre den udmærkede Mand Ulejlighed, burde ogsaa flere nyde godt deraf, og altsaa fik han samlet en lille Flok, vi var ialt 7. Skønt der i vor Færd ikke var nogensomhelst Demonstration, kom det dog snart til Professorernes

Kundskab; men uagtet de selvfølgelig ikke var glade ved, at vi ikke brød os om deres Vejledning, saa skal det dog siges til deres Ære, at de ikke for den Sags Skyld lagde os saa meget som et Halmstraa i Vejen, eller senere ved Eksamen behandlede os strængere end andre. — Ogsaa i Pedersborg lagde man Mærke til den lille Skare, som hver Formiddag gik ind i Præstegaarden og blev der i flere Timer. Da netop paa den Tid Mormonerne voldte Kierkegaard mange Bryderier, kom det Rygte ud, at der nu var 7 Mormonpræster, som prøvede paa at omvende ham. — Det var vidunderlig dejlige Dage for os Unge. Om Eftermiddagen sad vi paa vore Værelser, talede med hverandre om, hvad vi havde hørt om Formiddagen, og skrev det op, saa godt vi formaaede. Det var mest Stykker af det nye Testamente, Kierkegaard gennemgik for os, og det eneste, vi beklagede, var, at Tiden randt saa hastigt. Vi var der kun nogle faa Dage, men hele vor følgende Studentertid blev mærket deraf. Et ganske ejendommeligt Indtryk gjorde ogsaa under disse Omstændigheder Sorøegnens skønne Natur, som Trier ikke blot forstod selv at nyde, men ogsaa at gøre os andre opmærksomme paa. Da vi første Gang skulde holde vort Indtog i Sorø, førte han os ad den dejlige Flomsti, gennem Skov og over Enge, for at undgaa den nyanlagte Landevej, som dengang endnu var nøgen og bar.

Hen paa Efteraaret blev Kierkegaard udnævnt til Biskop i Aalborg, men vi fik Lov til endnu engang at komme nogle Dage og nyde godt af hans Undervisning. Det var lige før Jul. Den 22. Februar blev han i Vor Frue Kirke ordineret til Biskop. Vi, hans Disciple, var tilstede ved Ordinationen.

Skønt Trier nu var Theolog med Liv og Sjæl, havde han hverken glemt sine gamle Venner eller sine gamle Interesser. Naar man besøgte ham paa hans hyggelige Tagkammer, traf man ham jævnlig ved Klaveret. Saa

vidt jeg véd, har han aldrig givet sig af med at skrive Vers. Derimod har han nok undertiden komponeret en lille Melodi. Vel drev han det aldrig vidt i Musikken, men han var rigtig godt med, saa at han endogsaa en Tid lang var Musikinspektør i Studenterforeningen. Herved kom han i Berøring med flere af vore fremragende Kunstnere. Det var ikke blot Musikere, han sluttede sig til, men ogsaa Malere og Billedhuggere. Hvor højt han end skattede Skønhedens Verden, saa blev han dog altid i sine Samtaler personlig i Ordets bedste Betydning. Det faldt ham let at vidne om sin Tro, og saaledes blev han ganske af sig selv Sjælesørger for mange af sine Jævnaldrende.

Ved at blive kendt med Mennesker i saa forskellige Livsstillinger fik Trier Øjet op for den Fare, der er ved at henfalde til Ensidighed og afslutte sig med sine Jævnlige i en Slags Laugs- eller Kastevæsen. Han mente at kunne modvirke denne Fare ved at føre Studenter og Kunstnere sammen, og saa var det da efter Indbydelse af Trier, at en Skare Studenter og Kunstnere, vel omkring 30, samledes til et Møde paa Himmelbjærget den 9. August 1857 ved Solnedgang. Det var en stille, dejlig Aftenstund, Timerne gik med Sang og Tale, og Festen sluttede med et improviseret Fakkeltog. Vore Fakler, bestaaende af Tællelys, brændte klart i den stille Sommernat og holdt lige til Ry Kro, hvor der var bestilt Natteleje. Næste Dag drog den glade Ungdom gennem Gudenaadalens Skove og over dens Lyngbakker til Silkeborg, hvor Toget opløstes.

Himmelbjærgsturen havde været saa vellykket, at den affødte en Række smaa Fester til at styrke Baandet mellem Studenter og Kunstnere, baade dem, der havde været med, og dem der ellers kunde ønske at slutte sig til Kredsen. Uforglemmelig var især Festen den 18. Februar 1858. Første Del foregik i Schweizerhuset i Frederiksberg Have, hvor Trier under de høje Graner holdt en Tale for gamle Norge. Derefter vandrede man ad Frede-

riksberg Haves og Søndermarkens snedækte Gange til Festsalen, hvor Væggene var klædte med Kultegninger, tildels efter Motiver fra Himmelbjærgsturen, og denne forherligedes ved en Kantate, digtet af Studenter og komponeret af Kunstnere.

Den 24. Maj 1858 stiftedes *Lille Theologicum*. Det var en Kreds af 11 Studenter, som samledes en Aften hver Uge, tit hos Trier. Vi gennemgik et Stykke af den hellige Skrift til Oplysning og Opbyggelse. Salmesang savnedes heller aldrig ved vore Møder, og her kom atter Triers Forbindelser med Kunstnerne os til Gode. Han henledte Musikernes Opmærksomhed paa Grundtvigs Salmer, og naar de havde komponeret en ny Melodi, lod han os prøve den. Saaledes fik vi gamle *Hartmanns* Melodi til »Mindes vi en fuldtro Ven«, *Emil Hartmanns* Melodi til »Som Foraarssolen morgenrød« og mange andre. Stundom overværedes vore Møder af Gæster. Da engang Maleren *Dirkinck Holmfeld* gæstede os, tegnede han en Skitse af os, som blev Grundlag for et Litografi, overført paa Sten af Kunstneren selv. Af Lille Theologicums Medlemmer gik ikke saa faa til Folkehøjskolen; foruden Trier *L. Schrøder,* nu i Askov, *Nørregaard* og *Baagøe* i Testrup. De andre blev Præster med Undtagelse af *Jens Paludan-Müller,* som fandt en tidlig Død ved Sankelmark.

Det var en Vaartid i Aandens Verden. Grundtvig stod ikke længere hen som det store Modsigelsens Tegn, men hans Tanker var blevne tilgængelige ved hans Disciple. Hos Trier var Jordbunden forberedt ved Glahn og Kierkegaard, og den blev det end mere ved *P. A. Fenger,* som dengang virkede i sin fulde Kraft som Præst ved Vor Frelsers Kirke. Adskillige i vor Kreds, blandt dem Trier, holdt sig dog endnu tilbage og havde Skræk for Grundtvigianernavnet. Af afgørende Betydning for vor Udvikling blev det skandinaviske Kirkemøde i de første Dage af September 1859. Blædel, i hvem vor Kreds nærmest

havde set sin aandelige Bannerfører, sagde sig ved dette Møde løs fra Grundtvig, hvem han tidligere havde staaet temmelig nær. Samtidig dermed fik vi Unge et stærkt Stød i Retning af Grundtvig. Ved Lundemødet fandtes kun 4 Deltagere fra Norge, blandt disse Studenterne *O. Arvesen* og *Herman Anker*. Biskop *Thomander* havde indbudt alle Kirkemødets Deltagere til at tilbringe Aftenerne hos ham, og saaledes gik det da til, at de tilstedeværende af Lille Theologicum en Aftenstund samledes i et lille Hjørneværelse i Bispegaarden med vore to nye norske Venner. Samtalen kom til at dreje sig om de brændende Spørgsmaal, og Arvesen hævdede med stor Kraft og Varme, at Mellemstandpunkter i aandelige Spørgsmaal var uberettigede og i Længden umulige. Fra nu af skyede Trier ikke længere at kaldes en Discipel af Grundtvig. Da vi rejste hjem til København, blev Grundtvigs Svigersøn, Præsten *P. O. Bojsen,* saa glad ved Lille Theologicums Sang, at han formaaede Grundtvigs Hustru til at indbyde os til den Gamles Fødselsdag den 8de September.

Allerede længe havde alt, hvad der var norsk, haft en stor Plads i Triers Hjærte. Da de norske Deltagere i Studentermødet i 1856 i Upsala paa Hjemvejen gæstede København, havde Trier sluttet Venskab for Livet med *Albert Lange,* senere Birkedals Svigersøn, og havde to Aar senere besøgt ham. Det var en Selvfølge, at heller ikke Forholdet til Arvesen og Anker afbrødes. Da nu Trier hurtigt var bleven Husven hos Grundtvig, fik han denne overtalt til i sit Hjem at holde den Række af Foredrag over Kirkens Historie, som er udgivet under Navn af Kirkespejlet. Og da Arvesen og Anker hørte om det Løfte, Grundtvig havde givet, bevægede det dem til atter at komme til København, denne Gang for en hel Vinter. Det var et rigt Samliv med de to Nordmænd, begge saa begavede og dog saa forskellige i Evner, begge delende Tro, Haab og Kærlighed med vort Vennelag.

I Foraaret 1861 maatte vore norske Venner atter vende hjem for i Kristiania at gøre sig færdige til deres Eksamen. Vi andre begyndte at gaa op til det grønne Bord, den ene efter den anden, men hvordan skulde det gaa Trier? Hvor mange Gange sagde vi om ham og han om sig selv:

Jeg fryser, sukker en brav Student,
— — — — — — — — — —
ak, bare jeg havde Eksamen endt.

Han brugte ikke at slippe de gamle Venner og gamle Interesser for det nye, saa alt dette, der optog ham, voksede stadig. Der var altid flere Venner, baade blandt Studenter, Kunstnere og Nordmænd, som fik Plads i hans Hjærte og lagde Beslag paa hans Tid. Men desuden havde han ogsaa fra sin tidligste Ungdom haft en sjælden Sans for at tage sig af de Smaa og Nødlidende. Naar han saa' et forkommet Barn, en fattig Haandværkssvend eller en Smaahandler, for hvem det var gaaet tilbage, var han utrættelig til at skaffe Hjælp, og det ikke blot Hjælp i Penge eller Klæder, men Hjælp ved at give Arbejde. Ligesom han selv gav efter Evne, ja næsten over Evne, saa var han ufortrøden til at hænge paa hos Vennerne for at faa dem til at være med. Tidlig og silde var han selv paa Færde, og tilgængelig for alle, undtagen naar han havde Hovedpine, thi da lukkede han sig inde paa sit Værelse og laa i Dvale et Par Dage eller tre.

Men hvorledes skulde han faa Eksamen endt? — Hjælpen kom, hvor man mindst skulde have ventet det. Trier var bleven saa fortrolig med *Grundtvig*, at han gik ind og ud hos ham, og nu faldt det ham ganske naturligt at tale med sin faderlige Ven om den Sag, der begyndte at trykke ham saa meget. Saa kom det da dertil, at Trier paa bestemte Tider kom ud til Grundtvig med sit nye Testamente eller sin Dogmatik, og den gamle Seer med det dybe Blik og de omfattende Kundskaber hjalp

ham over Vanskelighederne. Saa fik Trier sin Attestats med første Karakter i Januar 1863.

Hos Grundtvig lærte Trier at kende *Kold,* denne ejendommelige Mand, som ikke helt for Spøg er bleven kaldt Danmarks Sokrates, og blev stærkt paavirket af ham. Da han var kommen til at undervise i *Tangs* Seminarium paa Blaagaard, følte han, at hans Evner nærmest laa i Retning af at tale til Danmarks Ungdom. I denne Følelse bestyrkedes han, da han under Krigen 1864 som Feltdegn fik rig Lejlighed til ved Samtaler og Prædiken at virke paa Soldaterne fra Landets forskellige Egne. Ved samme Lejlighed sluttede han sig endnu inderligere til Kold, saa at dennes Højskole i flere Henseender kom til at staa som Forbillede for Trier, navnlig i Retning af at paavirke den Enkelte. Samtidig fandt han ogsaa i en fynsk Præstegaard sin Brud, *Marie Abel,* som var rede til med ham at betræde den nye Bane.

Ja, Trier kom til at staa som en Banebryder i vort Folk, sjælden rig og omfattende var hans Gerning. Men hvad der bevarede ham i Trængsler og Modgang, under Sorg og Smerte, og gjorde ham til en lykkelig Mand, det var, at hans Manddoms Gerning saa skønt kom til at svare til hans Ungdoms Længsler og Drømme, at arbejde til Folkegavn af Guds Naade til Guds Ære.

Vid budet om Ernst Triers död

den 29 december 1893.

Det var en sång som tystnade,
Det var en sträng som sprang.
Och Nordens folk de lyssnade
Med sorg till klockors klang,
Som sjöngo doft ett sorgebud ut öfver Danmarks strand,
Ett bud som följde vind och våg till alla Nordens land.

En höfding uti Israël
Har lagt sitt hufvud ned,
En ädel ande sagt farväl,
En stridsmand har fått fred.
Men många tusen hjärtan mötts i sorg och ve därvid,
Och i de tusen hem det blef så tyst i Juletid.

Men Fursten i vårt ungdomsslott,
De *mångas* hjärtevän,
Ej »firas må med klagan« blott.
Fast tåren rinner än,
En lofsång höjs från sorgehus med tack för hvad han gaf.
Det är vid tända Jule-ljus han bäddas i sin graf.

Han byggde invid lifvets älf,
Den glädjekällan var,
Hvarur han ständigt öste själf
Och fram till andra bar.
Hans lofsång här nu tystnat har, hans arbetsdag gått ned.
Välsignad får han träda in i Faderhusets fred.

HEDVIG HOLMSTRÖM.

Fra Island.

Af JÓN JÓNSSON.

For de fleste Danske har Navnet Island en frastødende Klang. De forbinde uvilkaarlig dermed Forestillingen om Sne og Kulde, om øde, uhyggelige, isbedækkede Landstrækninger, og stille det i det hele taget i Række med de nordligste Polarlande. Og midt iblandt Naturens Rædsler tænke de sig Islænderen som en halvciviliseret Barbar, der lever udelukket fra den øvrige Verdens Aandsliv og ikke bekymrer sig om stort andet end at tilfredsstille sine rent dyriske Drifter.

Det er forbausende at høre, hvor lidt Kendskab Folk i Almindelighed have til dette betydeligste af Danmarks Bilande. Der gives dog paa Dansk ikke saa faa Rejsebeskrivelser fra Island, men deres Udførlighed afskrækker vel de fleste Mennesker fra at give sig i Lag med dem, og det ofte til stort Held for Island; thi mange af dem skulle just ikke bidrage meget til at give Folk rigtige Forestillinger om Landet og Indbyggerne. Men hvad der er stor Mangel paa, er netop korte Afhandlinger, der i faa men bestemte Træk maler et Billede af Land og Folk. Den store Mængde Mennesker her i Danmark, som gærne vil faa lidt Kundskab om dette, men som ikke kan eller vil anskaffe detaillerede Rejsebeskrivelser, ved derfor ikke, hvor den skal ty hen for at faa sin Trang tilfredsstillet. Naar Bevidstheden mangler tydeligt Indhold, maa Fantasien træde hjælpende til og fremtrylle Billedet, og saa er det intet Under, at det rædselsfulde og æventyrlige træder i Forgrunden, idet Bevidstheden især med Forkærlighed dvæler derved, medens det dagligdags og sædvanlige helt trænges tilbage.

Jeg er derfor af den Mening, at en kortfattet og sammentrængt Skildring af det daglige Liv, saaledes som det leves iblandt den islandske Almue, med de ejendommelige islandske Naturforhold som Baggrund, vil være paa sin Plads her og finde velvillige Læsere.

I. Naturforhold.

For at kunne sætte sig ind i og naa til Forstaaelse af et Folks Liv, dets Ejendommelighed og de blandt Folket herskende Skikke, maa man først og fremmest betragte Folkets Hjemstavn og de Naturforhold, det lever under; derfra kan man hente vigtige Bidrag til Forstaaelsen af Folkekarakteren, thi ligesom de forskellige Lande yde for-

skellige Naturprodukter og frembringe forskellige Industrigrene, saaledes sætte de ogsaa deres forskellige Stempel paa Menneskets Sjæleliv.

Som bekendt ligger Island højt oppe mod Nord paa Grænserne af Atlanterhavet og det nordlige Ishav. Polarstrømmen tilfører det Is og Kulde fra de nordlige Polaregne, medens Golfstrømmens varme Bølger beskylle Sydkysten. Foruden Varme bringer Golfstrømmen ogsaa Drivtømmer i Mængde fra sydlige amerikanske Farvande og opvejer i det hele taget for en stor Del Polarstrømmens Virkninger. Landet har derfor en mildere Temperatur end man skulde vente efter den nordlige Beliggenhed, og det er forskaanet for de heftige Forandringer og bratte Overgange i Temperatur, som ere saa hyppige paa Fastlandet. Forskellen paa Sommer og Vinter er ikke særlig stor, hvilket skyldes Havet, som mildner Vinterens Kulde, men til Gengæld formindsker Sommervarmen. Aarets Middeltemperatur er paa Vestlandet + 3° R.

Island er opstaaet ved vulkansk Virksomhed og bærer ogsaa i sin Natur Præget deraf. Hele Landets Indre er opfyldt med Bjærge, Vulkaner og Lavamarker. Bjærgene danne en nogenlunde sammenhængende Kæde, der nærmest gaar i Retningen SO—NV, og danner Vandskellet mellem de Floder, der gennemstrømme Nordlandet og Sydlandet. De enkelte Bjærge variere i Højde mellem 3000 og 6000 Fod, og de højeste af dem, de saakaldte Jøkler, ere bedækkede med evig Sne. Denne Kæde udsender igen mindre Grene af Bjærge i forskellige Retninger, og Landet er gennemskaaret af dem paa Kryds og Tværs. Forskellige af disse Bjærge er ildsprudende og have dels for Hundreder og Tusinder af Aar siden været i Virksomhed, ere det dels endnu, som det over hele Verden bekendte Bjærg Hekla, der 27 Gange siden Landets Bebyggelse har udsendt sine ødelæggende Lavastrømme. Naar disse ildsprudende Bjærge skulle til at træde i Virksomhed, mærker man gærne

i Forvejen, at ikke alt er trygt, at der ligesom ligger noget skæbnesvangert i Luften. Man har paa Følelsen, at noget vil ske, uagtet man ikke kan gøre sig klart, hvad det er, thi der gaar gærne mange Aar hen mellem Udbruddene, saa at man rigtig har faaet Tid til at komme sig igen efter Skrækken fra det sidste Udbrud og hengive sig med Sorgløshed til Livets forskellige Sysler. Men saa paa en Gang, naar man allermindst venter det, minder Vulkanen om, at ikke alt Liv er standset derinde, men at det tværtimod syder og gærer saa heftigt som nogensinde før. Den ligesom trækker Vejret, man hører hvor det arbejder derinde i Naturens store Værksted, det ryster og stønner og store tykke Røgskyer pustes ud. Man haaber stadig, at det kun er forbigaaende og uden videre Betydning, og ofte viser det sig ogsaa at være Tilfældet. Men det kan ogsaa pludselig, maaske midt om Natten, vise sig at være Alvor, og at et større Udbrud i al sin Frygtelighed staar for Døren. Røgmasserne blive større og tykkere, Flammetunger skyde til Vejrs midt i Røgstøtten og tilsidst staar Luften over Vulkanen i et Hav af Flammer. Det arbejder stærkere og stærkere i Bjærgets Indre, det stønner, puster og brøler, Jordskorpen vrider sig ligesom i heftige Krampetrækninger og stærke Ryk mærkes hele Landet over. Med ubønhørlig Hastighed nærmer det skæbnesvangre Øjeblik sig, de smeltede, glødende Stenmasser arbejde sig højere og højere op i Krateret, men synke stadig tilbage igen. Endelig hoster Vulkanen dem op med voldsom Anstrængelse og de komme væltende som en tyk Vælling over Kraterets Rand og ned ad Bjærgets Sider. Alt er i det frygteligste Oprør. Beboerne af de nærmeste Gaarde befale sig Gud i Vold og stirre i stum Fortvivlelse mod det flammende Bjærg. Hestene rejse Ørene, snøfte og springe vrinskende afsted bort fra dette uforklarlige Fænomen; Faarene følge brægende efter, medens Køerne i vanvittig Angst rive i Tøjret

paa Baasene og brøle uafladeligt. Hunden er det eneste Dyr, der ikke benytter sig af Friheden til at rende bort, den holder sig trofast i Nærheden af sin Herre, springer op ad ham med ynkelige Hyl og tigger med Øjnene om Beskyttelse. Den eneste Redning ligger i, at der findes et eller andet, som mægter at standse den fremvæltende Lavastrøm, eller at den af sig selv tager en Retning, der er modsat det beboede Strøg. Hvis det ikke sker, saa er Redning næsten utænkelig, undtagen ved et Mirakel. Den rødglødende Lavastrøm fejer alt bort, der staar i Vejen, og naar Vulkanen holder op, er maaske store frugtbare Græssletter bedækkede, eller smilende Dale fyldte til højt op paa Siderne med dampende Lava. Og saa staar Vulkanen der bagefter tilsyneladende saa uskyldig og hviler sig ovenpaa Anstrængelsen. Den puster ligesom til Tidsfordriv hvide Svovldampe op i Luften, som gribes af Vinden og føres ud over Egnen.

Efterhaanden afkøles den glødende Lavamasse. Der danner sig en tynd Skorpe paa Overfladen, og i længere Tid bagefter strømmer den flydende Masse frem og tilbage under den. Paa forskellige Steder brister Skorpen, den slaar dybe Revner, synker sammen paa enkelte Steder og taarnes op paa andre, indtil hele Massen efterhaanden antager faste, om end højst uregelmæssige og ofte fantastiske Former. Vinden hidfører Støv og Muld, der afsættes i Fordybninger og Revner; dernæst sørger den for Græs- og Plantefrø, der snart finder Vej til Muldlaget, og ikke giver sig tilfreds før det har slaaet Rødder og faaet nogenlunde sikre Fremtidsudsigter. Først skyder Mosset frem og klamrer sig fast, hvor tyndt end Muldlaget er, bagefter kommer Græsset, og endelig begynder Ranunkler, Mælkebøtter og flere andre Blomster at indrette sig paa forskellige Steder, hvor de kunne nyde godt af Solvarmen, medens en tæt Skov af Bregner skyder frem paa Bunden

af Revnerne og Fordybningerne. Saavidt er Lavamarken naaet efter Hundreder af Aars Forløb.

Ved disse Vulkanudbrud ere efterhaanden store og tildels frugtbare Landstrækninger blevne lagte øde. Af alle Lavastrækninger i Landet er »Ódádahraun« den største, og bedækker et Landomraade af 60 □ Mils Størrelse. I Aaret 1783 fandt der et frygteligt Udbrud Sted af Vulkanen »Skaptúrjøkull«. Lavastrømmen er 10 Mil lang og naar i det nedre Løb en Bredde af 3 Mil; dens Stenmasse skal ikke staa tilbage for Bjærget Montblancs.

Som ovenfor sagt er Landets Indre opfyldt af høje Bjærge, og kun den ringeste Del af Landet er beboet. Indbyggerne have slaaet sig ned paa Syd- og Vestlandets Græssletter, og for øvrigt i Dalstrøgene og paa de smalle Landstrimler langs de talrige Fjorde. Alle disse beboede Strækninger, og i det hele taget alle Strækninger, hvor det øverste Lag dannes af Muldjord, ere bevoxede med Græs, der ikke er saa særlig højt, men blødt og saftigt, og som i Henseende til Næringsværdi kan stilles ved Siden af det bedste Alpegræs. Sædarter dyrkes slet ikke, uagtet de omtales som almindelige i ældre Tider; de Forsøg, man i nyere Tid har gjort paa at dyrke dem, ere ikke faldne heldigt ud, hvad enten det nu skyldes den Omstændighed, at Sommerens Korthed ikke tillader det at naa frem til Modenhed, eller det skyldes Mangel paa Energi og Omsorg hos dem, der har gjort Forsøgene; Jordbunden bærer i al Fald ikke Skylden. Skove ser man heller ikke meget til, uagtet store Strækninger af Landet i ældre Tider var bedækkede dermed. Indbyggernes hensynsløse Færd bærer Skylden for deres Ødelæggelse, og nu er der kun faa og sørgelige Rester tilbage. Paa de fleste beboede Steder gør man sig Umage for at opdyrke de græsbevoxede Strækninger og bringe dem til at give saa meget og godt Græs, som muligt, men mange Steder, især paa Sydlandet, lægge de store og rivende Floder betydelige Hindringer i

Vejen, idet de i forsvindende kort Tid ved Oversvømmelser kunne tilintetgøre Frugten af mange Aars udholdende Arbejde, ligesom ogsaa Sandflugten paa enkelte Steder uafladelig bemægtiger sig Stykker af Græslandet og rykker med hvert Aar Landmanden nærmere ind paa Livet.

Havet omkring Island er bekendt for sin store Rigdom paa Fisk. Ikke blot de almindeligste Fiskearter, som Torsk, Helleflynder og Kuller, findes i store Mængder, men ogsaa mangfoldige andre, tildels mindre bekendte Arter, og det undersøiske Liv udfolder sig, især om Foraaret, meget rigt. I Forbindelse med dette rige undersøiske Liv staar, at mange forskellige Søfuglearter i store Mængder holder til deroppe; de bedække undertiden store Strækninger af Havet, medens andre ligesaa store Sværme kredse i Luften omkring de saakaldte Fuglebjærge, hvor de have deres Rugepladser paa Klippeafsatserne. Der ned klatre saa Indbyggerne fra de nærmeste Gaarde, undertiden med Livsfare, for at plyndre Rederne. — De talrige Indsøer og Elve ere rige paa Lax og Foreller.

Af denne lille kortfattede Beskrivelse vil det fremgaa tydeligt nok, at Islands Indbyggere er henviste til Kvægdrift og Fiskeri som Hovednæringsveje. Landmanden lægger især Vægt paa Faareavlen, og Græsmarkens Dyrkning er Genstand for hans største Omhu, da hans Faarehold, hans Udbytte af Kreaturerne, kort sagt hele hans Existens beror paa Græsvæxten, selv om han undertiden kan finde en Biindtægt ved Lax- eller Forellefangst. Kystbeboeren er derimod henvist til Havet med dets Fiskerigdom, selv om han ogsaa har et Rygstød i et lille Landbrug.

Island er i højere Grad end de fleste andre Lande et Modsætningernes Land. Besøg det om Sommeren, betragt de dunkelgrønne Enge, hvor Køerne ligge dovent i det bløde Græs og tygge Drøv, medens de næppe gider vifte de generende Myggesværme bort. Giv Agt paa de

krystalklare Bække, der sno sig smaanynnende ned ad Dalenes Sider; de begive sig først paa Vej med smaa forsigtige Trit, ligesom prøvende sig frem, men voxe sig efterhaanden større og større, indtil de i dristigt Overmod springe fra Afsats til Afsats, for tilsidst at styrte sig i den brede, hurtigglidende Flod, der løber gennem Dalen. Oppe i Lien gaa store Faareflokke paa Græs, og man kan se de smaa Lam gøre kaade Spring af Henrykkelse; Hyrdedrengen med sin Hund sidder oppe paa en Græshøj og giver Agt paa Faarene, og af og til genlyder Fjældene af hans kraftige Raab. Alle Enkeltheder bidrager sit til at give det hele Billede et Præg af idyllisk Fred og Ro. Gaar man op fra Dalen og søger hen til Bjærgene, der vinke blaaligtonende i det fjærne, brydes Stemningen ikke derved; det er snarere som om den blev tvættet ren for alt dagligdags og urent, der muligvis klæbede ved den, og fik en Tilsætning af noget festligt og højtideligt. Hvert Skridt aabenbarer ny og uanede Herligheder for Vandreren. Den ene dejlige, dybblaa Fjældsø efter den anden aabner sig for Blikket, hvor de stolte Svaner glide knejsende henad den spejlblanke Overflade, medens Ørnen, Fjældenes uindskrænkede Hersker, kredser svimlende højt i Luften for at inspicere sit Rige. Endelig standser man forbauset og betaget ved at se et straalende isbedækket Bjærg staa paa Hovedet i Vandet. Stilheden virker saa dejligt vederkvægende, det mærkes, som om en blød Haand lagde sig paa ens Pande, kærtegnende, mildnende og bortfjærnende alle Sorger og Bekymringer. I saadanne Omgivelser vil Navnet Island helt miste den frastødende Klang, det ellers altid har i fremmede Øren.

Men om Vinteren — hvor forandret!

Bjærge, Floder, Enge, Boliger, alt er bedækket med Sne og Is. Sneen lægger sig som et uhyre hvidt Lagen over alt, fra den højeste Fjældtinde til den dybeste Klippespalte, den trænger sig ind alle Vegne og holder

ikke op, før den er Herre overalt og faar alting indhyllet i sit kolde, trøstesløse Klædebon. Hvis Solen skinner og Himlen er klar, saa er der dog en vis Friskhed og Renhed udbredt over Alt, men er Himlen mørk, saa faar Alt et saa trøstesløst og tungsindigt Udseende. Der kan være Stilhed, kun ikke den dejlige velgørende Sommerstilhed, men snarere en knugende, uhyggelig Tavshed — Dødens. Dog dette er altsammen intet imod de Øjeblikke, hvor man føler, at Naturen skal til at slippe alle sine bundne Jættekræfter løs. Stormen farer afsted, den kaster sig i Raseri mod Bjærgene og Klipperne, griber fat i alle fremstaaende Spidser og Kanter og rusker i dem, men de staa fast, og da den ikke mægter at rokke dem, farer den hylende videre, stryger ned igennem Kløfterne, gør undervejs en Sviptur ned i alle Huler og Spalter og underlige Toner vækker den tillive overalt. I Forbifarten standser den paa Gaardene, tuder uhyggeligt i Skorstenen og hyler i alle Dørsprækker, medens den kaster Sneen i højere og højere Dynger opad Væggene. Men Mennesket priser sig lykkeligt over at have Tag over Hovedet og kryber i Tavshed sammen i sin Bolig. Stormen er Herre.

Ved Oberstløjtnant Dalgas' Grav.

Af L. Schrøder.

Vi maa ikke forlade denne Grav, uden at der først er udtalt en Tak fra dem, der have havt den Lykke at arbejde sammen med ham, hvis smukke Levnedsløb nu er sluttet. I de 28 Aar, det kongelige danske Hedeselskab har bestaaet, har det aldrig skiftet Bestyrelse, og Repræsentantskabet har havt den samme Formand fra først til

sidst; det er Vidnesbyrd nok om, hvor glade de, der ellers have været Lederne i Selskabet, have været ved Samarbejdet med Dalgas. Og hvad der gælder dem, gælder de andre, der have været tagne paa Raad om dette Selskabs betydningsfulde Opgaver, — og det gælder den store Skare af Mænd, som have virket under den Afdødes Ledelse, og som ikke blot have paaskønnet, hvad det har at betyde at have en dygtig og viljesstærk Fører, men ogsaa have faaet talrige Vidnesbyrd om hans hjærtelige Deltagelse i deres Ve og Vel, i deres Glæder og Sorger. Der er mere end en af disse, for hvem Budskabet om hans Død har været som Efterretningen om en kærlig Faders Bortgang. — Men Skaren af Dalgas' Medarbejdere var langt større. Han arbejdede jo sammen med alle dem, der under hans Vejledning fik deres Enge vandede, deres Moser og Kær opdyrkede, deres Heder og Krat, deres Markskel og deres Vejkanter tilplantede. *De* ere ikke mange i Midtjylland, som ikke i en af disse Retninger have arbejdet sammen med ham, og kan der tales om en herskende Folkemening, da var det den, at den Afdøde levede og virkede for at fremme alle disse Hedeboers Vel, og at Lykken underlig var med, hvad han tog sig for, saa det var værd at følge, hvor han kaldte. — Men efterhaanden voksede Skaren af Dalgas' Medarbejdere langt ud over Grænserne af den Landsdel, hvor han nærmest havde sin Gerning. Det danske Hedeselskab fik Medlemmer i Hovedstaden og rundt om paa Øerne, og dér var heller ikke faa, som enten selv skaffede sig Hede-Ejendomme, der skulde forvandles til Skov, eller som tog Part i saadanne. Ja, er der nogen Sag, hvori *hele Folket* har været Medarbejder, da er det denne, som Hs. Majestæt Kongen har taget under sin Beskyttelse, og som Regering og Rigsdag beredvilligt have ydet deres Støtte. De, som ere tilstede i denne Forsamling, og de Kranse, som omgive denne Baare, vidne om, at Oberstløjtnant Dalgas' Død er en Landesorg, at Høje og

Lave trindt i det hele Land have set hen til hans Arbejde som noget af det betydningsfuldeste, vor Tid har rummet, og som noget derfor alle de, der kunde, gærne vilde være med at lægge Skuldrene under. — Det er da maaske, hvad vi allermest have Grund til at være taknemlige for, at vi have oplevet det i en Tid, da saa meget har skilt Mennesker fra hinanden, *at der var een Sag, hvorom dog næsten alle vare enige,* een Høvding, hvis Ord kunde finde velvillige Ører i alle Kredse.

Der kan vel nævnes en anden Sag, hvorom det samme gælder, at den kan samle alle vaagne Danske — vore Brødres Sag, som bleve skilte fra os i 1864. Men der er sikkert en dyb Sammenhæng imellem *den sønderjyske Sag* og den nørrejyske Sag som imellem de to Landsdele, hvorefter de nævnes. Der er en Sammenhæng imellem den Smertens Daab, hvormed den unge Ingeniørkaptejn blev døbt i Krigen 1864, og det levende, stærke Haab, hvormed han kort efter lagde Haand paa det Værk at gøre det mest mulige ud af det Land, vi havde tilbage, ja i Grunden *at vinde nyt Land for Danmarks Rige.* Det gjaldt om efter Nederlaget at vise hele Verden, at *vort lille Folk endnu var levedygtigt.* De ere ikke faa, som kunne kaldes Mændene fra 1864, der vare med at føre dette Bevis; men der er næppe nogen af dem, der have kunnet faa Folket i det hele med dertil saaledes som *Enrico Dalgas.*

Naar vi saaledes nævner hans Fornavn og Efternavn sammen, da mindes vi, at han, som der blev sungen om en af hans Heltebrødre, der fandt Døden paa Valpladsen i 1850, er »barnefødt i Lavrbærlunden«, om end af en dansk Moder, og at hans Slægt stammer fra de Hugenotter i Frankrig, som ikke vilde købe Friheden til at blive i Landet for Nægtelsen af deres Tro. Og naar vi tænke paa dette, at det først var fra Frankrig, Slægten udvandrede, og siden fra Italien, at Enrico Dalgas ved sin Faders tidlige Død blev ført til Danmarks Hovedstad, da se vi,

at det er Gud, som har hele Slægtens Skæbne i sin Haand, der har styret det saaledes, at *den* Mand blev inderlig knyttet til vort Fædreland, der skulde faa saa stor en Gerning iblandt os. Dalgas var en ydmyg Mand, hvem det faldt svært at blive hædret og at modtage Tak, og selv takkede han Gud for den lykkelige Lod, han havde faaet, at kunne virke i en lang Aarrække i en Gerning, som han elskede. Han har da selv vist os Vejen til at *takke Gud* for, hvad vi have faaet i ham. Men skulle vi gøre det ret, da er det ikke blot ved hver for sig at love, saa vidt vi magte det, at holde Værket oppe, som han har begyndt, og at føre det videre, men ogsaa ved at følge i *hans* Spor, som det blev givet mere end de fleste, vi have kendt, at se bort fra sin egen Nytte, sin egen Bekvemmelighed, sin egen Ære, for helt igennem at tjene den Samfundssag, der havde grebet hans Sjæl.

Det gælder i alle Forhold, hvad der er sunget:

Paa vort *eget* Nat og Dag
tænke vi med Velbehag, —
det forstyrrer Freden.

Og kun hvor nogen faar Bugt med denne Selvkærlighed, kan han baade selv faa Fred og samle til fredeligt Samarbejde. *Lad det smukke menneskelige Forbillede paa et selvfornægtende Menneskeliv, som vi have set hos Dalgas, staa vinkende og kaldende for os og for Efterslægten!*

Gud ske Tak! sige alle vi, der have kendt os som hans Medarbejdere, for den Høvding, vi have havt i ham. Gud give os mange, som ligne ham! Gud velsigne Værket, han har bygget paa og lade det trives! Og Gud tage i sin Varetægt det snævre Hjem, som han ikke glemte over det store Hjem! Guds Fred med hans Hustru og Børn! Amen.

Fra Bogmarkedet.

V. Topsøe: **Om Præstelønning og Præstevalg.**

Det er, som gærne alt sligt, der kommer fra Forfatterens Haand, et besindigt og klart Indlæg i vigtige Spørgsmaal, der ere satte under Forhandling, i dette Tilfælde ved Forslag i Rigsdagens Folketing, og hans Betragtninger ere værd at overveje. Han ender sit lille Skrift med et Fingerpeg paa, at *Menighedernes Deltagelse i Valget af deres Præster kan forberede Jordbunden for en fremtidig Kirkeforfatning.* Jeg kunde være tilbøjelig til hellere at sige, at *den hører til de vigtigste Stykker af »en fremtidig Kirkeforfatning.«* Kan man ikke vise den Tillid til Beboerne af et Sogn, at man paa en eller anden Maade tør give dem Stemmeret i, hvem de ville have til Præst, saa er der langt mindre Grund til at anse dem for skikkede til at vælge Medlemmerne til en med Hensyn til Kirkesager lovgivende Rigsdag. I det hele vilde det være heldigt, om alt Selvstyre begyndte fra neden af, saaledes som det verdslige Selvstyre er i Sverig, hvor en Landkommunes Skatteydere møde til »Sockenstämme«, drøfte og vedtage deres Budget og derved komme til selv at deltage i alle vigtige Afgørelser af Betydning for deres udvortes Velfærd; ved saadanne Møder kan det da komme for en Dag, hvad Anskuelser om disse Sager de enkelte, som tage Ordet, nære, og hvordan de kunne forfægte disse Anskuelser, og saa har man noget at gaa efter ved Valget af Kommunalbestyrelse. Det er i mine Øjne en Fejl ved vor *borgerlige* Forfatning, at den ikke kender Sognestevner eller Grandemøder og *kun* gaar ud paa at danne »Repræsentationer«. Det vilde være saare uheldigt, om det samme skulde præge vor *kirkelige* Forfatning. For mig vilde det være en Hovedgrund til at anbefale en Præstevalgslov, at den dog kaldte alle de enkelte myndige Personer, som havde Sans for det, til at deltage i *eet*, for Kirkelivet saare vigtigt, Anliggende. L. Schrøder.

Jonathan Swift.

Af Jens Kjær.

I Året 1727 udkom i London en Bog, der straks gjorde umådelig Lykke. Det var »Capt. Lemuel Gullivers Rejser til forskellige fjerne Folkefærd i Verden«. En Ven af Forfatteren skrev, at den sikkert vilde vinde lige så stor Navnkundighed som Bunyan's Pilegrimsvandring, og denne dristige Spådom er gået i Opfyldelse. Bogen har som alle Samfundssatirer tabt noget af sin Kraft, efter som nye Dårskaber i Tidens Løb have afløst en Del af de gamle. Men der er ingen så uvidende i den poetiske Geografi, at han ikke har hørt Tale om Lilliputternes Land og deres mægtige Kejser med de sex Tommers Højde og det ærefrygtindgydende Udvortes. Forfatteren, Jonathan Swift, var Ludvig Holbergs samtidige. Gullivers Rejser udkom otte År efter Peder Paars og fjorten År før Niels Klim. En Sammenligning mellem de to Mænd ligger derfor nær og viser en mærkelig Forskel. Holberg kan le hjertelig ad Folks Naragtighed; Swift sidder med det alvorligste Ansigt og ler indvendig, hans Latter er en Hånlatter, han morer sig ikke som Holberg. Den danske Forfatter har lige saa skarpt et Blik som Engelskmanden for det latterlige og uægte hos sine samtidige, men han har ikke set sig blind derpå. Swifts Harme over Menneskenes Dårlighed gjorde ham bitter og hadsk mod selve den menneskelige Natur. I sine senere Skrifter kan han næppe finde Ord og Billeder stærke nok til at udtrykke sin Foragt for det usle menneskelige Kryb, der vimser om på Jordens Overflade. Vi ane, at Swift må have været et ulykkeligt Menneske.[1])

---

[1]) Jeg har benyttet J. Hawkesworth's Udgave af Swifts Værker (Tolv Bind. London 1765). I denne Udgave savnes Brevene til Stella.

1. Ungdom.

Swifts Ulykker begyndte med hans Fødsel. Hans Forældre, der begge vare engelske, havde opslaaet deres Bopæl i Dublin, og her blev deres Søn Jonathan født den 30te November 1667. Faderen var død syv Måneder i Forvejen, og Drengen havde således den Vanskæbne at blive født faderløs og måtte desuden hele sit Liv gå og gælde for Irlænder, fordi han — som han siger — var et År gammel, inden han kom fra Ireland og til sin Sorg ikke døde, inden han kom tilbage. Det var hans Amme, der først skaffede ham bort fra den ildesete Fødeø. Da hun skulde rejse til sit Hjem i Cumberland, kunde hun ikke undvære den lille Jonathan; hun stjal den årsgamle Dreng og tog ham med sig. Da Moderen fik at vide, hvor han var, turde hun ikke lige strax udsætte ham for en ny Sørejse, og han fik derfor Lov til at blive tre År i Cumberland, hvor Ammen tog sig så omhyggeligt af hans Opdragelse, at han kunde læse hvilket som helst Kapitel i Bibelen, inden han var fem År gammel. Da han kom tilbage til Ireland, tog Farbroderen Godwin ham til sig; Moderen flyttede til sin Hjemstavn Leicester, hvor hun slog sig igennem, så godt hun kunde, med en tarvelig Livrente på 20 L.

Swift sagde senere lejlighedsvis, at Farbroder Godwin havde givet ham en Hunds Opdragelse. Der blev svaret, at han dog ikke havde lært en Hunds Taknemmelighed. I hvert Fald blev han sat i den bedste Skole, Ireland dengang havde, og i en Alder af femten År kom han til Universitetet i Dublin. Men Godwin havde selv mange Børn og var ikke nogen rig Mand. Den Understøttelse, han var i Stand til at give Brodersønnen, kan derfor have

---

som jeg kun kender på anden Hånd. De biografiske Oplysninger i det følgende stamme fortrinsvis fra Leslie Stephen: Swift (London, 3d Ed. 1889).

været tarvelig nok, og muligvis har han givet den på en Måde, der krænkede den pirrelige Drengs Stolthed. Sikkert er det, at Swift bittert følte sin Afhængighed, og hans stærkeste Ønske blev at opnå Selvstændighed, hvortil det første Skridt var streng Økonomi.

Han var ikke nogen mønsterværdig Student. Han læste Historie og Poesi, medens han skulde have dyrket sin Logik. Bachelor-Graden fik han derfor kun »af sær Nåde« (speciali gratia). Dette stemte ham ikke mildere overfor Verden i Almindelighed og Universitetet i Særdeleshed. I de to følgende År førte han et temmelig vildt Levned. Hvad vi vide om Swift, gør det højst usandsynligt, at han skulde have gjort sig skyldig i virkelige Laster, men han måtte flere Gange stå Skoleret for Overtrædelse af Universitetets Ordensbestemmelser. På sin 21årige Fødselsdag, den 20. November 1688 måtte han offentlig på sine Knæ bede Dekanen om Forladelse i Universitetets Festsal.

Få Dage efter blev Swifts Universitetsbane afbrudt. Da han lå på Knæ for Dekanen, var Vilhelm af Oranien allerede i England, og Kong Jakob den Anden var i Færd med at pakke sine Sager sammen. Jakob havde, medens han endnu sad inde med den uretfærdige Mammon, benyttet Lejligheden til at skaffe sig Venner i Ireland, der kunde modtage ham i deres Huse, når han engang blev sat fra Husholdningen. Al borgerlig og militær Myndighed i Ireland havde han lagt i Hænderne på Katoliker. Alle Protestanter i den irske Hær vare blevne afskedigede og afløste af irske Mænd, der havde Århundreders Undertrykkelse at hævne. En Borgerkrig stod for Døren, og de engelske Protestanter i Ireland skjalv for Liv og Lemmer. Der gik vilde Rygter om, at alle Engelskmænd i Ireland skulde springe over Klingen, og at Blodbadet var bestemt til den 9. December. Flokke af Engelskmænd stuvede sig sammen i skrøbelige Både og søgte til England.[1]) Swift

[1]) Macaulay: Hist. of England. Chap. XII.

var blandt de flygtende. Han opholdt sig nogen Tid i Leicester hos sin Moder. Over for hende nærede han stedse en varm Kærlighed, som den lange Adskillelse ikke havde kølnet. I de følgende År besøgte han hende stadig, og da hun var død (1710), skrev han: »Jeg har nu mistet den sidste Bom, der skilte mig fra Døden. Gud give, at jeg må være så vel forberedt for den, som jeg sikkert tror, hun har været. Om Vejen til Himlen går gennem Fromhed, Sandhed, Retfærdighed og Barmhjertighed, så er hun der.« Hvad han tog sig for i Leicester, vide vi ikke. Han synes at have taget livlig Del i Ungdommens Fornøjelser. Hans Moder gik en Tid med Bekymringer for, at en vis Betty Jones skulde få Tag i hendes Dreng. Den unge Pige undgik imidlertid at blive gift med et Geni; hun blev Krokone. Swift var en Mand med stærke Evner, men han havde i Øjeblikket hverken Stilling eller Udsigter.

2. Moor Park.

Omtrent ni Mil sydvest for London, i en Egn, der nu er kendt for sin Humleavl, lå Herresædet Moor Park. I Størrelse og Pragt stod det tilbage for mange engelske Herresæder på den Tid. Men det udmærkede sig ved en stor Have, der var udlagt efter hollandsk Mønster; Hække og Gange krydsede hverandre under rette Vinkler, og en snorlige Kanal gennemskar Haven. Her boede en af Samtidens mest ansete Diplomater, Sir William Temple. Han havde i sin Tid afsluttet Triplealliancen (1668); det var ham, der frem for nogen anden havde Æren for, at Hertugen af York's (den senere Jakob den Andens) Datter var bleven gift med Prins Vilhelm af Oranien, der nu havde frelst England af Svigerfaderens Vold; i Fastlandets Hovedstæder var der holdt Gilder for ham, og Kirkeklokker havde ringet til hans Ære. Han var nu 60 År gammel og havde, træt af Politiken, trukket sig tilbage til Moor Park, hvor han delte sin Tid og sin Interesse mellem

Havedyrkning og Skribentvirksomhed. Den nye Konge, Vilhelm den Tredie, havde tilbudt ham Posten som Udenrigsminister, men han foretrak at blive hos sine Tulipaner og Asparges.[1])

Lady Temple var en fjern Slægtning af Swifts Moder. Da den unge Student nu var uden Virksomhed, kom han i Huset hos Temple, der havde Brug for en Mand, som kunde læse for ham, føre hans Regnskaber og hjælpe ham ved Udarbejdelsen af hans Memoirer. En ung Mand, der vilde frem i Verden, havde i de Dage ingen anden Udvej end at knytte sig til en Stormand, der kunde tage sig af hans Forfremmelse, i Fald han ikke selv var født med et adeligt Navn eller med en Pengepose under Armen. Sir William var en af Landets mest ansete Mænd og en personlig Ven af den ny Konge, der ofte besøgte ham paa Moor Park, hvis Have mindede ham om det kære Holland. Swift ventede med god Grund, at Temple vilde gøre noget for ham. Kongen lovede også engang på Temples Anbefaling at gøre ham til Ritmester. Men Årene gik, og Swift måtte stadig leve af Håbet. Hans Tid blev dog ikke spildt. Hans Omgang med den dannede Verdensmand og erfarne Diplomat, der kunde de evropæiske Hoffers Politik på sine Fingre, kunde ikke være uden Betydning. I Temples Bibliothek fortsatte han sine Studier i Historie og klassisk Litteratur, og i Året 1692 fik han i Oxford den Magistergrad, som han var flygtet fra i Dublin. For at styrke sit Helbred, som allerede dengang var vaklende, gik han lange Fodture, bl. a. til London. Han plejede paa disse Farter at overnatte i de simpleste Kroer ved Landevejen, hvor han fandt Behag i at høre på Staldkarles og Fragtkuskes drøje Skæmt og saftige Krøniker.

Swifts Stilling i Temples Hus som en Mellemting mellem et Tyende og et Medlem af Familien var ikke fri for

---

[1]) Macaulay: Essays III., S. 237—8. (Tauchnitz-Udgaven).

Ydmygelser. Rang og Adel havde dengang mere at sige end nu om Dage. Ingen kunde på den Tid forlange, at Sir William skulde omgås den fattige irske Student som Ligemand. Den navnkundige Filosof John Locke havde i mange År en lignende Stilling i Kansleren Shaftesbury's Hus. Når hans Excellence steg til Vogns, gik den 40årige Filosof barhovedet foran ham, skønt han var så anset i Familien, at det blev ham overdraget at udvælge en Hustru til Husets Arving.[1]) Men Swift havde et mere stolt Sind end de fleste Mænd, og han mente rimeligvis, at hans Evner rigelig kunde veje op mod Temples finere Dannelse. Da det nu tillige trak i Langdrag med Swifts Forfremmelse, forlod han Moor Park, lod sig ordinere og tog mod et lille Præstekald i Ireland. Han vendte dog tilbage efter et Par Års Forløb. Han kunde ikke finde sig i at begraves levende midt i Ireland, og Temple vilde nødig undvære ham. Der var også noget andet, der drog Swift til Moor Park. En Mrs. Johnson, Enke efter en Købmand, var Selskabsdame hos Temples Søster, der boede hos Broderen. Hun havde en Datter, Esther, en sjælden livlig og vakker Pige, der var otte År gammel, da Swift lærte hende at kende, og atten, da han siden flyttede fra Moor Park. Hun fik Undervisning af Swift, som desuden hjalp hende med hendes Lege og opfandt en egen Slags Engelsk, »det lille Sprog«, hvori de underholdt sig med hinanden. Ester Johnson er »Stella«. Det Forhold, der udviklede sig mellem hende og Swift, blev for dem begge en Kilde til Glæde, men endnu mere til Sorg og Fortvivlelse.

Temple døde i Året 1699. Han havde efterladt Swift 100 L. Disse Penge tilligemed et usikkert Løfte fra Kongen om Befordring var alt, hvad Swift nu havde at leve af. Han søgte Embedet som Domprovst i Derry; men

---

[1]) Thomas Fowler: Locke (1883), S. 20—25.

det blev givet til en anden, som havde Råd til at bestikke rette Vedkommende med 1000 L. Swift måtte bide sin Harme i sig og foreløbig tage til Takke med et Landsbykald, Laracor, fem Mile nordvest for Dublin.

3. »Bog-Slaget«.

Da Swift flyttede fra Moor-Park, havde han Manuskriptet til to Bøger i sin Kuffert. De udkom først i Året 1704, men de vare skrevne omtrent otte År tidligere. Det vigtige Spørgsmål, om Oldtidens eller den nyere Tids Forfattere skulde regnes for de fortræffeligste, satte dengang den litterære Verden i Bevægelse på begge Sider af Kanalen. Sir William Temple, der havde skrevet beundringsværdigt om Havedyrkning, men ikke forstod et græsk Ord, rykkede i Marken som Klassikernes Våbendrager. Oxford Universitet stillede sig på samme Side med hele sin klassiske Lærdom, som ikke var overvældende. Hvad man end kan sige om Klassikerne selv, er Eftertiden enig om, at deres engelske Forbundsfæller gik ud af Kampen med brådne Pander. Den lærde Bentley gjorde kort Proces med Temple og Oxforderne.[1]) Swift, for hvem Stridsspørgsmålet uden Tvivl var fuldt så ligegyldigt, som det er for os, stillede sig på Temple's Side og skrev »Bog-Slaget«. Bøgerne i St. James Bibliothek — fortæller han — komme i Krig med hverandre. De læderindbundne Klassikere kæmpe under Pallas Athenes Banner, medens de modernes Våben velsignes af Momus, Nattens Søn, Guden for Spot og Dadel. Da Momus frygter det værste, opsøger han Gudinden »Kritik«. Han finder hende på Toppen af et Snebjærg på Novaja-Semlja, hvor hun ligger udstrakt på en Bunke halvt fortærede Bind midt imellem sin Fader »Uvidenhed« og sin Moder »Hovmod«. Hun springer op, da hun hører, hvad der er på Færde. »Det

---

[1]) Macaulay: Essays. III. 240—249.

er mig — siger hun — der giver Børn og Idioter Visdom, gør Børn klogere end deres Fædre, Stratenjunkere til Politikere og Skoledrenge til Dommere over Filosofi. . . . Skulde nogle grønne Gamlinge sætte sig op imod mig.« På sin Vogn, der er forspændt med tamme Gæs, iler hun til »sin elskede Ø Britannien« og sætter sig i en Bogreol på Krigsskuepladsen for at iagttage Hærenes Opstilling. Kampen begynder. Homer farer frem i Spidsen af Kavalleriet på en fnysende Ganger, som han knap kan styre. På venstre Fløj kommer Virgil i en skinnende Rustning på sin kraftige Skimmel og møder sin Oversætter Dryden, hvis Hoved viser sig i Baggrunden af hans vældige Hjelm »som en Mus under en Tronhimmel eller som en sammenskrumpet Modeherre under en moderne Paryks Skærmtag.« Aristoteles, der ser Bacon rykke frem med en bister Mine, spænder sin Bue og sender en Pil imod ham; den fejler, men rammer den ulykkelige Descartes, der hvirvler sig om på Jorden, indtil Døden drager ham ind i hans egen Hvirvel.[1]) En sørgelig Skæbne rammer den krumbenede Kæmpe Bentley, der er væbnet med en Plejl i den ene Hånd og en Skarnbøtte i den anden, og ikke bedre går det hans Kampfælle Wotton. Sidstnævnte er »Kritiks« Yndlingsbarn, for hvem hun inden Kampens Begyndelse åbenbarede sig i Skikkelse af et Oktavbind: »Hendes Krop blev hvid og tør og kløvedes af Tørhed; det tykke blev til Pap og det tynde til Papir, hvorpå hendes Forældre og Børn stænkede en sort Saft eller et Afkog af Galde og Sod i Form af Bogstaver; hendes Hoved, Stemme og Milt[2]) forblev, hvad de var, og det, som før var et Dække af Skind, vedblev at være det.« Hun ophidsede ham til Strid og gav ham Kedsommelighed og Uartighed til Oppassere. Bentley og Wotton liste om som et Par

---

[1]) Sigter til Descartes Forklaring af Planeternes Bevægelser.
[2]) Eng.: »spleen«.

Hunde og søge efter de såredes Kvarter, i Håb om at øve fordelagtige Bedrifter. Men til deres Ulykke blive de opdagede af de Gamles Forbundsfælle Boyle, der fæster dem begge på sin Lanse som et Par Snepper på et Spid, og de gå i Døden så nøje forenede, at Charon kunde tage dem for een og sætte dem over Styx for halv Færgeløn.

Vi skulle ikke følge Kampens Gang i det enkelte, og Forfatteren giver os heller ikke dens Slutning. Bogen gør os ikke klogere på Spørgsmålet om de Gamles eller de Nyeres Fortrin. Men den viser os Swift med hele hans glimrende Udrustning og kække Selvtillid. Som en af Pindars lette Rytteri farer han omkring mellem Kritikere og Pedanter og bruger sin rappe Klinge for den blotte Fornøjelse at slå løs uden at bekymre sig om Kampens Mål.

4. »En Fortælling om en Tønde.«

Det samme Bind, der gjorde Verden bekendt med Bog-Slaget i St. James' Bibliothek, indeholdt tillige »en Fortælling om en Tønde«. Den sære Titel forklarer Forfatteren i en Indledning på følgende Måde: Sømænd pleje, når de møde en Hval, at kaste en Tønde over Bord for at bortlede dens Opmærksomhed fra Skibet; på samme Måde skulle Fritænkerne, der ere i Slægt med Thomas Hobbes' Leviathan,[1]) have en Fortælling om en Tønde at tumle med, for at Kirken og Staten kunne have Fred for dem. De tre Brødre, hvorom Bogen handler, ere Repræsentanter for den romerske, den anglikanske og den presbyterianske (puritanske) Kirkeafdeling. Indholdet er følgende:

---

[1]) Om Leviathan, se Jobs Bog 40,20 ff.; Ps. 104,26 o. fl. St. Det var Titelen på et Værk af Thomas Hobbes († 1679), hvori Fritænkerne hentede deres Våben.

En Mand havde tre Sønner; de vare Trillinger, og ingen vidste, hvem der var den ældste. Ved sin Død efterlod han hver en ny Klædning, og hans Testamente indeholdt nøjagtige Forskrifter om, hvorledes Klædningerne skulde bæres og behandles. Efter Faderens Død drog de tre Brødre ud i Verden. De mødte et passende Antal Kæmper og fældte adskillige Drager. Omsider kom de til en Stad, hvor tre Damer stod højt i Ry. Det var Hertuginden af Sølv, Fru Stor-Titel og Grevinde Hovmod. For at vinde disse Damers Gunst måtte Brødrene lægge sig efter fine Manerer. De skrev og sagde Vittigheder og rimede og sang og talte og sagde ingen Ting; de drak og fægtede og horede og sov og bandte og tog Snustobak. De bleve de mest dannede Personer i Staden, — men lige meget hjalp det. Det var for nylig blevet Mode at bære Skuldersløjfer, og der var ikke Spor af Sløjfer på deres Dragter. De fik snart Mangelen at føle. Kom de i Theatret, viste Dørvogteren dem op på Galleriet; gik de ind i »Rosen« og forlangte et Glas, svarede Opvarteren i en studs Tone: »Vi sælge ikke Øl her!« I Testamentet stod desværre intet om Skuldersløjfer *(shoulder-knot)*. Imidlertid lod det sig måske gøre at finde de enkelte Bogstaver af Ordet: s, h, o, u, osv.; ganske rigtig, de vare der allesammen, uden Bogstavet k., og det lod sig godtgøre, at k var et utilladeligt Bogstav, der med Urette brugtes for c. Så var alt i Orden, og Brødrene kunde nu møde med mægtige Skuldersløjfer.

Men ligesom al menneskelig Lykke er kortvarig, således vare i hine Tider de menneskelige Moder, hvoraf den er afhængig. En Dag kom en Herre fra Paris med 50 Alen Guldlidser på sine Klæder. I Testamentet stod ikke et Ord om Guldlidser. Nu vare gode Råd dyre, men den ene af Brødrene havde dem: »I huske nok, Brødre — sagde han — at vi hørte en sige, da vi vare Drenge, at han havde hørt min Faders Tjener sige, at han

havde hørt min Fader sige, at han vilde råde sine Sønner til at bære Guldlidser på deres Tøj, så snart de havde Råd til at købe dem.« Det kunde de andre tydelig huske, og så var Vanskeligheden overvunden for den Gang. Nogen Tid efter blev det Mode at bruge flammefarvet Atlask som For til Klæder. Denne Gang kunde Brødrene ikke nøjes med mindre end et udtrykkeligt Påbud i Testamentet, »da Foret ifølge ortodoxe Forfattere måtte henregnes til Klædningens Væsen«. Men de kunde ikke finde andet, der vedkom Sagen, end en Formaning til at tage sig i Agt for Ild og at slukke Lyset, inden de gik i Seng. Men de havde hørt, at der til et rigtigt Testamente hørte en »Codicil«. De fæstede så til Testamentet en Codicil, der indeholdt det savnede Påbud.

Næste Vinter hændte det, at en Skuespiller, der var lejet af Frynsemagerlavget, mødte på Scenen, fuldstændig dækket med Sølvfrynser, som derved kom i Mode. Da Brødrene så efter i Testamentet, fandt de til deres Bestyrtelse følgende Ord: »Jeg pålægger og befaler bemeldte mine tre Sønner, at de ikke må bære nogen Slags Sølvfrynser på merbemeldte Klædninger osv.« Den lærde Broder, der tidligere havde forstået at løse Vanskeligheder og var vel dreven i Kritik, havde imidlertid læst hos en Forfatter, som han ikke vilde nævne, at det samme Ord, som de i Testamentet havde læst som »Frynse«, også kunde betyde et Kosteskaft, og han mente, at det måtte forstås således på dette Sted. En anden af Brødrene bemærkede, at Tilføjelsen »Sølv« ikke ret passede til et Kosteskaft, men han fik det Svar, at Tilføjelsen skulde tages i en mythologisk og allegorisk Betydning. Da han igen indvendte, at han ikke ret kunde forstå, hvad deres Fader kunde haft i Sinde med at forbyde dem at bære Kosteskafter paa deres Klædninger, fik han en alvorlig Irettesættelse som en, der talte uærbødig om et Mysterium. — For at undgå videre Ulejlighed i Fremtiden

bleve Brødrene endelig enige om at gemme Testamentet i en solid Kasse og ikke efterse det, uden når de selv fandt det passende.

Den kløgtigste af Brødrene, skaffede sig ved Hjælp af et falsk Gavebrev et stort Hus. Fra den Tid af blev han overmodig og tillod ikke længer de andre at kalde ham Broder. De skulde kalde ham Hr. Peter eller Fader Peter, eller stundom Lord Peter. For at han kunde leve paa en stor Fod, fandt han på en Mængde Projekter, der skaffede ham Penge. Deriblandt var følgende:

»Når det hændte, at en Skelm fra Newgate[1]) blev dømt til at hænges, plejede Peter at tilbyde ham Benådning for en vis Sum Penge. Når så den stakkels Fange med megen Møje havde skrabet Pengene sammen, gav Hans Højhed ham et Brev af følgende Indhold: Til alle Borgmestre, Herredsfogder, Arrestforvarere, Politibetjente, Retsbetjente, Bødler etc.: Såsom vi have bragt i Erfaring, at N. N. er i eders Hænder og dømt til Døden, så ville og befale Vi, at I efter Læsningen af nærværende lade bemeldte Fange gå til sit Hjem, hvad enten han er dømt for Mord, Sodomiteri, Ran, Helligbrøde, Blodskam, Forræderi, Gudsbespottelse etc., for hvilket nærværende skal være gyldig Bemyndigelse. Og hvis I undlade det, så fordømme Gud eder og eders i al Evighed. Hvorpå Vi byde eder hjertelig Levvel, Eders ydmygste Tjeneres Tjener, Kejser Peter.

De Stakler, der satte deres Lid til dette, mistede deres Liv så vel som deres Penge.«

Ved stadig at spænde sin Hjerne på Pinebænken for at kunne gøre sine indbringende Opfindelser, blev Peter tilsidst helt forstyrret. Han satte tre gamle Hatte på sit Hoved, den ene over den anden, hængte et vældigt Nøgleknippe ved sit Bælte og tog en Medestang i Hånden; når nogen vil give ham Hånden, præsenterede han dem sin Fod. En Dag sparkede han begge sine Brødres Hustruer ud på Gaden. Nogen Tid efter låsede han sin Kælderdør og vilde ikke unde sine Brødre en Dråbe at drikke til deres Mad. Han indbød dem til Middag på en Brødskorpe

---

[1]) Et Fængsel i London.

og bandte på, det var Mørbrad. Tilsidst kunde de ikke holde det ud længere, men flyttede bort fra ham. Inden de rejste, skaffede de sig en nøjagtig Afskrift af Testamentet.

De to Brødre, hvis Navne vare Morten og Johan, så helt underlige ud. De havde stadig forsynet deres Dragter med de ny Prydelser, der kom i Mode, men havde aldrig taget de gamle af. Der var næppe en Tråd af det oprindelige Klæde at se. Da de studerede Testamentet, så de med Rædsel, at alle dets Forskrifter vare overtrådte. De tog sig for at føre Klædedragten tilbage til dens oprindelige Simpelhed. Morten lagde først Hånd på Værket. Med et Ryk afrev han en stor Håndfuld Kniplinger og med et andet ti Dusin Alen Frynser. Men da han lige nær i sin Iver havde revet selve Tøjet itu, gik han siden mere varsomt til Værks og udpillede omhyggelig de Tråde, hvormed Stadsen var påhæftet. Hellere end at rive Dragten i Stykker, vilde han lade nogle Sløjfer sidde. Johan derimod blev fyldt af Nidkærhed — om dette farlige Stof har Forfatteren skrevet tre Foliobind, som han agter at udgive på Subskription —, og han udrettede lige så meget i tre Minutter, som Morten i lige så mange Timer. Han vilde med Vold og Magt blive sin Broder Peter så ulig som muligt, om han så skulde gå helt nøgen. I sin blinde Nidkærhed rev han sin Klædning i Stykker fra øverst til nederst og måtte hæfte den sammen med Sejlgarn og en Pind. Morten formanede Johan til mere Sindighed, men Formaningerne gjorde ham kun mere nidkær. Tilsidst så hans Dragt ud som et Virvar af Laser og Pjalter, Rifter og Frynser. Han kom netop derved til på Afstand at ligne Peter med de mange flagrende Bånd, og han havde flere Gang den Ærgrelse, at Folk, der mødte ham på Gaden, omfavnede ham og sagde: »God Dag, kære Peter! det glæder mig at se dig.« Han havde skaffet sig en smuk Afskrift af Testamentet på Pergament. Han

havde fundet på, at give det hvad Form han lystede, så han kunde bruge det til Nathue, når han sov, og til Paraply i Regnvejr. Hans Tale bestod udelukkende af Ord og Vendinger hentede fra dette. På Gaden gik han stadig med lukkede Øjne, og når han rendte mod en Lygtepæl, hvad sjælden slog fejl, plejede han at sige: »Det var bestemt nogle Dage før Skabelsen, at min Næse og denne Pæl skulde have et Sammenstød; derfor har Naturen fundet for godt at sende os til Verden i samme Tidsalder og at gøre os til Landsmænd og Bysbørn.« Han havde så smidig en Tunge, at han kunde sno den op i Næsen og derfra udsende en besynderlig Art af Tale. Han var den første, der opfandt en Sovedrik, der skulde tages ind gennem Øret; det var en Mixtur af Svovl og Gileads-Balsam, tilsat med en Smule Pilegrims-Salve.

Dette er Hovedindholdet af Fortællingen om en Tønde med Forbigåelse af Digressionerne, som vi ikke på dette Sted skulle komme ind på. Denne korte Gengivelse kan kun give en svag Forestilling om det Vid, hvoraf hver Linie gnistrer. Men enhver, der læser Bogen, har let ved at forstå, at Swift, når han i sine Affældigheds Dage sad og bladede i dette Ungdomsværk, kunde mumle ved sig selv: »Du gode Gud, sikken et Geni jeg var, da jeg skrev den Bog!« I et »Forsvar«, der fulgte med Udgaven af 1709, skrev Forfatteren, at det måtte gælde hans Liv, om der i Fortællingen kunde findes noget, der stred mod Religion og Moral, og det er uden Tvivl hans oprigtige Mening. Men desuagtet var der næppe ret mange af hans samtidige, der læste Bogen med ublandet Fornøjelse, uden netop de Fritænkere, hvem Swift af ganske Hjerte hadede og aldrig blev træt af at håne. Ganske vist går den anglikanske Kirke Ram forbi, og Hensynsfuldhed over for andres Meninger var på den Tid ikke nogen almindelig Svaghed; men der var dog mange Anglikanere, der følte sig stødte over Råheden i Angrebene på

de andre Religionssamfund. I en Tale i Overhuset omtalte Torylederen Nottingham siden Swift som en Mand, »der næppe var mistænkt for at være Kristen,« og det var Fortællingen om en Tønde, der kom i Vejen, hver Gang der var Tale om at befordre Swift til en højere kirkelig Værdighed.

5. En Kirkemand blandt Whigger.

Medens Fortællingen om en Tønde læstes med alle Hånde Følelser rundt om i det britiske Rige, sad Swift i sit irske Præstekald og drømte om en Bispestol. Hans Menighed, der kun bestod af femten Personer,[1]) kunde ikke give ham meget at bestille. Han havde derfor god Tid såvel til at digte og drømme som til at anlægge en Have, der skulde minde ham om Moor Park. Men alt mens hans plantede og vandede, var det hans stadige Tanke, at han var bestemt til noget andet end at overgros med Mos i en Præstegård på Landet.

Han gjorde hyppige og lange Udflugter til London. Under et Ophold i Hovedstaden fik han Lejlighed til at skaffe sig Venner blandt dem, der siden skulde blive mægtige Mænd. Lederne af Whigpartiet havde som Ministre haft Ansvaret for de politiske Skridt, der førte til Englands Deltagelse i den spanske Arvefølgekrig, og Underhuset havde derfor sat dem under Rigsretsanklage. Swift udgav 1701 et politisk Skrift, hvori han irettesatte Underhuset og tog de forfulgte Whigger i Forsvar. Skriftet fik næppe nogen Indflydelse på Sagens Gang, skønt det blev læst med Begærlighed, men det havde den Virkning, at de mest ansete Whigger åbnede deres Døre for Forfatteren. Fornemme Lorder omgikkes ham som deres

---

[1]) Det må erindres, at det store Flertal af Irelænderne ere Katholikker.

Ligemand; og Swift gjorde i disse Dage den Erfaring, at »Åndrighed og Lærdom kan gøre det af for et blåt Bånd og en Vogn med sex Heste.« Somers, Halifax og de øvrige ledende Whigger lovede ham, at ingen kirkelig Værdighed skulde være ham for høj, når de engang igen kom til Magten. Dette Løfte kunde ikke koste dem stort, da der i Øjeblikket ikke var den fjerneste Udsigt til at Whiggerne skulde få Rådighed over Landets Kødgryder. Ganske vist var Overhuset så whig-sindet, som et Overhus kunde være; men Torierne rådede i Underhuset med et knusende Flertal, og det Ministerium, som dannedes efter Dronning Annas Tronbestigelse, var et rent Tory-Ministerium, ledet af Hertugen af Marlborough og Finansmanden Godolphin. Imidlertid oprandt der snart lysere Dage for Whiggerne. Den spanske Arvefølgekrig var en Whigkrig; det var en Kamp mod Pavedom og Despotisme, mod den fordrevne Konges Søn, mod Frankrig og mod alt, som ondt var i rettroende Whiggers Øjne. Den kommanderende General Marlborough var, trods sit uforfalskede Tory-Sindelag, en ivrig Tilhænger af Krigspolitikken, da det var den, som gjorde ham til første Mand i England. Men hans kære Partifæller i Underhuset gjorde en Uendelighed af Ophævelser og profeterede om Englands snarlige Undergang, så ofte der var Tale om Bevillinger til Krigens Førelse. Det var derfor menneskeligt, at Marlborough efterhånden gled over i det Parti, der hellere vilde udlevere Englands Bo til Skifteretten end slutte en Fred, der gav Frankrig Overmagten i Evropa. Godolphin, om hvem Karl II. i sin Tid sagde, at han aldrig var *i* Vejen og aldrig *af* Vejen, fulgte sin Frænde,[1]) og Hertuginden af Marlborough havde Dronningen i sin Sypose. Allerede 1704, efter Sejren ved Blenheim, måtte de »højtflyvende« Torier gå ud af Regeringen, og de mere moderate afløstes

---

[1]) Godolphin's Søn var gift med en Datter af Marlborough.

efterhånden af Whigger; fra 1708 til 1710 var Marlborough-Ministeriet et rent Whigministerium.[1])

Skønt Swift som en ægte Discipel af William Temple havde forsvaret Whiggerne og var bleven belønnet med Middagsindbydelser og glimrende Løfter, havde han, set fra et Whigstandpunkt, Skrøbeligheder, som ingen politisk Kærlighedskåbe kunde dække. Ved Toleranceloven af 1689 havde alle Protestanter i England og Ireland — undtagen Socinianerne — fået fri Religionsøvelse. Men Testakten var endnu i Kraft, og ingen kunde blive Embedsmand eller få Sæde i Stædernes Kommunalråd uden Attest for, at han havde modtaget Alterens Sakramente af en Præst i den anglikanske Kirke.[2]) Da nu de ivrige Tilhængere af Statskirken vare Torier, medens Dissenterne (de Protestanter, som ikke høre til den anglikanske Kirke) holdt sig til Whiggerne, begyndte Whigpolitikerne at tale om, at alle Protestanter vare Brødre og burde have lige borgerlig Ret, for at de med forenede Kræfter kunde modstå alle Papismens snedige Anløb. Men på dette Punkt var Swift så højkirkelig som nogen Tory. »En Mand af den engelske Kirke — skrev han — har en sand Ærbødighed for den Kirkeordning, der ved Lov er fastsat iblandt os.« Han vil ikke som mange gejstlige påstå, at denne Ordning er indstiftet af Gud; men den er et fortrinligt Værn mod Fritænkeri og Fanatisme. »Dissenterne kunne ikke få for megen Frihed eller for lidt Magt.« De skulle have Ret til at dyrke Gud, som de ville, men Statens Embeder behøve ikke at gå Tiggergang, fordi Dissenterne ikke få Lov at fylde dem.[3]) Da der lå Planer i Luften om at ophæve Testakten for de irske Protestanters Vedkommende, tog Swift på Veje med den største Heftighed. Det nordlige

---

[1]) John Morley: Walpole, Chapt. I.

[2]) Den engelske Statskirke.

[3]) »Sentiments of a Church of England Man.« 1708.

Ireland vrimlede af indvandrede Skotter, der alle vare Presbyterianere af det reneste Væsen. Swift ser allerede i Ånden det irske Parlament fyldt af mørke Puritanere og hører deres snøvlende Stemmer råbe Ve over den anglikanske Kirke og papistisk Afguderi og Dyrets Mærke og Skøgen i Babylon. Det er dem, der ere farlige, og ikke de katholske Irelændere, der i lange Tider kun have været Vedhuggere og Vanddragere[1]) i deres Land. Skotterne have i Karl den Førstes Dage vist deres Sindelag mod den engelske Kirke. Få de Magt, som de have Agt, vil enhver Anglikaner blive nødt til at forklæde sin Kapellan som Kældersvend og holde sin Gudstjeneste i Baghuset. Når det anføres, at Englands Vel kræver Testaktens Ophævelse i Ireland, svarer Swift med skærende Ironi: »Om det gør ondt i eders Lillefinger, og I tro, at et Omslag af vore Indvolde kan skaffe eder Lindring, — sig blot Ordet og det skal ske.«[2])

Der var mange Dissenters — formodentlig ikke de alvorligste blandt dem — der gik til Alters engang om Året i Statskirken for at skaffe sig den Attest, der gav dem Adgang til offentlige Hverv. Torierne, hvis Samvittighed oprørtes over, at en Dissenter på den Måde kunde blive Borgmester i Londons City, indbragte i Året 1702 og følgende År et Forslag til en Lov, der skulde forhindre en sådan Omgåelse af Testakten. Whiggerne bleve urolige. Daniel Defoe[3]) skrev (1703) et Flyveskrift med Titlen: »Den korteste Fremgangsmåde med Dissenterne«, hvori han med mesterlig Ironi efterlignede den vildeste Forkætrings Tone. »Jeg siger ikke, at vi skulle ødelægge dem (Dissenterne) med Ild og Sværd, men jeg siger: delenda est Carthago. Ikke Bøder og Pengestraffe skulle vi pålægge

---

[1]) Josua 9,23.

[2]) »A Letter concerning the sacramental Test.« 1708.

[3]) Født 1661, død 1731; Forfatter bl. a. af »Robinson Crusoe«. Han hørte for øvrigt ikke til noget politisk Parti.«

dem; her kunne kun Galger og Galejer virke. Med Magt må vi drive dem ind i vor Kirke. De ville ikke være i Tvivl, om de skulle give vor Kirke eller Galgen Fortrinnet.« Højkirkemændene toge i Førstningen disse Udtalelser for ramme Alvor, og en af dem erklærede offentlig, at dette Flyveskrift var den værdifuldeste Bog, han havde læst, næst efter Bibelen og de kirkelige Bekendelsesskrifter.[1]) Men da Forfatterens Navn blev opdaget, fik Dommen over Bogen et andet Udfald. Defoe blev sat i Gabestokken, og hans Bog fik ingen Virkning på dem, der havde Omvendelse behov. Whiggerne trængte hårdt ind på Swift, for at han skulde skrive imod Lovforslaget. En Udtalelse fra en Præst i Statskirken vilde gøre mere Indtryk på de vaklende end Flyveskrifter af Dissentere eller lange Whigtaler i Parlamentet. Men Swift, som kaldte den Adfærd, Loven skulde forebygge, »infamt Hykleri«,[2]) kunde ikke bekvemme sig til at lægge sig i Selen for Dissenterne, og det blev Overhusets Sag at forkaste det ubehagelige Lovforslag.

Dette var ikke den eneste Kurre på Tråden mellem Swift og Whiggerne. Nogle Afgifter, som den anglikanske Gejstlighed tidligere havde svaret til Kronen, bleve i Året 1704 henlagte til en Fond, hvoraf de mindre Præstekald i England kunde få Tilskud. »Dronning Annas Gave«, som denne Fond kaldtes, skulde stemme de engelske Præster mildt mod Marlborough og hans krigerske Politik. Denne Virkning udeblev, men der indfandt sig en anden. Det gik op for de irske Præster af Statskirken, at der var adskillige Præstegårde i Ireland, hvor en lignende Gave kunde komme på et godt Sted. Swift fik af Ærkebispen i Dublin det Hverv at gøre Brug af sin Indflydelse på højere Steder, og han tvivlede ikke om, at han skulde være Mand for at skaffe sine Kaldsfæller i Ireland den

---

[1]) H. Hettner: Geschichte der englischen Litteratur. S. 297.

[2]) »The Examiner«, Nr. 36.

ønskede Gave. Han talte med sin gode Ven Somers, og Somers talte med sin gode Ven Godolphin. Men de engelske Præsters Modtagelse af »Dronning Annas Gave« havde ikke opmuntret Ministrene til at gå videre i dette Spor. Kort efter kom Lord Somers selv ind i Ministeriet, men samtidig blev Lord Wharton Lord-Lieutenant i Ireland, en Mand, hvis hele religiøse Interesse bestod i Had til den anglikanske Kirke. Forhandlingerne om »Dronning Annas Gave« trak i Langdrag og bleve til ingen Ting.

Swift var rasende, og hans Harme blev ikke mindre, da det viste sig, at han selv blev narret for Guldet og de grønne Skove, som Whiggerne i deres Trængsels Dage havde lovet ham. I Virkeligheden havde han ingen Ret til at beklage sig. Siden han i en ulykkelig Stund havde ladet sig ordinere, kunde der ikke længer være Tale om at belønne hans Fortjenester med en Ritmesterbestalling. Somers vilde gerne have skaffet ham Bispestolen i Waterford, men Fortællingen om en Tønde havde i høj Grad mishaget Dronningen, og ingen kunde i de Dage forlange, at Whiggerne skulde sætte Himmel og Jord i Bevægelse for at gøre en Mand til Biskop, der var en virksom Modstander af deres Kirkepolitik.

I Begyndelsen af Året 1709 vendte han London og sine utaknemmelige Venner Ryggen. Al hans Stræben for at komme frem i Verden havde været spildt Arbejde. Han gik i sit 42de År og var fremdeles en simpel Landsbypræst, medens smidige Middelmådigheder havde snoet sig forbi ham på Vejen til Ære og Værdighed. Henimod et Par År sad han stille i Ireland og rugede over sin Harme. Da han atter kom til London, var der sket store Forandringer.

6. Om Kristendommens Afskaffelse.

Swifts Stilling til den engelske Statskirke er klar nok. Hans personlige religiøse Forhold er ikke let at få fat på.

Hvad der dybest bevægede ham, holdt han omhyggelig skjult. Intet lå ham fjernere end at give sine Følelser Luft i begejstrede Ord. En samtidig fortæller, at han levede et halvt År i Svifts Hus, inden han anede, at Swift hver Dag til en fastsat Tid holdt Husandagt med sine Tjenestefolk. Over for sine Venner fandt han gerne Fornøjelse i at male sig selv sortere end han var; de kaldte ham det omvendte af en Hykler.

Hans Levetid faldt sammen med Deismens Blomstringsperiode. I Året 1695 udkom Lockes Skrift: »Kristendommens Overensstemmelse med Fornuften« og det følgende År Tolands »Kristendommen ikke hemmelighedsfuld«. Locke, hvem Deisterne betragtede som deres åndelige Fader, stod selv på den åbenbarede Kristendoms Grund. Han bøjer sig på engang for Åbenbaringen og Fornuften, der ikke for ham komme i Strid med hinanden. Han nægter, at der er noget til, som strider *mod* Fornuften, men indrømmer, at der er noget hemmelighedsfuldt i Kristendommen, der ligger *over* den menneskelige Fornuft. Toland fordrer derimod, at en åbenbaret Sandhed må være tydelig bevist og vise umiskendelige Tegn på guddommelig Visdom og sund Fornuft. Han henviser til Jomfru Maria, der examinerede Engelen Gabriel, inden hun tog ham på Ordet. Ligesom der ikke er noget til, der er *imod* Fornuften, således kan heller intet godkendes som liggende *over* Fornuften.[1]) Swift blev stående på Lockes Standpunkt. Han giver villig Plads for det hemmelighedsfulde og taler om »den fordærvede Fornuft.«[2]) Toland kalder han »Kristendomsfjendernes store Orakel.«[3])

I det hele er Swifts Dom om »Fritænkerne« (Deisterne) kemisk ren for alt, hvad der i vore Dage kaldes

---

[1]) Leslie Stephen: Hist. of English Thought in the 18th Century. I. S. 94—107.

[2]) »Prædiken om Treenigheden«.

[3]) »Argument against abolishing Christianity.«

Åndsfrihed. I hans Omtale af dem er der ikke den svageste Hentydning til ærlig Sandhedssøgen. Han holder det for aldeles klart, at Uvidenhed og Last ere to uundværlige Bestanddele i Sammensætningen af dem, man sædvanlig kalder Fritænkere, og som han er tilbøjelig til slet ikke at kalde Tænkere. Han har hørt en ryggesløs Person anføre meget stærkere Grunde mod at betale sin Gæld end mod Kristendommen.[1]) Sin Harme over Fritænkeriet og den religiøse Lunkenhed har han især givet Luft i et Skrift fra 1708. Det er »En Bevisførelse for, at Kristendommens Afskaffelse i England kan, som Sagerne nu stå, medføre enkelte Ulemper og vil måske ikke fremkalde de mange gode Virkninger, som man venter deraf.« Forfatteren søger først at afværge den Misforståelse, at det skulde være den virkelige Kristendom, han havde for Øje, den Kristendom, som ifølge gamle Forfattere engang skal have haft Indflydelse på Folks Tro og Handlemåde. »At foreslå Genoprettelsen af denne vilde i Sandhed være et vildt Projekt; det vilde være det samme som at undergrave alt bestående, med eet Slag at ødelægge alt Viddet og den halve Lærddom i Riget, at vende op og ned på alt, at ruinere Handel og Industri, kvæle Kunst og Videnskab tilligemed deres Dyrkere.« For denne farlige Kristendom agter Forfatteren ikke at gøre sig til Talsmand; han vil kun lægge et godt Ord ind for den uskyldige og uskadelige Kristendom, som træffes i England. Han ser godt, at der er stærke Grunde, der kunde tale for dens Afskaffelse. De Indtægter, der nydes af Englands 10,000 Præster, kunde f. Ex. være tilstrækkelige til at underholde »to Hundrede Herrer, der dyrke Genialitet, Fornøjelser og Fritænkeri, Fjender af Præstekneb, Bornerthed, Pedanteri og Fordomme, Folk, der kunde være en Pryd for Hoffet og Staden.« Men uagtet Forfatteren ikke er blind for

---

[1]) Letter to a young Clergyman. 1719.

Ulemperne ved Kristendommen, må han dog hævde, at Fordelene ere større. Ganske vist er det ubehageligt for en begavet Herre, at så mange sortklædte Præster skulle gå omkring og støde hans Syn; men de geniale Herrer skønne ikke på, hvilken Lykke det er, at de altid have Genstande, som de kunne lade deres Vittighed gå ud over uden den mindste Fare for deres egne Personer. Hvem vilde nogen Sinde have mistænkt Asgil for at være et Geni eller Toland for at være en Filosof, hvis Kristendommen ikke havde været? Hvilken anden Genstand i Naturens eller Kunstens Verden kunde have gjort Tindal[1]) til en dybsindig Forfatter eller skaffet ham Læsere. Havde et Hundrede sådanne Penne været i Virksomhed på Religionens Side, vilde ikke en Sjæl have lagt Mærke til dem.

7. Isaac Bickerstaff.

Under sine Ophold i Hovedstaden gæstede Swift, som man kunde vente, Wills Kaffehus, hvor Digtere og Forfattere samledes om Aftenen og drøftede Dagens litterære og politiske Begivenheder i en Sky af Tobaksrøg. Her så man gerne en eller anden anset Forfatter sidde ved Kaminen, omgivet af en beundrende Skare af unge Studenter, der i Henrykkelse lyttede til hans Kritik over det nyeste Skuespil og med Længsel biede på den Stund, da det skulde forundes dem at modtage en Pris af den store Mands Snustobaksdåse. Swift havde imidlertid lige så ringe Ærbødighed for Kaffehusenes Poesi og Kritik som for deres Politik. Derimod sluttede han et fast Venskab med Joseph Addison, der dengang var en Stjerne af første Størrelse i den litterære Verden. De to Mænd havde begge en mærkelig Evne til at drage Mennesker til sig; men i Måden, hvorpå de gjorde det, vare de så for-

---

[1]) Tindal og Asgil vare Deister ligesom Toland.

skellige som muligt. Swift sejrede som den barske Nordenvind, der river alt med sig; svagere Ånder knustes under hans Overlegenhed; selv om de led derunder, kunde de ikke modstå den Fortryllelse, der udgik fra ham. Den bly og undseelige Addison, der ikke vovede at tale i Underhuset, vandt alle Hjerter som Solen ved sin milde Varme. Der er meget i Addisons Natur, der minder om den danske Digter Hostrup. Hans Satire er ligeså godmodig og hyggelig, som Swifts er ondskabsfuld og sårende. Da Whig-Partiet led det store Nederlag 1710, blev Addison, der var Whiggernes Kælebarn, desuagtet genvalgt med Glans i sin Valgkreds, og Swift skrev, at han kunde blive Konge, hvis kan vilde; i den Grad var han afholdt af alle. Trods eller måske på Grund af den store Forskel i de to Mænds Natur, vedblev deres Venskab at holde sig, efter at de under den politiske Strid vare havnede i forskellige Lejre.[1])

I Vinteren 1708 skrev Swift en lille Bog, som hele London fandt uhyre morsom. En Skomager, Partridge, havde udgivet en Almanak, der indeholdt Spådomme om Årets Begivenheder. Udgiveren havde som en forsigtig Mand fremsat sine Spådomme i ubestemte Udtryk. Under det påtagne Forfatternavn Isaac Bickerstaff udgav Swift så sine »Forudsigelser for Året 1708.« Bickerstaff er enig med Partridge i, at Stjernerne give Oplysning om Menneskenes Skæbne. Men den astrologiske Videnskab er kommen i Vanry, fordi ulærde Folk have bragt en Mangfoldighed af Løgne på Markedet og udgivet dem for ægte og direkte importerede fra Planeterne. For at hæve Astrologiens Anseelse vil han nu give en Række Forudsigelser, der skulle blive så tydeligt fremsatte, at enhver kan se, om de gå i Opfyldelse. Han vil ikke nøjes med at skrive: »I denne Måned vil en vis fremragende Personlighed trues

---

[1]) Macaulay: Hist. of Engl. Ch. III. og Essays V. (Addison).

af Død eller Sygdom,« thi det sker i hver Måned; og heller ikke giver ban meget for en Bemærkning som denne: »Gud bevare Kong Wilhelm for alle hans åbenbare og hemmelige Fjender, Amen.« Partridge og alle hans Fæller må kalde ham en Snyder og Bedrager, om hans Spådomme ikke nøjagtig opfyldes. »Jeg har sat mit fulde Navn som en Skive for alle Menneskers Hån, om de finde, at jeg bedrager dem.« »Min første Forudsigelse er kun en Ubetydelighed, men jeg omtaler den for at vise, hvor uvidende disse Dumrianer, der give sig ud for Astrologer, ere i alt, hvad der vedkommer dem selv. Den angår Almanakmageren Partridge. Jeg har stillet hans Horoskop efter mine egne Regler og finder, at han vil ufejlbarlig dø af en hidsig Feber den 29de Marts førstkommende, omtrent Kl. 11 om Aftenen. Jeg råder ham derfor til at beskikke sit Hus i Tide.« Derefter følger en hel Del andre Spådomme, f. Ex.: »Den 4de April dør Kardinal de Noailles, Erkebiskop af Paris,« »den 9de Maj vil en fransk Marchal brække sit Ben ved at falde af Hesten; jeg har ikke kunnet komme efter, om han vil dø eller ikke,« o. s. v. — Da den 29. Marts var ovre, udgav Swift — uden Navn — et Brev til en Rangsperson, hvori der er givet en Beskrivelse af Partridges sørgelige Endeligt. I en ny Almanak søgte Partridge at bevise, at han endnu var i Live, men det nyttede ham ikke. I et »Forsvar for Isaac Bickerstaff« benægtes Gyldigheden af hans Beviser. Forfatteren påstår vedblivende, at Partridge er død og begravet. »Om et udannet Ådsel går omkring og finder for godt at kalde sig Partridge, det kan Bickerstaff ikke være ansvarlig for.« Han fortæller, at ingen andre end den portugisiske Inkvisition, der har brændt hans Bog som kættersk, har fundet noget at dadle ved hans Profetier. Tværtimod have Udlandets Lærde været enstemmige i deres Ros, og han kan ikke nægte sig den Fornøjelse at aftrykke nogle af deres

smigrende Bemærkninger om »*Isaac Bickerstaffus, illud illustrissimum Angliæ sidus.*«

Nu da Partridge er rigtig død, kan det vel være fuldt tilladeligt at more sig over Bickerstaffs Løjer. Men det kan næppe nægtes, at Bickerstaff rammes af Swifts hårde Ord[1]) om de gode Hoveder, der må udsøge sig en svag Modstander og gøre ham latterlig, for at deres Vittighed kan få Luft. Hvad vi end ville sige om Bickerstaff, blev hans Navn populært i London, og da Steele i Året 1709 startede Tidsskriftet »The Tatler«, valgte han dette Navn til Forfattermærke.

8. John Bull.

Da Swift i Året 1709 rystede Støvet af sine Fødder og drog fra London, havde Krigen varet i syv År. I Spidsen for de engelske og Forbundsfællernes Hære havde Marlborough vundet Sejr på Sejr over Franskmændene. Men de torysindede Landmænd, for hvem det altid havde været en ligegyldig Sag, om den spanske Konge hed Karl eller Filip, så med stigende Uro, at Statsgælden voxede År for År. De vare ikke i Stand til at beundre Whiggernes Offervillighed, da det var de whig-sindede Pengemænd i London, der ejede Statsobligationerne og i Ro og Mag indkasserede de Renter, som Torierne ude på Landet i deres Ansigts Sved måtte skaffe til Veje. Og når deres Børn og Børnebørn skulde betale Kapitalen, vilde det være dem en fattig Trøst at se Westminster prydet med nogle pjaltede Klude. Hvad andet havde England nemlig vundet? England havde betalt, og Holland havde taget Profitten. Det hed sig, at Krigen måtte vedvare, indtil en gunstig Fred kunde opnås, men hvad vilde det sige? Krigen havde været ført i mange År, Lykken havde fulgt de engelske Våben, man kunde ikke træffe en Whig i en

---

[1]) »Hints towards an Essay on Conversation.«

Port under Regnvejr uden at få hele Listen over de herlige Sejre, som den drabelige Marlborough havde vundet, og endda var en gunstig Fred ikke til at opnå![1]) Sagen var, at Marlborough kun var Herre i Landet, så længe Krigen varede, og Ministeriet var ikke Dronningens, men Marlboroughs. Derfor stillede Whiggerne så ublu Fredsbetingelser, at den franske Konge umulig kunde gå ind på dem. Dette vidste Toryerne meget godt, og rundt om i Landet ulmede et bittert Had, der År for År var voxet i Styrke og kun ventede på en Lejlighed til at udlade sig over Whiggernes syndige Hoveder.

Det blev en ubetydelig Gnist, der satte Ild i det ophobede Fængstof. Årsdagen for den berygtede Krudtsammensværgelse, den 5te November 1709, holdt Dr. Sacheverell en Prædiken i St. Paulskirken, »om Farer blandt falske Brødre« (2. Kor. 11,26). Han angreb den Lærdom, som var Whigpolitikkens Grundvold, at Undersåtter under visse Omstændigheder have Ret til at gøre Modstand mod deres Fyrste; han påstod, at Kirken var i Fare, og lod tydelig nok forstå, at de nuværende Ministre hørte til de falske Brødre.[2]) Borgmesteren i Londons City, som var til Stede, indbød Prædikanten til Middag og rådede ham til at udgive sin Prædiken. Den fik rivende Afsætning, og 40,000 Exemplarer solgtes i få Dage. Trods Somers' og Marlborough's Advarsler besluttede Ministrene, at Sacheverell skulde anklages for Overhuset. Retssagen blev en Kamp mellem Whigger og Torier. De dygtigste Biskopper og Jurister, som Torypartiet ejede, optrådte som Sacheverells Forsvarere, og han selv blev betragtet som Martyr for Kirkens Sag. Når han kørte gennem Strand til Westminster Hall, var hans

---

[1]) Disse Tory-Betragtninger over Krigen læses i Swifts »Examiner« og »Conduct of the Allies«.

[2]) Lecky: Hist. of Engl. in the 18. Century. I. 51.52.

Vogn omringet af en Sværm, der trængtes om at kysse hans Hånd. Mængden trængte sig sammen om Dronningens Bærestol ved Indgangen til Westminster Hall og råbte: »Gud velsigne Deres Majestæt og Kirken; vi håbe, Deres Majestæt er for Dr. Sacheverell.« Overhuset dømte den anklagede til en ubetydelig Straf, men Ministrene kunde ikke tåle flere af den Slags Sejre. Det var kommet for Dagen, hvor voldsomt Folkestemningen var imod dem. Dronningen tog Mod til sig og skilte sig af med Whig-Ministrene, som aldrig havde haft hendes Tillid. Forbitrelsen blandt Befolkningen viste sig tydelig ved Valget 1710, idet 270 Medlemmer[1]) mistede deres Pladser, og det ny Underhus mødte med et overvældende Tory-Flertal.[2])

De mest fremragende Medlemmer af det ny Ministerium vare Harley, der siden blev Earl af Oxford, og St. John, siden Viscount Bolingbroke. De vare bårne frem til Magten af en stærk kirkelig Bevægelse og viste deres Taknemmelighed ved at fremsætte et Forslag om Opførelsen af 50 ny Kirker i London. Der var Håb om, at Forhandlingerne om »Dronning Annas Gave« kunde optages på ny med Udsigt til Held. Swift kom til London i September, og lod sig indføre hos Harley som en Mand, der var ilde behandlet af Whiggerne. Han blev modtagen med åbne Arme, og allerede den 4de November kunde han skrive til sin Erkebiskop, at Målet for hans Sendelse var nået. Han kunde have rejst tilbage til Dublin med »Gaven« i Lommen, men der havde åbnet sig glimrende Udsigter for ham i Hovedstaden. Harley og St. John overvældede ham med Ros og Venlighed. Han var en stadig Gæst ved Harley's Lørdagsmiddage, hvor ellers kun Værtens allernærmeste Venner blandt Ministrene fik Lov

---

[1]) Underhuset talte dengang 558 Medlemmer (Walpole, the Electorate and the Legislature [1881], Side 49).

[2]) Morley: Walpole, Chap. I—II.

at komme. Harley og St. John kaldte ham aldrig andet end Jonathan, og Swift gav ondt af sig, når nogen fremmed vovede at trænge sig ind i deres snævre Kreds. Det opdagedes snart, at han var en Mand med Inflydelse. Sværme af Ansøgere belejrede ham, for at han skulde tale deres Sag, og det var ham en Glæde at støtte opadstræbende Begavelser. Her gjorde han ikke Forskel på Whig og Tory, og hans Venner klagede over, at han aldrig kom til dem uden at have »en Whig i Ærmet«. Nu da Swift var bleven en stor Mand, tog han Oprejsning for de Ydmygelser, han måtte lide i Temples Hus. Han brugte Ministre som Tjenere. Han kunde sende Førsteministeren (Harley) ind i Underhusets Sal for at sige til Statssekretæren (St. John), at Swift ikke agtede at spise til Middag hos ham, hvis han spiste sildigt. Da det blev sagt ham, at Hertugen af Buckingham ønskede at gøre hans Bekendtskab, svarede Swift, at Hertugen endnu ikke havde gjort tilstrækkelige Tilnærmelser.

Swift havde taget Ministrene med Storm, og det skyldtes til Dels hans personlige Overlegenhed. Men deres Venlighed havde også en anden Grund: de havde Brug for hans Pen. St. John havde begyndt at udgive et Ugeblad, som Swift overtog fra 2. November 1710 til 7. Juni 1711. Dette Blad var »The Examiner«, hvis Opgave det var at påvise det fordærvelige i Whiggernes Politik og godtgøre Fredens Nødvendighed. Swift skrev til Stella, at Whiggerne, »de utaknemlige Hunde, skulde komme til at fortryde deres Adfærd imod ham.« Han tog fat på sin Journalistvirksomhed med god Villie. Kunde det blot lykkes ham at afsløre en otte—ni Tusinde af de værste Misbrug, der havde gået i Svang i alle Forvaltningens Grene de sidste tyve År, vilde det være en Velgerning mod Landet og Eftertiden.[1]) Både i »The Examiner« og i et politisk

---

[1]) The Examiner for 2. Dec. 1710.

Flyveskrift om »Forbundsfællernes Opførsel« (1712) fik Whiggerne deres Skudsmål på gråt Papir. Den samme Betragtning af Krigen som kommer til Orde i »Forbundsfællernes Opførsel«, blev fremstillet i en Form, der var mere tilgængelig for Almenheden, i »John Bull's Historie« (1712) af Swifts Ven Dr. Arbuthnot. Lord Strutt — hedder det her — er død uden at efterlade sig Børn. Den gamle Louis Baboon søger at skaffe sin Sønnesøn den afdødes store Godser. Men Købmændene John Bull (Oxe) og Nicolas Frog (Frø), der frygte for, at den unge Baboon ikke vil unde dem sin Søgning, gøre Indvendinger mod hans Arveret. En langvarig Retssag bliver Følgen. Nicolas Frog forstår ved alle Hånde snedige Kunster at skubbe Omkostningerne over på den ærlige og enfoldige John Bull, der fuldstændig ruineres af de grådige Sagførere.

Freden blev endelig sluttet i Året 1713. Men det lykkedes ikke Torierne at fæstne deres Stilling, da Lederne vare uenige om Midlerne. Oxford tænkte på en Alliance mellem de moderate Torier og Whigger, Bolingbroke derimod mente — og deri holdt Swift med ham — at Whiggerne burde fuldstændig fejes ud af alle offentlige Stillinger. Da Dronning Anna pludselig døde i August 1714, var ingen Ting forberedt. Hendes Efterfølger, Kurfyrst Georg af Hannover, støttede sig til Whiggerne. Med Toriernes Magt var det ude for lange Tider. Under Walpoles lange Regimente gik England frem i Velstand, Litteraturen blomstrede, men i det politiske Liv var der Stilstand.

Fra Island.

Af Jón Jónsson.

II. Paa Rejse.

Naar man skal ud at rejse i Island, sætter man sig ikke til Rette i en Postvogn eller et Jærnbanetog, læner sig tilbage, tænder Cigaren og gør sig det bekvemt, indtil man pludselig befinder sig ved Maalet for sin Rejse. Nej, det er som oftest forbundet med en hel Del Besværligheder at komme fra det ene Sted til det andet. Hvis Rejsen gaar over Land, har man kun to Slags Transportmidler at vælge imellem, nemlig enten Hesten eller sine egne Ben. Vogne findes slet ikke. Dette er begrundet paa de islandske Vejes Ufremkommelighed.

Hvor Vejen fører over Strækninger, hvis øverste Lag dannes af Muldjord, fremtræder Stierne for det meste som dybe Render, der efterhaanden dannes ved Færdselen. Man gør sig ingen Ulejlighed med at bygge Veje. Naar Renden er bleven saa dyb, at man, idet man rider hen ad den paa de smaa islandske Heste, næsten slæber Benene hen ad Jorden, begynder man at danne en ny Sti ved Siden af den gamle, og bliver paa denne Maade ved i det uendelige. Efter vedholdende Regnskyl bliver disse Stier temmelig vanskelige at færdes paa, idet Regnvandet netop samler sig her. Fører Vejen over Lavamarker, er Stien dannet paa en lignende Maade, idet man dog gør sig den Ulejlighed at bortfjærne de Stene, der kan træde generende i Vejen for Færdselen, at sige hvis de ikke sidder fast i Jorden. Her bliver Stien dog aldrig saa dyb som paa de førstnævnte Steder, da Grunden er haard; men den kan blive meget mere ufremkommelig, ja undertiden farlig paa Grund af de mange Huller, der findes i Jordbunden. Ingen Steder er dog Vejene saa besværlige som der, hvor de gaar over Bjærgene; de kan føre op ad en stejl Bjærgskraaning

og saa brat nedad paa den anden Side, eller de kan sno sig frem og tilbage i Zigzag, undertiden mellem en dyb, truende Afgrund, hvor man hører Vandet bruse mægtigt nede til den ene Side, medens en stejl Klippevæg rejser sig til den anden. Et Fejltrin af Hesten kan styrte Rytteren ned i Afgrunden. Tid efter anden afløses denne besværlige Rejse af de endnu besværligere Flodoverfarter. Kun over de allerfærreste af de islandske Floder har man bygget Broer. Man maa derfor vælge et af to, enten at lade sig sætte over i Færgen, hvor en saadan findes, eller ubekymret betro sig til sin Hest og ride over og ikke bryde sig om, at Vandet gaar højt op paa Siderne eller at Hesten maaske kommer til at svømme over. — I den sidste Tid er der dog med store Omkostninger opført ordentlige Veje paa enkelte kortere Strækninger og slaaet Broer over nogle af de farligste Floder.

Naar man i Sommertiden skal ud paa en længere Rejse i Island, saa sadler man sin Hest. Lad os f. Ex. tænke os, at en Oplandsbonde skal til at gøre sin aarlige Foraarsrejse til Handelspladsen. Handelspladserne i Island ligger altid ved Kysten, da de besværlige Veje forbyder Anlæggelsen af saadanne inde i Landet, og Oplandsbonden har derfor ofte en Rejse paa mange Mil til den nærmeste Handelsplads. Han samler alle sine Heste sammen, som oftest 8—12 i Tallet, og belæsser dem, Ridehestene undtagen, med de Produkter, han skal afsætte paa Handelspladsen. Disse Produkter bestaar i Smør, Uld, Talg o. desl. Naar alle Hestene er belæssede, stilles de i en lang Række, idet enhver Hest ved Bidslet bindes til den forangaaendes Hale, og Karavanen drager afsted med Bonden selv tilhest i Spidsen. Konen, som ogsaa skal gøre Indkøb paa Handelspladsen og i den Anledning har taget Kisteklæderne paa, rider ved Siden af Manden. Hvis de har en ung Søn bestormer han gærne Forældrene med Bønner, indtil han faar Lov at komme med, hvilket betragtes

som Topmaalet af al Lykke. Han faar saa den Opgave at ride bagefter Karavanen og give Agt paa, om Byrderne sidder godt og alt er i Orden, men han glemmer snart alle Løfter og sprænger afsted, alt hvad Remmer og Tøj kan holde, snart til den ene og snart til den anden Side, og tumler sin Ganger ret af Hjærtens Lyst. Undervejs indhentes de maaske af eller støder paa flere andre Karavaner, der skal den samme Vej, og saa gaar Passiaren livligt over det hele. Henad Aften slaar man sig ned paa et græsrigt Sted og indretter sig for Natten. Teltene rejses, Byrderne og Paksadlene tages ned af Hestene og stables op omkring Teltene, og Hestene slippes paa Græs, efter at man dog først har sikret sig imod, at de løber hjem igen, ved at binde Forbenene sammen paa hver Hest. Snart efter belyser Solens sidste Straaler den slumrende Lejr.

Ankommen til Handelspladsen skynder Bonden sig at aflevere de medbragte Produkter i Handelen og udtage de udenlandske Varer, han har Brug for, som for det meste bestaar i Korn, Kaffe, Sukker, Tømmer o. s. v. Efter at have drukket den Snaps, Købmanden skænker for ham i Anledning af, at Handelen er afsluttet til begges Tilfredshed, og efter at have faaet en Taar med til Rejsen, begynder han at fordele Varerne i forskellige Byrder af passende Vægt. Konen staar endnu indenfor Disken og har ondt ved at rive sig løs fra alle de dejlige Tøjer og Tørklæder paa Hylderne, men endelig maa hun dog skilles fra dem. Sønnen betænkes med en ny Hat eller et spraglet Lommetørklæde og betragter sig i den Anledning som den lykkeligste af alle Dødelige og hjælper ivrigt Faderen med Forberedelserne til Hjemrejsen.

Noget af det mest yndede i Island er Lystrejser til Hest, som svarer til Københavnernes Skovture. Man vælger en smuk Søndag til Rejsen og tager gerne til et eller andet Sted, der er bekendt for Naturskønhed. Her gælder det om at være i Besiddelse af en god Ridehest, thi undervejs

støder man paa mange Folk, og inden man ved et Ord af, sprænger hele Selskabet af Sted, alt hvad Remmer og Tøj kan holde, og den Stolthed, hvormed Besidderen af den hurtigstløbende Hest ser paa de Medrejsende, og den Misundelse, der lyser ud af deres Miner, er ikke til at beskrive. Efterhaanden sagtnes Farten, og paavirket af Naturens Friskhed og det oplivende Ridt istemmer hele Selskabet en Fædrelandssang, og Tonernes Bølger bæres af den lette Luftning langt udover Egnen. Flere Gange stiger Selskabet af undervejs, tager en Bid af den medbragte Mad og lader de cirkulerende Vinflasker vederfares al Retfærdighed. For dem, der ikke ynder spirituøse Drikke, er der ingen Mangel paa rislende Kilder med dejligt forfriskende Vand. Hen ad Aften naar Stemningen imidlertid først sit Højdepunkt, Sang og Latter klinger vidt omkring og Hestene bliver saa fyrige, at de næsten ikke er til at styre. Først ved Midnatstide gaar man i Seng med den behagelige Følelse, at man har anvendt sin Dag godt.

Om Vinteren derimod begiver man sig ikke gærne ud paa Rejse, med mindre man er nødt til det, og man foretrækker da i Regelen at benytte sig af sine egne Ben som Transportmiddel; idet den dybe Sne vanskeliggør Rejser til Hest. En saadan Fodrejse om Vinteren er imidlertid ingenlunde saa ligefrem en Sag, som den gør Indtryk af paa Papiret, især da hvis den gaar over helt øde og ubeboede Strækninger.

Tidlig om Morgenen staar Vandreren op og laver sig i Stand til Rejsen efter først omhyggeligt at have betragtet Himlen. Han smøger Strømperne op over Benklæderne for at lette Vandringen, snører en Randsel med Proviant fast over Skulderen og tager et Par tykke, varme Vanter paa Hænderne. En lang Stok med en solid Jærnpig i den ene Ende fuldender Udrustningen. Den tjener dels til Støtte under Vandringen, dels til at prøve Isen med paa de Floder og Bække, Vandreren møder paa sin Vej.

Vi antager, at Rejsen gaar over en Hede, der er flere Mil i Udstrækning, saa at Vandreren ingen Udsigt har til at naa Maalet inden Aften. Han maa derfor være belavet paa at tilbringe Natten i en lille Tilflugtshytte, der er opført omtrent midt paa Heden til de Rejsendes Afbenyttelse.

I Begyndelsen gaar han langsomt for ikke at overanstrænge sig, da han altid maa være forberedt paa under Hedevandringen at møde et Uvejr, som stiller Krav til alle hans Kræfter og Udholdenhed. Hvis nu Vejret bliver ved at holde sig klart, er Vandringen behagelig og forfriskende, og Vandreren mærker snart, hvor uendelig godt det gør at komme fra den lummerhede Badstue ud i det klare lette Frostvejr og den friske Luft paa Heden. Foran ham strækker Heden sig som et uendelig stort hvidt Snetæppe, kun yderst i Horizonten begrænset af en Række skinnende hvide Fjælde, saa uendelig imponerende og majestætiske at de friste til Knæfald. Bag sig ser han Røgen stige op i Luften fra en Samling lave, snebedækkede Høje; det er Gaarden, han nys forlod. Han føler sig vidunderlig let og frisk, han gaar uvilkaarlig rask til og nynner paa en Vise, medens Sneens taktfaste Knirken under Fødderne akkompagnerer ham. Varderne, der staar som Vejmærker til begge Sider, tager sig ud som grinagtige Snemænd med Pukler og Udvæxter. Hen ad Mørkningen naar han hen til den lille Hytte, der er opført af Tørv og Stene. Idet han lukker Døren op, slaar en muggen Luft ham i Møde fra de ubeklædte Vægge og den Bunke gammelt Hø, der er slængt hen i et af Hyttens Hjørner, og som udgør Lejet. Ved Hyttens Bagvæg er der opført et Ildsted af nogle Stene over en Fordybning, der er halv fyldt med gammel udbrændt Tørveaske. Han skynder sig at slaa Ild for at varme sig, og strækker sig derpaa paa det alt andet end bekvemme Leje og prøver paa at falde i Søvn. Men Søvnen vil ikke indfinde sig. Han begynder at føle sig lidt uhyggelig til Mode ved at skulle ligge her alene oppe

paa den vilde Hede saa langt fra alle menneskelige Boliger. De utallige Spøgelsehistorier, som fortælles om Heden og Hytten, kredser rundt i hans Tanker og lader ham ingen Ro. Han mindes dem alle saa tydeligt i dette Øjeblik, uagtet han ellers under sædvanlige Omstændigheder ikke værdiger dem en Tanke. Alle de Mennesker, der er omkomne under Snestorme oppe paa Heden, trækker i Geled frem for hans Sjæl. Han synes, han ser dem, den ene efter den anden, stikke det dødblege Ansigt op foran det lille Vindue paa Hyttens Væg og stirre paa ham med stive, glasagtige Øjne. Et uhyggeligt langtrukkent Hyl bringer ham til at fare op og stirre omkring med vidtopspilede Øjne, og underlige klagende Sukke lyder udefra. Det er Nattevinden, der vækker alle disse uforklarlige Lyde. Snart vinder imidlertid Trætheden Overhaand og han glider over i Søvnens Arme. Endnu engang trækker de spøgelseagtige Skikkelser i taaget Forvirring forbi hans Sjæl, indtil han sover trygt og fast. Den næste Morgen fortsætter han sin Vandring i Graalysdæmringen.

Men Lykken er ikke altid Vandreren saa gunstig. I mange Tilfælde vil det gaa paa den Maade, at naar han er kommen et Stykke paa Vej, begynder der at vise sig foruroligende Tegn paa Himlen. Der samler sig faretruende Uvejrsskyer, der sænker sig ned over Fjældene og bringer hans Hjærte til at gyse, thi intet er frygteligere end Elementernes Rasen blandt de øde Fjælde. Inden Vandreren rigtig har faaet sanset, hvad der foregaar, bryder Snestormen løs i al sin frygtelige Vælde og opfører den vildeste Runddans omkring ham. Han kæmper tappert imod og anspænder alle sine Evner for ikke at tabe det rette Spor, thi derpaa beror hans Frelse. Kan han skimte Vejen eller Varderne, der med korte Mellemrum staar langs den som Vejvisere, er der Mulighed for, at han kan kæmpe sig frem til Tilflugtshytten og der afvente Stormens Ophør. Men hvis han taber Sporet, staar hans Redning

alene i Skaberens Haand. Han begynder at løbe, hurtigere og hurtigere, men mærker snart, at han er paa Vildspor. Hans Hjærte banker i voldsom Spænding, og Angstens Sved bryder frem paa hans Pande. Han vender om, han drejer til Højre, til Venstre, indtil han er fuldstændig vild og ved hverken op eller ned. Han er en viljeløs og magtesløs Bold i Naturens Haand, han, som ellers gør sig til af at herske over Naturen og tvinge dens Kæmpekræfter til at arbejde i sin Tjeneste. Tilsidst sætter han sig ned for at hvile lidt, men hurtig melder Kulden sig og nøder ham til at staa op og røre sig. Han begynder igen at løbe, endnu hurtigere end før, men bestandig øges Stormens Raseri, der pisker ham i Ansigtet og truer med fuldstændig at tage Vejret fra ham. Tilsidst kan han ikke holde det ud længere, han lader sig dødstræt falde ned i Sneen, og nu er han bleven saa mat og medtaget, at han ikke mærker det mindste til Frosten. Han mærker blot, at Sneen pakkes tættere og tættere om ham og at en velgørende Mathed breder sig over alle hans Lemmer. Derpaa falder Øjnene i af Træthed, og han glider over i en tung bevidstløs Dvaletilstand. Hvis nu Uvejret holder op og han bliver funden af en eller anden, hvis Vej tilfældigvis falder forbi, kan han maaske endnu kaldes tillive. Men i det hyppigste Tilfælde glider han fra Søvnen over i Dødens Arme, og Stormen tager hans sidste Suk og hvirvler det ud over den vilde Hede.

Saadan er Rejselivet i Island, Modsætningernes Land. Saadan staar Sommerrejserne med deres betagende Friskhed og jublende Liv i Modsætning til Vinterrejsernes dybe Alvor og frygtelige Gru.

III. Besøg paa en Bondegaard.

Naar man rejser omkring paa Island, vil man hurtig blive opmærksom paa, at der ingen Landsbyer findes. Hist og her faar man Øje paa en Samling lave, græsbedækkede Høje spredte omkring i Landskabet. Ved nærmere Eftersyn viser disse Høje sig imidlertid at være Bøndergaarde. De islandske Bøndergaarde er opførte af Græstørv og Sten og Taget bedækket med Grønsvær; om Sommeren staar Græsset frodigt deroppe, og Løvetand, Margueriter og Ranunkler titter hist og her frem mellem det grønne og bidrager til at give det hele et vist venligt og hyggeligt Præg. Gaardene bestaar af en Samling enkelte Huse, der imidlertid ikke staar i Firkant med en Gaardsplads i Midten som de danske Bøndergaarde, men derimod stilles parallelt Side om Side, og vende allesammen de malede eller tjærede Gavle ud imod Vejen. Omkring Husene ligger et opdyrket og indhegnet Stykke Græsjord, Hjemmemarken, eller som den paa Island kaldes »*Tunet*«. Foran Husene ligger der som oftest en lille Kartoffel- og Kaalhave. En Sti med Græsvolde til begge Sider fører op til Gaarden. Lad os gribe Lejligheden og aflægge Bonden et lille Besøg i Forbigaaende.

Idet vi nærmer os Gaarden, modtages vi af en eller flere Hunde, der sidder oppe paa Taget og ved en høj Gøen forkynde, at Fremmede nærmer sig. Bonden skynder sig ud og modtager os, idet vi stiger af, med et Goddag og et kraftigt Haandslag. Han spørger strax ivrig efter hvorfra vi er, og hvor vi agter os hen; han tør ikke lade denne gunstige Lejlighed gaa forbi uden at spørge efter Nyheder, da han ikke just hver Dag kommer i Forbindelse med Omverdenen. Han aner maaske ikke, hvad der foregaar paa andre Kanter af Landet førend efter lang Tids Forløb, med mindre han faar Besøg af Rejsende, der paa denne Maade tjener som en Slags vandrende Nyhedsblade.

Da vort Besøg ikke vil vare længe, nøjes vi med at binde vore Heste til en stor Sten med et Hul igennem eller en Jærnring i, der staar udenfor Døren, og som kaldes Hestestenen. Derpaa følger vi efter Bonden ind i Forhuset; paa Væggene hænger Ridetøj, Bidsler, Reb o. desl. En lang skummel Gang fører dybere ind, lige ind til Gaardens Hovedrum, Badstuen. Som sjældne Gæster føres vi imidlertid ikke der ind, men gennem en Sidedør ind til en lille Stue. Denne lille Stue er som oftest temmelig tarveligt udstyret, man ser hverken indbydende Sofaer, sløde Lænestole eller høje Spejle, ja maaske er den endog umalet; men alt er renligt og pudset. Hele Møblementet bestaar sædvanligvis af et Par Stole, et lille Bord, en Kiste og en Seng, der er forsynet med en høj Stabel af bløde Dyner; den er bestemt til fornemme Gæster, mens de almindelige fremmede maa lade sig nøje med at dele Seng med en eller to af Karlene i Badstuen. Den eneste beskedne Prydelse, man ser i den lille Stue, er nogle Gravskrifter i Glas og Ramme over afdøde Slægtninge eller Venner. Der er lavt til Loftet der inde, maaske *saa* lavt, at man er nødt til at bøje Hovedet for ikke at støde imod, men hvad gør det? Naar man træder der ind med et velvilligt Sind og uden at stille Fordringer, bøjer man sig gærne lidt, og man glemmer hurtig alt andet over Bondens hjærtelige Gæstfrihed.

Efter at have sat et Par Kopper stærk Kaffe tillivs begiver vi os paa Vandring for at se paa de andre Rum. Straks vi træder ud i Gangen ser vi to Døre, der fører hver til sin Side, henholdvis til Køkkenet og Spisekammeret. Køkkenet kaldes paa islandsk Ildhus, og den Benævnelse er meget betegnende, idet det er det eneste af Gaardens Rum, hvor man finder Ild. Det er temmelig mørkt derinde, men naar vi har opholdt os der nogle Minutter, vænnes Øjnene til Mørket og vi skelner, om end utydeligt, adskillige Lammefjerdinger, Lax og Skind, der

hænger oppe i Tagbjælkerne for at røges. Gulvet er af Jord. Op til en af Væggene staar Ildstedet, som er temmelig primitivt, kun opbygget af nogle Kampestene, og under Risten er der gravet en Fordybning til Asken. Ingen Skorsten findes, saa at Røgen hvirvles frit omkring, indtil den søger ud gennem en Tønde uden Bund, der er anbragt i Taget som Skorsten. Det islandske Køkken er slet ikke noget behageligt Opholdssted, allermindst for dem, der ikke er vante til at færdes derinde, og da det allerede begynder at svie lidt i vore Øjne af Røgen, saa lad os søge ud igen og hen til andre Steder.

I Spisekammeret ser det allerede meget hyggeligere ud, uagtet det i de allerfærreste Tilfælde er noget i Retning af et lyst og venligt Rum. Langs Væggene staar Hylder med blanskurede Mælketrug og Mælkebøtter. Hist og her staar Tønder og Fade med sur Mælk, Valle, saltet Kød og andre Nødvendighedsartikler til Husholdningsbrug.

Lad os saa begive os længere ind i den lave, mørke og for Udlændinge maaske noget uhyggelige Gang. For Enden af den støder vi paa en Dør, der fører lige ind til Badstuen. Denne er paa en Gang Familjens Dagligstue, Spise- og Soveværelse, fælles for hele Huset, Mandens og Konens, Karlenes og Pigernes daglige og natlige Opholdssted. Dog findes der undertiden i den ene Ende af den et afdelt Rum, som Ægtefolkene benytter til Soveværelse. Ligesom i Køkkenet og Spisekammeret mærker vi ogsaa her Ulysten til at anbringe en tilstrækkelig Mængde Vinduer, saa at der næsten bestandig, især om Vinteren, hersker et ubehageligt Halvmørke der inde. Den lille Stue, vi først kom ind i, er det eneste Rum, som har et anstændigt Vindue. Grunden til denne Sparen paa Vinduer maa vi dog ikke søge i nogen for Islænderne ejendommelig Lysskyhed, men simpelthen i Frygten for at gøre Værelserne for kolde, da der aldrig paa Bøndergaarde inde i Landet findes Kakkelovne eller Kaminer. Men dette har til Gengæld en

anden Ubehagelighed til Følge. Naar Familjen hele Dagen igennem og Natten med har opholdt sig i Badstuen, bliver Luften sædvanlig meget trykkende; de smaa Vinduer kan ikke aabnes, og det vilde sandsynligvis heller aldrig falde noget Menneske ind at lukke dem op, i den Grad vænnes Folk til at leve i denne Atmosphære. En lille Aabning i Taget er langtfra tilstrækkelig til at skaffe en blot nogenlunde passende Mængde frisk Luft Adgang, og ser man nøjere efter, vil man lægge Mærke til, at denne Aabning desuden som oftest er tilstoppet.

Langs de to Sidevægge staar en Række Sengesteder, som oftest fastnaglede, det ene for Enden af det andet Næsten alle er de mere eller mindre fyldte med Dyner. Dette gælder dog især Ægtefolkenes Seng, op af hvilken Dynerne rager som et højt Bjærg. For at Dynerne ikke skal rulle ned paa Gulvet, stikkes en Sengefjæl ned foran dem; denne Sengefjæl er ofte meget kunstfærdig udskaaren.

Badstuen er, ligesom de fleste andre af Gaardens Rum, uden Loft, og man ser lige op i Taget. I Tværbjælkerne, som gaar fra den ene Væg til den anden, hænger Petroleumslampen om Vinteren; den har nu overalt fortrængt den gammeldags Tranlampe, der kun benyttes i Staldene og undertiden i Køkkenet.

Til en islandsk Gaard hører der desuden en Mængde Udhuse, hvoriblandt en »*Skemma*« eller Opbevaringsrum for Fødevarer og Redskaber og en Smedje er de vigtigste. Der findes ingen Landhaandværkere i Island. Alt Smedearbejde, saavel Jærn- som Træarbejde, maa Bonden selv udføre. En Tjenestekarl, der forstaar sig lidt paa Smedehaandværket, opnaar gærne en højere Løn end de andre Tjenestekarle og er i det hele taget uundværlig naar Bonden selv ikke kan paatage sig Arbejder af den Slags. — Kostalden lægges altid tæt ved Gaarden, medens baade Heste- og Faarestaldene ofte ligger et temmelig langt Stykke Vej borte.

IV. Landmandsliv.

Naar Solen og Varmen bebuder Foraarets Komme, naar Markerne begynder at grønnes, og Bjærgene efterhaanden kaster Vinterdragten, da er det for Bonden Tegnet til at slippe Faarene ud, der har været stængt inde hele Vinteren. Med tilfreds Brægen og kaade Spring hilser de Foraaret og det friske, spirende Græs. Snart begynder saa Lammetiden, og det er med en stille Fornøjelse, at Bonden ser sin Faareflok voxe; de smaa Lam er Genstand for den største Omhyggelighed, og deres Udvikling følges med udelt Interesse af baade unge og gamle. Foreløbig maa Flokken holdes i Nærheden af Gaarden, da Lammene baade er for smaa til at følge med en længere Vej, og man maa sikre sig mod to frygtede Gæster, nemlig Ræven og Ørnen, der ikke lader Lejligheden gaa forbi til i et ubevogtet Øjeblik at stille deres Blodtørst. Men efterhaanden som Lammene bliver større falder denne Fare bort, og Flokken drives nu op til Bjærgskraaningerne og Dalstrøgene, hvor den vogtes om Dagen. Allerede tidlig om Morgenen begiver Hyrdedrengen sig afsted med Flokken, som han driver fremad ved sit kraftige: Hoh—hoh—oh!, der af Ekkoet gentages mangfoldige Gange. Hans trofaste Ledsager, Faarehunden, yder ham virksom Hjælp ved Bevogtningen. Hvis nogle Stykker af Flokken fjærner sig altfor langt, kalder Drengen kun paa Hunden, og efter nogle Øjeblikkes Forløb er de hentede. De to, Drengen og Hunden, er trofaste Kammerater, der deler alt med hinanden lige indtil den fattige Bid Brød, som Drengen faar med i sin Madpose.

Der oppe i Lien sidder Hyrdedrengen hele Dagen uden andet Selskab end sin Hund. Der bliver han fortrolig med sit Fædrelands Natur i hele dens Ejendommelighed og lever sig ind i den. Han kender Omgivelserne ud og ind, hver Tue, hver Sten og hver lille Kilde. Og han lever sig ind i en broget Tankeverden. Han befolker alle Klipper

og Høje med overnaturlige Væsner fra Folkesagnene; han ser livagtig den lille Elverdreng smutte bag Stenene og hører Elverfolket messe i Bjærget. Men imellem disse taageagtige Væsner fra Folkesagnene dukker undertiden op de heltemodige Skikkelser fra Sagaerne, som han omfatter med den halvvoxne Drengs beundrende Kærlighed. Han drømmer lyse Drømme om Kæmpekraft og Heltebedrifter, drømmer sig ridende til Altinget i Spidsen for en udvalgt Skare tapre Mænd, hvis gyldne Hjælme og blanke Spyd straaler i Solskinnet. Han drømmer sig deltagende i Legene paa Sletten ved Thingvellir, mens Kvindernes unge Flok sidder oppe paa Skraaningen, der, hvor der endnu kaldes Jomfrusædet; og han bliver Sejervinderen, han kaster alle til Jorden i Brydning og fanger altid Boldten i Boldtspil. Saadanne Drømme afføder Ensomheden blandt Fjældene den hele, lange Foraarsdag, og den bidrager saaledes maaske mere end noget andet til at vække og vedligeholde den Kærlighed til Oldtiden og de gamle Sagaer, som udmærker alle Islænderne. Den bidrager sikkert ogsaa i høj Grad til at nære det Hang til mystisk Overtro, som findes saa almindelig blandt Almuen, paa samme Tid som den umiddelbart har givet Stof til mangt et Folkesagn og Eventyr.

Naar Solen om Aftenen synker bag Højene, driver Hyrdedrengen Flokken hjemad til Malkning. Faarene drives ind i Indhegninger af Sten, der staar i Nærheden af Gaarden. Mens Pigen malker, sidder Drengen oppe paa Gærdesvæggen og venter paa, at hun skal blive færdig, for saa at modtage de ham tilkommende Attributer, nemlig Skummet og en dygtig Slurk af den varme, fede Mælk.

Naar det trækker længere hen paa Sommeren, er det Skik at drive Faarene op til Oplandsgræsgangene, hvor de saa maa skøtte sig selv for Resten af Sommeren. Disse Oplandsgræsgange er fælles for flere Distrikter. For at enhver Bonde saa kan blive i Stand til at kende sine Faar

igen, naar de om Efteraaret drives ned til Bygden, er det nødvendigt, at han forsyner dem med et eller andet Kendemærke. Disse bestaar i, at man gør forskellige Slags Indsnit i Ørene paa Lammene, giver dem en Klat Tjære paa Næsen eller ogsaa forsyner dem med Baand, knyttede i den lange Uld. Undertiden plejer man ogsaa paa ældre Faar at indbrænde sine Forbogstaver i Hornene. Saaledes mærkede paa forskellig Vis drives Faarene til Oplandet, hvor de maa søge Føden paa de vidtstrakte men uopdyrkede Fjældgræsgange.

Omtrent i Midten af Juli Maaned begynder man at slaa Græsset paa Hjemmemarken. I den travle Høsttid antager Bonden altid en Del Daglejere, der ved denne Tid kommer strømmende fra Kysten. Karlene staar da op Kl. 2—3 om Morgenen, da Arbejdet gaar meget lettere fra Haanden, naar Duggen sidder paa Græsset. Bagefter kommer Pigerne med deres River og breder det afmejede Græs ud til Tørring; det bliver saa vendt flere Gange daglig. Naar det er bleven tilstrækkelig tørt bindes det sammen i store Byrder med flettede Reb af Uld eller Hestehaar og bringes hjem paa Hesteryggen. Hvor den danske Bonde taler om saa og saa mange Læs Hø, hedder det paa Island saa og saa mange Heste Hø.

Naar Hjemmemarken er slaaet og Høet bragt ind, begynder man paa Udmarkerne, som i større eller mindre Udstrækning hører til hver eneste Gaard. De ligger ofte temmelig langt borte fra Gaarden, opdyrkes ikke ligesom Hjemmemarken og bærer derfor ikke saa godt og kraftigt Græs. Naar Tjenestefolkene arbejder der ude, bringes Maden hen til dem, for at de ikke skal spilde Tiden med at gaa den lange Vej hjem til Gaarden. Først langt hen paa Aftenen vender de hjem, og ofte forkorter de sig Vejen, trods Trætheden, ved Sang og Munterhed.

Foruden Arbejdet i Marken maa Kvinderne sørge for at holde Karlenes Tøj i Orden og desuden for Malkningen

og Madlavningen. Af Mælken laves Islændernes Nationalspise »*Skyr*«, der nærmest ligner opsat Mælk og spises hver eneste Dag hele Sommeren igennem. Der laves saa meget deraf, at der umulig kan spises op, og en hel Del opbevares derfor til Vinterbrug; det er da bleven surt af at staa saa længe og spises rørt sammen med Grød. Til Drikke benyttes sur Valle. Endvidere laves Smør og Oste, der tilligemed Uld, Skind og Kød udgør Landmandens Handelsartikler, der paa Handelspladsen hos Købmanden vexles mod Korn, Mel og andre nødvendige og unødvendige Sager, og hos Kystbeboeren mod Fisk. Pengehandelen er ikke stor i Island, Byttehandel er den overvejende.

Det er henimod Slutningen af Sommeren, og Dagen bliver efterhaanden kortere og kortere. De sidste Rester af Hø er bjærgede, og Markerne staar bare og øde. Septembernattens Kølighed minder Bonden om, at det nu er paa Tide at faa Faarene drevne hjem. Fra hver Gaard i Distriktet skikkes der en Mand, der i Forening med dem fra de andre Gaarde, begiver sig afsted til Oplandet for at søge efter Faarene, som er spredte hist og her paa de store Strækninger. En af Flokken vælges til Anfører; han kaldes »Fjældkonge« og skal forestaa Jagten, der ofte varer flere Dage. Alle Kløfter, Sænkninger og Dale i det vidtstrakte Terræn maa efterses, ellers kan det let hænde, at adskillige Stykker holder sig skjulte der og undgaar Spejdernes Blikke, hvad der forresten altid forekommer, da en eller anden Fordybning let overses. Naar Faarene er samlede, drives hele Flokken hen til et vist Sted i Bygden, hvor de saakaldte »*Réttir*« eller Indhegninger findes. Her Her finder der aarlig et meget bevæget og broget Liv Sted, en Slags ejendommelig Folkefest, som imødeses med stor Længsel hele den sidste Halvdel af Sommeren. Her samles Folk i hundredvis fra Nær og Fjærn, baade unge og gamle, for at deltage i Festlighederne. Rundt omkring Indhegningerne rejser sig Telt paa Telt, det ene efter det

andet; hvert Øjeblik kommer en Rytter eller Rytterske i susende Galop paa sin fodrappe Hest, og en Gang imellem nærmer sig en hel stor Skare under Latter og Støj. Man springer af, befrier sin Hest for Ridetøjet og slipper den paa Græs og gaar derpaa omkring for at hilse paa Venner og Bekendte. Det begynder allerede at blive mørkt, og de Klippespidser, der rager op i Luften rundt omkring, antager lidt efter lidt de mest fantastiske Former og staar der paa Vagt som mørke, hemmelighedsfulde Jætteskikkelser. Men inde i Teltene gaar det livligt til med Drikken, Sang og Dans. De Unge svinger sig til en Harmonikas Toner. Harmonikaen behandles af en Virtuos, hvis hele Adfærd og anstrængende Fagter minder om Behandlingen af en tung Blæsebælg. Han faar den til en Gang imellem at sætte i med et højt Hvin og saa pludselig ligesom snappe efter Vejret. Men muntert gaar det alligevel. Udenfor Teltet staar nogle adstadige Familiefædre og diskuterer ivrigt Dagspriserne, Udsigterne for Vinteren og andre brændende Spørgsmaal, mens Snushornet gaar rundt. Under vor Vandring støder vi endelig paa to Venner, af hvilke den ene ligger udstrakt paa Jorden og ved en lydelig Snorken tilkendegiver sin Nærværelse, medens Brændevinsflasken, der ligger tømt ved Siden af ham, forraader Søvnighedens Aarsag. Den anden sidder ved hans Side og smaasnakker med sig selv, nu og da givende til bedste et Par Strofer af et Psalmevers. Der drikkes maaske undertiden ved denne Lejlighed mere end ønskeligt er, men til Usædelighed eller Løsagtighed, som saa uadskilleligt er knyttet til Folkefesterne i saa mange Lande, mærker man aldrig noget ved denne Lejlighed.

Saa snart det gryer ad Dag, drives Flokken ind i Indhegningerne; de er byggede af Sten, og smaa Indelukker gaar fra Hovedindhegningen ind til Siderne. Ind i disse Indelukker trækker saa hver enkelt Bonde sine Faar, som han kender fra de andre paa de før omtalte Tegn. Der afsluttes

Køb og Salg, og det hele gaar for sig under megen Støj og Munterhed. Naar saa enhver har faaet sit og har afsluttet sine Forretninger, driver han Faarene hjem, og inden ret lang Tid staar Skuepladsen for den muntre Folkefest taus og øde.

Naar Slagtetiden er forbi, tager Bonden fat paa Forberedelserne til Vinteren. Madvarer hentes fra Handelspladserne og Fiskerlejerne, Brændsel bringes hjem, og nye Staldbygninger opføres eller gamle udbedres. Naar disse Arbejder er fra Haanden, har han ikke mere Brug for alle sine Tjenestekarle til Hjemmearbejde og sender derfor en eller flere af dem ned til Kysten for at fiske. Der bliver de saa hele Efteraaret, Vinteren og undertiden Foraaret med, lige indtil der igen skal tages fat paa Høhøsten.

Snart maa, paa Grund af Vejrforholdene, alt Udearbejde ophøre. Man er nødt til at sidde inde det meste af Dagen, og hele Livet koncentrerer sig i Badstuen. Lad os derfor aflægge et Eftermiddagsbesøg der.

Det er Spisetid, og naar vi træder ind sidde alle og spiser. Man samles ikke om et fælles Bord, men enhver sidder for sig selv paa sin Seng med Grødbøtten paa Skødet. Denne er altid udskaaren med Blomster og Sammenslyngninger og forsynet med et Laag. Skeerne laves af Oxehorn og deres Skaft er paa lignende Maade som Bøtten prydet med indridsede Figurer og Forsiringer.

Efter Maaltidet tager alle fat paa Arbejdet. Karlene fletter Reb, laver Husgeraad og Redskaber, karter Uld og væver. Pigerne spinder, strikker og syer. Stemningen er for Oplæsningen af en Saga, og enten Husbonden selv eller en af Karlene eller Drengene tager fat, og alle de andre hører efter med den største Opmærksomhed og Interesse; at det er for tyvende Gang, man hører Fortællingen, og at man kender alle Personernes Skæbne og alle Sagaens Begivenheder ud og ind, gør ikke noget til Sagen; man er spændt alligevel, som om man haabede, at Heltens tragiske Forhold havde forandret sig siden sidst. Naar saa Sagaen

er til Ende, og Helten ligger død paa Valpladsen, aldeles ligesom sidste Gang, undslipper der dog alle et Melidenhedens Suk. Bagefter drøftes saa Sagaens forskellige Afsnit, og Personernes Handlemaade underkastes en indgaaende Kritik.

Undertiden foredrager ogsaa en af Karlene liggende paa Ryggen tværs over sin Seng et af den nyere Tids Heltedigte, de saakaldte »*Rimur*«, der som oftest i daarlige Vers behandler et eller andet af Middelalderens romantiske Sagn. De fremsiges halvt syngende, halvt reciterende i langtrukne Toner og er overordentlig afholdte. Karlen ligesom synger for, og alle de andre falder ind med paa den sidste Strofe i hvert Vers og trækker den sidste Tone meget langt ud.

V. Ved Kysten.

Lige saa lidt som man i det Indre af Island finder Landsbyer, lige saa lidt træffer man ved Kysten paa nogen egentlige Fiskerbyer eller Flækker. Med Undtagelse af de faa Købstæder og Handelspladser, der, som det allerede før er sagt, alle maa anlægges ved Kysten og ved en sikker Havn, findes der ingen Byer. Ganske vist samles der efterhaanden omkring Handelshusene en Koloni af Fiskere, men det er dog først og fremmest som Handelscentrum og ikke som Fiskerflække at Byen maa betragtes. Tværtimod er Forholdene ved Kysten som i det Indre af Landet: enkelte Gaarde ligger spredte omkring hist og her. Forskellen er kun den, at Afstanden imellem Gaardene er ikke saa stor som i det Indre af Landet. Som oftest hører der ogsaa her en Del Græsjord til Gaarden, kun er den meget ringere i Udstrækning end Landmandens, og indskrænker sig i Almindelighed blot til et lille Stykke

Hjemmemark, der afgiver Hø til et Par Køer, og en Smule Græsgang til Heste, der for Resten ofte om Vinteren søger deres Føde i Tang og Søplanter paa Strandbredden. Fiskeren har altsaa et Landbrug at passe ved Siden af Fiskeriet, men det er ved Omstændighederne sat i anden Klasse, medens Fiskeriet indtager den første Plads og er Genstand for den største Omhu.

Det er et baade møjsommeligt og farefuldt Liv, den islandske Fisker fører. Kysten, der dels er klippefuld, dels sandet, ligger aaben for Atlanterhavets berygtede Bølger, som Efteraars- og Vinterstormene rejser og pisker ind over Land. Udenfor Kysten ligger der paa mange Steder skjulte Skær og Grunde, hvor Havet selv i blikstille Vejr er uroligt, og hvor der, saa snart det blæser noget, rejse sig kæmpemæssige Skumvolde. Ulykkestilfælde indtræffer derfor hyppig, og der omkommer saa mange Mennesker paa Havet ved Island, at Antallet af Forulykkede, hvis det i Danmark fandt Sted i samme Forhold, for dette Lands Vedkommende vilde udgøre noget over 2000 Individer aarlig. Men uagtet alt dette nærer dog Fiskeren ingen Frygt for Havet; uagtet det har berøvet ham hans Fader, hans Brødre og Venner, saa hersker der dog ikke hos ham nogen Uvilje mod denne frygtelige Modstander. Tværtimod. Han omfatter Havet med Kærlighed, han voxer op til Yngling fortrolig med det og med den Tanke, at hans Fremtid skal være knyttet til dette Element. Alle, som er fødte og opdragne ved Havet, maa elske det og længes efter det, naar de kommer bort derfra. Bølgernes Skvulpen i en stille Sommernat, deres frygtindjagende Brølen i en stormfuld Vinternat, har, ligesom Kildens Rislen og Vandfaldets øredøvende Larmen, noget trolddomsagtig dragende ved sig; det bider sig fast i Sjælen og slipper aldrig sit Tag igen, men bliver ved Ens hele Liv igennem at vække de dybeste Længsler. Derfor kan Fiskeren ikke føle sig til Pas uden paa Havet. Hans

Ærgerrighed gaar ud paa at kunne lære at tumle en Baad med sikker Haand og sikkert Øje i Farens Stund, og mere end en Gang har jeg hørt den Ytring af en Fiskers Mund, at han helst ønskede sig en Grav i Bølgerne.

Fiskerens materielle Udbytte af den strænge Kamp for Tilværelsen er ikke meget glimrende. I de aller sjældneste Tilfælde opnaar han mere end at sikre sig det nødvendige Livsudkomme, og det vilde han ikke en Gang kunne naa, hvis ikke hans Fordringer var yderst smaa. Hans daglige Føde bestaar af Fisk, fersk, saltet eller tørret, og Vandgrød, undertiden med lidt Mælk til, undertiden uden nogen Tilsætning. Kød smager han kun i Vintertiden og det ikke uden om Søndagen.

Hvad Boligen angaar, da er den som oftest tarvelig nok. Flere Steder ser man ganske vist Huse af Sten eller Træ, men mange er de Gaarde, hvor Boligen ikke er en Smule bedre end hos de allerfattigste paa Landet, ja endogsaa daarligere, fordi Fiskerlivet som oftest medfører større Urenlighed. Denne Bolig tjener imidlertid kun til Opholdssted for Familjen og Tyendet; de fremmede Folk, der kommer fra Oplandet for at gøre Tjeneste paa Baadene, maa lade sig nøje med noget endnu meget ringere. Enkelte Steder findes der opført et særskilt Hus til dem, den saakaldte »Søbod«, men i mange Tilfælde maa de finde sig i at tage Ophold i en Lade, et Fiskeskur eller en Hestestald, som tit og mange Gange befindes at være i en saadan Tilstand, at Sne og Regn pisker ind gennem Vinduer og Tag, og Folkene overraskes undertiden paa en mindre behagelig Maade ved at vaagne om Morgenen bedækkede af et ikke saa ganske tyndt Lag Sne.

De islandske Baade er smaa og skrøbelige. Der er dog nogen Forskel med Hensyn til Størrelsen, hvorefter man giver Baaden Navn af Firemandsbaad, Sexaaring og Otteaaring. Som Navnene antyder roes de af henholdsvis fire, sex og otte Mænd. Desforuden kommer der en Mand

til paa hver Baad, nemlig Baadføreren eller Formanden. Bonden selv fører altid en af Baadene, og naar han, hvilket jo næsten altid er Tilfældet, har flere Baade, fører enten hans voxne Sønner eller dygtigste Tjenestekarle de øvrige. —

Det er tidlig Efteraarsmorgen. Formanden, der i de sidste Timer kun har sovet, som man siger, med det ene Øje, staar op for at se til Vejret. Himlen er ganske vist noget mørkladen og grumset, men det blæser ikke stærkt, og Søen er temmelig rolig. Han kan ingen foruroligende Tegn opdage og gaar derfor ind igen for at vække Mandskabet og en af Pigerne, som i en Fart kommer i Klæderne for at lave Kaffe. Efter en halv Times Forløb er alle Folk paa Benene, sluger i Hast en Spølkum kogende hed Kaffe, tager Skindklæderne over Armen og gaar ned til Baadene. Den, der kommer sidst afsted, maa tage Ottingen med sur Valle — den traditionelle Drik paa Søen — med ned til Baaden. Mad tages aldrig med, da man ikke har i Sinde at blive længere ude end til om Eftermiddagen.

Fiskernes Søklæder laves af Kalve- eller Faareskind. De bestaar af en Brog, der syes til forneden under Fodsaalen, for at Søvandet ikke skal kunne trænge ind, og en vid skjortelignende Trøje. Klædningen fuldstændiggøres af et Par meget tykke Lædersko og et Par tykke og store Vanter (»Søvanter«). En Gang imellem oversmøres Skindklæderne med Tran for at holde dem bløde og bøjelige.

Naar Folkene har faaet Søklæderne paa, gaar de hver til sin Plads og sørger for, at alt er i Orden. Førend Baaden skydes ud i Søen, slaar enhver Kors for sig og sin Siddeplads.

Baaden glider fra Land under langsomme og stilfærdige Aaretag. Et Stykke fra Land tager alle Hatten af og læser Sømandsbønnen. Det er, ligesom om en dyb men fortrøstningsfuld Alvor lagde sig over disse vejrbidte Ansigter, hvoraf enkelte saa ofte har set Døden under

Øjnene. Man kan ligesom paa dem alle læse Bevidstheden om, at ikke de, men en højere Magt ene formaar at beskærme dem og bevare deres Liv under Kampen med den vældige Naturmagt. De ved, at dette maaske er deres sidste Bøn, og det giver den en Inderlighed, som ellers kun sjældent findes. Det er imidlertid ikke saaledes at forstaa, som om alle disse Folk var saa religiøse — langtfra; men hos dem som hos alle Mennesker gives der enkelte Øjeblikke, hvor deres Sjæl bøjer sig i Ydmyghed for en usynlig og altbeherskende Magt.

Naar de kommer ud paa Medet, er det lys Dag. Medet bestemmes ved visse Kendetegn paa Land, f. Ex. visse Fjældtoppes indbyrdes Stilling. Der gives naturligvis flere Med, eftersom Fisken vandrer fra det ene Sted til det andet. Medene ligger sædvanlig flere Mil ude, og de højere Bjærgkæder og Fjældtoppe er den eneste Landkending, det eneste Hjælpemiddel man har for at finde sig til Rette. Kompas tages aldrig med.

Aarerne tages ind og Snørerne kastes ud. Til Madding benyttes Strandmusling, den samme Art, som spises her i Danmark. Fiskeren bevæger Snøren med jævne Ryk op og ned, til han faar Bid, og det er en almindelig udbredt Mening, at dette skal gøres paa en vis bestemt Maade for at lokke Fisken til at bide; saa meget er i al Fald sikkert, at enkelte Mennesker straks faar Bid, medens andre i samme Baad kan anstrænge sig forgæves. Hvad andre populære Midler angaar, som f. Ex. at fløjte eller spytte paa Krogen, da vil jeg rigtignok tillade mig at tvivle om Nytten deraf.

Med hver Fisk, der trækkes ind, bliver Ansigterne klarere og Passiaren muntrere; uagtet Kulden er temmelig bidende, saa at Fingrene bliver stive, og Folkene gentagne Gange maa rejse sig fra Snøren for at banke sig varme, lyser dog Tilfredsheden ud af Ansigterne, naar de ser paa den rigelige Fangst. Formanden har imidlertid stadig

Øjnene med sig og fæster dem Tid efter anden paa Himlen og Bjærgene. Han har i den sidste halve Time havt Opmærksomheden henvendt paa nogle hvide Smaaskyer, der viser sig over en af Fjældtoppene. I Begyndelsen saa de ud ligesom nogle hvide Stænk hist og her, der imidlertid lidt efter lidt førtes nærmere mod hverandre for tilsidst at smelte sammen og svøbe sig om Fjældets Top ligesom en uhyre stor hvid Turban. Den bliver større og større og strækker hvide Tunger ned ad Fjældets Side for ligesom at klamre sig fast, og lidt efter lidt indhylles Bjærget i hvidlige Skymasser. Imidlertid begynder det at blæse. Formanden følger Scenen med mere og mere spændt Opmærksomhed, Bekymringen maler sig bestandig tydeligere paa hans Ansigt. Han haaber dog stadig, at Skymasserne vil sprede sig igen, og at han ikke vil blive nødt til at holde op at fiske. Men Skyerne voxer mere og mere, og hans Anelser bliver til Vished: en Snestorm er i Anmarsch. Han trækker resolut sin Snøre op af Vandet og betyder de andre at gøre det samme; de adlyder, omend halvt modstræbende. Sejlene sættes til i en Fart, og Baaden vendes mod Land. Men oppe mellem Bjærgene raser Uvejret allerede, og snart forsvinder det sidste Kendemærke af Land i et Kaos af hvide Uvejrsskyer, og Sneen begynder at falde. Vinden tiltager mer og mer i Styrke og gaar fra enkelte skarpe Stød, der krænger Baaden helt om paa Siden, saa at Vandet skummer ind over Rælingen, over til en stadig voxende Storm, der bøjer Masterne, hyler i Tovene og pisker store Sneklatter i Ansigtet paa Folkene, saa Øjnene blændes. Bølgerne rejser sig højere og højere og danner hvide Skumrygge, der vælter sig truende fremad. Formanden maa have et Øje paa hver Finger for at kunne dreje Baaden af for Søerne. Han understøttes herved af sine dygtigste Folk, der er posterede i Forstavnen og ved Vink og Minespil advarer ham, naar en faretruende Bølge er i Anmarsch, og han

selv ikke kan se den. De andre maa dels passe paa Sejlene, dels holde Øsekarrene i Beredskab. Hvad Retningen angaar, har Formanden ikke andet at holde sig til end Vinden og Havstrømmen, thi alt er indhyllet i Snestormens Mørke. Snart høres imidlertid den dumpe, rullende Ly af Brændingen, og nu gælder det den sidste Anstrængelse: at klare Skær og Klipper. Det lykkes imidlertid, og endelig staar de paa Land, hvor de modtages af de længselsfuldt ventende Kvinder. Men ikke alle naar hjem i Dag. Mangen Kone staar, et Bytte for Haab og Frygt, og venter paa sin Mand. Men hun venter forgæves. Baaden driver omkring med Bunden i Vejret, og Bølgerne leger Boldt med de stivnede Legemer. Maaske driver de blodige og lemlæstede i Land i Morgen, maaske ogsaa bliver de tilbage mellem Klipper og Tang paa Havets Bund. I de sjældneste Tilfælde lykkes det at redde den kæntrede Baads Besætning, og kun for den, der kan komme op paa Bunden af Baaden, er Redning mulig, men dog som oftest tvivlsom. En Bølge kan skylle ham ned, forinden den frelsende Baad ankommer til Stedet, eller ogsaa kan Søen gaa saa højt, at ingen Baad tør nærme sig.

Undertiden er det paa Grund af Vejrforholdene ikke muligt at komme ud paa Søen, og stormfuldt Vejr og høj Sø kan ofte flere Dage i Træk binde Fiskeren til Landjorden. Dette ufrivillige Ophold i Land benyttes saa til at faa Skindklæder, Garn og andre uundværlige Redskaber lavede. Under Arbejdet plejer man saa at høre paa, at en Saga bliver læst højt, eller et Heltedigt foredrages, ligesom i Landmandens Badstue. Ligeledes er Eventyr og Spøgelsehistorier meget yndede, og hvis der paa Gaarden findes en gammel Mand eller en gammel Kone, saa plages de uafladelig med Anmodninger om at fortælle. De sidder jo som oftest inde med en hel Ladning af saadanne Historier, som de dels har hørt i deres Ungdom, dels selv oplevet, og deres stærke og urokkelige Tro paa Historiernes

Sandfærdighed og Paalidelighed, gør dem dobbelt tiltrækkende, og selv de utroligste Historier faar ved deres naivt troskyldige Fortællemaade et vist Præg af Sandsynlighed over sig, og en Del af de yngre Tilhørere tror virkelig ogsaa paa dem. Bagefter begynder saa flere af de tilstedeværende at meddele et eller andet Træk eller Begivenhed af deres eget Liv. En fortæller om, hvorledes han en Gang paa en Vinterrejse er bleven ledet vild af et Spøgelse og kun ved et Vidunder er frelst fra at styrte ned i Havet fra en høj Klippe, en anden hvorledes han har set nylig druknede Folk staa nede ved Baadene i deres Skindklæder, dryppende af Søvand o. s. v., o. s. v. Alle Gaardens Børn søger at liste sig til at høre paa Historierne, for saa bagefter at sidde rystende af Forfærdelse og næppe i Stand til at gaa et Skridt i Mørke, uden at en Voxen følger dem i Hælene. Forøvrigt er mange af de Voxne ikke stort modigere, og man kan undertiden se en stor, stærk Karl sætte et meget betænkeligt Ansigt op, naar han skal udrette noget i Stald eller Lade uden at kunne tage Lys med.

Lidt før Jul ophører Efteraarsfiskeriet, og først i Februar—Marts begynder Vinterfiskeriet. Paa den Tid af Aaret har man det daarligste Vejr, hyppige Snestorme og høj Sø ofte flere Dage i Træk. Saa snart Vejret letter lidt, gaar Fiskeren ud for at lægge sine Garn ned, og de faar saa Lov til at ligge der efter Omstændighederne en kortere eller længere Tid. Hvis det blæser op igen med en forrygende Storm, inden Fiskeren har faaet Garnene bjærget i Land, saa gaar han omkring spændt og urolig og kaster sig søvnløs frem og tilbage paa sit Leje om Natten; han maa i saa Fald være forberedt paa, naar han næste Gang tager ud for at trække sine Garn op, at han saa ingen Ting vil finde, at de rasende Bølger har ført det hele bort og ødelagt hans eneste Erhvervsmiddel; og der skal Tid og ikke ubetydelige Penge til at faa den Skade erstattet igen.

Vejrforholdene er imidlertid ikke altid saa ugunstige. Ofte er det stille, klart Frostvejr, og Søen ligger rolig. I saa Fald ved Fiskeren, at hans Garn ligger sikkert, og hvis saa dertil kommer en god Fisketid, saa at han temmelig bestemt kan vente en heldig Fangst, da gaar alt efter Ønske og han er glad og fornøjet. Men i alle Tilfælde tilbringer han en stor Del af Tiden i Land, og da der ikke er noget særligt at varetage, maa man se at faa Tiden slaaet ihjel, paa hvad Maade man bedst kan. Mange af Søfolkene tilbringer Tiden med at høre paa de før omtalte Heltedigte. Naar man har faaet en snuset En op, der har Ord for at være dygtig til at »kvæde«, samles hele Kolonien i vedkommendes »Bod«, hvor de, tæt sammenpakkede, siddende, staaende, liggende og hængende i de allerumuligste Stillinger, hører efter, medens Tobaksstraaler, udsendte fra halvthundrede skraatyggende Munde, uophørlig krydse hverandre.

Der gives imidlertid en anden langt smukkere og intersantere Tidsfordriv, nemlig Brydekampene. Disse har været i Brug lige fra Sagatiden af og har gennem Tiderne vidst at hævde Pladsen som den mest populære af alle Fornøjelser. Naar Vejret er smukt, samles mange af de unge Fiskere fra Boderne og Gaardene paa en nærliggende Græsmark. Naar Flokken er fuldtallig, vælges der to, sædvanlig de dygtigste Brydere, til at staa i Spidsen for Kampen og føre Opsyn med, at alt gaar til paa den rigtige Maade. Hver af disse to udpeger saa dem af Flokken, han vil have paa sit Parti. Derpaa udsendes der en fra hver Side, sædvanlig de svageste og mindst dygtige først, som skal brydes med hinanden. De tager med højre Haand fat i hinandens Buxelinning, og med den venstre i Buxerne lidt ovenfor Knæet, hvorved de kommer til at staa i en lidt foroverbøjet Stilling. Hver for sig prøver nu at kaste Modstanderen til Jorden ved at løfte ham lidt fra Jorden og samtidig spænde Ben for ham;

men det maa denne jo paa enhver Maade søge at undgaa. Der gives overordentlig mange Maader at spænde Ben paa, og Modparten maa hver Gang kunne forudse den andens Kampmaade og undgaa Fald ved at indtage visse Stillinger. Men samtidig maa han ogsaa benytte sig af den af mindste Blottelse hos Modstanderen, omtrent som Fægteren, der afventer det Øjeblik, da Modparten forsømmer at dække sig. Det kommer ved Brydningen mest an paa Smidigheden, og en stærk Kæmpe kan ofte komme til kort overfor En, der er ham langt underlegen, hvad Kræfterne angaar. Naar en af de to falder, sendes der strax en ny ud for at prøve Tag med Sejrherren. Tilsidst er kun Anførerne tilbage, og nu følges Kampen med spændt Opmærksomhed, thi ikke blot er de de dygtigste Brydere, men hele Kampens Udfald beror paa dette sidste Tag. Det Parti, hvis Anfører smider den anden, gaar af med Sejren, og opløfter i den Anledning et højt Jubelskrig, medens halvt undertrykte Misfornøjelsesudbrud lyder fra den anden Kant. Blandt Tilskuerne, der efterhaanden samler sig om de Kæmpende, findes der ofte nogle gamle Graaskægge, som følger Kampen med den største Interesse og tænker med Vemod tilbage paa den svundne Tid, da de selv tog Del i Kampen; og de lader det ikke mangle paa kritiske Bemærkninger overfor de Unge. Undertiden hænder det ogsaa at Kamplysten vaagner hos en af de Gamle, og han faar Lyst til at tage et Tag med, og hvilken Jubel naar det lykkes ham at smide sin yngre Modstander til Jorden! —

Foraaret er overalt det bevægede Livs Tid. Ligesom de unge saftige Spirer en efter en skyder op af den solvarme Jordbund, og Luften fyldes med Fuglesang og Vingesus, paa lignende Maade forøges ogsaa det undersøiske Liv. Umaadelige Fiskestimer søger op til Kysterne for at yngle, og det vrimler snart dernede af al Slags Fisk. Den store Fiskerigdom, den næsten altid rolige Sø og det klare,

stille Vejr, alt dette i Forening vækker Fiskeren til nyt Liv. Han faar mere travlt end nogensinde, er stadig ligesom i en febrilsk Bevægelse, og saa at sige uafbrudt paa Færde Dag og Nat. Livet pulserer saaledes mere intensivt end paa nogen anden Tid af Aaret baade i Naturen og Mennesket.

I Foraarstiden tager man sædvanlig ikke ud paa Søen førend henad Midnat. Skumringen breder et hemmelighedsfuldt Slør over Sø og Land. Baad paa Baad skyder ud fra Stranden og glider for de jævne taktfaste Aareslag saa lydløst fremad, at man kunde fristes til at tage dem for hemmelighedsfulde Taageskikkelser, der dreves fremad af usynlige Kræfter. Aarernes Plasken og Bølgernes sagte Brusen bidrager end ydermere til at fremhæve Stemningens mystiske Element. Naturen og Omgivelserne indvirker paa Folkene; de ror tavse og stille fremad. Man skulde tro, at man var henflyttet til Skyggernes Rige, og at det var dets Beboere, der færdedes paa denne stilfærdige, aandeagtige Maade.

Næppe er man naaet ud paa Medet og har faaet Fiskeredskaberne ud, førend det allerede begynder at blive lyst. Skumringens Slør bliver ligesom tyndere og antager lidt efter lidt en lysere Farve, og snart kan man skimte Bjærgenes snedækkede Toppe med de af Morgenrøden farvede Skyer som Baggrund, medens den nederste Del endnu er indhyllet i Mørke. Men paa en Gang er det, som fik Bjærgene et straalende Diadem paa Hovedet, og som blev der et glitrende guldindvirket Slør sænket ned over dem. Og samtidig forvandles Havet fra en dunkel Flade til et lysende Spejl. Solen er staaet helt op. Alt glitrer og glimrer, Bjærgene, Luften og Havet og Fiskenes Skæl spiller i alle mulige Farvenuancer. Alt dette opvaagnende Liv, denne intensive Straaleglans, virker tilbage paa Folkene. Fortryllelsen er ligesom hævet med et Slag. Alvoret og Stilheden er borte, Livlighed og Munterhed er

traadt i Stedet, og fra Hundreder af Baade lyder Latter og Støj, højrøstet Samtale og overgivne Tilraab. Alt flyder sammen i en ubeskrivelig Summen og Surren. Pladsen, hvor Fiskeriet lykkes bedst, er ofte temmelig indskrænket i Forhold til de mange Baade, som derfor ofte kommer i Kollision med hverandre, og Formændene undlader ikke, naar de kan faa Lejlighed til det, at give hinanden smaa venskabelige Dask paa Kinden med en Torsk, de lige er i Færd med at trække op af Vandet. Naar Fiskeriet er særdeles godt, lader man sig ikke nøje med blot at fylde Baaden, men tager desuden og trækker en hel Del Fisk op paa Snore, som derpaa tages paa Slæbetov. Naar de nærmer sig Kysten, forkynder deres Støj og Latter for dem, der staar paa Land, at Fisketuren har faaet et heldigt Udfald.

Ved Slutningen af Foraaret hører Fiskeriet som oftest op, idet Fisken da gaar til Havs. Folkene fra det indre af Landet tager efterhaanden hjem, og Fiskebonden plejer ogsaa ved denne Tid at skikke nogle af sine Tjenestekarle afsted til Oplandet for at arbejde hos Landmanden, som netop ved denne Tid har Brug for al den Arbejdskraft, han kan opdrive. Henimod Slutningen af Sommeren vender de saa tilbage til Kysten medbringende deres Løn i Skikkelse af Smør eller Faar. Imidlertid er Fiskebonden i Sommertiden optaget af Fiskens Tilberedelse og den Smule Landbrug, han har ved Siden af. —

Om Sommeren opholder der sig en Mængde udenlandske Fiskere under Islands Kyster. Især er Franskmændene talrigt repræsenterede. De søger derop i store Skarer tidlig om Foraaret og drager bort henimod Slutningen af Sommeren, som oftest med et rigt Udbytte. Naar man ligger ude paa Havet og fisker, og et fransk Fiskerskib stryger tæt forbi, saa kommer man uvilkaarlig til at tænke paa Sørøvere, og hvis man i Forvejen ikke vidste bedre Besked, vilde man slet ikke blive forbavset ved at se blanke Huggerter stikke op over Skanseklædningen. Ved

at se de vilde, skæggede Ansigter faar man Indtryk af, at Besætningen maa være skrabet sammen fra alle mulige Samfundslag og Nationer, hvad der da ogsaa er Tilfældet. Imidlertid opfører de franske Fiskere sig godt imod de Indfødte og viser sig overordentlig taknemmelige for den mindste Venlighed, der vises dem. De har, især paa Vestlandet, betydelig Omgang med Islænderne, køber hos dem strikkede Trøjer og Vanter og giver Skibsbrød, Sirup og Fiskeliner i Stedet. Mellem begge Folk har der dannet sig et Omgangssprog, som vistnok er den løjerligste Sprogblanding, Verden kan opvise, idet franske, islandske, engelske og flamske Ord blandes sammen paa den mest komiske Maade og i den mest babyloniske Forvirring.

Brudstykker af Breve fra E. Dalgas.

Meddelte af L. Schrøder.

---

1. Fra 25. 4. 1889.

Kærlighed til Menneskene er det stærkeste Vaaben af alle.

2. Fra 1. 5. 1889.

Vi maa se at komme til den Opfattelse, at Modstanderne i Reglen handle efter deres bedste Overbevisning, og at de som oftest ere hæderlige Mennesker, samt at Uoverensstemmelserne hidrøre fra baade deres og vore egne Ufuldkommenheder. Dette er lige saa sikkert, som at vi alle ere skabte i Guds Billede, og som at dette Billede findes selv hos de, der opføre sig som Slyngler.

Ved hidsig og hadefuld Tale eller ved Stiklerier overbevise vi ingen, men styrke kun vore Modstandere, medens vi ved frivillig og velvillig Tale aabne Øret hos Mod-

standerne og dermed styrke os selv, hvis vor Anskuelse er mere rigtig end deres, ligesom vore egne Øren ogsaa aabnes. Uagtet dette er saa sikkert som Solen og saa bekendt som Strikkestrømper, saa er det ikke fremsat offentligt med fornøden Vægt og paa rette Maade. Og uagtet det kunde synes at være en meget lille Ting at komme frem med, saa nærer jeg den Tro, at man ad den Vej og kun ad den kunde naa langt, ja meget langt. De forskellige politiske Anskuelser kunne aldrig komme til deres Ret, før der kommer Velvilje i Sindene. De, som med Kraft kunne og ville arbejde herfor, ville derfor udrette mere end alle Lovgivere tilsammen.

3. Fra 14. 8. 1889.

Tak for Deres Optræden i Skolemødet. De stakkels Mennesker, som lide Skibbrud i Livet, kunne som oftest kun hjælpes til at vegetere taaleligt. Men Børnene kunne bringes til at være kraftige og hæderlige Statsborgere. Jeg har i saa Henseende for nylig set mærkelige Ting i Frederiksord i Holland, hvor det nederländische Veldædigheds Matshapij har anbragt over 300 fattige Famlier (fra de store Byer) i Gaarde og Huse i en stor Hedekoloni paa 4000 Td. Land, samt hvor det især opdrager deres Børn og desuden over 100 Fader- og Moderløse paa en ypperlig Maade, dels gennem almindelige Børneskoler og dels gennem en Række Fagskoler, hvorfra de unge Mennesker gaa ud som Forvaltere, Skovfogder, Haandværkere m. m.

4. Fra 24. 1. 1890.

Jeg har ved Ledelsen af Hedeselskabets Anliggender stadigt holdt strængt paa, at der ikke bruges andre Midler end de, der ere bevilligede af Generalforsamlingerne, og det har fremkaldt Tryghed og Tillid. Alle vore Funktionærer have stor Lyst til at bruge for meget, og det har haft en god Indflydelse paa dem ogsaa, at jeg har

forlangt Bevillingerne overholdte; thi det fremkalder Sparsommelighed.

5. Fra 30. 1. 1890.

Jeg maa bekende, at jeg paa mine gamle Dage er bleven lidt utaalmodig over, at Hedesagen ikke avancerer raskere end den gør.

For Tiden slaas jeg med Regnskaberne. Pengene vil ikke slaa til. Fordringerne om Hjælp vokse os op over over Ørene, og Medlemsbidragene aftage. Man glemmer Hedesagen, fordi det strømmer ind med andre Sager, som der ogsaa skal bringes Orden i.

6. Fra 20. 11. 1892.

Af Deres Bog om Danmarks Hjælpekilder og Næringsveje har jeg læst den første Trediedel med største Interesse. Den Slags Historie-Undervisning savnes jo aldeles i Skoler og Opdragelsesanstalter, og den er mindst ligesaa vigtig som de hidtil brugte tørre Kongerækker samt Beretninger om Krige og Flytning af Landegrænser. Thi Deres Historie beretter om Befolkningens Kamp og Daad i den praktiske Virksomhed, hvori Flertallet jo nødvendigvis maa færdes.

Fra Bogmarkedet.

Tegner-Udgaven af Ludvig Holbergs Comoedier.

Den driftige Forlægger *Ernst Bojesen* hos hvem det udmærket smukt udstyrede Værk »Landmandsbogen« fremdeles er ved at udkomme, har nu indbudt til Subskription

paa en billigere Udgave af »Jubel-Udgaven« af Holbergs Komedier med Illustrationer af Hans Tegner.

Ligesom Holbergs Komedier vistnok ere til Lyst, men *ej blot til Lyst,* saaledes er det ogsaa med den nu fyrretyveaarige Holberg-Illustrators Arbejde. Kunne vi prise

den Skjald med Loke-Blik,
som os paa ny i Lune fik,

saa kunne vi ogsaa faa os mangen en sund Latter ved at se paa *de med rigt Lune udførte Billeder,* hvormed Tegner har ledsaget Komedierne. Men disse Billeder ere tillige virkelige »Illustrationer« eller *Oplysninger til den holbergske Digtning.* De forudsætte et omhyggeligt Studium af den Kultur, som raadede i Holbergs Tid, af Bygninger, Gader, Gadebelysning, Befordringsmidler, Haver, Klædedragter, Møbler og Folkeskikke, som den Gang herskede, — og Frugten af disse Studier er langt lettere tilgængelig ved Kunstnerens Formidling, end om man skulde have banet sig Vejen til den gennem en lærd Mands Anmærkninger.

Holbergs Komedier høre til vor Literaturs »klassiske Værker«. I dette Udtryk ligger blandt andet, at i alt Fald de betydeligste af dem kunne regnes for at være kendte af alle oplyste Mennesker i Landet, og at derfor en Mængde Citater, der ere hentede fra dem, blive brugte som *Ordsprog,* der, hvor korte de end ere i Formen, gerne indeholde lige saa megen Visdom som en lang Tale. Det er en Berigelse for et Sprog, naar en Række fyndige Billedord gaar over i den daglige Tale, og dette er noget af det, vi kunne takke Holberg for. Men særligt vil det være Kjøbenhavnerne, der paa »Holbergs Scene« have set hans Skuespil med Dekorationer og Dragter, hvis Præg er overgivet fra Slægt til Slægt, siden hans Dage, paa hvem disse fyndige Ord virke stærkest, fordi de straks fremkalde et Billede af, hvad de have set. En illustreret Udgave som

den Tegnerske kan bøde paa Savnet af ikke at have set Skuespillene opførte, hvor den gode Overlevering er bevaret, og den kan da bidrage til, at den store Skuespil-Digters Værker faa mere og mere at betyde som hele Folkets Ejendom.

Der er da al Grund til at være Hr. Ernst Bojesen taknemlig, fordi han ikke har ladet det blive ved den kostbare Jubel-Udgave, men nu ved en Udgave til omtrent 1/3 af Prisen paa hin søger at aabne langt flere Læsere Adgang til de fortræffelige Tegnerske Illustrationer.

L. Schrøder.

Mindesmærke for H. Svejstrup.

Under et Ophold paa Askov før Pintse fik Billedhugger *Axel Hansen* Lejlighed til at se Skibelund Plantage, og navnlig da ogsaa den Plads i det gamle Egekrat, hvor Sønderjyder og Nørrejyder pleje at mødes til et festligt Folkemøde paa Grundlovsdagen og til et kirkeligt Møde sidst i Juli. Pladsen tiltalte ham i høj Grad, og han fik Lyst til at yde sit Bidrag til, at den Række af Mindestene, som staa der nede, kunde øges paa en værdig Maade. Han modellerede derfor et Basrelief af afdøde Pastor *H. Svejstrup* paa Grundlag af nogle Fotografier, og han tilbød Skibelundforeningen det gratis, for saa vidt den vilde lade det støbe i Bronce og indsætte i en dertil skikket raa Kampesten. Da Bestyrelsen for den nævnte Forening fandt Billedet særdeles godt, tog den med Glæde mod Tilbudet, i Forvisning om, at der var mange danske Mænd og Kvinder som gærne vilde yde deres lille Bidrag til et værdigt Minde om den ædle danske Mand og alvorlige kristne Præst, hvis Vugge stod i Malt Sogn, hvor Skibelund ligger, og hvis Manddomsgerning især var knyttet til de tilgrænsende Sogne, Rødding og Skrave Sogne syd og Vejen og Læborg nord for Kongeaaen. Indsamlingen begyndte ved Festen 5. Juni 1894; men Bidrag modtages fremdeles af Foreningens Kasserer, Hr. H. J. Lauridsen i Vejen.

L. Schrøder.

N. F. S. Grundtvigs Naturopfattelse.

Fædrelandssangen.

(Brudstykke af en Afhandling om »Natursans og Naturskildring i dansk Digtning gennem Tiden«, der i 1891 af Universitetet belønnedes med Accessit.)

— — — De mange, der søgte til Oehlenschlägers Værksted og delte hans Skatte, fandt hver noget, der særlig tiltalte dem, én Vaaben, en anden Smykker, en tredje Tryllenøgler til Jordens hemmelige Dybder.

N. F. S. Grundtvig greb henrykt efter de gamle Vaaben: Thors Hammer, Ejnars Bue, Hakons Sværd, dette er, hvad han takker Oehlenschläger for at have draget frem af Gravhøjene. Og den Jord, der har dækket dem, er Grundtvig kær, allerede af *den* Grund.

For Grundtvig, som for ingen anden dansk Digter, er Danmark *Fædrenes* Land. Naturen her er ham kær, fordi den har smilet lige saa frisk og grøn til de gamle som til os. Gaar han ud »en Sommerdag at høre — Fuglesang, som Hjærterne kan røre« — saa synger Fuglen i Bøgelunden om de gamle Minder. Det Folk, hvis Barndom har haft saadanne Anelser, er ham det kæreste, selv om der andet Steds kan findes dem, som er »langt klogere.« Det Land, hvor hine Minder have hjemme, er ham det skønneste, selv om han ikke kan nægte, at man andet Steds kan finde »langt højere Bjærge« og »langt skønnere Egne.«

Det er ogsaa betegnende, at det Træ, der saa at sige, er Grundtvig helligt, er det gamle Nationaltræ, Folkevisens Lind. Den finde vi i hans Salmer: »hver Time til Herrens Velbehag som Bække i Eng henrinde, til frydelig sig til sidst de sno op under de grønne Linde;« — og i Sangene benyttes det gamle Omkvæd: »Mens Linden mon løves.«

Hans Yndlingsblomst er den ubotaniske »Kærminde«. Den er ikke for ham Romantikens »blaa Blomst«, Symbolet paa de ubestemte Længsler ud i Fremtiden, men Tegnet paa det bedste i Folket med de store Minder. Dens Navn skal ikke fremkalde Forestillingen om en Blomst (hvem ved i en Hast, hvordan en »Kærminde« ser ud?) Men give Tanken en historisk Retning. Fuglen i Sommeraftenstunden sang »saa sødt om dejligst Vang og Vænge, hvor Kærminder gro, som Græs i Enge.« Undertiden benyttes Navnet med et af de yndede grundtvigske Ordspil blot som Omskrivning for »kære Minder«: »Ja, Kæden af Kærminder man sagtens prise tør, jo fastere den binder, des friere den gør.« Den kan ogsaa benyttes i en virkelig Naturbeskrivelse, som i Verset: Langt skønnere Egne, vil gerne jeg tro, kan Fremmede udenlands finde, — men Dansken har hjemme, hvor Bøgene gro — paa Strand med den fagre Kærminde — og dejligst vi finde ved Vugge og Grav — den blomstrende Mark i det bølgende Hav.« Skønt den sikkert ogsaa her skal sige, at det, der gør os Landet kært, er dets Minder. — Den kan ogsaa antyde, at Danmark har den bedste Fremtid i Vente, fordi det har den bedste Fortid: »Fædreneland — som paa Afgrundens Rand — midt i Bølgerne blaa — skal du blomstrende staa — med din Maj og med dine Kærminder — som en Mø med letrødmende Kinder — du endnu har det bedste tilbage — det laa gemt hos den gamle af Dage.« Fædrelandet døbes om til »Fædreneland«, for at præcisere, at det er Fædrenes; og Grundtvig nærer ingen Tvivl om, at denne lille Plet af Jorden, selv om den nu staar »paa Afgrundens Rand,« er under Herrens specielle Varetægt.

Det er Grundtanken i hans Betragtning af Fædrelandets Natur: »Maane og Sol — sidde løse paa Stol — men *din* Ven sidder fast i det høje — over dig vaager Forsynets Øje.«

Gud har noget for med Danmark (»Vorherre kan ikke undvære Danmark«) — derfor har han sendt det de store Helte i gamle Dage, derfor har han værnet om det til denne Time. dets Fjender ere hans: »dine Fjender til Lands — er og Fjenderne hans.«

Men denne begejstrede Kærlighed til det historiske Danmark lærer Grundtvig at se mærkelig klart og smukt paa det geografiske Danmark, opfatte det mest karakteristiske og male det med friske Farver i faa og brede Strøg. Hvor sikkert grebet, hvor træffende er ikke hvert Ord i en saadan Begyndelse: »Fædreneland ved den bølgende Strand — i den majgrønne Lund — ved det dejlige Sund — af de syngende Vover omskyllet — sidder bleg du i Sorgen indhyllet.« — »De syngende Vover,« Chr. Winther har ingen bedre Betegnelse. Og hvad ligger der ikke for en Stemning i det ene Ord »bleg« ovenpaa den glade, lyse Begyndelse, hvorigennem man synes at høre Bølgerne nynne. »Et Blad af Jyllands Krønike« giver en Skildring af jydsk Natur, som ikke overtræffes af Blicher: »Og aldrig har jeg set det før — og heller aldrig siden, — hvor mindelig for Ladedør kan kvidre Finkeliden, — naar Jydesvenden, som jeg saa — et lille Korn til Fugle smaa, — en Vinterdag udskifter. — Og aldrig slig en Tone sød, — jeg hørte over Vange — som den, der over Heden lød — i Lærkens Morgensange, — den slog saa sødt — og fløj saa let, — som om med Rugen den kun ret — paa Heden havde hjemme.«

Vi have fra Reformationens første Tider set, at Naturskildringen har været knyttet til Salmedigtningen. Der er Tider, hvor det eneste Tegn, vi formaa at finde paa, at Folk ikke gaa med lukkede Øjne gennem vor skønne Natur, er den Tak, der opsendes af fromme Mænd og Kvinder til alt det skabtes Kilde og Ophav. Naar Grundtvig synger om det jordiske Fædreland med dets Minder og Haab, har han stadig dets Forhold til Gud i Baggrunden.

De to kunde for ham ikke skilles ad. Hvad Oehlenschlæger var for Danmark i æstetisk Henseende, var Grundtvig i religiøs. Men i vor religiøse Digtning var Naturen forlængst taget i Besiddelse. Som Kingos Salmedigtning er Grundtvigs rig paa Naturbeskrivelser.

Grundtvigs Salmer høre ikke hjemme i de blaa Skyer. Grunden til den enestaaende Udbredelse, de have faaet blandt alle danske Kristne, er sikkert netop det bestemte Præg, de bære af at være sungne af en David, et Menneske, der med stærke Baand er knyttet til den Jord, der holder paa os alle: »Kærlighed til denne Jord — ser du, ak, er saare stor — vild dens Lue brænder,« — med Forstaaelse af, hvad der kan faa Magt selv med dem, der ville kaldes Guds Børn: »Fristes aarle maa og silde — han, som har de bedste Kaar, — tidt og rædsomt sig forvilde, — før han Himles Himle naar,« — men ogsaa med den sikre Tro paa en Kærlighed, stærk nok til at frelse og rense alt, hvad der i *hele* Skabningen sukker efter Forløsning: »Da gjalder Luren for sidste Gang — da blusser Bavnen i Blomstervang, — da styrter Dødens Trone, — da lutres herlig den gamle Jord, — i Skærsildsluer paa Herrens Ord — da straaler Livets Krone.«

Naturskildringen findes ikke i Grundtvigs Salmer som Anledning til at prise Gud. Dertil finder han Anledning nok i, hvad der sker i hans eget Indre. Endnu mindre er Naturen ham i og for sig »hellig«: et Udtryk som »den hellige Bøgeskov« kan ikke tænkes hos Grundtvig. Men han føler sig knyttet sig til denne Jord, elsker og forstaar den Natur, han er opvokset i, og laaner fra den mange af de Billeder, hvorpaa hans Stil er saa rig. Han er saa meget Realist, at han ikke kan tale om det himmelske, han ikke har set, uden det gaar ud fra det jordiske, som han har set.

Hvilket levende Indtryk af Landsbybarnets Liv faa vi ikke i den lille Aftensalme: »Kirkeklokke! ej til Hovedstæder

— støbtes du — men til den lille By — hvor det høres trindt, naar Barnet græder, — og inddysses blidt ved Vuggesang.« Den ellers tunge og uskønne Ordning af Verselinierne (første og tredje Linje rimer, men ikke anden og fjerde) maler her Kirkeklokkernes dumpe Slag, og driver stadig over i næste Vers, fordi man, ligesom efter Klokkeslagene venter paa en Afslutning, lytter efter det næste.

Ingen, der er opvokset i en By, kender dette Venskabsforhold til Kirkeklokken, den nyfødte Feststemning, den fremkalder ved sin Kimen i den graa Morgendæmning, den underlige Aftenfred, der lægger sig over Sindet, naar den »ringer Solen ned«, og Dagen med sin Travlhed er til Ende. Selv Tanken om den bitre Død mildnes i en saadan Stund, og medens Solen daler, og Bedeslagene langsomt og højtideligt dirre vidt ud over Marken i den stille Aften, fødes i den Kristnes Sind det inderlige Suk: »Kirkeklokke, naar tilsidst du lyder — for mit Støv, skønt det dig hører ej — meld da mine kære, saa det fryder: — han sov hen, som Sol i Høst gaar ned.«

For Grundtvigs sunde, livskraftige Natur stod det Øjeblik i forfærdelig Gru, da: »Døden med sin Istaphaand — gør Skel imellem Støv og Aand — bortvifter Hjertets Varme;« men atter og atter mildnes dets Rædsel for ham ved Synet af det danske Landskabs Aftenfred: »Som Sol gaar ned bag Lunden — i Havet lyseblaat — i Sommeraftenstunden, mens Fugle kvidre smaat, — saa gaar den Sjæl til Hvile — i Færd med sødt at smile, — som føler: i sit Ord — hos os Vorherre bor.« Som den korte Overgang i den danske Sommer mellem Aftendæmring og Morgengry, er Døden for den, der sover ind i Haab om Opstandelsen: »Som let vort Legem gyser i Sommermorgengry, — mens Morgenstjernen lyser — og varsler Dag paa ny, — naar Sommerdagen gryer — i hvide Morgenskyer, — saa er med Livets Lys — vort sidste Kuldegys.«

Her i Slettelandet med den vide Horisont og den store Himmelhvælving kender enhver den Følelse af egen Ringhed, der griber en ved Synet af Stjernevrimmelen. Grundtvig maler den: »Naar vi se paa Himmeldybet — med de store Lys og smaa — og vi se imellem Krybet — Mennesket paa Jorden gaa, — vel vi tænke maa og sige: Hvilken Maddik i Guds Rige, — kommer Gud vel Støv i Hu?«

Den kender vor lange Vinters knugende Tryk over dem, der intet har at varme sig ved, som skildrer Menneskelivets Nød med saadanne Ord: »Den øde Ørk, det vilde Hav — den haarde *Vinterkulde,* — den dybe Sorg, den mørke Grav, — de kære under Mulde.« —

Der er gammeltestamentlig Vælde i dette Billede: »Sin Vogn gør han af Skyer blaa — i Aag han Storme spænder, — den ganske Jord med Klipper graa — som Vox er i hans Hænder.«

Men rigest Anledning til at anvende Naturbilleder finder Grundtvig i den Sammenknytning af Aarstiderne og de store Fester, som Kirkeklokkerne kimede ind i hans Barnesind. Paasken er Opstandelsens Fest for den hele Jord: »Paaske vi holde, alle vide Vegne; — varme og kolde, lune Himmelegne, — alle forklare som bedst — Opstandelsens Fest;« thi: »Som Foraarssolen, morgenrød — stod Jesus op af Jordens Skød!« I Guds Rige bliver det Foraar, selv om det her lader vente paa sig: »Vaar i Guds Rige, — velkommen paa ny, — Sjælsopstandelsens liflige Time, — om dig skal Lærkerne sjunge i Sky, — for dig til Pinse skal Klokkerne kime — af dig udspringe skal Myrthe og Maj..... Tykt i Guds Have Violerne staa — — Træerne grønnes, og Knopperne skyde — alle smaa Fugle med Kvidren sig fryde — mens over Verden det hagler og sner.«

Og naar Pinsen kommer med den danske Skærsommer, synger han: »I al sin Glans nu straaler Solen — Livslyset

over Naadestolen, — nu kom vor Pinseliljetid, — nu faa vi Sommer skær og blid, — nu spaar os mer end Englerøst — i Jesu Navn en gylden Høst. — Det aander himmelsk over Støvet, — det vifter hjemligt gennem Løvet, — det lufter liflig under Sky — fra Paradis opladt paa ny; — og yndig risler ved vor Fod — i Engen Bæk af Livets Flod.« Vor Litteratur ejer intet fagrere Sommerbillede.

Begyndt hos Oehlenschläger og videre udført hos Grundtvig har den her skildrede Fædrelandsbetragtning holdt og bredt sig over Aarhundredets midterste Trediedel. Og den skabte en Sang i Danmark, der ikke var hørt Mage til siden Folkenes Barndom, da Folkeviserne blev til. Til Foraarets Komme hører Fuglesang. I det Land, der laa bag Vaulunder og hans Brødre, var der taust i Naturen; men i det Land, deres Moder havde fortalt dem om, og som de selv fandt paa ny, genlød Lunden af Fuglekvidder. I den Tid, der laa bag Oehlenschläger, sang man her i Danmark kun i den lukkede Stue, i en snæver Vennekreds om Punschebollen. Naar en Røst som Evalds hævede sig, da var og blev det Solosang; først i en senere Tid er »Kong Kristian« bleven Nationalsang. Men med den nye Tid begyndte den almindelige Korsang. Digterne henvendte sig ikke til en snæver Kreds, men til de mange. Saa længe man aristokratisk samledes i udvalgte Smaaflokke, foretrak man at mødes med Bægerklang ved Vintertid, naar Skoven stod »med Rimfrost i de dunkle Lokker«, men da Tusinder kaldtes sammen til »Folkefest« maatte selve Skoven være Samlingssal, og Mødetiden ikke en Vinteraften, men en Sommerdag. Man fristes til at tænke, at den Slægt, der skabte de gamle danske *Folkefester*, fortjente — og fik — bedre Somre end vi, der ere ved at blive for blaserede til den Festlighed.

I Sangene fra hin Tid er det aldrig Regn og Rusk; der er Sommersol over dem. Hvor saa mange begejstrede

unge og ungdommelige Mennesker kom sammen, maatte Stemningen faa Luft i Sang; og Sangen kom i rigt Maal. baade store og smaa Poeter ydede deres Bidrag. Betegnende for disse Folkesange er det, at der for den almindelige Bevidsthed ikke knytter sig noget Digternavn til dem. Og det er deres bedste Ros; det viser, at de som de gamle Folkeviser ere blevne helt optagne i det Folk, de henvendtes til. De vare Udtryk for det, enhver ønskede at sige, men ikke altid ejede Evnen til, skønt Følelsen ofte var stærk nok til at skaffe sig højt poetisk Udtryk hos den, der ellers ikke var Digter. Vore Fædrelandssange ere blevne digtede gennem flere Menneskealdre, men de danne en saadan afsluttet Helhed, at de bedst betragtes under et her, hvor de have deres Rod.

I den fri Natur bleve de sungne, den er med i dem alle, og der passe de stadig bedst. Skal der komme den rette Klang i en Fædrelandssang, maa den synges under grønne Træer, lige saa vist som en rahbeksk Drikkevise maatte lyde ved Bollen.

»Der er et yndigt Land — det staar med brede Bøge — nær salten Østenstrand. — Det bugter sig i Bakke, Dal, — det hedder gamle Danmark, — og det er Frejas Sal.« *Det* er den Naturbetragtning, der lyder fra den første Fædrelandssang; den fortsættes og varieres hos Grundtvig og gentages derefter fra tusinde Tunger ved den Mængde Folkefester, der i Aarhundredets Midte fremkaldtes af alle de store Begivenheder. Her er Sejrsjubel fra den første Krig og Vemodssange fra den anden, men i de allerfleste er der Træk, der maler Naturen i det Danmark, der er Moderskød for os alle, vore Heltes Land, vor Moders og vor Elskedes Land, Barndommens Hjem, Manddommens Rede, for hvilken vi have stridt, og blødt, grædt og haabet.

Der er mange af dem, hvis Toner, *hvor* vi hørte dem paa hele den vide Jord, vilde trylle Hjemmet frem og vække Længsler efter skyggefulde Skove, duftende Kløverenge

og lyse Nætter. De kan være en Gave fra en af de store Digtere som H. C. Andersens om »den danske friske Strand«; men undertiden kan et ellers ubekendt Navn staa i Hjørnet paa et Billede, der har opnaaet tusindfoldig Reproduktion. Hvem kender Esman? men hvem kender ikke: »Droslen slog i Skov sin klare Trille.«

Disse Skildringer male ikke, som det nu er Mode. Vore Somre ere kolde og vaade, og Landskabsbillederne graat i graat, men hvem elsker ikke Skovgaards og Rumps frodige Billede; hvem føler sig ikke varm om Hjertet ved Ord som disse: »Hvor reder Sommeren vel Blomstersengen — saa rigt som her, ned til den aabne Strand? — Hvor staar Fuldmaanen over Kløverengen saa dejligt som i Bøgens Fædreland?«

Nu vide vi saa godt, at Danmark i ingen Henseende er udmærket. Vi ere næsten altfor beskedne. Selv Elskeren er i vore Dage nøgtern nok til at se alle sin Elskedes Fejl og Mangler. Den Gang var man straalende, ungdommelig vis paa, at ens Hjertenskær var Jordens skønneste Mø, og jublende sikker paa, at Danmark var den skønneste Plet af Jorden, — ligesom det var den, der paa det mindste Antal Kvadratalen rummede de fleste udmærkede Mænd: den største Digter, Oehlenschläger, den største Kunstner, Thorvaldsen, den største Naturforsker, Ørsted, den største Sproggransker, Rask — o. s. v.

Den hele Digtning kan komme ind under Betegnelsen: »Glæde over Danmark,« er overmodig, maaske overdreven, men frisk og barnlig Glæde. Ved Vaarens Komme synger Ingemann: »Op, sjung og glæd dig, Danmarks Søn, — vor Sø er blank, vor Skov er grøn og blomsterrig vor Dal. — Med Majløvkrans i lyse Haar — hun kommen er, den unge Vaar — hun pyntet har sin Sal. — Den Sal er høj og lys og stor — ej paa den hele vide Jord — er Mark og Eng saa grøn, — ej paa den hele Verdens Ø — er

Dal og Høj og Skov og Sø — og Luft og Sky saa skøn.« — Det er rene Ord for Pengene.

Der er dem, hvor Begejstringen bliver saa høj, Udtrykkene saa abstracte, at de ikke fremkalde noget Billede. »Og Polens Bjærge svømme nær dets Havn«; hvilke umulige Forestillinger har det ikke vakt hos os, da vi begyndte at synge med ved »de Voksnes« Møder.

I en af Mads Hansens mange og meget sungne Sange bliver Danmark ligefrem et Paradis, en Edens Have: »Jeg ved, hvor der findes en Have saa skøn, — hvor Søen er blaa — og hvor Skoven er grøn, — hvor Fuglene synge i Løvhækkens Ly — — — o. s. v. Og Haven er Danmark, mit Fædreneland.« Det er Farver saa grelle, at de næsten skære i vore Øjne som fra et Oljetryksbillede; — blaat og gult og grønt; — her er ingen Afskygninger, ingen Mellemtoner. Omkvædet for dem alle kunde være: »jeg tror, der er skønnest i Danmark.«

Den unge Skandinav, Ploug, synger bedst ved Sundet, hvor Øjet drages over mod Brødrelandet. Hos ham finde vi et saadan Kystbillede som: »Dejlige Øresund, kantet med Klint og Lund«, — enhver kan fortsætte.

Grundlovsfesten er Vaarens Fest og fejres i den af den hele Natur: »Saalænge Danmark har en Bøg i Skoven, — og Fuglesangen klinger sødt foroven — denne Dag glemmes ingen Sinde, — Skovens Fugl, — Markens blaa Kærminde — fejre den« (Mads Hansen). »Vaarens Budskab flyver over Lande, — Himlens Fugle juble det i Sky, — Folkets Stemme sig med deres blande — som Naturen er det født paa ny« (Ploug). »Nu kom der Vaar til Dannevang« (Hostrup).

Det var Sejrens, Ungdommens og Frihedens Tider, og hele Verden saas i Belysning af disse Magter. Det er saa let at finde Exempler. Vi behøve ikke at oplede Visebøgerne; de Toner lyde i vore Øren, som de ere blevne sungne ind i os, fra vi var smaa. De fremkalde Billeder

af Sommerdage, hvor Talerstolen rejstes mellem Bøgetræerne, hvor unge Piger sværmede i hvide klare Kjoler med Dannebrogssløjfer paa, medens kulørte Lamper skinnede i den dunkle Skov, og »Dansen den gik saa let gennem Lunden.«

Da vi blev store nok, til at komme med, var Duften allerede gaaet af de Fester. Nu ere de døde.

Vilde vi give en Fremmed en af de gamle »Sangbøger« at læse og sige: »dan dig deraf et Billede af dansk Natur,« er det let at tænke sig, hvordan Billedet vilde blive: Danmark er ikke et fladt Sletteland, »det bugter sig i Bakke, Dal,« paa de frodige Enge gaar »Kvien i Græs til over Knæ,« Blomster mylre frem, »Engen spættes med rødt og hvidt;« Fuglene synge hele Aaret, især Lærken. Fattes Guldet i Bjærge, saa findes det paa Agrene, det er kun Dødbidere og Filistre, der sige »Danmark er et lidet, fattigt Land.« Det var Tider, da det kunde betale sig at være Landmand. Vi forbavses over alt det Guld, der skinner os i Møde. »Det Korn, som bliver lagt i Muld, — det vokser op og bli'r til Guld, — ja, der er Guld i Danmark.« — »Og Søen af prægtige Skibe er fuld, — og Øen af Frugt og af Blomster og Guld.« Tungt og gyldent bølger Kornet paa Marken, rigt og lyst som Dannekvindens Haar. I den Tid var alle Kvinder lyse som Freja.

Overalt begrænses Udsigten af Bøgens lyse Grønne: »Byg og Bøg og Dannekvinder — det er Danmarks Helligdom.« — »Droslen slog i Skov sin klare Trille — sang om Bøgens lysegrønne Blad.«

I dette Landskab hører Kæmpehøjen ufravigelig til. Den Kæmpehøj i Sanct Hans Aftenspil, som Harlekin falder over og ønsker Fanden i Vold, fremkaldte en hel Kirkegaard af Kæmpebegravelser. »Oldtids Kæmpegrave staa mellem Æblegaard og Humlehave.« Lærken synger »om Bavtasten paa Kæmpehøj.«

Men Rammen om det hele er det friske Hav, Danskernes gamle, evigunge Kærlighed. Det skyder sig ind over alt, leger mod Kysten, synger om Fædrenes Bedrifter: »Danmark, du Perle, som svømmer paa Vove.« — »Mit Land, mit Land, mit Fødeland, — du Havets yngste Søn.« — »Bølgen slog i Takt mod Kystens Stene, — gik i Dans med Sølverkrans om Haar.«

Det er ikke Folkevisens Natur her skildres, mystisk og hemmelighedsfuld med Trolde og Havfruer, Nisser og Ellefolk, endnu mindre er det den upersonlige Natur fra Salmedigtningen, der altid drog Tanken bort i Bøn, — allermindst Hyrdelandskaberne fra Tullins og Reins »beskrivende Digte«. Det er det unge Land, hvor »ædle Kvinder, skønne Møer og Mænd og raske Svende« færdes og leve, fulde af Haab, Mod og Livslyst, stolte af Fortiden, glade ved Nutiden, sikre paa Fremtiden, ærende Gud og elskende Kongen. — Ak, hvor forandret!

Uadskillelig knyttet til Fædrelandssangene ere de *Melodier,* der bar dem frem. Det er umuligt at dvæle ved Naturskildringen i disse Sange uden at mindes Melodierne, der bidrage saa væsentligt til at male Billedet af det sommerfrodige Danmark. De kom med Sangene og bleve som de en Del af Folkets fælles Eje, medens Kunstnerens Navn gled bort. De Sange kunne ikke *læses.*

Med hvilken let og sikker Haand males ikke Bøgeskovens Trylleri i Glæsers Melodi til »Droslen slog i Skov sin klare Trille,« — det er, som det lyse, grønne hvælvede sig over os, naar vi nynne: »dejlig er den danske Bøgeskov.« Der er smeltende Ømhed i Rungs: »I Danmark er jeg født, — der har jeg hjemme.« — »Hvor reder Sommeren vel Blomstersengen mer rigt end her — ned til den aabne Strand« — man føler gennem Melodien, hvor kærligt Øjet dvæler ved den blomstersmykte Strand. Og kækt og fast klinger den ind med: »du danske friske Strand« — man føler Bølgesprøjtet. Pompøst som Trompetstød i

en Fanfare bruser Begyndelsestonerne i Weyses: »Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden.«

Vi kende dem, som vi kende Sangene. De høre med som de gamle Melodier til Folkeviserne.

Vi have ikke Lov at rynke paa Næsen af disse Sange og kalde dem »forslidte« — eller Avner fra Guldalderens rige Høst, der kun ere fløjne saa vidt om paa Grund af deres Lethed. Saa vist, som det er en Digters Opgave at give Ord til sin Tids Tanker, saa vist har Grundtvig Ret, naar han siger:

»Det være skal vor største Fryd
som Skjalde barneglade,
naar hoppe kan ved Sangens Lyd
selv bare Ben paa Gade.

Det kaldes skal vor *bedste* Sang
til evig Ros og Minde,
som løber rundt i Dannevang,
naar Piger Negen binde.

Det være skal vor Hæderskrans,
naar vore Toner milde
med Pigerne gaar let i Dans
ved hvert et Bøndergilde.«

Marie Mørk.

Jonathan Swift.

Af Jens Kjær.

9. Domprovst Swift.

Da Syndfloden brød løs over Torierne, havde Swift sine Sager nogenlunde på det tørre. I Foraaret 1713 var han landet i et Embede som Domprovst (»Dean«) ved St.

Patricks-Kirken i Dublin. Det var ikke den Bispestol, han havde stilet efter, men det var alt, hvad hans Venner havde været i Stand til at fravriste Dronningen. I hendes Øjne havde Swift ikke det rette Højærværdighedens Stempel. Han havde den utilgivelige Fejl at være åndfuld og vittig, man kunde ikke opdage Præsten i hans Gang og Mine, og man havde vist Dronningen en farlig Bog (Fortællingen om en Tønde), der ikke kunde være skreven af nogen anden end Swift.[1]) Hans Håb om engang at få Sæde i Overhuset,[2]) måtte nu opgives for bestandig. Men hans personlige Skuffelser vare ikke ene om at gøre hans Sind mørkt. »De ved — skrev han til Alexander Pope 1715 — hvor højt jeg elskede både Lord Oxford og Bolingbroke. . . .; forestiller De Dem, at jeg kan være vel til Mode, medens Fjenderne pønse på at tage deres Hoveder?« Oxford sad dengang i Tower, og Bolingbroke var flygtet ud af Landet. Swifts Venskab for de to Mænd er vanskeligt at forklare. Oxford står for os som en sneversynet Politiker, der hutlede sig igennem fra Dag til Dag med små Intriger, og hvis højtidelige Mine og tilbageholdne Væsen kun dækkede over hans Enfoldighed og Modløshed.[3]) Vi finde intet i hans Færd, der kan retfærdiggøre Swifts Lovtale over ham som den lærde Mand og redelige Politiker »med det skarpe og klare Blik for Tingenes fjerneste Konsekvenser.«[4]) Bolingbroke var en Mand med slappe Grundsætninger og slap Moral; han var Fritænker, men den herskende Religion, selv om den var rå og overtroisk, vilde han have opretholdt som et Middel til at tøjle Masserne,[5]) og det er

---

[1]) Se Forfatterens Digt »om sig selv« 1713.

[2]) De anglikanske Biskopper ere Medlemmer af Overhuset.

[3]) John Morley: Walpole. Ch. II.

[4]) The Examiner for 1. Februar 1710.

[5]) Lecky I, 95. Hettner. S. 352. Swift synes at have vidst Besked om B.s religiøse Stilling. Han skriver i The Examiner for 22. Febr. 1710, at hvis en Mand anser Religionen for at være opfundet

bekendt nok, at han tog Tjeneste som Minister hos Jakob Stuart, der søgte at vinde Englands Throne ved Våbenmagt.[1]) Det kan ikke formodes, at hans glimrende Begavelse har kunnet blende en Mand med Swifts skarpe Øje for andres moralske Fejl. Både Oxford og Bolingbroke må have haft vindende Egenskaber, som vi ikke kende.

Swift følte sig ensom og forladt i sin Provstegård. Han havde prøvet at være i Gunst hos Statsministre, han havde haft Lejlighed til at se bag Kulisserne og iagttage det politiske Liv på nært Hold, han havde holdt Omgang med Lorder og var »kommen sammen med dem, der kom sammen med Dronningen«, Tjenere i lange Rækker havde stået på Pinde for ham, og Folk havde gjort Plads for ham, som om det var en Hertug, der kom.[2]) Nu var han »forvist« til sin forhadte Fødeø, og betragtede sig selv som åndelig og legemlig knækket. Han kunde finde sig i, at det gik ned ad Bakke, skrev han i et Digt »Under Sygdom« i Efteråret 1714; »men hvorfor skal det ske her i Ensomheden, hvor jeg hverken er kendt eller elsket, hvor ikke en Sjæl bryder sig om mig, og alle de, jeg omgås, vilde følge min Ligfærd uden en Tåre?« Året efter skrev han til sin Ven Pope: »Jeg bor i et Hjørne af et stort umøbleret Hus; min Husstand består af en Hovmester, en Staldkarl, en Medhjælper i Stalden, en Tjener og en gammel Pige, som alle ere på egen Kost; når jeg ikke spiser ude eller — hvad sjældent sker — holder et Selskab, tærer jeg en Lammepostej og

---

af Politikerne som et Middel til at holde Pøbelen i Ave, så kan Forsynet bruge en sådan Mand til Kirkens Gavn, selv om hans egne Udsigter for Evigheden ere højst beklagelige.

[1]) Macaulay betegner kort og fyndigt Oxford som en højtidelig Nar (solemn trifler) og Bolingbroke som en glimrende Kæltring (brilliant knave). Essays II. 174.

[2]) The Author on himself 1713.

drikker en Pægl Vin; mine Fornøjelser beståå i at forsvare mit lille Område mod Ærkebiskoppen og at ave mit rebelske Kor.«

Swift var uden Tvivl den rette Mand til at tøjle et oprørsk Domkapitel. Der fortælles en Anekdote, som sætter Domprovstens myndige Væsen i klar Belysning. Engang havde Bogtrykker Faulkner, da han spiste til Middag hos Swift, bedt om en ny Portion Asparges. »Spis først, hvad De har på Deres Tallerken,« svarede Domprovsten. »Hvad, skal jeg spise mine Stilke?« spurgte Bogtrykkeren i den yderste Forbløffelse. »Ja, Kong Vilhelm spiste altid sine Stilke.« »Og var De dum nok til at gøre det?« spurgte den Mand, hvem Faulkner fortalte Historien. »Ja,« svarede Faulkner, »og hvis De havde spist alene sammen med Domprovst Swift, vilde De også have spist Deres Stilke.« Der fortælles også, at han engang skal have sat en Præsts Ydmyghed på Prøve ved at byde ham sur Vin, ligesom han altid, inden han fæstede Tjenestefolk, prøvede deres Sindelag ved at forlange af dem, at de skulde børste Køkkendrengens Sko. Men mod dem, der vare villige til at spise deres Stilke, viste han sig som en Fader, enten de vare Tjenestefolk eller Landsbypræster. Ingen gav sine Tjenestefolk højere Løn end Swift, og ingen arbejdede som han på at forbedre den irske Præstestands usle Kår. Han blev aldrig træt af at revse den Uskik, at alle irske Bispestole besattes med Engelskmænd af det herskende Parti, og at alle de irske Præstekald, der kunde give en Mand anstændigt Underhold, bleve bortgivne til disse Biskoppers fattige Slægtninge.[1]) I et »Brev til en ung Præst« (1720) giver han Råd, som de unge Præster kunde stå sig ved at følge. Den unge Mand bør ikke oplæse sine Prædikener;

---

[1]) Se f. Ex.: Considerations upon two Bills etc. 1731. Jvfr. også Brev til Lord Carteret $^{3}/_{7}$ 1725.

og han advares mod at fylde dem med vanskelige Ord. Han bør efterligne den jævne Bondemand, som i tre Ord kan gøre Folk begribeligt, at han har brækket sit Kraveben, medens en Kirurg vilde bruge hundrede Kunstord for at fortælle den samme Ting og endda kun blive forstået af de lærde. »Jeg har — skriver han — fundet mere Underholdning og Belæring på nogle få Sider af Pilegrimsvandringen end i lange Afhandlinger om Villie og Forstand eller om simple og sammensatte Ideer.«

Særdeles betegnende for Swift er hans Forhold til Vennen Thomas Sheridan, som var Skolebestyrer i Dublin, da Swift omkring År 1718 gjorde hans Bekendtskab. Sheridan var en ægte Irlænder, venlig, vittig og begavet, men ubetænksom i høj Grad og ukyndig som et Barn i Verdenskløgt. I Sommeren 1725 holdt Swift Sommerferie på Sheridans Landsted Quilca, medens Ejeren selv boede i Dublin. Domprovsten regerede som Herre både over Ejendommen og Tjenestefolkene; han lavede om på Haven efter eget Skøn og sørgede for, at Høet kom i Hus. Samtidig benyttede Swift sin Indflydelse hos Irelands Vicekonge, Lord Carteret, og skaffede Sheridan et Præstekald, som skulde hjælpe på hans Indtægter, der aldrig kunde slå til. Men han måtte ikke af den Grund forøge sine Udgifter for det første: »Lad mig ikke høre om en eneste Pjalt af bedre Klæder til Deres Kone eller Ungerne.« Ved Siden af af disse Formaninger fik Sheridan gode Råd om, hvordan han havde at forholde sig ved Overtagelsen af sit Embede. »Bær Dem endelig ad som en Mand af denne Verden; dersom De staar under Biskoppen af Cork, må De vide, at han er en lunefuld Herre; De må fortælle ham, at De har læst hans Bog imod Toland hundrede Gange, og at hans Prædikener (hvis han har ladet nogen trykke) altid have været Deres Mønster.« Alt syntes at være i den bedste Gænge, men så fordærvede Sheridan det hele ved en »Sheridanisme«. Han holdt en Prædiken, hvis Text

var de Ord: »Hver Dag haver nok i sin Plage.« Det skulde han ikke have gjort, thi det var netop den 1ste Avgust, Årsdagen for Kongens Tronbestigelse. Der var ikke Spor af Politik i Prædikenen, men Sheridan var regnet for en Tory, og der skulde kun liden Kunst til for at finde Højforræderi i Valget af Texten. Swift skændte på ham for hans Uagtsomhed: »Hvorfor skulde De endelig tale om Strikke i hængt Mands Hus; Deres Uskyldighed er en Beskyttelse, som vise Mænd vilde skamme sig ved at stole på. Der er ikke en Whig i Ireland, der vil unde en Tory så meget som en Kartoffel med Kærnemælk til.«[1]) Ikke des mindre tog Swift sig kraftig af hans Sag, og endnu fem År efter se vi ham drage Sagen frem i et Skrift,[2]) men det lykkedes ham dog ikke at forhindre at Folk tog deres Børn ud af Sheridans Skole, og at det stadig gik tilbage for dens Bestyrer.

10. Stella og Vanessa.

Swift skrev engang til en Ven,[3]) at han burde anse ethvert Menneske for en Kæltring og indrette sin Færd derefter. Han fulgte ikke selv denne »gamle og sande Lærdom«, som han kaldte den. Sine Venner betragtede han som en Del af sig selv, og ingen skulde ustraffet få Lov at give dem fornærmelige Titler. Men der var desværre så få, der vare en ærlig og dydig Mands Venskab værd, og det så ud, som om disse få ikke kunde tåle det åndelige Klima i denne elendige Verden. Da Lady Ashburnham var død i en ung Alder, udbrød han: »Når jeg ser, at sådanne som hun må dø, medens tusende Uslinge gå omkring og ere Jorden til Byrde, må jeg tænke,

---

[1]) Se Brevene til Sheridan.
[2]) A Vindication of the Lord Carteret 1730.
[3]) Brev til Dr. Sheridan $^{11}/_{9}$ 1725.

at Gud aldrig har haft til Hensigt, at Livet skulde være en Velsignelse.« Lady Asburnham hørte til Swifts nære Veninder. Der kunde opregnes et helt Galleri af Kvinder, der sværmede om Swift som Myg om et Lys. Somme brændte Vingerne, men at gøre Swifts personlige Bekendtskab var for begavede Kvinder det samme som at drages ind i en Tryllekreds, hvorfra der ikke var nogen Udgang. Han sagde dem ingen Behageligheder i sine Samtaler eller i sine Skrifter; han beundrede ikke deres Øjne eller var henrykt over deres Kniplinger; han talte til dem som en Sultan til Slavinder, irettesatte dem, når de fejlede, uden Hensyn til om de vare Hertuginder eller Tjenestepiger; og de bøjede sig. Der fortælles, at de små Fugle ikke kunne modstå en Slanges stirrende Blik, men nærme sig skælvende og med rystende Vinger, til de forsvinde i dens Svælg; der var noget sådant hemmelighedsfuldt betagende i Blikket fra Swifts blå Øjne under de sorte, buskede Bryn. Men Swift vilde ikke gøre de små Fugle Fortræd; de skulde synge for ham, når han var træt eller mørk i Sindet; de skulde hjælpe ham til at tro på, at der var Renhed, Selvhengivelse og Højsind i Verden. Hans Venskab var dyrt at vinde, men det var ægte og usvigeligt.

Der er to Kvinder, hvis Forhold til Swift har gjort deres Navne udødelige og dem selv ulykkelige. Vi kende Esther Johnson fra Moor Park. Da Swift en kort Tid havde været Præst i Laracor, flyttede Esther og hendes Veninde Mrs. Dingley til Ireland. Denne Flytning gav Anledning til mange fornuftige Betragtninger, men de, der ventede et Bryllup med Gammen og Glæde, fik Lov at vente. Swift havde en Lejlighed i Dublin, hvor de to Damer boede, når han selv var fraværende; men han og Esther sås aldrig uden i Trediemands Nærværelse, og de boede aldrig under samme Tag. Da Swift i September 1710 kom til London, begyndte han den navnkundige »Dagbog til Stella«, der fortsattes til Foråret 1713. Det er en

Række Breve til Esther Johnson, hvori han fortæller løst og fast, om hvad han har oplevet, hvad han har spist til Middag, hvem han har været sammen med. Hans inderste Tanker, hans Forhåbninger og Bekymringer komme til Orde uden Forbehold. De politiske Begivenheders Gang fortælles ikke; men den Stemning, hvori de sætte ham, afspejler sig i Brevene. Een Gang slynger han en Forbandelse i Hovedet på Marlborough, der er »begærlig som Helvede og ærgerrig som dets Fyrste,« en anden Gang er han i Dødsens Angst for Harley, der er bleven såret af en fransk Spion. Tit er det, som om han talte med sig selv, eller talte med et lille Barn efter endt Dagsgerning. En Del af Indholdet er skrevet i »det lille Sprog«, der blev opfundet på Moor Park. »It im vely late now« skal betyde: »Det er meget silde nu;« MD er »my dear« (min kære ɔ: Esther); Pdfr er Swift. Her er en Prøve: »Lad os nu se, hvad dette næsvise, kære Brev fra MD siger. Kom ud, Du Brev, som ligger der mellem Papirerne; her er det nedenunder, og det vil ikke komme ud. Kom ud igen, siger jeg! Nå da, her er det! Åh, hvad siger Pdfr til mig? spørger det. Kom og lad mig give dig Svar til dine Frøkener. Op med Hovedet da, som et godt Brev.«

Hvad måtte Stella tro om disse Breve? Da hun engang havde klaget over, at Swift blev så længe i London, skrev han til hende, at hun skulde være rolig: »Vær forvisset om, at MDs Lykke er det store Mål for al min Stræben.« Hvis det ikke skulde være udlagt, at han stræbte efter en uafhængig Stilling for at kunne gifte sig med hende, hvorledes skulde det så udlægges?

Imidlertid træder Vanessa ind på Scenen.

Hendes borgerlige Navn var Hester Vanhomrigh, og hun var Datter af en rig Enke i London. I Efteråret 1710 blev Swift Nabo til Familien Vanhomrigh, som han havde gjort Bekendtskab med to År i Forvejen, og blev en hyppig Gæst i dens Hus, hvor han snart fandt det praktisk at

give sin bedste Kjole og Paryk fast Kvarter. Vanessa var dengang nitten År gammel. Ifølge Digtet »Cadenus og Vanessa«,[1]) som Swift skrev til hende, var hun en Frugt af Venus' og Pallas' forenede Virksomhed; de parfumerede Herrer tabte Mund og Mæle, når de havde fortalt hende det sidste Bynyt, og hun gav dem Svar ud af Plutarchs Moral; Damerne slog Hænderne sammen over hendes Uvidenhed i alt, hvad der angik »Visitter, Lhombre, Baller og Skuespil«. »Pigebarnet kunde gå an, sagde de, hvis vi kunde skaffe hende lidt Kendskab til Verden.« Men Vanessa brød sig hverken om dem eller deres Verden. Hun beundrede Cadenus og forargedes ikke over hans kejtede Buk; hun drømte om en »Sortkjole« på fire og fyrre og fandt Skønhed i Øjne, der vare næsten blinde af Læsning. Og Cadenus følte en Lærers Glæde ved at se Jomfruen passe sin Bog og høre hendes sunde og træffende Domme. Men pludselig skete en Forandring. Hun syntes at lytte så ivrig som før til Cadenus' Tale, men hendes Tanker vare borte fra Emnet. Han troede, at han havde gjort hende Uret ved at holde hende til kedelige Studier og vilde tage Afsked. Men Vanessa sagde ham rent ud, hvad der var i Vejen: Hans Forelæsninger havde sigtet mod hendes Hoved, men ramt hendes Hjerte. Denne Erklæring kom bag på Cadenus, og Overraskelsen var ikke ublandet behagelig. »Elskov havde aldrig hersket i hans Bryst; nu, da den så længe havde ventet ved Porten, vilde den ikke træde ind så silde.« Sit Venskab — det, »der varmer mildt, men ej kan brænde« — kunde han byde Vanessa. Men dermed havde hun ikke i Sinde at nøjes. Nu vilde hun være Lærer, og Cadenus skulde være Discipel. Nu skulde han lære den Kunst, som han var så tungnem til at lære, skønt unge Herrer, der ikke kunde tælle til fem, forstod den uden Undervisning.

---

[1]) »Cadenus« er en Omsætning af Bogstaverne i »Decanus« (Dean, Domprovst).

Så vidt er Forholdet fremstillet i Digtet »Cadenus og Venessa«, hvor der endnu tilføjes: »Hvad Held Vanessa havde, er endnu en Hemmelighed for Verden.« Da Digtet var skrevet til Vanessa alene, kunde disse Ord vanskelig betyde andet, end at der endnu var Håb.

Da Swift bosatte sig i Dublin, flyttede Vanessa til Celbridge,[1]) hvor hun havde arvet en lille Ejendom efter sin Moder, som nu var død. Herfra sendte hun Swift det ene Brev mere rørende og mere lidenskabeligt end det andet. »Den Kærlighed, jeg bærer til Dem,« skrev hun 1720, »har ikke Sæde i min Sjæl alene; der er ikke et Atom i mig, uden at det er gennemtrængt af den.« Hun formoder, at han vilde ønske hende from, for at hendes Hengivenhed kunde vende sig mod Himlen, men det vilde ikke nytte: »Var jeg anlagt for Tilbedelse, vilde De være den Guddom, jeg dyrkede.« Swift kunde skrive til hende, at ingen havde været elsket, agtet, æret og tilbedt af hendes Ven, som hun var det, men samtidig bad han hende om at forlade ham for stedse. Den ulykkelige Pige døde 1723. Det er ikke aldeles nødvendigt at antage, at det var hendes ulykkelige Kærlighed, der lagde hende i Graven. Hun havde altid haft et svagt Helbred, hendes Fader var død tidlig, og alle hendes Søskende vare døde. Men det er dog let at forstå, at hendes Skæbne gjorde sit til at formørke Swifts Liv.

Vi vende tilbage til Stella. I Sommeren 1726 var Swift i England. I et Brev af 8. Juli fortæller han sin Ven, Dr. Sheridan, at han i to Måneder har gaaet i stor Uro, fordi han har fået dårlige Efterretninger om Stellas Helbred. Han har af den Grund afslået en Indbydelse til et Vinterophold på Bolingbrokes Landsted ved Loires Bred. Han kan ikke, skriver han nogle Dage efter, forsone sig med den Tanke, at hun skulde gå bort. »Alle mine

---

[1]) $2\frac{1}{2}$ d. Mile fra Dublin.

Forberedelser ville ikke give mig Evne til at bære det som en Filosof, end mindre som en Kristen. Der har været det inderligste Venskab mellem os fra hendes Barndom.....Om jeg var hende nær i dette Øjeblik, vilde jeg ikke se hende; jeg kunde ikke opføre mig tåleligt, jeg vilde fordoble hendes Sorg. — Forestil Dem, i hvilken Stemning jeg skriver dette. — Netop nu i det Øjeblik jeg skriver, tænker jeg mig, at den skønneste Sjæl har forladt Legemet.....Jeg har længe været træt af Verden og vil i de få År, jeg har tilbage, være træt af Livet, siden jeg for stedse har mistet den Omgang, der alene kunde gøre det udholdeligt.«[1]) Stellas Helbred blev bedre, men da Swift næste Sommer atter var i England, fik han igen sørgelige Efterretninger. Engang gik han med et Brev i Lommen en Time og turde ikke åbne det af Frygt for at erfare den sørgeligste Nyhed, han kunde få.[2]) Stella var dog endnu i Live, da han kom tilbage, men hun døde den følgende Vinter, og Swift var alene. Han havde en Lok af hendes Hår, gemt i en Konvolut. På Konvolutten havde han skrevet de Ord: »Kun en Kvindes Hår.«

Dersom Swift havde været et almindeligt Menneske, havde han gjort Esther Johnson til sin Hustru. Hvorfor gjorde han det ikke? Ifølge et Rygte, som troedes af mange, der stod ham nær, havde han virkelig ladet sig vie til hende i Året 1716. Men hvis denne Vielse har fundet Sted, har den kun været en tom Ceremoni; det indbyrdes Forhold mellem Swift og Stella er forblevet uforandret, og Ægteskabet er blevet holdt hemmeligt. Swifts Lykønskningsvers til Stellas Fødselsdage handle kun om »Agtelse og Venskab«. Men hvorfor skulde Ægteskabet være hemmeligt? En bekendt af Swift, Delany, kom en Dag op til Ærkebiskoppen af Dublin. Just som han trådte ind,

---

[1]) Til Sheridan $^{27}/_{7}$ 1726.
[2]) Til Sheridan $^{2}/_{9}$ 1727.

kom Swift farende ud med et forvirret Udtryk i Ansigtet. Ærkebiskoppen sad opløst i Tårer og sagde til Delany: »De mødte nylig det ulykkeligste Menneske på Jorden, men spørg mig ikke om Årsagen til hans Elendighed.« Hvis denne Fortælling er pålidelig, og hvis Elendigheden har stået i Forbindelse med Swifts Forhold til Stella, så har Ærkebiskoppen taget Hemmeligheden ved dette Forhold med sig i Graven, og vi må opgive Håbet om en tilfredsstillende Forklaring.

For dem, der ville nøjes med noget mindre, har Leslie Stephen opstillet følgende Forsøg på en Forklaring: Swift havde i sin Ungdom bittert erfaret, hvad det vilde sige at være afhængig af andre. Hans Stræben efter Uafhængighed blev til en stærk Higen efter Penge. »Penge er Frihed,« skrev han i et Brev til Pope. Han var ingen Gnier; tværtimod var han meget godgørende i Forhold til sine Midler, og han tog intet Honorar for sine Skrifter. Men han var meget sparsommelig med Hensyn til sine personlige Udgifter og holdt Regnskab over enhver Halvpenny, han måtte ud med. Havde han giftet sig, dengang han blev Præst i Laracor, vilde han med det samme have dømt sig selv til at slides op i et fattigt Landsbykald. Under sin Deltagelse i det politiske Liv, tabte han ikke et Øjeblik sin personlige Forfremmelse af Syne, og hans Forbitrelse mod Whiggerne, der så skændig havde tilsidesat ham, smager af noget mere end dydig Harme over, at han ikke fik tilstrækkelig Rum til at tjene sit Land. Da han blev Domprovst i Dublin, havde han opnået den uafhængige Stilling, han attråede. Men imidlertid var han bleven 47 År gammel, og han betragtede sig selv som en nedbrudt Mand, der ikke havde langt tilbage.[1]) En Sygdom, der allerede havde ytret sig på Moor Park, kom hyppigere og hyppigere igen; han led af Døvhed og

---

[1]) Digtet »Under Sygdom« 1714.

Svimmelhed. Hans Farbroder Godwin havde været åndssvag i sine sidste År, og Swift ventede samme Skæbne. »Det vil gå mig som dette Træ,« sagde han engang til Digteren Young, »jeg skal dø fra oven.« Når alt dette tages i Betragtning, kunne vi måske forklare om end ikke forsvare Swifts Forhold til Stella.

11. »Klædehandlerens Breve«.

»Jeg har kendt et Hospital, hvor alle Bestillingsmændene bleve rige, medens de fattige, for hvis Skyld det var bygget, vare nær ved at omkomme af Mangel på Føde og Klæder.« Således skrev Swift 1727 i et Flyveskrift om »Irelands Tilstand«, og Hospitalet er selvfølgelig Ireland, der dengang så vel som før og senere var et Hjemsted for håbløs Elendighed. Det var et »jammerligt, smudsigt Hundehul og Fængsel,« der var »godt skikket til at dø i,«[1]) men det var ikke skikket til at leve i for en Mand, der hyldede Skriftens Ord, at »Undertrykkelse gør en Vismand gal.«[2]) Den engelske Regering ødelagde med fri Vilje og Forsæt de irske Næringsveje, for at Irelænderne ikke skulde konkurrere med de engelske Fabrikanter og Godsejere. Da det var forbudt ved Lov at udføre Uldvarer fra Ireland, og da den irske Uld kun måtte udføres til visse Havne i England[3]), udsendte Swift i Året 1721 et Forslag om, at alle Irelændere skulde bruge irsk Klæde, for at i det mindste det hjemlige Marked kunde være åbent for det irske Fabrikat. »Lad alle, Mænd og Kvinder, tage den faste Beslutning, at de aldrig ville vise sig med en eneste Klud fra England, og lad hele Folket sige Amen.« Den Bogtrykker, der havde udgivet Swifts anonyme Forslag,

---

[1]) Brev til Sheridan 8/7 1726.

[2]) Proposal for the use of Irish Manufacture 1721.

[3]) Answer to a Memorial of the poor Inhabitants etc. of Ireland, 1728.

blev retslig forfulgt for sin Frækhed, og Dommeren — hvis Valgsprog for Resten var »Frihed og Fødeland« — gjorde mer, end der kunde forlanges, for at få ham dømt. Det lykkedes imidlertid ikke, og der kom snart en anden Sag på Bane, der gav Magthaverne mer end nok at tænke på.

Der var Mangel på Skillemønt, og de hjemlige irske Myndigheder havde flere Gange hos den engelske Krone søgt Tilladelse til at mønte Kobberpenge. Denne Tilladelse var stadig bleven nægtet. Derimod fik en engelsk Jærnhandler Wood kongelig Bevilling til at præge Halvpence af Kobber til et Beløb af 100,800 L. til Brug for Ireland. Denne Bevilling blev given, uden at de irske Myndigheder havde nogen Anelse derom. Sagen var, at den egentlig var given til Hertuginden af Kendale, hvem Kong Georg ikke havde Hjertelag til at nægte noget, og hun solgte Bevillingen til Wood for 14,000 L. De ny Penge udmøntedes som al Skillemønt således, at deres Metalværdi var langt ringere end deres pålydende Værdi. Deri var der intet ondt.[1]) Men når Kobber til en Værdi af to Pence blev gjort til ti Halvpence, kunde det ikke undgås, at Udmøntningen bragte en betydelig Fortjeneste. Denne Fortjeneste burde efter al Ret og Rimelighed være kommen Ireland til Gode; nu blev den delt mellem Wood og Hertuginden samt den engelske Krone, der skulde have 1000 L. årlig i fjorten År som sin Part. Der var altså Grund nok til Forbitrelse i Ireland, og det irske Parlament og Statsråd protesterede på det kraftigste mod Woods Halvpence. Men de lagde Vægten derpå, at Mønternes Metalværdi ikke svarede til den pålydende Værdi, og fra det samme Standpunkt udtalte Swift sig i den Række Breve, han udgav under Forfattermærket »M. B., Klædehandler«. Han fortæller sine foregivne Standsfæller, at

---

[1]) Metalværdien af en engelsk Penny i vore Dage er kun $^1/_6$ Penny.

både Handelsmænd og Bønder, ja selv Tiggerne ville blive ruinerede, såfremt de ny Halvpence få Indpas. Det vil føre til, at den Hattemager, der sælger et Parti Hatte til en Værdi af 3 Pund Sterling, kun vil få 5 Shilling for dem. »Dersom en Godsejer kommer til Staden for at købe Klæder og Vin og Urtekram eller måske for at tilbringe Vinteren, må han medbringe fem-sex Heste, belæssede med Sække, ligesom når Bønderne komme med deres Korn, og når hans Frue kommer kørende til vore Butikker, må hun have en Fragtvogn efter sig, ladet med Woods Mønter, og jeg håber, vi skulle være fornuftige nok til at tage dem for, hvad de ere værd.«[1]) Som det ses, gik Swift uden videre ud fra, at Halvpencen vilde fordrive al anden Mønt fra Markedet. Wood fordrede ikke, at nogen skulde være forpligtede til at tage mere end 5½ Pence af den ny Mønt i een Betaling. Men Klædehandleren lod sig ikke bedåre. Han tænker sig, at en Mand modtager tyve Indbetalinger om Dagen og regner ud, at han derved vil tabe 100 L. om Året. Han overser, eller lader som han overser, at den, der modtager Indbetalinger, også gør Udbetalinger, og at både Køber og Sælger ikke begge kunne tabe ved, at Mønten er for ringe. Hans eneste Trøst er, at det kongelige Patent ikke påbyder nogen at modtage det elendige Kram, der udgives for Halvpence. »Lad Hr. Wood og hans Hjælpere af Støbere og Kedelflikkere mønte væk, så længe der er en gammel Kedel i Landet, lad dem mønte gammelt Læder, Pibeler eller Snavs fra Gaden og kalde deres Tøjeri hvad de ville, lige fra en Guinee til en Farthing[2]): vi bryde os ikke om at vide, hvad han og hans Trop af medskyldige finde for godt at bruge deres Tid til. Men jeg håber, at vi alle ere faste i vor Beslutning om, at vi ikke ville have noget at

---

[1]) Første Brev.

[2]) En Guinee er 21 Shilling, en Farthing er ¼ Penny.

gøre med ham eller hans Vare.« »Når den onde Dag kommer (om den skal komme), lad os da lægge Mærke til, hvem der vover at byde disse Halvpence som Betaling, lad deres Navne, Stillinger og Bopæle blive offentliggjorte, at man kan tage sig i Agt for dem.« »Jeg vil skyde Hr. Wood og hans Afsendinge gennem Hovedet som Røvere og Indbrudstyve, hvis de vove at påtvinge mig en eneste Farthing af deres Mønt. Man kan uden Tab af sin Ære stikke op for en Løve, men kan nogen, der har menneskelig Skikkelse, finde sig tålmodig i at opædes levende af en Rotte?«[1]) Den ulykkelige Wood, denne »Fjende af Gud og dette Rige« får ikke Lov at beholde Ære for en Halvpenny. Den engelske Regering havde ladet Møntmesteren — som ikke var nogen ringere end Isaac Newton — prøve nogle af de ny Halvpence. Klædehandleren påstår uden Spor af Bevis, at Wood har præget nogle fuldvægtige Mønter til denne Prøve.[2]) Det må indrømmes, at Brevene ere ikke Mønstre paa redelig Polemik. Men det var ikke Klædehandlerens Skyld, at det, der skulde have været sagt, ikke kunde siges. I det fjerde Brev havde han vovet nogle dristige Bemærkninger om Irelands Afhængighed af England. De, der vidste af en sådan Afhængighed at sige, kunde gøre, som de vilde, men — tilføjede han — »jeg, M. B., Klædehandler, erklærer, at jeg næst Gud kun er afhængig af min Konge og Overherre og mit eget Lands Love.« Disse uskyldige Ord havde nær bragt en Ulykke over Swift. Men når han ikke kunde bruge de rette Våben, kan ingen fortænke ham i, at han brugte »Sten og Slynge« og søgte at ramme, hvor hans Slag kunde gøre Virkning.

Swift vandt en glimrende Sejr. Ikke en Mand i Ireland vilde røre ved Woods Halvpence. Da Regeringen i England så, at Forbitrelsen havde forenet både Katholikker og Protestanter, både Toryer og Whigger i Ireland mod

[1]) Andet Brev.

[2]) Tredje Brev.

deres Undertrykkere, blev den bange og købte Woods Bevilling tilbage, Swift var bleven Folkets Afgud. En Klædehandlerklub blev oprettet til hans Ære, og flere Byer gjorde ham til Æresborger. Da den engelske Førsteminister Walpole talte om at lade ham sætte fast, gjorde en forsigtig Mand den Bemærkning, at den, der skulde gribe ham, måtte have 10,000 Soldater til Garde. Der fortælles et ret morsomt Exempel på den Magt, han havde vundet over Folket i Dublin. En stor Menneskemængde havde samlet sig for at se en Formørkelse; men da Swift havde sendt Udråberen hen til Mængden med den Meddelelse, at Formørkelsen var bleven udsat efter Domprovstens Ordre, gik enhver ganske rolig hjem til sit.

Swift havde vist Irelænderne, at de vare stærke, når de vare enige. Men hans Småskrifter om irske Forhold vise tydelig nok, at han kun havde ringe Håb om, at Irelænderne vilde tage sig sammen til en alvorlig Kamp mod den Armod og Elendighed, der holdt Landet i Trældom. »Folk, der gennem et langt Tidsrum have vænnet sig til Undertrykkelse, miste efterhånden selve Begrebet om Frihed; de se på sig selv som Væsener, der leve på andres Nåde; alt hvad en stærkere Hånd pålægger dem, betragte de som lovligt og forpligtende. Heraf kommer den Armod og den Forsagthed, hvori et Kongerige så vel som en Privatmand kan synke ned. Det var intet Under, at Esav, da han var halvdød af Udmattelse, kunde sælge sin Førstefødselsret for et Fad Linser.«[1]) Swifts Fortvivlelse over Irelands håbløse Stilling kommer frem på en hjerteskærende Måde i et »Beskedent Forslag til Forebyggelse af, at Fattigfolks Børn i Ireland blive en Byrde for deres Forældre eller for Landet.«[2]) Den forfærdelig bitre Ironi er uudholdelig. Med en gyselig Kulde, der skjuler For-

---

[1]) Klædehandlerens fjerde Brev.

[2]) Skrevet 1729.

fatterens hvidglødende Harme mod Irelands Undertrykkere, fremstiller han sit Forslag om, at de fattige irske Børn bør slagtes og spises. Han beregner den sandsynlige Fortjeneste og Prisen pr. Pund med den samme nationaløkonomiske Ro, som om det var Lam og Kalve, der var Tale om. »Jeg indrømmer — skriver han — at denne Føde vil blive noget dyr og derfor meget passende for Godsejere, der have den bedste Ret til Børnene, eftersom de allerede for Størstedelen have fortæret Forældrene.« Når hans Plan gennemføres, ville de fattige Forpagtere have Midler til at betale deres Landgilde, »efter at der allerede er lagt Beslag på deres Korn og Kvæg, og Penge er en ukendt Ting.« Det er et stort Fortrin ved Forslaget, at Englænderne ikke kunne have noget at indvende mod det. Her er nemlig Tale om en Vare, der ikke egner sig til Export. Kødet er af en så fin Beskaffenhed, at det ikke tåler at ligge længe i Salt — »skønt jeg rigtignok kender et Land, der gladelig vilde æde hele vort Folk uden Salt.«

12. »Gullivers Rejser«.

I dette Værk, der udkom 1727, fortæller Kaptejn Lemuel Gulliver om sine mærkelige Rejseoplevelser. På sin første store Rejse lider han Skibbrud i det indiske Hav og kommer ene i Land på en Ø, hvis Indbyggere kun ere sex Tommer høje. Det er det mægtige Kejserdømme Lilliput, der som ethvert ordentligt Rige har sine politiske og religiøse Partier, og, som det sig hør og bør, ligger i Krig med Nabolandet Blefuscu. Idet nu Gulliver fortæller om alt dette, og ikke et Øjeblik lader Læseren glemme, hvor småt alting er, kommer Lilliputternes Nationalhovmod og Partilidenskab, deres Erobringslyster og Hofintriger til at vise sig i et yderst latterligt og ynkeligt Lys. Og Læseren tvinges til at spørge sig selv, om det latterlige og ynkelige blot ligger i, at Lilliputterne ere

små, eller om alt dette Væsen muligvis skulde være lige så småt og foragteligt i et Land, hvor Folk kunde se ned på Lilliputterne fra en Højde af fem-sex Fod. Det sidste er tydelig nok Forfatterens Mening. Efter at Gulliver er sluppet bort fra Lilliput, hvor man havde besluttet at forgive ham, fordi han ikke vilde erobre hele Blefuscu for den lilliputianske Kejser, opholder han sig en kort Tid i sit Hjem, men går så atter til Søs med »Adventure, Kaptejn John Nicholas fra Liverpool«, og kommer til Landet Brobdingnag. Her ere alle Mennesker høje som Kirketårne, og deres Stemmer lyde som en Torden fra Skyerne. Da Gulliver ser de første Brobdingnagere, begræder han allerede »sin forladte Hustru og sine faderløse Børn«, men lykkeligvis ere disse Kæmper meget tamme og fredelige. I dette Land får han Lejlighed til at erfare, hvorledes evropæisk Storhed tager sig ud, når den ses ovenfra. Kongen i Brobdingnag, der har en ret god Forstand, men er hildet i mange Fordomme, udfritter Gulliver om Forholdene i England, og Gulliver holder, så godt han kan i det fremmede Sprog, en Lovtale over sit elskede Fædreland og giver en Udsigt over dets berømmelige Historie i de sidste hundrede År. Lovtalen gør ikke den forventede Virkning på Kongen. »Af hvad du har fortalt — siger han — og af de Svar, jeg med megen Møje har pint ud af dig, må jeg slutte, at Mængden af dine Landsmænd er den mest fordærvelige Yngel af væmmeligt Utøj, som Naturen nogen Sinde har givet Lov til at krybe om på Jordens Overflade.« Og da Gulliver har skildret Virkningen og Brugen af Krudt og tilbudt Kongen at undervise ham i Tilvirkningen af denne højst nyttige Vare, svarer Kongen dybt rystet, at han ikke kan forstå, »hvorledes et så afmægtigt Insekt som jeg (det var hans Ord), kunde nære så umenneskelige Tanker«. På den tredje Rejse kommer Gulliver blandt andet til en flyvende Ø, der er befolket af Vismænd. Skræderen, der skal sy

Klæder til den fremmede, observerer hans Højde ved Hjælp af en Sextant og konstruerer derefter Mønstret til Dragten med Passer og Lineal. På samme Rejse besøger han et Opfindelsesakademi. Her er der én, som har arbejdet i otte År på at uddrage Solstråler af Agurker for at gemme dem på Flasker til kolde Somre. En anden har opfundet en ny Beskatningsmetode, hvorefter enhver skal beskattes i Forhold til sine legemlige og sjælelige Fuldkommenheder og selv have Lov til at fastsætte Beløbet. De Mennesker, som den vidt berejste Mand hidtil har truffet, have alle haft deres Skrøbeligheder, men på sin fjerde Rejse finder han i Houyhnhnm'ernes Land de ideale Mennesker. De gå på fire, og deres Sprog lyder som en Vrinsken; Houyhnhnm'erne ere skabte som Heste. De have drevet det temmelig vidt i Kultur, men i alskens Udyd ere de uerfarne som Børn. Gulliver har megen Nød med at forklare dem, hvad det er at lyve; deres Sprog savner et Ord til at betegne denne Handling. Der er ikke noget, der hedder at give Befalinger, man giver hinanden Råd. Sygdom er ukendt blandt Houyhnhnm'erne, da de Laster, hvorved Folk sætte deres Helbred til, her kun udøves af Dyrene. De værste Dyr, hvormed Landet er befængt, ere nogle lumske og ondskabsfulde Skabninger, som kaldes Yahoo'er. De ere yderst svinske og grådige, og de rives og slides om de Ådsler, som Houyhnhnm'erne af og til kaste hen til dem. Yahoo'erne gå på Bagbenene alene og have en meget ufuldstændig Hårklædning. Houyhnhnm-erne mene, at Gulliver må være en Slags Yahoo, og alt, hvad han fortæller dem om sine Landsmænd, bestyrker dem i denne Antagelse. Da Gulliver kommer til kristne Mennesker igen, kan han ikke udholde at se dem; de minde ham alt for meget om de afskyelige Yahoo'er. —

Det er tydeligt nok, at Swift med sin Skildring af Gullivers Rejser og mærkelige Hændelser har i Sinde at tugte, for ikke at sige udskælde og nedrakke sin Samtids Menne-

sker. Men der er en mærkelig Forskel på Tonen i de første og i de sidste Afsnit. Fortællingen om Lilliput og Brobdingnag kan i det hele læses med Fornøjelse, ikke blot af voxne, der forstå Satiren, men også af Børn, der med Glæde følge »Mandbjærget« på hans Færd blandt Lilliputterne og ser ham koble hele Blefuscus stolte Flåde sammen med Kabler så tykke som Sejlgarn og slæbe den til Lilliput. Man kan le — og Forfatteren selv er ikke fri for at smile — når der fortælles om de politiske Partier »Højhæle« og »Lavhæle«,[1]) om Tronfølgeren, hvis ene Hæl var 1/14 Tomme højere end den anden,[2]) om de religiøse Partier, der stredes om, hvorvidt Æg rettelig burde slås i Stykker ved den brede eller den spidse Ende. Men jo længere man kommer frem i Bogen, des mere kommer Forfatterens Menneskehad for Dagen, og Stemningen bliver pinlig. I første Del består en Statsministers Dygtighed deri, at han gør højere Spring på en stram Line, end almindelige Mennesker ere i Stand til; i fjerde Del skildres en Statsminister som en Mand, der ikke gør Brug af andre Lidenskaber end voldsom Begærlighed efter Rigdom, Magt og Titler; han bruger sine Ord til alt undtagen til at åbenbare sine Tanker; han siger aldrig en Sandhed uden i den Hensigt, at man skal tage den for en Løgn.« Forfatteren tugter ikke længer med Svøber; han pisker med Skorpioner. To År før Gullivers Rejser udkom, havde Swift skrevet til Pope: »Jeg hader af ganske Hjerte det Dyr, man kalder Mennesket, men jeg elsker af ganske Hjerte Hans, Peter, Thomas o. s. fr.« Denne Tilståelse forklarer os, hvorfor Swift var fuldstændig blind for alt ædelt og godt hos de Mennesker, der ikke netop vare hans personlige Venner.

---

[1]) Torier og Whigger.

[2]) Georg, der 1727 blev Konge under Navnet Georg den Anden, vaklede som Kronprins mellem Tory og Whig.

En irsk Biskop, der havde læst Gullivers Rejser, skal have sagt, at Bogen var fuld af urimelige Løgne, og at han for sin Part næppe troede et Ord deraf. Hvad der har ledt den brave Biskop på Vildspor, er den yderst troværdige Tone, hvori det hele er fortalt. Gulliver skildrer med et Øjenvidnes Omstændelighed de ubetydeligste Enkeltheder. Han anfører Udtryk fra de fremmede Sprog og oversætter dem på engelsk; han citerer det 54de Kapitel i Blundecral, »som er Lilliputternes Alkoran.« Den geografiske Bredde og Længde for de Lande, han besøger, opgives med den største Nøjagtighed. For at intet skal mangle, er Bogen som en anden Rejsebeskrivelse forsynet med Kort og med et Portræt af Kapt. Lemuel Gulliver »i hans Alders 58de År«.

Den Tysker, der anførte Nils Klims underjordiske Rejse som Bevis for Jordens Hulhed, har langt mindre Krav på Undskyldning end den omtalte irske Biskop. Hos Holberg ligger Satiren mere nøgen end hos Swift, og Niels Klims Fortælling har ikke det samme Tilforladelighedens Præg som Gullivers eller Robinson Crusoes. Klim har i Landet Potu set Både, hvis Årer blive drevne »ved kunstige Maskiner, som bevæge sig selv«; men, siger han, »Indretningen og Kunsten i disse Maskiner kan jeg ikke forklare, da jeg ej er meget dreven i Mathematikken.« Det er en Skam, at han ikke med sit hurtige Hoved lagde sig efter Mathematik. Gulliver, der aldrig glemmer, at han skriver for at oplyse sine Landsmænd, tager sin Opgave ganske anderledes alvorligt. Han forklarer omhyggeligt den Mekanisme, hvorved Laputahnerne holde deres Ø svævende i Luften og styrer den, hvorhen de ville. Ikke blot Fysikerne, men også Astronomerne have Grund til at beklage, at Gulliver ikke nåede at aflægge et Besøg i Underverdenen. Klim giver kun tarvelige Oplysninger om det underjordiske Planetsystem. Gulliver meddeler samvittighedsfuldt Resultaterne af de vise Laputahners astro-

nomiske Iagttagelser. De have opdaget to Mars-Måner, hvoraf den ene er tre, den anden fem Marsdiametre fjernet fra Hovedplanetens Centrum. Den førstes Omløbstid er 10, den andens 21½ Timer.[1]) De have også observeret 93 forskellige Kometer.

13. Dr. Swifts sidste Villie.

I »Fortællingen om en Tønde« har Swift et Sted forklaret, hvad han forstår ved Lykke: »Det er den rolige, fredelige Tilstand at være en Tåbe blandt Kæltringer.« Den, der kan lade sig bedrage, er lykkelig. Jo klogere et Menneske er, og jo skarpere han ser, des længere er han borte fra Lykken. Swift var af dem, der ikke kunde bedrages af Glans og Skin, og hvad han så bag Overfladen, var kun Elendighed. »Forrige Uge så jeg en Kvinde blive flået, og I ville næppe tro, hvor meget det forandrede hendes Person til det værre. Forleden Dag lod jeg et Lig af en Modeherre afklæde i min Nærværelse; vi vare alle forbavsede over at se så mange uformodede Fejl under eet Sæt Klæder. Derpå åbnede jeg hans Hjerne, hans Hjerte og Milt, og jeg mærkede tydelig ved hver Operation, at jo dybere vi trængte ind, des flere og større bleve Fejlene.«[2]) Swift pinte sig selv ved stadig at have sit Øje vendt mod det grimme og slette i Verden. Han hadede og afskyede det, men han kunde ikke komme bort fra det. Der er Småstykker fra hans Hånd både i Vers og Prosa, hvor han udførligt dvæler ved det, som andre vende sig bort fra med Væmmelse. Dette sygelige Hang, der allerede spores i hans ældste Skrifter,

---

[1]) Siden 1877, da Hall i Washington opdagede to Mars-Måner, have Astronomerne måttet erkende, at Laputahnerne og Gulliver havde Ret i Hovedsagen; derimod ville de ikke indrømme, at Laputahnerne have angivet Afstande og Omløbstider rigtigt.

[2]) En Fortælling om en Tønde. Section IX.

blev stærkere med Årene og varslede om, hvad der vilde komme.

Så længe Stella levede, bragte hun Lys ind i Swifts mørke Tilværelse. I hendes Selskab kunde han et Øjeblik få Lov til at glemme Menneskenes Fordærvelse og Irelands Undertrykkelse. Når der var Selskab i Provstegården, udfyldte Stella Pladsen som Værtinde, og der er ingen Tvivl om, at Tønen til sine Tider har været livlig og munter. Efter hendes Bortgang gik det stadig nedad med Swift. Han blev mere og mere uomgængelig og lå stadig på Krigsfod med sine overordnede. Han vilde aldrig se ind i en lukket Vogn, da han frygtede for at få Øje på en Biskop derinde. Han udtalte som sin Mening, at den engelske Regering altid udnævnte fortræffelige Mænd til Biskopper, men på Vejen til Ireland bleve de altid myrdede af Røvere, som iførte sig deres Klæder og tilegnede sig deres Kaldsbreve. Det var derfor intet Under, at de store så skævt til ham. Men Småfolk i Ireland vidste, at at »Klædehandleren« var deres Ven. Der var ikke et Sogn i Dublin, hvor der blev sørget så godt for de fattige som i St. Patricks. Domprovsten besøgte dem i deres Huler og havde Kælenavne som Stumpa-nympha, Pullagowna, Stumphanta til dem, han bedst kendte. Mange Familier skyldte ham det første Grundlag for deres Velstand. For at få Råd til sin Gavmildhed var han yderst påholdende, hvor andre ikke havde Mod til at være det. Gæsterne fandt hans Søndagsselskaber mere tarvelige, end de syntes om, og i de senere År kunde han næppe afse en Flaske Vin til sine Venner, når de besøgte ham i hans Ensomhed.

De Anfald af Svimmelhed og Døvhed, som længe havde plaget ham, indfandt sig stadig hyppigere. Når Vejret var godt, kunde man se Domprovsten gøre lange Rideture, ledsaget af to Tjenere, der skulde hjælpe ham, hvis Svimmelheden kom. Men hverken Rideture eller

Fodvandringer, saa lidt som Ophold på Vennernes Landsteder, kunde skaffe den flygtende Sundhed tilbage. Hans legemlige Lidelser bidrog ikke til at stemme ham mildt over for Verden. Af alt, hvad han oplevede, sugede han kun Gift og Bitterhed, og han forudsagde, at han vilde komme til »at dø i Raseri som en forgiftet Rotte i sit Hul.«[1]) Da det irske Parlament havde taget en Beslutning, der var til Skade for den irske Præstestand, faldt han over det med sandt Raseri i sin »Lovtale og Beskrivelse af Legion-Klubben«.[2]) »Når jeg strejfer om i Staden, ser jeg ofte en høj og rummelig Bygning, ikke et Bueskud fra Højskolen, som Jordens halve Omkreds fra Forstand og Kundskab; den kløgtige Bygmester har rejst den lige over for Kirken i Overensstemmelse med min Bedstemoders Ord: Hvor vor Herre bygger en Kirke — I kende Resten.« Det er Parlamentshuset, her er Tale om, og Digtet fortsættes i den samme Toneart, indtil det ender med det fromme Ønske over Parlamentsmedlemmerne, at »deres Gud, nemlig Djævlen, må annamme dem.«

Inden Swifts Ånd blev fuldstændig formørket, skrev han endnu nogle satiriske Stykker, der ere nær i Slægt med Værkerne fra hans bedste Tid. Hertil hører Digtet: »Det store Spørgsmål drøftet.« Det store Spørgsmål er, hvorvidt et Hus, der tilhører Sir Arthur Acheson, skal gøres til et Malthus eller til en Kaserne. Lady Achesons Kammerpige, der selvfølgelig holder på Kasernen, giver en beundrende Skildring af den uvidende og opblæste Officer. Ligeledes kunne vi nævne hans »Rhapsodi om Poesien« med Skildringen af Will's Kaffehus og den ironiske Lovprisning af Kongehuset og Walpole. Af en egen Art ere »Vejledning for Tjenestefolk«, hvori en gammel Tjener giver sine uerfarne Standsfæller Råd om, hvorledes de

---

[1]) Brev til Pope 1729.

[2]) Dette Navn skal skal hentyde til Luk. 8,30.

kunne pleje deres Magelighed og snyde deres Herskab, og Samlingen af »dannede og vittige Samtaler«, der skal være en Satire over den Underholdning, der førtes i dannede Selskaber, og hvor Lord Sparkish, Mr. Neverout, Miss Notable og flere Personer fra den fornemme Verden få Lov til at snakke løs ustandseligt hundrede Sider igennem uden at sige noget som helst. Begge disse Bøger indeholde en Mangfoldighed af fine Iagttagelser fra de højeste og de laveste Samfundslag, men der skal megen Udholdenhed til for at læse dem igennem. Fra de sidste År er der endnu en Del Småting i Vers og Prosa, som i og for sig kunne være morsomme nok, blot det ikke var Swift, der havde skrevet dem. Det er uhyggeligt at se en af Englands største Mænd sidde og lave Gåder og hjemmegjort Latin af den Slags, som man kan finde i Skillingsblade. Det er som at se en ensom Fange, hvis Kløgt og Opfindsomhed kun har til Formål at slå Tiden ihjel.

Det lakkede mod Enden med Swifts Fængselstid; han var for længe siden træt af Verden. Det Kapitel[1]) af Bibelen, hvor Job forbander sin Fødselsdag, lå stadig opslået på hans Bord. I November 1731 skrev han et Digt »Om Dr. Swifts Død«. Han forestiller sig, hvad hans Venner ville sige om ham, når Døden nærmer sig. »Se, hvor Domprovsten bliver affældig. Stakkels Mand, det er svært, hvor han tæres hen! Man ser det tydelig i hans Ansigt. Denne her gamle Svimmelhed i Hovedet bliver han ikke kvit, inden han er død. Desuden, hans Hukommelse svækkes; han husker ikke, hvad han siger, han kan ikke mindes sine Venner, glemmer, hvor han spiste til Middag sidst, plager atter og atter Folk med Historier, som han har fortalt dem halvtredsindstyve Gange. Hvorledes kan han tro, vi kunne sidde og høre hans forældede Åndrigheder.

---

[1]) Jobs Bog, 3.

. . . . Hvad Digtning angår, er han ude over Blomstringstiden. Han er en Time om at finde et Rim, hans Ild er slukt, hans Vid er svækket.« Når han er død, vil »stakkels Pope sørge en Måned, Gay en Uge og Arbuthnot en Dag; selv St. John vil næppe undlade at bide i sin Pen og fælde en Tåre.« De øvrige Venner ville trække på Skuldrene og sige: »Det er sørgeligt, men vi skulle allesammen dø.« Damerne modtage den sørgelige Efterretning ved Kortene: »Domprovsten er død (åh, hvad er Trumf); vor Herre være hans Sjæl nådig (jeg vover en Tout)!« I Vinhuset »Rosen« vil der blive holdt Dom over hans Liv og Gerning. Det vil blive anført, at han var en forbandet Tory, at han var rent gal i sin Satire og aldrig kunde lade Verden i Fred. På den anden Side vil der blive mindet om, at Nationen er i Gæld til Klædehandleren; det er i sin Orden, at Lasten bliver tugtet, og nu, »da ingen behøver at frygte hans Pisk, kan man nok tilgive hans Aske«.

I samme Vers anføres endelig til Domprovstens Ros, at han skænkede den Smule Formue, han ejede, til Opførelsen af en Dåreanstalt »for at vise ved eet satirisk Træk, at intet Folkefærd havde så god Brug for den«. Hans Testamente var i Virkeligheden hans sidste Samfundssatire. Også Ludvig Holberg skænkede Fædrelandet sin efterladte Ejendom; men han bestemte den til Oplysningens Fremme. Efter Swifts Kendskab til Menneskene var det ikke Skoler, de trængte til; han bestemte i sin sidste Villie, at Størstedelen af hans Formue skulde bruges til Opførelse og Drift af et Hospital for åndssvage og sindssyge (idiots and lunaticks).

Han døde den 19de Oktober 1745, næsten 78 År gammel. I de sidste År var han fuldstændig åndssløv, og fra 1741 måtte han holdes under Tvang. Hvad han længe havde anet og frygtet, var nu kommet. Han plagedes ofte af legemlige Lidelser. Hans Hørelse og hans

Hukommelse vare borte. Undertiden kunde hans heftige Sind endnu give sig Luft i voldsomme Udbrud, men mange Gange kunde han ikke finde Ord, når han forsøgte at tale. Kun få af hans Ytringer fra denne sørgelige Tid ere bevarede. Engang da han lagde Mærke til, at hans Venner gjorde Forberedelser til at fejre hans Fødselsdag, sagde han: »Det er altsammen Dårskab; de måtte hellere lade det være.« En anden Gang hørte man ham mumle: »Jeg er, hvad jeg er, jeg er, hvad jeg er.« Ulykkelig, det var det, han var.

Han blev begravet i St. Patricks Kirke. På Mindestenen, hvis Indskrift han selv har forfattet,[1]) læses, at han nu ligger der, »hvor den vilde Harme ikke længer kan sønderslide Hjertet«. Så fandt han da endelig Fred.

Fra Island.

Af Jón Jónsson.

VI. Aandsliv.

(Sidste Stykke.)

Det maa vel betragtes som en uimodsigelig Kendsgerning, at der mellem Naturen og Mennesket er en dyb Overensstemmelse, at de forskellige Naturforhold sætte et forskelligt Stempel paa Folkeslagene, og det ikke blot i det Ydre, i Sæder, Skikke og Livsvaner, men ogsaa, og ligesaa stærkt, i deres Sjæleliv.

Denne Kendsgerning maa vi da ogsaa have for Øje, naar vi betragter det islandske Folks Aandsliv. Den mægtige og storslaaede islandske Natur har en overordentlig stor

---

[1]) The last will of Dr. Swift.

Indflydelse paa Folkets hele Aandsliv, og præger sig lige fra Barnsben af uudslettelig fast i Sjælen. Navnlig mærkes det tydelig derpaa, at Fantasien udvikles stærkt. Alle Sjælens modtagende Evner sættes i stærk Bevægelse. Ved det stadige Syn af storslaaede Naturomgivelser og ved Iagttagelsen af de i disse Naturomgivelser virkende stærke og dybe, men gaadefulde Kræfter, vækkes Fantasien til Virksomhed, og den vænnes til at tumle med mangfoldige Billeder, der antager alle Farver og Afskygninger, fra de enkleste og simpleste til de barokkeste og mest sammensatte. Den dybe Modsætning i den islandske Natur, som jeg ovenfor har gjort opmærksom paa, har sit Sidestykke paa Sjælelivets Omraade. Foraarets urolige, gærende Liv, Sommerens Jubel, Høstens tungsindige Stilhed med dens dybe ubestemte Længsler og Vinterens Alvor og Gru, alt dette har tilsvarende Strænge i Folkets Bryst, der svarer, naar Naturen griber i dem. Og som den skønneste Harmoni undertiden under Tonekunstnerens Hænder pludselig kan blive afbrudt af en skærende Mislyd, saaledes finder ogsaa bratte og hastige Overgange Sted i Folkets Bryst. Med de forskellige Indtryk vexler de forskellige Følelser i en Haandevending. Men ligesom Naturen i det Ydre til en vis Grad ved at bevare det kolde og beherskede, som naar Vulkanen staar bedækket af en evig Sne, mens Ilden raser i dens Indre, saaledes forstaar ogsaa Islænderen i mange Tilfælde at bevare den ydre Ro og Ligevægt, og man mere aner end mærker de stærke Brydninger i Sjælen. Men kastes det kolde ydre Dække af, bryder Følelserne undertiden ud med en Heftighed og Voldsomhed, der paa en Gang forbauser og forfærder.

Kaster vi et Blik paa Folkets Historie, finder vi ogsaa her en vis Overensstemmelse mellem Naturen og Folkets Livskaar. Bestandig er det Modsætningerne, der falder skarpt i Øjnene. Den islandske Fristatstid med dens Glans og glimrende Bedrifter, staar her i bestemt Modsætning til

de senere Tiders Elendighed og Umyndighed. Den stærke Lysning fra den bevægede Sagaperiode afløses af de følgende Aarhundreders dybe Mørke. Dette gælder imidlertid kun i det ydre og maa ikke forstaas saaledes, at Folket fra et kraftigt og fyldigt Aandsliv i Sagaperioden faldt hen i en aandelig Dvale, der har varet lige til de nyeste Tider. Nej, hvor stærkt end Folkets paa store Begivenheder saa fattige Liv kunde friste til en saadan Antagelse, maa den dog bestemt afvises. Forskellige Vidnesbyrd vil kunne overbevise os om, at der bestandig har fundet stærke Brydninger Sted i Folkets Aandsliv, at det ikke har sovet en fem Aarhundredes Vintersøvn, men heller ikke kendt en jævnt fremadskridende aandelig Udvikling, der først ved det 19. Aarhundredes Begyndelse brød kraftigt ud. At det bestandig har gæret i Folkets Sjæl trods de usle ydre Kaar, vil vi kunne overbevise os om ved bl. a. at kaste et Blik paa de islandske Folkesagn. Eventyrene med deres lyse og jublende Livssyn, Fortællinger om Elverfolk, der ofte overrasker ved en Ynde og tungsindig Poesi uden Mage, Beretninger om skjulte Dale midt inde i Islands uvejsomme Bjærgegne, hvor efter Folketroen Beboerne skulde føre et lykkeligt, rigt og stærktbevæget Liv, afvexler med de mest grufulde og haarrejsende Sagn om Trolddom, Gengangere og vederstyggelige Fandenskunster. Man bliver stadig kastet fra den ene Yderlighed over til den anden.

Med Digteren Bjarni Thorarensen (1786—1841) strømmer der et nyt og kraftigt aandeligt Liv gennem det islandske Folkesamfund. Kendte Toner fra længst forsvundne Tider lød gennem hans Digte, vakte Genlyd i Folkets Bryst og løste det bundne Liv. Man lyttede med skælvende Glæde til disse Toner og ventede med ængstelig Spænding paa hvert Digterord, der flød fra hans Læber. Hvor fandt de ikke Genklang disse malmfulde, kraftige Strofer, der lød som Sværdets Klang paa Skjoldene og

fremkaldte for Tanken Billedet af Folkets Ophøjelsestid midt i Fornedrelsens Dage! Det var Basunstødet, der forkyndte Folkets aandelige Opstandelsesdag.

Ja, det var Tid at vaagne. Man gned Søvnen af Øjnene, saa sig omkring og opdagede pludselig, at man ejede en gemt Skat i de gamle islandske Digterværker og Sagaer, der var spredte rundt omkring i Afskrifter, og man opdagede, at man ejede et Sprog, der lød saa rigt og klangfuldt og dejligt, da det pludselig strømmede fra en stor Digters Læber. Der paakom alle en Følelse af, at der maatte gøres noget for at bevare og udvikle dette, men det viste sig her som saa ofte ellers, at man har saa ondt ved at springe ud af den varme Seng. Endelig meldte der sig en ung og energisk Mand, der stillede sig i Spidsen og fik oprettet et islandsk literært Selskab, der skulde frede om Folkets Minder og arbejde for dets aandelige Opdragelse. Denne Mand var Danskeren Rasmus Kristjan Rask, som herved har erhvervet sig en evig Taknemmelighed af det islandske Folk.

I Trediverne var der en Flok islandske Studenter i København, som, begejstrede over Julirevolutionen, der som en Stormflod skyllede ned over Evropa og hvis fjærne Dønninger mærkedes i København, besluttede at slaa til Lyd for Frihed og Fædrelandssind i et islandsk Tidsskrift. Det begyndte at udkomme i Aaret 1835 og hed »*Fjølnir*«. For første Gang forkyndtes her Frihedsevangeliet for det islandske Folk, og Tidsskriftet vakte en hidtil ukendt Opsigt. Dets udfordrende Tone og respektstridige Kritik af visse Ting, som af de fleste Folk ansaas for hellige og ukrænkelige, fremkaldte en Storm af Uvilje, samtidig med at enkelte af de Digte, det bragte, henrev Folk til den største Begejstring. Disse Digte skyldtes en af Udgiverne, Jonas Hallgrimsson (1807—45), der efterhaanden naaede til at blive Folkets Yndlingsdigter. Og det er ikke underligt. Saa at sige i hver eneste Verslinje, han har efterladt,

træder der en uimodsigelig stor Digteraand En i Møde. Det er imidlertid ikke blot den magnetisk dragende Digterbegavelse, det utrolige Herredømme over Sproget, som fængsler og betager, men langt snarere den Understrøm, det Fossevæld af stærke Følelser, man stadig mærker bag ved de vellydende Strofer, ligesom man, naar man færdes paa Bjærgstien, kan høre Elven bruse dybt nede i Afgrunden og mærker, at Klippen ryster og bæver derved. Han ejer Udtryk for alle de Følelser, der kan strømme gennem et Menneskehjærte, for Fred og Ro, for stille Glæde og legende Skælmeri, for ophøjet Alvor, knugende Smærte, skærende Haan og det mest glødende Had, han kærtegner med blød Haand og pisker med Skorpioner, han jubler over Fortidens stolte Helteskikkelser, i samme Aandedræt som han udstøder klagende Veraab over Nutidens faldne Slægt, medens der dog igennem det hele ligesom skimtes én lille, tindrende Stjærne paa en mørk Nathimmel, der betegner det fjærne, men dog ikke ganske udslukte Haab om Genoprejsning. Sjælen vugges blødt af Sprogets betagende Vellyd. Hvis Naturen har udkaaret nogen til at være det islandske Folks Sanger, saa maatte det vel være Jonas Hallgrimsson, udrustet med alle disse Egenskaber. Han er det islandske Folks Thermometer, hvorpaa alle de Sindsbevægelser, der gaar igennem Folkets Sjæle, kan aflæses.

Snart skulde imidlertid disse Digterdrømme om Oprejsning finde en Mand, der førte dem ud i Virkeligheden og oversatte dem i kærnesund Prosa. Denne Mand var Jon Sigurdsson (1811—1879), »Islands Ære, Sværd og Skjold.«

Det er Jon Sigurdssons store Fortjeneste at have vakt det islandske Folk til fuld Selvbevidsthed. Han blev ikke træt af i sit Tidsskrift »*Ny Fèlagsrit*« idelig at oprulle for Læserne Billedet af Folkets Storhedstid og mane til at arbejde for national Selvstændighed. Folket er endnu det samme, siger han, endnu ejer det store Kræfter, hvis

det blot vil bruge dem og arbejde for at skaffe de Betingelser til Veje, der udfordres for rigtig til Gavns at kunne anvende dem. Og disse Betingelser er Frihed og Selvstændighed. Han arbejdede ikke blot med Pennen for at naa frem til dette Maal. Hele sin store Begavelse og ubøjelige Energi satte han ind paa, at skaffe Folket den størst mulige politiske Uafhængighed, og han fik ogsaa Frugterne af sin Kamp at se i den Forfatning, Kongen skænkede det islandske Folk ved Tusindaarsfesten 1874, uagtet han mente, at den langtfra skænkede Frihed og Selvstændighed nok. Han besad i rigt Maal alle de Egenskaber, der skaber den store Folkefører, skarp Tænkeevne, brændende Begejstring, en aldrig svigtende Slagfærdighed og en udstrakt Viden paa forskellige Omraader, forenet med en næsten utrolig Arbejdskraft og Energi. Men han besad ogsaa ved Siden af disse Egenskaber Agitatorens Hensynsløshed, Ufordragelighed og Utilbøjelighed til at ændre sine en Gang fattede Meninger.

Efter den lange Umyndighedstilstand, Folket havde levet i, var det ikke mere end rimeligt nok, naar det en Gang var vaagnet og havde lært at se op til sin egen Fortid som en stor og herlig Tid, at det saa gik over til den modsatte Yderlighed og overvurderede sig selv. Det er en Skødesynd, som hænger fast ved største Delen af det islandske Folk. Det nationale, det islandske, skal overgaa alt andet, intet skal kunne maale sig dermed. Der er noget overordentlig stødende i den Maade, hvorpaa der idelig og altid indskærpes Folk blind Beundring for alt, hvad der er islandsk, og dyb Foragt for alt, hvad der er — dansk. Der tillægges Folket Egenskaber og Dyder, som Gud og hver Mand ved, at det aldrig har besiddet, og det er med dyb Bedrøvelse, man ser en saa smuk og prisværdig Følelse som Nationalfølelsen udarte til en væmmelig Karrikatur. Saa længe den politiske Agitation gaar med Stormskridt gennem Landet som en brølende Løve,

er der ingen Udsigt til, at Folk vil ophøre med til alle Tider, baade passende og upassende, at hidse sig op til en Slags højere Vanvid, der giver sig Luft i stærke Selvforherligelsesudbrud. Hvem tør sige, at denne blinde Tro paa egen Storhed og Fortræffelighed ikke staar i Vejen for Fremskridt og Udvikling?

Det er tit og mange Gang bleven sagt, at Folkeoplysningen i Island staar paa et højt Trin. Ved lidt nærmere Betragtning vil det imidlertid vise sig, at denne Paastand er overdreven, idet det, man her mener med Oplysning, væsentlig bestaar i, at alle Indbyggerne kunne læse og skrive. Mange besidder dog desuden noget Kendskab til de islandske Sagaer og derigennem altsaa til Landets ældste Historie. I andre Retninger derimod er Folk temmelig uvidende, dels som Følge af, at der ingen Skoler findes, hvor Folk kan søge almindelig Oplysning,[1]) dels, at der ikke findes hensigtsmæssige Skrifter til Folkeoplysning. De, der besidder nogen Læselyst, maa saa at sige udelukkende tilfredsstille denne ved Læsning af Sagaerne, og hvor herlig en Læsning disse end er, kan det dog ikke være anderledes, end at de som eneste aandelig Næring bidrager til en højst ensidig Udvikling af Sjælelivet. Børnene nyder deres Undervisning i Hjemmet, idet Børneskoler kun findes i Søsognene og der blot i nogle ganske faa af Oplandssognene findes Omgangslærere; saa snart Barnet voxer til, maa Forældrene selv paatage sig Undervisningen. At dette, hvor Forældrene besidder Kundskaber og Kærlighed til Oplysning, er den bedste Skole for Barnet, maa sikkert indrømmes, medens det paa den anden Side er indlysende, at Undervisningen maa blive højst mangelfuld i det Tilfælde, at Forældrene hverken er i Besiddelse af Aandsevner, Kundskaber eller Sans for

[1]) Der findes i Island kun en eneste Realskole, hvor Voxne kan søge hen, og den er gennemgaaende daarlig besøgt.

Oplysning. Mange Forældres Opdragelse gaar derfor ud paa, at meddele Barnet den mindst mulige Sum af Kundskaber, og har Barnet lært at »stave sig igennem en Bønnebog, kradse sit Navn og ramse op det, der staar med fede Typer i Luthers lille Katekismus«, saa mener de, at dermed er dets aandelige Opdragelse fuldbyrdet. Saadanne Forældres Valgsprog er: »Kundskaberne fylder ikke Grødbøtten.«

For mange islandske Almuesfolks Vedkommende er det altsaa fra Sagaerne alene, at de henter deres aandelige Næring. Den hyppige Omgang med forskellige Slags Mennesker, den livlige Tankeudvexling og Aandsmeddelelse, hvor det rigt strømmende Menneskelivs Tanker og Følelser gensidig udvexles, saaledes som det f. Ex. finder Sted her i Danmark, kan ikke udfolde sig i de afsidesliggende islandske Bygder. Det enkelte Menneskes Tankeliv bliver derimod ofte rigere og dybere udviklet der end andre Steder. Hvordan dette Tankeliv former sig, beror jo væsentlig paa hvert enkelt Individs Ejendommelighed. For mange Menneskers Vedkommende, især deres, der har faaet en mangelfuld Kundskabsmeddelelse, kommer det fortrinsvis til at bevæge sig i Folkesagnenes mystiske og gaadefulde Verden. De lever sig fuldstændig ind i Sagnenes brogede Kreds og føler sig snart næsten lige saa meget hjemme der, som i det daglige Liv, og dette bliver ved, indtil de knap ved længer at skelne mellem Fantasi og Virkelighed. Alle Høje og Klipper befolkes med overnaturlige Væsner, man tror at mærke, at de Hedenfarnes Aander færdes, snart synlige snart usynlige, omkring mellem de Efterlevende, og indtræffer der noget, man i Øjeblikket ikke kan finde en tilfredsstillende Løsning paa, henføres det til usynlige Magters Indflydelse. Disse Menneskers Overtro kan være aldeles klippefast og urokkelig. Hvor ofte er det ikke hændt mig, naar jeg i min Skoledrengevigtighed har præket for Folk af min Omgangskreds

om Taabeligheden af at tro paa den Slags Ting og har overlegent erklæret, at der ikke fandtes Elverfolk, Gengangere eller Spøgelser, at de saa blot medlidende har rystet paa Hovedet og sagt: »Ja, min Dreng, præk du kun, mig faar du imidlertid ikke til at give dig Ret. Bare du ikke en Gang kommer til at undgælde for din Vantro!«

Hos enkelte af disse ensomt levende Mennesker derimod, hvor klar Forstand er forenet med en stærk Kundskabstørst, kan Tankelivet ofte udvikle sig dybt og rigt. Man overraskes tit ved i de mest afsidesliggende Dale at træffe paa Folk, som lægger for Dagen en næsten utrolig dyb Tænkeevne, som er bleven skærpet og opøvet ved idelig og altid at tumle med Livets store Spørgsmaal. De udarbejder sig hele filosofiske Systemer, der gaar ind paa de mindste Enkeltheder med en beundringsværdig Logik og Konsekvens. Samtidig sidder disse Folk undertiden inde med en forbavsende Mængde Kundskaber paa de mest forskellige Omraader.

Der er efterhaanden i dette Aarhundrede voxet op en betydelig Litteratur i Island, som vi til Adskillelse fra den gamle kunde kalde »den nyislandske Litteratur«. Det er navnlig paa Poesiens Omraade, at den er rig og frodig. Omendskønt de nyislandske Digtere ikke kan siges at have betraadt nogen ny og forhen ukendt Vej paa dette Omraade, saa har dog mange af dem forstaaet at give de kendte Aandsretninger et eget Tilsnit og de verdensbeherskende Tanker et Præg, som netop skulde gøre dem tilgængelige for det islandske Folk. Den nyislandske Bogverden besidder desuden en forholdsvis betydelig Mængde Oversættelser af de bekendteste Digterværker fra Verdenslitteraturen. Disse Oversættelser er for det meste aldeles fortrinlige, da de saa at sige udelukkende skyldes Folkets rigest begavede Digtere. Saaledes findes en Del af Miltons, Shakspeares, Byrons, Goethes, Schillers, Tegners og Bjørnsons Digterværker i Oversættelse.

Alt synes at tyde hen paa, at Island, hvis Beboernes ydre Kaar bliver ved at gaa fremad, saadan som det allerede er begyndt, og Folket faar en sund aandelig Opdragelse, saa vil faa en smuk Fremtid, ikke mindst paa Aandslivets Omraade, og at den Tid ikke er fjærn, da det øvrige Evropa har faaet Øjnene op for, at det ikke blot er som en Oldtidslevning, en Kuriositet, Island og dets Indbyggere maa betragtes, men som et Land, hvor der leves et sundt og kraftigt Menneskeliv, og et Folk, der paa Aandslivets Omraade har Udsigt til at erobre sig en agtet Plads.

De to Lamek'er.

(Et Stykke Kulturhistorie.)

De findes i første Mosebogs 4de og 5te Kapitel de to gamle Malerier, som jeg gerne vil henlede Opmærksomheden paa; lidt tilrøgede og formørkede er de blevne i Tidens Løb; men ser vi nøje paa dem, vil vi dog opdage, at de er Kunstværker af ypperste Rang malede med en Mesterpensel.

Der gives i de nævnte Kapitler en Beskrivelse af Menneskehedens første Skridt paa den Vej, som Gud havde anvist den, idet han sagde til det første Menneskepar, at det skulde herske over Jorden og gøre sig den underdanig. Det er alt Arbejdet med Jordens Dyrkning, med Opdagelse og Brug af Alt, hvad der i Planteliv og Dyreliv er nyttigt og tjenligt for Menneskelivet, med Undersøgelse og Forstaaelse af Kræfter og Love i hele Naturen, kort: det er Haandværk og Søfart og Handel og Agerdyrkning og Kvægavl og Kunst og Videnskab, det er det,

som vi med ét Navn kalder *Kultur,* det er det, som i hint Ord om at gøre sig Jorden underdanig er forelagt og paalagt Menneskene. Men der er en stor *Forskel paa, hvordan* dette Arbejde bliver gjort. Og det er denne store Forskel, som hin gamle Sagamand har skildret ikke med Sætninger efter Lærebogen men med Træk fra Livet, idet han som en Kunstner har tegnet »efter Naturen« Billedet af *de to Slægter,* Kains Slægt og Seths Slægt, og ret med Flid stillet dem overfor hinanden, idet han i dem begge fremhæver En ved Navn Lamek, hvilke *to Lamek'er* tilmed hver for sig aabenbarer deres Hjærtelag i et Ord, et Vers, en Skjaldesang, en Profeti, saa vi faar Lejlighed til hos dem Begge at se ind under Overfladen.

Lad os først se paa Billedet til venstre, Billedet af Kains Lamek; der fremhæves om ham, at han tog sig to Koner, Ada og Zilla, og med dem fik han Sønnerne: *Jabal, Jubal* og *Tubalkain* og Datteren: *Naama.* Sønnerne er dygtige, fremragende dygtige i Kulturarbejdet: *Jabal* bygger Telte, opfinder altsaa den Kunst at danne Tæpper af Skind og af sammenspundne, sammenvævede Haar: et mægtigt Fremskridt fra kun at have Klippehuler eller Skovtykning til Ly mod Uvejret og en Betingelse for Kvægavlens Udvikling, idet Hyrder nu turde vove sig ud over de store aabne Sletter, frem fra Bjerg- og Skovegne, fordi nu kunde de selv endog midt paa den flade Mark skaffe sig Skjul for Storm og Regn; derfor udledes Nomadelivet ogsaa fra denne Jabal. *Jubal* opfinder Tonekunsten, danner de første Stryge- og Blæse-Instrumenter; de følger Hyrderne paa deres Vandringer med Hjordene ud over Stepperne, de kvæger Hjærtet med deres søde Toner i ensomme Vagter; og de slynger et Glædens Baand om Sammenkomsterne; Musikens Betydning for Menneskelivet baade til at ildne i Strid og mildne i Fred kan i det Hele lettere føles end beskrives. *Tubalkain* endelig bliver den første Smed, gør endda i sin Kunst Fremskridtet

fra Kobber til Jern, fra Broncealder til Jernalder og sætter derved Menneskene i Stand til at dyrke Jorden med Plog og Spade og til at øve alskens Haandværk, hvor Redskaber fra Smeden er saa uundværlige, at enhver Haandværker oprindelig nævnedes »en Smed«; dog synes Tubalkains »skærende Redskaber« nærmest af ham og hans Slægt at være bleven brugt i mindre fredelige Øjemed. Om Søsteren til disse Idrætsmænd siges intet Andet end hendes Navn: *Na-ama;* men det siger i og for sig Nok, for det betyder »Yndighed« og viser altsaa, at det var Hovedsagen ved hende, at hun var fin og yndig, og viser tillige, at der i hendes Slægt blev ved Kvinderne spurgt først og fremst om det Udvortes: »er hun køn? ser hun godt ud? har hun en god Figur?« o. s. v.

Det er om store Fremskridt i Kultur, der saaledes fortælles ved denne Lamek af Kains Slægt. Men tydeligt er det dog straks af den gamle Fortælling, at der er noget Galt ved Forholdene i denne Slægt. Og vi behøver ikke heller at lede længe for at finde Udtrykket for Fejlen; thi saa knapt og klart er Sproget, disse gamle Fortællinger har, at der kan læres baade af, hvad de siger, og af, hvad de undlader at sige; og saa springer det da i Øjnene, at Fejlen ved Kains Slægt var den, at der *ikke var Andet at fortælle* om disse Mennesker end, at de var dygtige i det Ydre, snilde af Forstand og nævenyttige, og at deres Kvinder saa godt ud; thi havde der været andet at fortælle, saa havde Fortællingen ikke undladt at fremhæve det. Det er netop Hovedøjemedet i hine gamle Fortællinger at skildre Menneskelivets Fremgang i Henseende til det, som i Sandhed stiller det højere end alt Plante- og Dyreliv, — det, uden hvilket Mennesket trods alle Fremskridt i Kultur dog vilde ende med at *blive* Jorden underdanig, nemlig i Døden, i Stedet for, at det er hans Maal at *gøre sig* Jorden underdanig. Og det, som stiller Mennesket saaledes højt og frit, det er ikke Noget, som han

selv gør, tænker eller taler, men det er *Ordet, som Gud taler til ham,* Forjættelsesordet, i hvilket Gud har tilsagt ham Sejr over Fjenden og Liv hos sig. Det er Troens og Haabets Historie, som de gamle Billeder af Slægternes Liv vil skildre; derfor dvæles der ikke ret meget ved de ydre Fremskridt; ikke, at de regnes for ligegyldige; man hører siden i Fortsættelsen af hine gamle Skildringer om Israels Oplæring i Ægypternes Visdom og Kunst og om Forbund med Fønikerkongen til Opførelse baade af Kongens Huse og af Templet for Gud Herren; men der dvæles ikke derved; det forudsættes snarere som en Selvfølge, hvorom der ikke behøves mange Ord, at de, som vandrede for Guds Ansigt, d. v. s. i Tro paa den levende Gud, de udførte ogsaa deres Tjeneste, deres Arbejde paa Jorden med Flid og Dygtighed. Men ved Kains Slægt dvæles der udførlig ved Fortællingerne om Fremskridtet i Kultur netop, fordi der her ikke var Andet at fortælle. Det er ikke at laste, at disse Mænd var dygtige paa Marken og i Værkstedet og deres Kvinder fagre at skue og pyntelige i Klæder. Men det er at laste, at der ikke var Andet at melde om dem.

Og saa kommer det frem, at der dog i Grunden alligevel var Andet at melde, fordi Mennesket kan ikke være et tomt Hus; bor der ikke i ham Gudsfrygt og Haab, saa bor der det Modsatte, nemlig Grusomhed og Kødslyst. Det bliver aabenbart i Visen, Lamek sang: »Ada og Zilla, hører min Røst! Lameks Kvinder mærker mit Ord! Om jeg dræbte en Mand mig til et Saar og en Dreng mig til en Skramme, saa sandt syvfold hævnes skal Kain, da Lamek halvfjerds Gange syv!« Vi maa tænke os ham, Stortyrken, siddende foran sit Telt, det prægtigste, som Jabal formaaede at lave; ved hans Side ligger Rustning og Vaaben, de ypperste, Tubalkains Kunst havde frembragt; inde bag Teltdøren sidder eller ligger Haremskvinderne; og i Lameks Arme hviler en Strengeleg, den fineste, som Jubal kunde bringe sin Fader, den store Høvding; til dens Tone synger han sin Vise om Kampens Lyst, hvor han, hjulpet af sine skarpe Sværde og Spyd, mener ustraffet at kunne øve, hvad Voldsomhed han har Lyst til; thi vil Nogen, Mand eller Dreng, vove at staa ham imod, saa skal de vel lære at angre derpaa og ikke gøre det anden Gang. Som igennem Kighullet i en Perspektivkasse ser vi her frem over

Verdensrigernes Kampe, ser den Stærke undertrykke de Svage, ser Retten sidde i Spydstagen eller i Kruppske Kanoner og hører i de blodige Krigeres Lejre Sangen tone om Krigstummel og Elskovslyst, om Mars og Venus; Kvinderne er til for at hylde og glæde Sejrherren, men vé de Overvundne!

Det Samfundsbillede, som herfra træder os i Møde, er da det, som Verden siden saa mange Gange har set, hvor *Egennytten* raader, og Vold kommer frem; der gælder det om at kunne værge for sig: Kniven i Beltet og hensynsløs Fremfærd, saa de bliver skræmmede, de som kunde tænke paa at gøre den Stærke imod! Der er ikke Tale om Medlidenhed og Barmhjærtighed; den, der raaber derpaa, foragtes og trædes under Fod. Menneskene holder her sammen kun af Egenkærlighed; saa længe man har Fordel af det, holder man sig til hinanden; saa længe En kan være til Nytte, bliver han anerkendt. Men de Store trykker de Smaa; de maa bøje sig i »Kampen for Tilværelsen« og nødes til at smigre for de Mægtige, som, hvor de sidder med deres Bytte, ligner Løven, der brøler over sit Rov. Hvor der ikke kendes andet Samfund mellem Mennesker end et saadant, og der dog skal prøves paa at forklare Moralloven med dens Bud, som indskrænker den Enkeltes Lyst, bliver Forklaringen den, som i det 18. Aarhundrede gjaldt for højeste Visdom, at man alligevel i Længden fandt sin Fordel ved at paalægge sig visse Baand, og derfor blev man af Egennytte enig om at opstille en saadan Morallov; den heldige Egenskab havde tillige en saadan Lov, at man kunde rose sig af den og dens Opfyldelse og smigre sig selv med mange stolte Indbildninger, som ganske vist var tomme og grundløse, men dog hos Øjeblikkets Barn kunde kildre *Forfængeligheden.*

Har vi saaledes betragtet det første af de to gamle Billeder, lad os saa vende os til det andet, det til højre; det er Skildringen af Livet i *Seths* Slægt. Seths Søn hedder *Enos*, og om ham fortælles, at i hans Dage begyndte de at »paakalde i Herrens Navn«; det betyder ikke, at der da først blev Tale om Bøn og Paakaldelse, men at der da begyndte *en offentlig Gudsdyrkelse,* at der da blev en fast Orden for denne Ting, bestemte Sammenkomster for at finde Trøst og Fred og Haab i Ordet fra Gud om Frelsermanden, som skulde komme. *Troen paa*

Gud og hans Forjættelse, det var her den samfundsdannende Magt. Og deri ligger, at hos denne Slægt var et Menneske ikke bare agtet for det, som han eller hun formaaede at yde til Andres Lyst og Gavn, men som *et Guds Barn;* der var ikke Tale om en »Kamp for Tilværelsen«, men Livet kendtes som *Guds Gave;* og selv hvor Kræfterne sank, og Gavnet blev ringe kendt, selv der faldt der fra Guds Ihukommelse ved Guds Forjættelse Lys over de Svage, og de blev hjulpne, Enker og Faderløse blev besøgte i deres Trængsel, idet Alle i deres fælles Trængsel af Synd og Død saa frem imod Herrens, Frelsermandens Komme. Saa siges der ikke meget om den ydre Bedrift; dog vises der f. Eks. at Noah var en dygtig Tømmermand, ogsaa i den Henseende Forbillede for ham, som kom i Tidens Fylde, og det underforstaas som en Selvfølge, at disse Seths Børn Alle har været med i Arbejdet paa Jorden, har bygget Telthuse efter Jabals Anvisning, har spillet paa Cithar og Fløjte, som Jubal havde fundet paa, og har staaet i Smedier med Tubalkains Kunst. Forskellen mellem Seths Børn og Kains er ikke den, at hine ikke bruger Jorden, i hvis Skatte disse have Nok; men Forskellen er Maaden, hvorpaa de bruges. Teltene har hos Seths Børn været byggede med det Sind, som er udtrykt i det gamle Vers:

»Vi bygge Borg, og vi bygge Fæste,
men her vi ere kun fremmede Gæste,
Gud give os saa at bygge og bo,
at vi maa fange den evige Ro.«

Cithar og Fløjte har havt deres ypperste Brug i at ledsage Lovsangen til den Højestes Ære. Og Smedekunsten har helst været brugt til at frembringe Plog og Spade og alle Fredens Redskaber. Var der vild Tummel og Spil af glimrende Farver ovre i Kains Byer, saa var der *fredeligt* og *hyggeligt* i Seths Børns Huse, *tarveligt* vistnok i Modsætning til hist — dog ingenlunde saaledes, at Livet her skulde være mindre indholdsrigt; tvertimod skal vi se, at Livet her rører sig *mangfoldigere,* og at her er et Fremskridt langt ud over det, som hist kunde ske. —

Slægten føres gennem *Enos, Kenan* og *Mahalalel* ned til *Jared,* i hvis Dage det er et gammelt Sagn, at Fordærvelsen begyndte; Fordærvelsen, det er Sammenblandingen: Seths Sønner saa Na-amaerne ovre i Kains Byer, og de droges af dem; de tænkte, at den skønne Overflade maatte dog gemme et skønt Indre, som vilde komme frem, blot de kom bort fra den ugudelige Færd, som fandt Sted i deres Slægt; og saa giftede de sig med dem og prøvede paa at faa dem med til Paakaldelsen i Herrens Navn; men det gik ikke; Seths Sønner blev derimod snart husvante i det, som Kains Slægt var optaget af. Og saaledes blev de Frommes Tal lille i Landet; »stærkest synes tidt paa Jord Mørkets Æt med Løgn og Mord« og ikke blot med Løgn og Mord men ogsaa med List og Forstillelse. Men da vidste ogsaa de Fromme, at der vilde komme en Dom, en Hjemsøgelse af Gud; det var en ond Tid, og besk vilde Høsten blive efter den. Ikke med triumferende Glæde saa de frem derimod, men med Sorg og Angst. Og nu optages hele Resten af Fortællingen med at skildre, hvorledes Gud tænder Lys for sine Fromme, imens Mørket ellers tager til over Jorderig. Udvortes at se til var der Glimmer og Glans, mægtige Kulturarbejder var der gjort, og der var Finhed og Herlighed, hvor Menneskene flokkede sig; men for Aandens Øje var der Mørke, Urenhed og Besmittelse trindt om.

Overfor dette Mørke har Gud to Maader til Hjælp for sine Fromme: Nogle kalder han bort, før Ulykken ret kommer til Frembrud: det er det, der sker med *Enok,* om hvem det hedder, at han »vandrede med Gud, og han var ikke mere, thi Gud havde taget ham til sig«. Han blev kaldet bort i en ung Alder, som naar en Fader, der ser Uvejret trækker op, gaar frem i Døren og kalder ad sit Barn: »kom nu ind, for nu bliver det ondt at være ude.« Saadan har Gud gjort ikke blot den Gang, men mange Gange siden; Profeten Esajas skriver et Sted: »den Retfærdige omkommer, og Ingen lægger det paa Hjærte; fromme Mænd bortkaldes, og Ingen lægger Mærke dertil, at den Retfærdige bortkaldes, før Ulykken kommer; han gaar hjem i Fred, de hviler paa deres Leje, hver, som vandrer ret for ham.«

Andre af sine Fromme hjælper Gud saaledes, at han tager dem ved Haanden og fører dem igennem den mørke

Tid; ligesom, naar en Fader tager sit Barn ved Haanden, det gælder en Vandring i en mørk Aften over en øde Hede, men Faderen siger: »vær ved frisk Mod, læg din Haand i min, saa gaar vi sammen.« Saaledes bærer Gud sig ad overfor de tre sidste, som nævnes i den gamle Slægttavle: *Methusalem, Lamek* og *Noah,* men paa forskellig Vis.

Den, der fortælles mest om af disse, er jo *Noah;* han vokser op under Forventning om Dommen, at Tiden snart er ude; derfor gifter han sig ikke, for han tænker, den Tid er forbi, da Menneskene skulde formere sig og opfylde Jorden; det er som en Modsætning til denne Noahs alvorlige Forventning, at Jesus siger om Noahs Samtidige, at de giftede sig og bortgiftedes; først, da Noah har faaet Besked af Gud om, at Enden er ikke endda, men igennem ham skal Menneskelivet bevares til en ny Udbredelse efter Dødens Flod, først da gifter han sig, 500 Aar gammel, 100 Aar før Floden; og saa tømrer han paa Guds Bud Arken, ikke et Hus og ikke et Skib men *en Kiste.* Dens Maal er som et Menneskelegemes, naar det ligger henstrakt paa Jorden; thi da er Breden over Skuldrene Sjettedelen af Legemets Længde, og Højden fra Ryggen til Brystfladen Tiendedelen af Længden; og saaledes er Arkens Brede (50 Alen) Sjettedelen, og dens Højde (30 Alen) Tiendedelen af dens Længde (300 Alen). Altsaa som *en Ligkiste* er Arken, paa den ene Side *Vidnesbyrd om Dødens Høst,* paa den anden Side *om Livets Haab.* Og stille og tyst maa vi tænke os det i Arken, mens Døden gør sin forfærdelige Høst; først da Østenvinden begynder at blæse, og der begynder at høres Bølgeskvulp mod Arkens Sider, som før laa dødsstille i Dødens Vand, først da vaagner derinde »Fugl og Sæd i Dvale«, og først da løfter ogsaa hos Noah og hans Sønner Livets Haab sig igen som Vintersæden mod Vaaren; da kender han med Tak, at Gud har ikke sluppet ham; det var Gud, der førte ham i Arken; det var Gud, der saaledes beredte ham Frelsens Vej gennem Dødens Flod; og det er Gud, der nu atter sender Livets Hilsen til sin Ven i Kisten.

Om Noahs Farfader *Methusalem* er der kun Lidet fortalt; han naar den højeste Alder i hele Slægtrækken; han dør først i selve Syndflodsaaret. Men betyder det, at han er druknet i Floden? Det kan vi ikke tænke os om

Enoks Søn. Langt skønnere er den Forklaring, som Morten Luther giver; han siger, at naar der staar i Syndflodsberetningen, at »Herren lukkede efter Noah«, saa betyder det, at Methusalem var bleven bevaret i Live netop til denne Gerning; thi som Gud taler sit Ord ved Menneskers Læber, saa gør han sine Gerninger paa Jord ved Menneskers Hænder. Altsaa, derfor skulde Methusalem blive saa gammel, for at han skulde se Noah og hans Sønner og deres Hustruer i Kisten, der skulde skærme dem mod Døden og bære dem til den nye Kyst for Livet; og for at han skulde gøre dem den sidste Kærlighedstjeneste, *lukke forsvarlig mod Dødens Vande.* Saaledes bliver Methusalems lange Liv fyldt med et skønt Indhold; han kommer til i vore Tanker at staa ved Siden af den gamle *Simeon,* hvem det var sagt af Aanden, at han skulde ikke se Døden, før han havde set Guds Frelse. Methusalem skulde heller ikke se Døden, før han havde set Frelsen; da han havde set den, da han havde lukket efter Noah, saa kunde han sige med Simeon: »Herre! nu lade du din Tjener fare i Fred;« saa lagde han sit gamle hvide Hoved til Hvile i Døden; og saa først, da Methusalem ved Guds Haand var faret i Fred, saa først kom Floden.

Og har vi saaledes set, paa hvad Maade Gud tager Methusalem og Noah ved Haand for at føre dem gennem Mørket, skal vi nu endelig tilsidst dvæle ved *Lamek,* Methusalems Søn og Noahs Fader, ham, der stilles i en mærkelig Modsætning til Lamek af Kains Slægt ikke blot ved, at Navnet er det samme, men ved, at vi fra ham saa vel som fra Kains Lamek har et Ord optegnet. I den mørke Tid, mørk som Midvinters Nat, tænder Gud *Julelys* for denne Seths Lamek, idet han, hvor han knæler ved sit Barns Vugge, lader ham levende kende Sandheden af hint første Forjættelsens Ord om Kvindens Sæd; og saa udbryder Lamek i profetisk Glæde: »For vor Gerning skal denne os trøste og for vore Hænders Møje paa Jorden, den Herren forbanded';« ogsaa dette Barn, ser Lamek, er en Kvindens Sæd, og i ham skal Guds Sanddruhed kendes, at Gud staar ved sit Ord og ikke lader det Liv, han skabte, blive Fjendens Bytte; i Henhold til dette kalder Lamek sin Søn Noah, som betyder Trøst.

Der er en mærkelig Modsætning mellem Ordet af Kains Lamek og Ordet af denne Seths Lamek; *hist* Brouten og Fordring paa Kvindernes Roes og Føjelighed, *her* Livets

Stilhed og Ro i Barnekamret med trøsterig Forventning om det, som er givet af Gud; *hist* Trods paa egen Styrke, *her* ydmyg Tros Glæde; *hist* Selvsyge og Egenkærlighed, saa Manden kun tænker paa sig selv og sit: »jeg«, »mig«, »min«, »mit«, det er stadig Ordet hos Kains Lamek, *her* inderlig Medynk og Følelse af Fællesskabet: »os«, »vor«, og »vore«, det er Ordet hos Seths Lamek.

Og idet saaledes Tro og Kærlighed lever i Seths Slægt, saa lever ogsaa der *Haabet* og det ikke alene i Henseende til det Evige, men ogsaa i Henseende til det Timelige — paa den Maade nemlig, at her bevares *Arbejdets Kæde* hél. Hvor Menneskers Samfund former sig efter Kains Slægt, der afbrydes Kulturfremskridtet brat ved en voldsom Omvæltning som hist ved Syndfloden. Men hvor Mennesker lever med det andet Billede, Billedet af Seths Slægt til Forbillede, der vil igennem Omvæltningen Arbejdets Kæde blive bevaret hél, ligesom den blev bevaret ved Noah igennem Syndfloden. Det var jo nemlig aabenbart ikke bare Dyr og Planter, som Noah tog med sig i Arken; men det var ogsaa Alt, hvad der i de forgangne Aarhundreder var vundet i Retning af Kultur, alle Indsigter og Færdigheder, saa da Slægten efter Syndfloden atter fik rolige Kaar, skulde Arbejdet med at gøre sig Jorden underdanig ikke anderledes begyndes forfra end, at de havde med sig de indvundne Kundskaber og Erfaringer fra de tidligere Slægtleds Arbejde.

Noget Saadant er ogsaa siden sket, hvor Fordærvelsen kaldte paa Dommen, saa en gammel Kultur styrtede over Ende; klarest havde Noahs Redningsarbejde for det af Kulturen, som var værd at bevare, maaske hidtil sit Sidestykke i *Benediktinermunkenes* Arbejde, da det gamle romerske Rige sank i Grus; da blev hines Klostre Gemmesteder for det Bedste af Oldtidens Kultur, saa Udbyttet deraf kunde komme de nye Folk og Riger til Gode.

Dog er der Noget af den kainitiske Kultur, som Noah ikke har taget med sig, det er Forfinelsen og det, som kun tjener til at ægge og kildre Kødslyst og Øjenslyst. Dette har sikkert spillet en stor Rolle hos den Slægt, som gik under i Syndfloden. Men der har været noget forholdsvis Simpelt og Tarveligt hos Seths Børn, de Fromme. —

Og denne Modsætning har gentaget sig i senere Tider: For *Ægypterne* var *Hebræerne* raa Hyrder, og de savnede selv hos *Moses* den fine Intelligens, som baade *Farao* og hans Præster sad inde med og roste sig af. Og da Tidens Fylde kom, var det en Forargelse for Tænkerne af *græsk Skole,* at det, der bød Svar paa det store Spørgsmaal og gav Lys i Vilderedet med Fred i Hjærterne, kom fra *Jøderne,* som jo vare »Barbarer«. Det har vel været medbestemmende for den store Filosof-Kejser *Mark Aurels* Forhold til de Kristne; og det var i alle Fald et meget væsentligt Punkt i *Julian den Frafaldnes* Tankegang, at de Kristne paa Grund af, at de satte Moses og Profeterne højere end Plato og Aristoteles, var uværdige og uskikkede til at være Førere for Menneskene til det Skønhedsrige, som forventedes.

Og fra de Kristnes Side har det Modsatte fundet Sted, Ringeagt nemlig for en hel Del af det, som Hedningerne agtede højest, ja! Afsky og Frygt for at have med det at gøre: Den Gang *Benedikt af Nursia* i Slutningen af det femte Aarhundrede fattede sin Plan om Klostrene, vragede han den gamle Lærdom, som havde nedsænket Menneskene i Forfinelse og Blødagtighed; han holdt sig *»vankundig med Flid og viseligt ulærd.«*

Noget Tilsvarende findes i *Morten Luthers* Færd, da han slap sine »klassiske« Studier for at gaa i Klosteret i Erfurt; han beholdt af verdslige Skrifter kun Plautus og Virgil. Og lignende skete det med *Grundtvig,* da han 1812 i Kraft af Kristentro brød Staven over det 18de Aarhundredes »Oplysning«, i sin »Verdenskrønike« holdt Dom over Litteraturen og derved erhvervede sig Navnet af »Obskurant«; (»vor berømte Fysiker, H. C. Ørsted, indskærpede, at jeg ved dette Uhyre af en Verdenshistorie havde gruelig forhaanet »Videnskabeligheden« og vilde ophidse den overtroiske Pøbel til at brænde Bøger og Videnskabsmænd som i Pavedømmets mørkeste Dage.« Kirkespejl, 2. Udg., S. 331). Man kan hos en Theolog som Biskop *Kierkegaard* med Hensyn til *Theologien* paavise noget Tilsvarende til dette: »vankundig med Flid og viseligt ulærd,« naar han i Indledningen til sin lille ypperlige Bog om »Muratoris Kanon« skriver saaledes (S. IV): »Naar derfor ogsaa jeg — som adskillige Andre i en Række Studenter-Generationer baade før og senere —

i Selvtillid og Selvskuffelse har tilbragt Aar mere med Kritik over Naadens Tilbud, dets Vidnesbyrd, Form og Maade, end med dets Tilegnelse før den store Krise, med Theologi altsaa uden og istedetfor Tro; og naar jeg senere, som Følge deraf, Aarrækker igjennem kun sjelden og enkeltvis har kunnet og maattet give mig af med den Kundskabs- og Indsigts-Udvikling hos mig og Andre, der fra Arilds Tid af kun altfor let frister os bort fra Livet: saa er det vel ikke blot som en Opmuntring for mig, at Herren af og til skjænker mig Anledning og Lejlighed til slige enkelte Smaa-Undersøgelser. Det kan *muligen ogsaa* være Andre til Nytte. Og saaledes tilegner jeg Dem (»Fædrelandets yngre Theologer« — »mine Herrer Landsmænd og Medstuderende«) denne lille Afhandling i det Haab, at den *muligen* for En og Anden, som »Kritiken« er ved at ville lokke eller kyse fra Kirkens Overlevering, vore hellige Skrifter eller endog vor Tro angaaende, kan indeholde et lille Vink om denne Kritiks Grundighed og Tilforladelighed paa et Omraade, det er let og nemt fuldstændigen at overse, — for Andre, der ikke saaledes anfægtes, *maaske dog* idetmindste et opmuntrende Eksempel paa, hvorledes stundom alt nu Prophetens Ord kan opfyldes i det Smaa, saa den Fravænte leger ved Basiliskens Hule (Es. 11,8 jvfr. Ps. 131,2).«

Det er i Overensstemmelse hermed, at Grundtvig synger — og vi med ham — at »lukke maa med Flid jeg tidt for Verdens Klarhed Øje mit, naar Hjærtet skal husvales.«

Dette er nærmest sagt overfor Tankearbejdet; og der gives især i vore Dage saare Meget af *theologisk Overkultur*. —

Men ogsaa overfor Andet af »Kulturen« vil Kristne i vore Dage komme til at sige: »det vil vi ikke have med at gøre.«

Og mærkeligt er det, at Kristne her kommer til at mødes med Adskillige af den nyeste Tids yderligste *Reformister* fra modsat Kant. Thi det er jo en Klage, som lyder f. Ex. fra *Strindberg*, at Slægten er »overkultiveret«; i Efterklang efter *Rousseau*, den franske Reformist fra Slutningen af det 18de Aarhundrede, raabes der da: »lad os vende tilbage til Naturen;« hvad der i Strindbergs og hans Fællers Mund af og til antager den Skikkelse, at Maalet er at gaa paa fire og klavre i Træerne og leve af

Rødder og Frugter og følge sine Drifter som Orang-Utangen. Klagerne over Samfundets Fordærvelse er det, som driver *Anarkisterne* til at ville vælte Alt over Ende, »lægge Torpedo under Arken«. Og saaledes er der nu Mangt og Meget, som kan bringe alvorlige Mennesker til at tænke paa *hin gamle kainitiske Kultur og dens Undergang,* Altsammen en Følge af »Overkulturen«, som bestaar deri, at Kulturen *i Stedet for at tjene til Udfoldelse og Forklarelse af det, som er nedlagt i Naturen, fører til Misdannelse og Forvrængelse deraf;* hvormed tillige følger, at Menneskesamfundet i Egennyttens Baand bliver en »*Kamp for Tilværelsen*« i Stedet for, at det skulde være et Samarbejde til indbyrdes Hjælp og fælles Gavn og Glæde. —

Overfor dette er hos det enkelte Menneske Tugt og Selvbeherskelse paa sin Plads; som Paulus skriver: »jeg spæger mit Legeme og holder det i Trældom; »og det vil blive Kristnes Sag i det Hele at leve *tarveligt,* ikke overdaadigt, *haardført,* ikke blødagtigt og *i Gjerning at vise Ærbødighed for det legemlige Arbejde.*

Overfor Overkulturen i Samfundet, som fører til den voldsomme Sprængning imellem »Klasserne«, vil det blive *den kristne Menigheds Sag* at arbejde for *Ligeligheden,* hævde som det Første, det Styrende, dette, at vi er lige Genstand for Guds Skaberkærlighed og for hans Frelsernaade, og at vi er til ikke blot for os selv, men for hinanden, saa at vi maa tænke hver ikke blot paa sit Eget. Vi siger: »lad os vende tilbage til Naturen,« men vi forstaar derved *Hjærteligheden, den dybe Vilje* til Udfrielse fra Alt det, som staar den ægte Menneskelighed imod, den dybe Vilje, som fandtes hos Hedningekvinden, da hun fik Ordet af Jesu Mund: »O Kvinde, din Tro er stor; Dig ske, som Du vil!« Vi kan da ogsaa sige det saaledes: »*lad os vende tilbage til Troen,*« *ikke Spekulationen men Troen paa Ordet, det udsendte;* lad os samles som *Jesu* Disciple: i én Aand som ét Legeme om den ene Herre i den ene Tro ved den ene Daab! Derved bygges der i vore Dage paa »Arken« ogsaa saaledes, at der igennem de Samfundsomvæltninger, som truer, beredes Gemmested for det af Kulturen, som er værd at bevare, saa at »Arbejdets Kæde« fra de forrige Slægter kan føres over til dem, som kommer, og Menneskeheden endelig

en Gang naa Opfyldelsen af det, der er den paalagt fra Begyndelsen, »at gøre sig Jorden underdanig.«

Hvordan Arbejdet paa Jorden præges af Troen paa Gud, kan udtrykkes ved at minde om Budet: »*kom Hviledagen ihu, at Du holder den hellig.*« Det er saaledes med alle Guds Bud, at de peger paa det, som *ikke blot er Guds Vilje men ogsaa Menneskenes Lykke;* og Hviledagsbudet siger da dette, at der til at leve som Menneske hører *Mere end Arbejde;* det hører med: »i seks Dage skal du gøre al din Gerning;« men det er ikke nok; og hvor et Menneske bliver en blot Arbejdsmaskine som Jøderne i Ægypten, som Bønderne i Vornedskabet og som mange Fabrikarbejdere i vore Dage, der lider Livet ilde. Det indrømmes hos Kulturfolkene, at der hører mere til et rigtigt Menneskeliv end Arbejde; Romerne sagde: der behøves ogsaa *Skuespil,* Morskab; Grækerne sagde: der behøves ogsaa *Fritid til Tænkning* over Livets og Tilværelsens Gaader. Men hos intet Folk naaedes der paa Hedningestadet til at skaffe *Alle* Del i dette rigtige Menneskeliv. Det kom af, at der ikke var Spørgsmaal efter det, som Menneskelivet i Sandhed trænger til foruden Arbejdet paa Jorden. Hvad Mennesket i Sandhed trænger til, er *Hvile hos Gud.* Derpaa peger Hviledagsbudet; det taler i Modsætning til Menneskenes Arbejde om *Guds Arbejde:* vi har *en arbejdende Gud,* han gør det godt for dem, som han har skabt i sit Billede, og som søger ham; »Hvilen ej bryder Arbejd, som fryder den, vi har kær;« at Gud hvilede fra Skaberværket, betyder ikke, at han var træt, men at nu skulde hint frydefulde Arbejde begynde for dem, han har kær. Det er bleven et Arbejde baade med at frelse og med at føre, baade med at forsvare og med at give Vækst. Men *hvor Baandet knyttes imellem Menneskene og den levende Gud, der knyttes og Baandene imellem Menneskene indbyrdes.* Der er en himmelvid Forskel mellem *Gud som Genstand for Menneskets grublende Tanke* og *Gud som Ordets Gud,* der taler til sit Folk paa Jorden. Hvor Gud kendes som denne Ordets Gud, der kommer som hos Seths Slægt *Samfølelsen* frem, saa »Tjener og Tjenestepige« skal hvile saa fuldt som »Husbond og Madmoder«, »Arbejderen« saa fuldt som »Fabrikherren«, Alle delagtige i det samme store Gode; og der vil *som hos Seths Lamek Lovsangen*

lyde for ham, som fødtes i Julenat: »for vor Gerning skal denne os trøste og for vore Hænders Møje paa Jorden, den Herren forbanded'.« —

Underligt, at dette saa almindelig miskendes fra Arbejdernes og deres Føreres Side i vore Dage; det maa komme af, at de mener, det er Præstepræk, det er Tanker og Forestillinger uden Virkelighed. Men skal deres Sag lykkes, saa trænger de i Sandhed til den levende Gud. Uden ham vil Samfundet forme sig som i Kains Slægt, og *Kains Lamek* vil have Ordet alle Vegne og synge om »jeg« og »mig« og »min« og »mit« og om Voldsomhed, som ustraffet øves, om den Stærkeres Ret og de Svages afmægtige Modstand. Man kan høre dem, som klager over Samfundstilstanden, uden Betænkning paastaa, at Egennytten er den raadende Magt, og at, hvis de var i de Stores Sted, saa vilde de bære sig akkurat ligedan ad, som hine nu gør; det Andet med Kærlighed og Tro paa Gud og Ansvar for ham, det er kun Indbildning. Men hvor stor er dog deres Blindhed? Ser de da ikke, at er det, som de siger, saa kan de jo ingen Bebrejdelse rette mod de Rige, som bruger deres Rigdom i selvisk Egennytte; saa findes der ingen Ret, i Kraft af hvilken de kan træde op imod Misbrug og Magt; saa er al Tale om Retfærdighed bare Bedrag; og saa bliver Kains Lamek en meget retskaffen og hæderlig Person, for saa vidt som saadanne Ord som »retskaffen« og »hæderlig« overhovedet mere skal tages i Menneskemund; i alle Fald maa han da roses som en meget fornuftig Person. Saa bliver der i det Hele ikke Andet tilbage end *en Nævernes eller Hjernernes Kamp.*

Er der Nogen, der trænger til den levende Gud, saa er det fremfor Alt *de Nødlidende* og de, som vil føre deres Sag imod rige Voldsherrer; han kalder sig selv »*de Nødlidendes Gud*«, og som saadan er hans Navn bleven forkyndt og hans Vej forklaret i den kristne Menighed; og hvor hans Ord blev hørt og hans Aand modtaget, der lindredes Nød og stilledes Savn, og der fremkom Samfundstilstande som dem, der skildres i den gamle Saga om Seths Slægt.

Ved at vende Ryggen til den levende Gud staar derfor de Nødlidende og deres Talsmænd ret egentlig sig selv i Lyset. Og Talsmændene, de har i den kristne Menighed,

bryder de sig ikke videre om. Optaget, som Menigheden har været og er, af sin Stræben efter indre Livsfornyelse og af Udredelsen af sit Forhold til Staten, der nu hverken kan eller skal være som før i Kirkestats og Statskirkes Dage, optaget af Alt dette har Menigheden heller ikke kunnet faa det sagt tidligt og stærkt nok til de Utaalmodige, at de i deres Nød har ingen bedre Ven end de Kristnes Gud. Og saaledes er der fremkommen *farlige Tilstande* mange Steder i de gamle Samfund, særlig i de store Byer: de, som lider under Egennyttens Overgreb, véd ikke andet Raad end at kalde paa Egennytten og »*knytte hele Verdens sande Gavn til hver Enkelts Egennytte,*« det, som Grundtvig siger, var *Romerstatens* »Ide« (Plan eller Tanke).

Ogsaa i *Kains Lameks* Dage har der vel været gjort Forsøg paa at knytte de Undertrykte og Nødlidende sammen til Kamp mod de Store; men enten saadanne Forsøg lykkedes eller mislykkedes, blev dog Samfundstilstanden i det Hele ikke bedre, end den var før.

Bedre kunde den kun blive, hvor det, som raadede hos Seths Børn, fik Magten; og dertil forslog ikke nogen udvortes Flytning; kun ved *en indvortes Livsforandring, en Adoption, en Indpodning,* om en saadan kunde ske, kunde det lykkes.

Det er Raadet, som den gamle Saga, jeg har henledet Opmærksomheden paa, giver dem, som klager og frygter under de nuværende Samfundsforhold: lad Jer indpode i *den gode Stamme,* og samler Eder om *Seths Lamek,* han lever endnu og synger i den kristne Menighed med Øjet paa »Kvindens Sæd, som *har* knust Slangens Hoved« sin Lovsang og Trøstevise: »*for vor Gerning skal denne os trøste og for vore Hænders Møje paa Jorden, den Herren forbanded'.*«

N. Nebel Præstegaard, i Februar 1894. P. Riemann.

Fra mine første halvtredje Aar i Kristiania.

Af H. Brun.

At jeg i nedenstaaende Stykke vel stundom trækker Ting, som den *personlige* Friheds Sag m. m., ligesom ind ved Haarene, bedes venlig undskyldt med de snart, i August, fyldte 74 Aar, som gjør, at man, hvor der er nogen Lejlighed, kommer ud med *det,* man ikke ønsker at tage med sig i Graven.

I Marts-Heftet for i Fjor af »Danskeren« fortalte jeg, at jeg ved Sognepræst Heyerdahls Forflyttelse 1836 fra *Stjørdalen* i det Throndhjemske til det store *Grans* Sognekald paa Hadeland, 7 Mile fra Kristiania, kom tilbage til mit Hjem, *Bakke Gaard.* Gaarden var, ved min Bedstemors Død, bleven delt, baade hvad Bygninger (intet blev dog nedrevet) og Jordvej angik, mellem en Fætter til mig, som fik den østlige, og min Mor, som fik den vestlige Del af Ejendommen.

En af mine Stjørdalskammerater kom, ved sin Fars Udnævnelse til Oberstløjtnant, ogsaa til Byen, og med en Trediemand fra selve Byen dannede vi da et ungt Tremands-Lag, som søgte og fandt os en latinsk Skolemester, som førte os mod Maalet. Det var en gift Academicus, som hed Aas, som var flink i Latin, og man sa' ogsaa i Mathematik, men derom er jeg udygtig til at dømme. Han skaffede os Lærere ogsaa i de andre Fag, og blandt dem, for Græskens Vedkommende, den siden saa navnkundige *Hartvig Nissen,* den Gang ung Student. Det varede imidlertid kort med Nissen, da han kom til at forlade Byen som Huslærer hos en Foged inde ved Levanger. Saaledes gik da en halvandet Aars Tid; men henimod Jul begynder Kammeraten fra Byen at ymte om, at det vist var bedst, vi snarest mulig rejste til Kristiania, hvor der skulde være nogle svært dygtige Manuduktører. Vi andre

to fandt det rimeligt, og min »Kurator«, *H. A. Angell,* gik ogsaa ind paa Planen.

I Følge med gamle *Heyerdahls* ældste Søn, Hieronymus, stud. theol., nær ved »Attestatsen« (Embeds-Examen), som havde været i Throndhjem i Julen i Besøg hos sin Kjæreste, kjørte vi da i vore Slæder, en Uges Tid eller to efter Nytaaret *1838*, ud af *Skands-Porten* ved Throndhjem, der nu er reven ned, ligesom Portene om Kjøbenhavn, over Ibl-Volden og opad Sten-Bjærget paa Kristiania-Vejen. Rejsen tog mange Dage, da Heyerdahl havde *egen* Hest, saa omtr. 6 norske Mile var en Dagsrejse. I *Grans* Præstegaard blev vi naturligvis over et Par Dage eller kanske blot én Dag, men en temmelig klar og kold Januar-Dag ved Tre-Tiden agede vi ind i Norges Hovedstad, som mødte os med en Blanding af den stærke Rødme efter den netop nedgangne Vintersol og Taagen over sine Tage.

Hvad vi her nede fandt Sindene mest optagne af, var *anden Gangs* Opførelse af *Henrik Wergelands* Skuespil »*Campbellerne*«. Kristianias gamle Skuespil-Hus var afbrændt i 1836, og et nyt skulde indvies i Høsten 1837 med et nyt Stykke af en *norsk* Digter. Da kom Wergeland med det nævnte, og den unge blege, magre *Andreas Munch,* med det lange sorte, glatte Haar, med »*Kong Sverres Ungdom*«, og Kunstdommerne tilkjendte den sidste Prisen, skjønt man ikke kan sige, at det gjorde nogen særdeles »Lykke«. Wergelands fik da ogsaa paa det nye Aar Lov til at gaa over Bræderne. Ved første Gangs Opførelse var der vel bleven klappet og pebet endel, men hverken Wergelands Beundrere eller hans Modstandere syntes, de havde givet sine Stemninger Luft nok og fra begge Sider brændte de af Mod paa at faa levere et Hovedslag. De Folk, jeg traf paa, hørte alle til Wergelands-Partiet, og fortalte det ene og det andet om de skammelige »*Tropister*«, som vilde pibe »Campbellerne« ud paa Søndag, f. Ex. om En, som havde været inde i en Krambod

og kjøbt en Pibe og havde sagt, den Ræven, at den skulde være »til Barna«.

Men *en* ung Mand, jeg traf hernede, var ikke optaget af Campbeller-Sagen. Det var en liden væver, theologisk Student, med tykt, lidt krøllet, kort sort Haar, høj Pande, Briller, og et Aasyn i det hele, som Velviljen lyste udaf. Det var *Josef Jervell* fra Molde, død for nogle Aar siden som Provst og Sognepræst til *Aalesund.* Han var en Kjending at førnævnte stud. theol. Hieronymus Heyerdahl og tog sig da strax af hans unge thrønderske Rejsefæller, og ikke mindst af mig. Da han mærkede, jeg var Kirkegjænger, foreslog han mig, at vi skulde gaa hen i Garnisons-Kirken op paa Akershus Fæstning for at høre Pastor *Hald,* en ledig Personelkapellan, som midlertidig forrettede der, efterat Garnisonspræst Schyts var død. Hald var en meget vakker Mand, med tyndt kort, brunt Haar, lidt opstrøget i Panden, og med Briller. Han talte temmelig hurtigt i lidt vestlandsk Mundart, men gjorde med Stemmen som med hele sin Personlighed et særdeles godt Indtryk. Hans Standpunkt var den Gang omtrent det samme som Biskop Mynsters i hans først udgivne Prækensamling. Jeg kan endnu i en af Byens Kirker sidde ved Siden af den *første* Præst, jeg hørte i Kristiania. Han var senest Sognepræst til Ringebo og Provst i Søndre-Gudbrandsdalens Provsti og lever nu som Pensionist herinde. Hans Gang er, trods de flere og otteti Aar, spænstig næsten som en Ynglings, og han giver det samme Indtryk af den ædle, elskelige Personlighed, som han altid har gjort. Jeg har hos en Ven i sin Tid mødtes med ham, da han var Præst ved Straf-Anstalterne hersteds. Han har aldrig været »Grundtvigianer«, men da han i de Dage, her rastes som værst mod »Grundtvigianismen«, var tilstede paa et Møde, rejste han sig og tilbageviste Beskyldninger mod Retningen, som han vidste var usande.

Nu, det var Søndag Formiddag, jeg første Gang hørte Hald, og Søndag Aften kom og saa skulde vi unge Thrøndere da hen i Theatret. Tæppet gik op, og Wergelands Prolog »*For første Gang*« fremsagdes. Hvad der end kunde være at udsætte paa den, kunde man være temmelig sikker paa, at der ikke var bleven pebet ad den, naar der ikke havde været Parti-Oprør i Sindene. Der stormklappedes naturligvis af Wergelands Beundrere, og saa kom de hvinende Piber skjærende ind imellem. At spørge om, hvordan Stykket var i sig selv — siger Wergelands Levnedstegner *Hartvig Lassen* — »det er det samme som at spørge om Beskaffenheden af det Æble, som voldte den trojanske Krig.« Det er i roligere Tider aldrig, saa vidt jeg véd, kommen paa Skuespil-Listen, og jeg for min Del har ingen anden Erindring deraf, end at der forekom en hjemkommen Søn deri. Larmen vedblev, saa Tæppet maatte flere Gange gaa ned midt inde i en Akt. Der var juridiske Universitets-Lærere paa Modpartens Side, og Wergeland selv skjændte fra første Logerad. Han talte, som altid, hurtigt, i noget kristianssandsk Mundart. Da Folk, vist paa begge Sider, vilde høre, hvad han sa', saa blev der nu saavidt stille for et Øjeblik, at jeg hørte, han talte om, hvad Skam det var, at de, som skulde være Ungdommens Ledere, satte sig i Spidsen for »Optøjer«! Stykket gik dog til Ende, men da steg den øredøvende Larm med Klappen, Trampning, de skjærende Piber, Skraal og Skrig til det Højeste. Derunder strømmede man ud, og der brugtes udenfor endog »haandgribelige Argumenter«. Da jeg forud havde hørt, at der tilsigtedes uretfærdig Behandling af Wergeland, var jeg, i ungdommelig Retfærdigheds-Følelse, lige fra Begyndelsen paa Klappernes Side.

Da vi var komne ud, fulgte vi tre unge thrønderske Kammerater med Heyerdahl og et Par andre hen paa et Spisekvarter for med en Bøf at styrke os ovenpaa

Hurlumhejen. En Herre, som saa ud til at være et Stykke ind i Trediverne, kom og satte sig paa højre Side af mig. Saa opfyldt var han af Theater-Sagen, at han maatte spørge mig aldeles ukjendte Syttenaaring (jeg var ikke en Gang halvattende endda), om jeg havde været i Theatret. Jo, det havde jeg. — »Klapped De, eller peb De?« — Jeg klapped. — »Saa skal De ha' en Dram.« Han skjænkte mig en Snaps.

Det var vel henimod et halvt Aar, at Striden om Campbellerne og Wergeland fortsattes i Dagbladene, hvoraf »Morgenbladet« i det hele tog Wergelands Parti og »den Constitutionelle« (»Nella«) bestred ham paa det stærkeste, ja levnede ham som Digter tidt ikke Ære for to Skilling.

— Mellem Akterne var jeg en Gang paa hin Theater-Kampens Aften inde i Restaurations-Salen, og derinde fik jeg da se Wergeland tydeligt nok. Han var matblond, med kortklippet Haar, temmelig lav, noget tilbagebøjet Pande, og med temmelig smaa Bakkenbarter. Han saa den Gang, og alle Dage, meget førere ud og havde bredere Skuldre, end man forestiller sig ham, naar man gaar efter de gjængse Billeder. Hans Aasyn var temmelig rundladent, og han gik bestandig med Briller og havde en vis Tilbøjelighed til at sætte Næsen lidt til Vejrs. I Campbeller-Tiden gik han med grøn Jagtfrakke med *Løver,* tror jeg, paa *Messing-Knapperne.* Jeg kom *aldrig* til at tale med Wergeland. Han døde 1845.

Hans Modpart i den æstetiske Verden, *Johan Sebastian Cammermeyer Welhaven,* saa jeg ikke hin Aften; han var vist ikke i Theatret. Ellers var han ikke vanskelig at faa se. Hver Eftermiddag gik han i den Tid med et Par andre unge, dog ikke ganske unge Herrer fra Spisekvarteret hen paa en Kafé, hvor de drak sin Kaffe og læste Aviserne. De sad i et eget Værelse, og Welhaven var højrøstet til Gavns med sin prægtige bergensiske Stemme, baade *der* og ude paa Gaden. Han var vakker

at se til. Haaret, som var mørkt og tyndt, laa over til den ene Side, Panden var temmelig høj, Næsen skarp og Fyrighed laa udtrykt i det hele Aasyn, ikke mindst i det stærke Blik i de brune Øjne. Om Fyrigheden i hans Aasyn sa' engang en tyskfødt Bademester: »Han ser ud som en Araber« (Hest).

Den personlige Strid mellem *Welhaven* og *Wergeland* var nu vel for Aar og Dag siden udkæmpet, men den mindedes dog jævnlig levende som »Komplimenterne«, de havde udvekslet med hinanden, t. Ex:

O, Norge, du har ingen Nød
ved Hungers-Tidens Udbrud;
Hr. Henrik laver dig en Grød —
hvor nationalt! — af Ukrud.
Welh.

Til Welhaven:

Hør, vil du blive Millionær,
— Elv blir ved Aaers Yngel —
du tage tre Mark af enhver,
som tror, du er en Slyngel.
Werg.

Til Wergeland:

Du drømte sødt om Lyrens Klang,
om Drik af *Hippokrenen*
og vaagnede ved Vægtersang
og laa i — Rendestenen.
Welh.

Med al sin Fyrighed havde Welhaven en sjelden Selvbeherskelse og bevarede altid en koldblodig Rolighed i Kampen, der gjorde ham Wergeland, der i høj Grad manglede de Dele, *der* saa helt overlegen. Welhaven kom jeg senere til oftere at tale med. Han var mig aldrig til Besvær med sine tit omtalte »Sarkasmer«, jeg fandt ham tværtimod baade hyggelig og morsom. Det værste, han

sa' til mig, var, da jeg en Gang begyndte at lægge mig ud, idet han gjorde Mine til at ville tage mig om Livet, det aldeles harmløse: »Semper Augustus: *altid Rigets Formerer!*« Han taalte godt, man sa' ham, hvad man mente. Saaledes mindes jeg en Gang, at jeg sa' til ham, at jeg syntes, han i Sangen til Sverrig, skulde heller sagt: Hil dig, *Gustavers* stolte Rige« istedetfor »Carlers«. Han tog det meget spagt og sa' blot: »Jeg fulgte nu det almindelige.«

Dog, jeg maa ikke komme for langt bort fra Vinteren 1838.

Jeg kom til at bo hos en Enke-Provstinde. Der boede nemlig Hieronymus Heyerdahl og min stjørdalske Kammerat, Broder til Heyerdahls Kjæreste, boede ogsaa der med flere andre. Der var tre Døtre i Huset, en halvvoksen Søn og en Frøken, der var forlovet med Provstindens ældste Søn, som var Præst ensteds henne. En enkelt Gang imellem var der fremmede hos Provstinden, og blandt dem var den senere, især ved sine Breve fra Udlandet, saa bekjendte Forfatterinde Fru *Kolban*. Hendes Mand var Lærer i de fremmede levende Sprog, jeg husker ikke, om det var ved Kathedral-Skolen eller ved dens Medbejler: »Møllers Insitut« i Kirkegaden, som var i adskilligt Ry og som havde senere navnkundige Mænd til Lærere, som Cand. mag. *Ludvig Kristensen Daa*. Fru Kolban var endnu ung, var livlig og gav Indtryk af den dannede Kvinde, der vel kunde minde lidt om en Skuespillerinde, men ingenlunde saaledes at det i nogen Maade berørte det Latterliges Enemærker. Hun bevægede sig med megen Lethed i Samtale og i hele sin Færd. Hos Provstinden havde vi Alt i Huset, saa vi levede saa halvt som i et Familje-Liv.

Jeg var oftere i Theatret. Denne Vinter saa jeg første Gang »*Hakon Jarl*«. Naar Markedsgjæsterne var komne til Byen — Markedet begyndte og begynder første Tirsdag

i Februar og varer i tre Dage, skulde man i Theatret opvarte dem med det bedste, Huset formaaede, og det var den Tid med »*Hakon*« og et af *Holbergs* Stykker. Jeg tror, man i længere Tid vedblev dermed. Hakons Fremstiller var *Jørgensen* med sin dybe Bas, og Thoras var *Madam Schrumf,* naturligvis *danske* begge. Vi fandt dem rent *udmærkede;* jeg har kun *en* Gang hørt og set *Fru Hejberg* i Kjøbenhavn, da hun fremsa' Prologen ved Studentermødet i 1845. *Jeg* foretrak hende *ikke* for Madam Sehrumf, men foruden *min* Uberettigelse til at spille Kunstdommer, var jo Fremsigelsen af en eneste Prolog alt for lidet til at dømme efter. Madam *Schrumf,* som allerede den Gang ikke var ganske ung, lever endnu i Bergen. Og en af de andre fremragende Skuespillere den Gang, og som jeg i Opvæksten havde set spille i Throndhjem: *Nielsen,* lever ogsaa endnu hernede. Han er langt ude i Ottetierne, men ser først i det *allersidste* lidt affældig ud. Foruden som fremragende Skuespiller omtaltes hans exemplariske Levemaade. Det er vel sjelden, at en Skuespiller er Gaardejer i Byen, men det er han. Ogsaa ham saa jeg i Provstindens Hus i et Selskab.

Siden jeg har nævnt »Hakon Jarl«, maa jeg betro Læseverdenen et Exempel paa, hvordan den ungdommelige Følelse gjennem Indbildnings-Kraften kan spinde sit eget ind selv i et saa storartet Skuespil, som »Hakon«. Der var en ung Kvinde i mit Hjem, ti Aar ældre dog end mig. Hun havde været forlovet, saa længe jeg kunde mindes hende. Men hun var før hos min Bedstemor og kom først ved hendes Død 1836 til os. I hende blev jeg indtagen tilgavns ligefra Stjørdals-Tiden, men det var ogsaa gaaet mig i Blodet fra Barnsben, at hun tilhørte en Anden som *hans* Tilkommende. Hendes Kjæreste var en meget spagfærdig ung Mand. Med ham var jeg ogsaa rigtig god Ven, og fra hans Mund tror jeg, at jeg første

Gang hørte *Danebrogs* Navn alt i min Barndom, naar han sang Assessor *Schwachs* Flagsang:

Du Lys paa Kodans Bølge,
højrøde Danebrog
hvem stolte Minder følge
igjennem Sagas Bog.

Aldrig et Kny eller en sur Mine mærked jeg fra ham ved Forholdet til hans Kjæreste, og han maatte jo mærke, der var ikke Tanke paa andet hos mig, end at hun skulde blive *hans*. Men vi holdt inderlig af *hinanden*, hun og jeg, det er vist. Det mærkede vi ogsaa senere, hver Gang jeg besøgte Throndhjem, det mærkede vi *sidste* Gang, vi mødtes, efter over tolv Aars Fravær fra hinanden, da hun var 60 og jeg over 50 Aar. Da var hun ogsaa meget glad ved min Forkyndelse anden Juledag 1870 i Hospitals-Kirken deroppe. *Fr. Wexelsen* var den Præst, hun satte Pris paa. Historien er forhaabentlig endnu ikke ude, skjønt hendes Ben nu i over 22 Aar har hvilet paa Domkirkegaarden. Jeg har i Marts-Heftet i Fjor fortalt, hvorledes Hjemveen fulgte mig alle de Aar, jeg var i Heyerdahls venlige Hus i Stjørdalen, og haard kan man da vide, at Skilsmissen fra Hjemmet maatte falde mig, naar jeg skulde rejse lige til *Kristiania*. Men sidste Kvæld, da hun pakked min Kuffert, og vi var ene paa Salen, glemmer jeg ikke, at jeg sa': »Det er værst at skilles fra *Dem*.« Da var hendes Kjæreste just i Færd med at forpagte eller jeg tror kjøbe *Gimse* i Melhus, nær ved *Rimol*, som nu hedder *Romul*. Naar jeg da i Kristiania saa og bevarede Indtrykket af *Hakon*, som han kom til *Øhlenschlægers* saa ædle *Thora* — saa tænkte jeg: »End om du, som Hakon, som gammelagtig Mand, kom i vanskelige Omstændigheder og *hun*, jeg sværmed for, sad *Enke paa Gimse*, — hun vilde ta' mod dig, som *Thora* modtog *Hakon* paa Rimol!« Øhlenschlægers »Hakon« var og er

mig ogsaa ellers, hvad Kritiken end kan sige, det mest tiltalende Skuespil, jeg nogensinde har set opført og Thora fremstilledes, som nok før sagt, af en Madam Schrumf. Det er da intet Under, at jeg, da Øhlenschlægers Død i 1850 rørte Strenge hos mig, maatte kvæde blandt Andet:

Hvad Vætten under *Romul* hvisker
i *Gulas* Bølger, Graners Sus,
naar Vintervejr i Dalen pidsker
og der paa Arnen brænder Blus,
gav dybt og dejligt Tonefald,
du *Hakons, Olavs, Thoras* Skjald!

Dog, i Vinteren 1838 fik jeg ikke Lov til at drømme saa længe ad Gangen under Øhlenschlægers Harpeslæt; jeg havde meget at gjennemgaa og ikke saa lidet ulæst til Artium, som halvt vinkende halvt truende stod for mig i den nærmeste August. Til Hovedlærer havde vi valgt den af »*Thues Lærebog*« den Gang saa bekjendte Cand. mag. *Henning Junghans Thue.* For ham havde vi det Skriftlige, som for saa vidt var det farligste, som, dumped vi *der,* var vi forlorne; før næste Aar kunde vi da ikke komme op. Ved at nævne det Skriftlige kommer jeg til at tænke paa den latinske Stil, som nærmere og fjærnere Kyndinge vel véd, maa have spillet en Rolle ogsaa i min Tankegang gjennem Tiden. Den faldt mig aldrig synderlig svær, men skjønt »Præceptor« *Aas* i Throndhjem var »Humanist« paa sin Hals og forsømte ikke at indprænte os unge den dybeste Ærbødighed for de humanistiske Grundsætninger, kan jeg dog godt mindes, at jeg svarede min Mors Forpagter, da han spurgte mig, hvad det skulde nytte til at skrive latinsk Stil: »Jeg skjønner ikke, at det *nytter til nogen Ting.*« Men jeg kunde more mig, som ved anden Tidsfordriv, med at faa Ordene til at falde godt. Alsomtiest kom der imidlertid Skjødesløsheds Fejl, ligesom da jeg i »Højskolebladet« sidste Høst skrev »operibus« for »pompis«, saa jeg mindes, at Thue skrev

en Gang i min Stilebog, at jeg maatte vogte mig for den Slags Fejl, mens Vendingerne forresten var gode: »Cave, ne mendis a negligentia ortis latinæ tuæ versiones, ceterum bonæ, diutius . . ., saa kom et Verbum, jeg ikke husker. Jeg skrev endog som Student en Gang et Vers paa Latin til en Bekjendt, jeg vilde laane Skillinger af. Men da, i Begyndelsen af Femtierne (?) Forslag var gjort til Stilens Afskaffelse som Artiums-Krav, og der holdtes et stort Møde af »Academici« om Sagen, var nuværende Professor *Ludvig Ludvigsen Daa* og nærværende Forfatter dem, som ikke mindst stredes om Sagen, Daa paa Stilens Side. Trods al Optugtelse var vi saa mange Antistilianer, at Stemmerne blev lige fra begge Sider. Men *Formandens* Stemme skulde naturligvis i det Tilfælde gjøre Udslaget, og det var nuværende Statsminister *Emil Stangs*, som lød paa Stilens Afskaffelse. Afskaffelsen blev da ogsaa besluttet af Storthinget, men Stilskrivning drev dog Skolemestrene paa med i Skolerne »til Indøvelse« af *den Grammatik,* der i det mindste i *min* Tid dreves saaledes, at den isteden for kun at hjælpe til Læsningen af Forfatterne, netop kom til at stille Indholdet stærkt i Skygge.

Jeg tror, vi havde *Thue* ogsaa i Græsk, men i den latinske Digter *Ovid* kan jeg mindes, at vi hernede fik vor fordums Lærer i Throndhjem: *Hartvig Nissen.* I Mathematik-Timen, som vi tog hos senere Professor Münster, var H. Brun for det meste fraværende.

Endelig kom *August Maaned,* og vi var oppe i det Skriftlige. Jeg havde staaet mig, men begge mine Kammerater fra Throndhjem var strøgne. Den ene fortsatte ikke med Studeringerne; han døde for nogle Aar siden som Forstander for nogle af de angelske Stiftelser deroppe og som Ejer af en vakker Gaard inde paa Hlademann; den

anden lever, som Bylæge, ogsaa i Throndhjem. Saa kom det Mundtlige.

Den første af Professorerne jeg mødtes med ved Examens-Bordet var *Bernt Holmboe,* eller »Vesle Bernt«, som vi kaldte ham.

Det var en liden firskaaren, midaldrende Mand med blegt, rundagtigt Aasyn, store, noget runde Øjne, med sort, krøllet Haar, aldeles som en Neger har det, men lidt bar, tror jeg, han var midt oppe i Skolten. Det var vor mathematiske Professor i de Dage. Han var anset for en ret dygtig Mand, som ogsaa stundom toges paa Raad i det offentlige Liv i Sager, som krævede store Beregninger, medens han skal have været en ren Stymper i dagligdags Smaaregning. Der fortælles saaledes, at hans Kone maatte i saadanne Smaaberegninger ty hen til en senere »Dispacheur« *Ingemann,* som boede en Tid tæt ved Holmboes, for »til Holmboe nytter det ikke at komme med Saadant.« Det var visselig ikke af Tværhed fra hans Side; thi — udenfor Examens-Bordet — skal han ha' været en snil og velvillig Mand. I Professor *Hanstens* Fravær paa Siberie-Rejsen foredrog han ogsaa *Astronomi* ved Universitetet. Holmboe talte hurtigt og tørt paa Kathedret og har udgivet Lærebøger baade i *Arithmetik, Geometri, Stereometri* og *Trigonometri* m. m. Noget i hans Lærebøger blev angrebet af *Hansten;* de fejded lidt i et Dagblad, og det skal ha' hændt, at Hansten ogsaa paa Kathedret havde stiklet lidt paa ham. Som flere af vore Videnskabsmænd kom Holmboe sent paa Skolebænken i sin Opvækst. Han undervistes sammen med sine Brødre i sit Hjem i *Vangs* Præstegaard i *Valders* lige til han var femten Aar.

Til Artium eller den Prøve, som skulde gjøre os til Studenter, havde vi den Gang af Mathematiken kun Arithmetik og Geometri. Det var mellem disse to symplegadiske Klipper, jeg skulde sejle ind den første Dag af min Artium.

»Sex« betød »slet«, men i *Mathematiken* taaltes den Tid endog »Fem« eller »maadelig«. Ja, *Welhaven* skal endog, efter et Rygte, jeg aldrig har hørt modsagt, paa *Ansøgning* være bleven *fritaget* for *det* Fag, skjønt det mulig var til Anden-Examen. Indsejlingen gik heldig for mig; jeg »slap igjennem« med to Femmere og — glad var jeg.

Den næste Professor, jeg mødtes med ved Artiumsbordet, var *Ludvig Cæsar Martin Aubert;* Latinen var hans Fag. Han havde naaet Fyrretiaars-Alderen, havde tykt graagult Haar, noget purret i Panden, men kort i Nakken, buskede Øjenbryn, lidt fremstaaende Hage og en ægte romersk Næse. Han bar sort Halsbind med smaa Snipper og satte Hovedet lidt frem. Han ligesom kneb Læberne lidt sammen, naar han talte; hans Mundart var lidt Kristianssandsk, Stemmen var noget dyb og lidt hul, med noget vist *virkelig* fornemt og dannet i Betoningen. Der var ikke noget kry endmindre tilgjort deri. Han var af fransk-adelig Herkomst, Søn af General *Benomi d'Aubert,* som nok en Tid havde boet i Kristianssand. Professorens Moder var ogsaa dernede fra. Hans Grundpræg var alvorligt, men han kunde godt skjæmte lidt i det Selskabelige. Naar man mødte ham, var han altid høflig og en højsindet Mand var han; det Indtryk gav han, og som Prøve derpaa skal jeg fortælle et lidet Træk, som nok tilhører netop den Tid, hvori Pennen nu bevæger sig. Der var en Student, som var kommen i den ikke usædvanlige Pengeknibe. Nu havde Aubert været en god Ven af en ældre Fætter til Studenten, en Fætter, som nu var Præst ude paa Landet. Saa gaar Studenten i sin Nød op til Professoren og beder ham kautionere for *100 Specier;* Professoren skulde ganske vist se dem indfriede. — »*Jeg tviler aldeles ikke paa Deres gode Vilje,*« svarede Aubert, men han maatte ha' Betænkningstid til i Morgen. Jo, næste Dag satte Aubert sit Navn paa Papiret. Pengene fik Professoren sikkert ogsaa, enten det saa var til rette Tid

eller ikke; Studenten gjorde nemlig som Kandidat et temmelig rigt Gifte; men det anede ingen, den Gang han optog Laanet.

Hvad Aubert har leveret i Skriftverdenen var mest enten *Textudgaver* af »Klassikerne« eller ogsaa angik det den latinske Grammatik, men Noget, som om »*Thesbierne i Böotien*«, var ogsaa af historisk Art. — I Striden, som i den Tid, vi her har i Tanker, førtes mellem de saakaldte »Humanister« og »Realister« stod naturligvis Aubert paa de Førstes Side ved Siden af *Vibe* (om ham forøvrigt senere) og Rektor *Fr. Moltke Bugge* i Throndhjem (hvis Søn, Professoren, nu nylig er indviet af Biskop *Heuch* i Kristianssand til Biskop over Kristiania Stift). Som de mest fremragende paa »Realisternes« Side nævntes Lektor juris *Martin Schveigaard,* senere Statsminister *F. Stang* og Artilleri-Kaptejn og Storthingsmand *Herman Foss*, hvem Wergeland oftere besang paa Fædrelandets Vegne, men som tog *Welhavens* »Norges Dæmring« i Forsvar i Kvædet »*Tidsnornerne*«, han udgav.

Wergeland havde sagt:

»Hvo uden Harme læse kan
sligt Skandskrift, er Forræder«

men *Foss* svarede:

». . . undskyld, jeg følte ingen Harm
ved Læsningen af Bogen,
og tror mig dog ej mindre varm
for Norges Sag, end nogen.«

Om Digterne i den *dansk-norske* Skriftverden — han undtog den *svenske,* siger han selv — at han i sin Hylde *først* stiller op

»trods Brøler og trods Bræger
— — — — — — — —
Grundtvig og *Øhlenschlæger;*
først Nordens største *Digteraand,*
saa Nordens største *Digter*

rangerer jeg med egen Haand
og ingen Regnskab pligter.«

Efter *Latinen,* hvor jeg fik Haud, kom jeg op i *Religion.* Jeg tror neppe, jeg havde læst Luthers Katechismus og vist ikke Pontoppidans Forklaring, for jeg husker, der blev sagt en Tid før Artium, at fik vi *Kaurin,* saa spurgte han efter de Bøger. Jeg havde læst *Balles* og de større: *Fogtmans* og *Stenersens* Lærebøger. Da Trosbekjendelsen ikke er ordret gjengivet i nogen af disse, er det et Spørgsmaal, om jeg »kunde« dens Lydelse, da jeg blev Student. I Bibelhistorie havde vi læst *Herslebs* mindre og større. Vi fik imidlertid ikke Kaurin, men — *Kristian Keyser,* Broder til Sagamanden *Rudolf* og *Universitets-Bibliothekaren,* hvilke to sidste var ugifte, medens Theologen var gift med en Frøken Karlsen og efterlod sig foruden Døtre en Søn — ogsaa ugift — som er Medejer i den største Lærerinde-Skole, vi har heroppe — og Medbestyrer tillige. Hos Keyser fik jeg i Religion Laudabilis. — Kristian Keyser var en stærkt bygget Mand af middel Højde, med noget fremstaaende Næse, smaa skarpe Øjne, mørkt, tyndt, ikke langt Haar, sort Halsbind, smaa Snipper, smaa Bakkenbarter, der gik lidt frem over Kinderne. Han var i det hele en vakker Mand. Han var Søn af Biskop Kyeser i Kristianssand og talte temmelig kristianssandet. Keyser var en livlig og meget dannet Mand, med mange Kundskaber og stor Færdighed i levende fremmede Sprog. Han havde gode Talegaver, og man roste især hans Foredrag over — Moralen. Dem hørte jeg dog ikke, men lidt af hans pastoral-theologiske. Han kunde træffende udtrykke sin Mening. Han opholdt sig en Tid i Kjøbenhavn og var da oppe hos Grundtvig. Skjønt han aldrig blev »Grundtvigianer«, kom han dog saa godt i det med ham, at han kunde sige: »jeg havde som et Hjem hos Grundtvig.« De maa da personlig have ligt hinanden godt. Sit Syn paa Grundtvig udtaler han til en ung Mand lidt ude i

Fyrretierne med de Ord: »Grundtvig forstaar nok *Tiden,* men han forstaar ikke *sin* Tid.« Men det var vist ikke strax efter hans Besøg i Danmark, saa Samtalerne med Grundtvig er nok faldne omkring Fyrreti-Aaret.[1])

Grundtvig holdt *endnu,* og lang Tid efter, som bekjendt, paa *Enevolds-Magten* med den *fuldkommen fri,* men kun raadgivende *Folke-Stemme* ved Siden, medens hans »Tid« krævede en *lovgivende* Forsamling, som *indskrænkede* Kongemagten. Han gjennemskuede »sin Tid« godt: at den gløded mest for Regjering-*Formen,* medens *han* krævede *Frihed* for Mennesket og Borgerne ingenlunde blot i »alt hvad der stammer fra Aand«, men i Folkets smaa og store, *hverdagslige* som *søndagslige,* Forhold. Og just fordi *Folkelivets Frihed* i alle disse Forhold og ikke *Formen* var Hovedsagen for *ham,* kunde han *senere,* efter Omstændighedernes Medfør, uden nogen Grundforandring i sin Tankegang, gaa over til at hævde, han ogsaa, den *indskrænkede* Kongemagt. Som *hans* Tid gløder nu *vor* Tid heller slet ikke for *hvert Menneskes* muligste Frihed, *som* la'r *Næsten* være i Frihed og Fred (*ellers* blev jo let Frihed for den ene Tyrani over den anden), men for *Flertallets* Frihed (som man har kaldet *Selvstyre*) endog til *rigtig at tyrannisere* selv over Folks *daglige* Liv og Forhold. I *1839* skrev han sin *Tale til Folkeraadet,* hvor man ret ser den *kirkelige Frihedsmand* i Glands; og ikke ret længe efter Samtalen med Keyser udtalede han, saa stærkt det med Pennen kunde gjøres i Brev til Gunni Busck 23. Juli 1842 sit glødende »Had« (»De véd, jeg *hader* dem,« skrev han *siden* til P. Rørdam) til de *Skole-Mulkter,* som hverken *hans* eller *vor* Tid *endnu* har jaget af Marken, enten i *Danmark* eller i *Norge.*

Da vi imidlertid ikke i det Enkelte kjender Samtalerne mellem Grundtvig og Keyser, maa vi vel vogte os for at

---

[1]) Jeg har senere overbevist mig om, at Samtalerne ikke kan ha' fundet Sted tidligere end Høsten 1843.

paadutte Keyser alt det *Ufrisind,* som fandtes og findes i hans og i vor Tid ogsaa hos dem, som kalder sig »frisindede« og »liberale«, og heller dvæle ved den dybe, træffende Betegnelse af Nordens Seer i Udtrykket: »*Han forstaar nok Tiden!*«

Kristian Keyser examinerede os ogsaa i *Tysk* og *Fransk* i Professor *Messels* Fravær, og i Fransk havde han nok med sig Voltæres: »Karl den Tolvte«, for Stykket, jeg fik at oversætte, handlede netop om Helten. Han var dog, saa flink han var i Fransk, langt fra at være nogen Beundrer af fransk Aandsretning. *Menneskets* Nedstammelse nærmest fra *Aben* er nu langt fra at være en Tanke, som først er opstaaet i og med Darwin, og jeg huser godt, Keyser omtalte Tanken som en Franskmands, eller fleres, med det Tillæg: »Det er nu en Tanke, som kan passe sig for *Franskmænd.*«

Jeg tror i 45 blev Professor Keyser ved Hesselbergs Død hans Eftermand som Sognepræst til *Aker* og *Oslo,* men det varede ikke længe, før vi fulgte ogsaa *ham* til Graven. Han blev vist ikke meget over halvhundred Aar.

Hans navnkundige Broder *Rudolf Keyser,* den Gang, tror jeg, nylig hjemkommen fra et Ophold ude paa Island, havde vi i Historie og Geografi. Rudolf var lidt før, med tyndt blondt Haar over den temmelig høje Pande og havde temmelig stor Næse, som alle fire Brødrene Keyser. Han havde større Læber end hans theologiske Broder. Da vi ikke møder ham ved Forelæsningerne til *anden Examen,* maa jeg alt nu hidsætte, hvad jeg finder at maatte fortælle om ham. Jeg hørte nogle af hans Foredrag. Han talte næsten mer end almindelig langsomt, uden at det dog blev trættende — og naturligvis med nogen kristianssandsk Betoning. Det var i Nordens og især *Norges* Historie, han gjorde sin Gjærning med Mund og Pen. Hans og senere ogsaa *Munchs* Paastande om Nordmænds Indvandring nordenom den botniske Bugt troede næsten alle heroppe

ligesaa blindt paa i sin Tid, som de den Dag i Dag tror blindt paa Ufejlbarheden af »det kopernikanske System«, men nu er den som død og borte fra alles Tanker. I Danmark fik den, som bekjendt, Modbør, men — havde han Uret deri, og har end den »norske Skole« taget for lidet Hensyn til, at der var fremragende Mænd paa Island, som satte en Ære i at stamme ned ogsaa fra *danske* Konger — og til Vexelvirkningen mellem Island og det hele Norden, saa vil dog vist ingen sagakyndig Mand nægte Rudolf Keyser en fremragende Plads blandt *højtfortjente Videnskabsmænd*, og jeg tør nok sige, at den, som ikke har læst i »Keysers efterladte Skrifter« hans Bog om *Nordmændenes Videnskabelighed*, om *Saga-Skrifterne* og om *Skjalde-Værkerne* ude paa Island, han har — en aandelig Nydelse tilgode og visselig — langt mere end blot en Nydelse.

Svend Grundtvig maatte, selv da han angreb ham for Noget, ikke blot indrømme men højlig prise Fremstillingens Ypperlighed og han har selv om sin Anke over Keysers Fremhævelse af *Thorgeir Afraadskold* paa *Nidar-Næs*[1]) som Hovedkilde til vigtige Partier i *Snorre*, gjort som en Undskyldning for det sidste, idet han ved Udgivelsen af sin Faders Brudstykke: *Hellig-Olaf* (jeg tror i 3. Bind af »Poetiske Skrifter) siger, at det er som en Nemesis (Gjengjældelse), at han skal udgive denne Digtning, der saa stærkt fremhæver gamle Thorgejr, da han før har angrebet en »norsk *Hædersmand*« for den Betydning, han tillagde den gamle Thrønder.

Et bogligt Storværk har Rudolf Keyser ogsaa efterladt sig i »*Den norske Kirkes Historie indtil Reformationen*«. En kyndig Mands Bedømmelse af Bogen kan danske Læsere finde af Dr. *Ludvig Helveg* i »Dansk Kirketidende« for *1856*. Ogsaa Keysers Bog om *Asa-Læren* eller *Nordmændenes Gudelære i Hedendommen*, tror jeg den heder, er en Bog af Værd, ikke i mine Øjne just ved

---

[1]) *Nidar-Næs* er Halvøen, som Throndhjems By er bygget paa.

»Asalærens Udtydning, men ved Fortællingerne om dens »*Fremtræden i Folkelivet*«.

Nu var der kun en eneste tilbage, der skulde høre mig ved Artiums-Bordet. Det var *Fr. Vibe,* en bleg men meget vakker Mand, med sort lidt krøllet Haar, der gik noget ned i Panden, vakre Øjne og ligesom et lidt vemodigt Drag omkring den vakre Mund. Hans Næse var lige saa græsk, som Auberts var romersk. Han gik gjærne i blaa Frak, bar sort Halsbind og havde smaa Snipper og gik meget rankt, men slet ikke stivt. Mere om ham forøvrigt, naar vi ved Forelæsningerne til Anden Examen ser ham paa Kathedret. Der var noget, som satte os i Angst for *Græsken,* hvori han var »Lektor« den Gang. Rektor *Bugge,* som var kommen hidned fra Throndhjem, havde formaaet ham til at høre *udenfor* de Bøger, vi havde »lagt op«. Det var, sa' man, for at Folk skulde høre, hvor flinke de Karle var i Græsk, der var komne fra Latin-Skolen deroppe. Jeg kom frem og blev først hørt et Stykke i *Herodot,* i det jeg havde læst. Saa siger han: »Vil De være saa god at ta' i *Homer* fjærde Bog.« — Verset har jeg glemt. — »Jeg har ikke læst fjærde Bog.« — »Ja, men vil De alligevel vær' saa god at prøve.« — »Ja.« — »Ton de emeibeth' epeita Gerenios — hippota Nestor« o. s. v. Saa begynder jeg at oversætte. Ja, første Linje var nu som Fod i Hose, men saa var jeg lidt ængstelig for, hvad jeg ikke havde set, men vovede mig i Vej med en Oversættelse. »Nu, ja, ja, det er rigtig,« lød det jævnlig opmuntrende med Vibes behagelige Stemme, og jeg vandt mit »Laud«, som jeg kanske *ikke* havde naaet, hvis jeg blot var bleven hørt i det, jeg havde »lagt op«. Vibe var nemlig en hensynsfuld Mand og undlod da heller ikke at tage Hensyn til, at vi blev hørt i noget, vi aldrig havde set.

Saa var jeg da bleven Student med Haud, kjøbte aldrig Duske-Huen, men rejste strax op til Heyerdahls i

Gran og nød der Landlivets Hygge og Hvile en fjorten Dage oven paa den travle Examens Tid.

Jeg huser ikke, om jeg var kommen tilbage til Byen, da »Immatrikuleringen« foregik, paa Universitetets Stiftelsesdag den 2den Sept., og man fik sit »akademiske Borgerbrev«, men snart efter begyndte Forelæsningerne til »anden Examen«, som i det højtidelige Universitets-Sprog hed »Examen philologico-philosofilosophicum«. Til Jul plejede man at tage første Afdeling, som bestod af Latin, Græsk og Mathematik (Arithmetik — Ligninger og Logarithmer — Stereometri og Trigonometri). Mange tog ved samme Tid ogsaa anden Afdeling, nemlig »Historie og Naturhistorie«. Tredie Afdeling tog mange i *Juni* næste Aar, og de fleste var i alle Fald færdige ogsaa med den til næste Jul. Gik man reject i et Fag, maatte man ta' hele Afdelingen om igjen, og man stædedes ikke til tredie Afdeling, før man havde bestaaet Prøven ved første. Anden Afdeling tror jeg dog sikkert man kunde ta', selv om man var dumpet i den foregaaende.

Nu kom vi under *Auberts* Katheder. Han læste over »Persius's Satirer« og skulde eller vilde ogsaa gjøre os bekjendt med Text-Kritiken over Satirerne. Text-Kritik kan ved et Værk af Betydenhed ha' megen Værd, men man kan ikke fortænke dunhagede Ungersvende deri, om de finder det »knusende ligegyldigt« for sig, hvad Britteren Bentley eller Italieneren Martini Laguna valgte eller vragede blandt »Læsemaaderne« i det nævnte Skrift, og disse Navne lød jævnlig fra Auberts Mund, saa der var ogsaa dem, som, sig imellem, kaldte ham »Martini Laguna«, uden at den Benævnelse dog fik nogen stor Udbredelse i hans Tilhører-Kreds. For min Del var jeg kun nogle yderlig faa Gange paa Forelæsningerne over Persius, og hvad jeg har tilbage i Mindet fra Skriftet er kun Begyndelsen,

hvoraf jeg anvendte de første Linjer netop paa Læsningen af »Persius« selv og især paa Text-Kritiken over ham. »O curas hominum; o qvantum est in rebusinane,« som paa Norsk vilde lyde omtrent som: »Aa, du Stræv blandt Folk! aa, alt det Fjas, der er i Verden!« Der er forresten ikke Tvivl om, at Aubert fremstillede med Omhu ogsaa de historiske Forhold i Rom, hvorunder Satiren fremkom, — og hver Student, som jeg har kjendt, har havt Agtelse for, og, har man kjendt lidt nøjere til ham, Hengivenhed for *Ludvig Cæsar Martin Auberts Personlighed*, ligesom han blandt Kyndige havde Anseelse som Videnskabsmand. — *Vibe* foredrog nu Græsken, og han havde valgt Aiskyllos's »Prometeus i Lænker«: »Prometeus desmotes«. Det Drag af Vemod, som prægede Vibes Aasyn og det lidt vemodig vellydende i Stemmen passede godt for Tragedien. Han talte temmelig langsomt; »moderato, sedato« er Ord, jeg *ellers* syntes hans Stemme var som egnet til at udtale. Det mindes jeg, at jeg udtalte i min Ungdom: hans Sands og Smag for det, han foredrog, gjorde Foredraget tiltalende.

Han har i 1869 udgivet sin Oversættelse af »Prometeus desmotes« under førnævnte Titel, den lange Indledning indeholder i det Udgivne ogsaa den Udsigt over Indholden m. m., som han gav os, da han begyndte. Her kan alene gives et Omrids deraf.

Tiden, hvori vi hensættes, er den fjærne Old, da Zeus nylig er kommen til Herredømmet efterat have overvundet Titanerne. Prometeus er, som Gæas Dattersøn, selv af Titanernes Slægt, men var dog med, da han saa, hvad Vej Tingene gik, at hjælpe Zeus til Magten. Men saa stjal han Ilden og skjænkede med den alle dens Virkninger til Menneskene. Det voldte Zeus's Vrede, som da byder sine vældige Svende Kratos og Bia at lade Prometeus smedde fast til en Klippe i en øde Egn; »Kaukasos« kaldes den *ikke* her.

Vibe mente, at man ved Opførelsen havde først ladet et hult Billede forestille Prometeus, der i den første Scene er stum, og at en Skuespiller er gaaet ind i det, naar han begynder at tale! *Kratos* (»Kraft«) og *Bia* (»Vold«) kommer først frem med Prometeus imellem sig. *Hefaistos* er, skjønt i Slægt med Prometeus, tvungen til at udføre Værket med sine Redskaber, men gaar til det med Sorg. Kratos taler først, hensætter os i Egnen og ægger Hefaistos:

»Til Jordens fjærne Egn, vi ere komne nu,
til *Scytterland'*, den ubetraadte Ørken.«

Hefaistos klager, men maa adlyde. Prometeus bli'r med Jærnlænker smedet fast til Klippen og en Jærnkile drevet igjennem hans Bryst. Vi maa komme ihu, at han ikke er en dødelig. Da Værket er fuldført, og de andre er borte, begynder Prometeus selv at tale og kalder den hellige Luft og Havet og Kilderne og den altseende Sol til Vidner paa, hvad der er sket. Han fortsætter sin Enetale til han hører en Lyd fra det fjærne og fornemmer en underlig Vellugt. Det er hans unge Slægtninge *Okeaniderne,* Okeanos og Thetys's Døtre, i deres vingede Vogn. Nu følger Ordskifte mellem Pigernes Kor, Korføreren og Prometeus. Saa kommer og den gamle *Okeanos* selv, ridende paa en Grib, for at høre, om han ikke paa nogen Maade kan være den Lidende til Hjælp. Alle de medlidende raader Prometeus til at ydmyge sig for for Zeus, *da han dog har fejlet.* Okeanos maa ride bort med uforrettet Sag, da Prometeus er urokkelig, og saa ordner Koret sig i Orkestra og dets Sang falder virkningsfuldt ind imellem gjennem *hele* Stykket. Prometeus opregner alt, hvad han har skjænket Menneskene, og han véd, der er Magter større end Zeuses: *de trende Moirer* og *Erynnierne* (Hevngudinderne).

Korføreren:

»For disse maa da Zeuses Almagt bøje sig?«

Prometeus:

»Ej kan han undfly hvad af Skjæbnen er bestemt.«

En Pige styrter ind, ser sig forvildet om og spørger:

»hvilket Land? hvilken Slægt? hvem skuer jeg hist
paa Klippens Top i Lænker og Baand
for Stormen et Spil?
hvad har du forbrudt, at saa grum blev din Straf?«

Det er *Jo,* Kong Inakos's Datter, i hvem Zeus var forelsket, men som *Here,* hans Dronning, efter Mythen omskabte til en Kvie eller Ungko, der maatte løbe fra Land til Land, lønlig bevogtet af *Argos* med de hundrede Øjne. *Vibe* troede nu ikke, at hun fremstilledes i Dyreskikkelsen, men at man lod den kun være tilstede i hendes egen Indbildning, naar Vanviddet kom over hende, og det kom, naar Argos spillede paa sin Fløjte. Samtalen mellen hende og Prometeus bliver lang, da hun vil vide af ham alt, hvad hun endnu skal lide, og da han ogsaa, til Vidnesbyrd om Sandheden af hvad han har sagt, fortæller, hvor hun hidtil har faret, saa vi lærer hele Jos vilde Løb at kjende. Det skal standse i *Aigyptos,* og Prometeus forkynder, uden at nævne hans Navn, Helten af Jos Æt, som en Dag skal løse hans Lænker. »Elelev! Elelev!« udbryder hun; Vanvidet kommer over hende og hun styrter bort i Vildelse. Prometeus véd en Hemmelighed, men kun ved tro at bevare den, kan han vente en Gang at se Zeus styrtet fra sin Højhed. Det har han nu selv udtalt og saa kommer *Hermes,* Zeus's Søn og Sendebud, og vil true ham til at aabenbare, hvad han véd. Mellem dem finder et Ordskifte Sted, som har Næb og Kløer; de haaner hinanden. Hermes forkynder, at hans Fader vil med sit Lyn knuse Klippen, og Prometeus vil med den styrte i Afgrundsdybet. Der skal han ligge knuget i et langt Tidsrum. Saa skal han atter op paa Jorden og hænge som før, og Zeus's Ørn skal hver Dag fraadse i

hans Kjød. Og ingen Ende kan han vente paa sine Kvaler, før en Guddom vil afløse ham ved frivillig at gaa til *Hades* og til »omkring Tartaros's Dybder« og »Zeus's Mund kan ikke tale Løgnens Ord.« At en Guddom det skulde ville, maatte jo synes utænkeligt. Koret beder sidste Gang Prometeus lytte til Hermes's Raad. Hvad Rædsler der saa maatte komme — og Prometeus skildrer dem storartet — »mig skal han (Zeus) dog ej døde,« svarer Prometeus. Hermes raader nu Okeanidernes Kor til at fjærne sig; men nej, de vil dele Skjæbne med Helten. Saa blinker Zeus's Lyn, al Naturen kommer i vildeste Oprør. Prometeus udtaler, hvad han ser og hører og siger tilsidst:

»o hellige Moder, og Æther, du,
med dit fælles for alle straalende Lys,
du ser, hvilken Uret jeg lider!«

(Klippen spaltes, Jorden aabner sig, og Prometeus synker i Dybet.)

— Enhver føler det Utilfredsstillende i Udgangen paa dette Skuespil, men Vibe troede at have fundet temmelig utvetydige Vidnesbyrd for, at »Prometeus i Lænker«, trods sin Storhed, var kun en *Mellem-Del af en storartet Trilogi* eller *Tredeling,* saa der har gaaet forud for det, vi har, et Stykke »Prometeus Pyroforus«, »Ildbringeren Prometeus«, og fulgt efter som Afslutningen »Prometeus lyomenos« eller »Prometeus's Forløsning«, som jo foregik, da *Chiron* var nedstegen frivillig til Hades, og *Herakles,* Jos Ætling, havde skudt Ørnen — og at i dette sidste Stykke da en Udsoning mellem Zeus og Prometeus ved gjensidig Imødekommenhed havde fundet Sted.

Jeg maa ikke have været tilstede i Høresalen, den Gang Vibe i sin Udsigt kom til Enden af Stykket, da jeg ellers sikkert havde kommet Skildringen af alle Rædslerne ihu, men de var mig som fremmede, da jeg mangfoldige Aar bagefter læste hans udgivne Oversættelse. Vi kom i »Semestret«, som varede kun noget over et Fjærdingaar,

langtfra til Enden, men hvad der strax tiltalte mig, det var de mægtige Udtryk paa Græker-Maalet fra en *Aiskyllos's* Pen, saa det var især fra den *sproglig-æstetiske* Side, det gjorde sit Indtryk. Jeg lærte endel af Begyndelsen udenad og gjengav i Kammeraters Kreds paa Græsk noget af *Kratos'* og lidt af den nedbøjede *Hefaistos*, vistnok paa Skuespiller *Jørgensens* Maade, uden just at lægge an derpaa. Og saa oversatte jeg paa egen Haand det Allerførste — temmelig uafhængig af Vibes Gjengivelse. Prometeus stod for mig i sin Storslagenhed, jeg fik Yndest for Okeaniderne og den gamle Okeanos selv, og jeg havde et hjærteligt Indtryk af Tonerne fra Jos Mund gjennem Udraabene fra hendes ængstede Sjæl.

Vibe udgav ogsaa i 1856 en Oversættelse af »*Fuglene*« fra Aristofanes's Haand. Han forlod — 1848? — Universitetet og søgte Rektoratet ved Kristiania Kathedral-Skole, man sa', fordi han troede, at han der kunde faa langt bedre paavirke de unge i »*humanistisk*« Retning, gjennem de flere Skoleaar, end ved at have dem for sig alene et Fjærdingaar og lidt mere paa Universitetet. Han nød ogsaa paa Skolen i høj Grad Disciplenes Agtelse og Hengivenhed, men kom paa Kant med Overlærerne *Knudsen*, hvis »Maalstræv« og Anti-Klassiskhed han misbilligede og med *Ludvig Kristensen Daa.* I sin Alderdom søgte han Afsked og levede endnu nogle Aar derefter.

— Fra den græske Skueplads og dens Tolk, som jeg vel ikke kan nægte hører for os til *Hades*, men dog til *Elysion* der, maa vi stige et Øjeblik dybere ned, hvor *Pluto* ret kjendelig bruger »Maalet og Staven«, ned i *selve den mathematiske Verden.* Man kunde, efter min og *fleres* inderlige Overbevisning, med lige saa god Grund kræve Kinesisk af dem, som tænker paa at blive Præster eller andre almindelige Embedsmænd, som Mathematiken, hvormed de, som skal tvinges til at lære den, visselig ikke gjør Folket, de skal tjene, Gavn for en Snus. *Wergeland*

skrev i sin Tid et Stykke: »*Verden tilhører os Jurister*«, nu kunde der ligedan skrives: »Verden tilhører os *Skolemestre*« og saa længe *Folkets Ledere* gaar i *deres* Ledebaand, saa længe sprænges vel ikke det mathematiske Aag. Jeg har, Gud ske Lov, været det kvit i noget over et halvt Aarhundrede, — men jeg kan ikke andet end deltage med alle de Gutter og ikke mindst Smaapiger, som skal ned i dette Helvede, som jeg hører og ser, at den mathematiske Verden i Sandhed er for mange af dem den Dag i Dag og ønske, der maatte *vaagne Røster* til at fri dem fra Plagen og Fortærelsen deri. At jeg hermed er tusend Mile langt fra at ville nedsætte Mathematikens Betydning for dem, som har Drift til at lære og Kald til at anvende den, bør være overflødigt at bemærke. Jeg skriver kun om den som paatvunget Fag og — hermed tilbage til December 1838. Examen kom over mig som Julekvælden paa Kjærringen. Jeg vidste jo godt, hvor meget af Mathematiken jeg havde ulæst, men vilde dog prøve, om jeg kunde hente mig et »Non«, men nej — *nu* dumped vi. Det ærgerlige var ogsaa, at jeg i »Persius« havde hentet et »Haud«, som nu blev til ingen Nytte.

Til Jul rejste jeg til Gran igjen, og det var den første Jul, jeg tilbragte egentlig paa Landet, da jeg i Stjørdals-Tiden altid var hjemme. Der kan være lang Vej mangen Gang did, hvor man er buden til Julegilde, og en Kvæld især, da vi rejste paa Bal fra Grans Præstegaard til Sorenskriver *Thaulow*, en vakker gammel Mand i Nabo-Sognet Jævnaker. Jeg var med og fandt mig nok saa vel derved, men — aldrig har jeg dandset i mine Dage. En anden Fornøjelse blev bragt i Forslag til et Gilde hos gamle Doktor *Buchholtz* i Gran. Den hjemmeværende og tilrejsende Ungdom, baade i Præstegaarden og hos Doktoren fandt nemlig paa, med Tilslutning af ældre Folk, at der

skulde opføres et lidet Skuespil, og man havde ved Haanden et fransk et, naturligvis oversat paa Dansk. Jeg tror, det hed »*Valeur et Compagni fra Marseille*«, men Indholden huser jeg ikke videre af. Jeg havde en Hovedrolle, Ægtemanden Blanchè, og bar en Paryk, lavet af — Stry. En Datter af Doktoren og en Broderdatter af gamle Heyerdahl, samt en af Doktorens Sønner, Kadet *Andreas Buchholtz,* var de øvrige spillende. Vi skal alle ha' gjort vore Sager godt, fandt man. — Ved Andreas Buchholtz maa jeg sætte et lidet Mærke. — Det var en vakker Gut med mørkt Haar, barnlig, sprudlende af Liv og godmodigt Lune; alt hans Vid var saa harmløst, som det sjelden eller aldrig findes. Naar vi var toene, mærkedes dog godt, at der var noget dybere paa Bunden hos ham, og der kom ofte Spørgsmaal fra ham af alvorlig Art. Da han var bleven Løjtnant, kom han til Frederikshald, men da var hans Dage alt talte. Jeg tror, det var Tyfus, som rev ham bort; men Stedets Sognepræst, Provst *Krag,* skal ha' sagt, at Andreas Buchholtz's Dødsleje var det *opbyggeligste,* han nogensinde havde siddet ved.

Der var én i Gran, som ikke satte stor Pris paa vort Komediespil. Det var gamle Heyerdahl selv. Han var alt for frisindet til at ville lægge os Hindringer i Vejen, men han udtalte dog, at man skulde ikke spilde Tiden med saadant, og jeg giver ham nu for min Del fuldelig Ret. Lad Skuespillere besørge Skuespil; og, naar man hører, at idetmindste ensteds paa Landsbygden heroppe har selv Landalmuens Ungdom prøvet sig derpaa, saa maa man nok ønske den Fornøjelser, som man kan ha' lidt mere igjen af bagefter. Indstudering af Roller i et Skuespil er ingen Hvile efter Arbejdet, men tager baade paa Tid og Kræfter.

Jeg har da forestillet Læseren før, saa godt jeg har kunnet, de Professorer, vi havde til første Afdeling af anden Examen. Til anden Afdeling havde vi i Historie den senere saa navnkundige *P. A. Munch.*

Han var født her i Kristiania 15. Dec. 1810 og var kun tre Aar gammel, da hans Fader fra at være Lærer ved Landkadet-Akademiet hersteds forfremmedes til Sognepræst i Gjerpen ved Skien. Han blev ikke sendt til Byen i Skole, saasnart han havde faaet Buxer paa, men voxte op i den landlige Præstegaard, til han var tretten Aar gammel, og jeg huser ikke, han til den Tid havde havt nogen anden Lærer end sin Far. En Fætter af ham fortæller om ham fra denne Tid: »Peter Andreas viste sig som en usædvanlig begavet, flink og opfindsom Gut. Han var ikke blot stor i krigerske Foretagender (Fætteren har forud givet en Skildring af en Turnering med Træ-Sværd og Papir-Skjolde), men ogsaa i boglige Konster, i Tegning og Skjønskrift var han tidlig forfaren. Hans Lyst og Evne til historiske Studier kundgjorde sig ogsaa tidlig. Jeg erindrer saaledes, at han paa lange Papir-Strimler, som han klistrede sammen, havde forfattet og nitid opskrevet kronologiske Tabeller og Stamtavler.« — Skiens lærde Skole var netop bleven oprettet, da Munck kom derind, og Rektor *Ørn* vilde, for at vinde Skolen Ry, at hans Elever skulde lægge op til Artium »langt mere af de latinske og græske Forfattere, end der udkrævedes efter Reglementet.« »Men,« siger en Klassekammerat af Munch, »trods den udvidede Examens-Læsning fandt Munch i sit sidste Skoleaar Tid til paa egen Haand at lægge sig efter Studiet af oldnorsk Sprog og Litteratur, og da han kom til Universitetet, kunde han med Lethed læse oldnorsk Prosa. Han havde i sin Faders Bogsamling fundet Bjørn Haldorsens Leksikon og Rasmus Raskes islandske Grammatik. — Hans hurtige Sprogævne var tidlig udviklet og ved sin Hukommelse forekom han sine Kammerater næsten som et Vidunder.

Han kunde flere Bøger af Livius og Sange af Homer udenad, og havde derhos adskillige Smaatalenter, saasom for Musik og Tegning.« (Halvorsens Forfatterleksikon.)

Munch valgte ikke Filologien men Jus (Lovkyndigheden) til Embedsstudium, og det kom sikkert især af, at han havde den gammelnorske Lovgivning i Kikkerten, men han styrkedes vist ogsaa deri ved en jævnlig Omgang med *Anthon Martin Sveigaard,* der sammen med *Welhaven* og senere Prof. *Langberg* var hans nærmeste Kreds i Ungdommen. Han blev Cand. jur. i Maj 1831 mellem 20—21 Aar gammel. Keyser (Rudolf) mærkede snart, at han intet havde at gjøre under hans Katheder, da han var saa langt foran hans øvrige Tilhørere; han tog ham hjem til sig, og de gjennemgik saaledes i et Aars Tid de den Gang mest kun i Afskrifter tilgængelige gamle norske Love. Ved Siden lagde sig efter Engelsk, Spansk og Portugisisk. Det blev nu meget i Tidens Løb, Keyser og Munch kom til at arbejde og udgive sammen, og tilsammen kom de nu til at danne »den nyere norsk-historiske Skole«, som en Gang var saa for Orde og laa i saa mangen Fejde. Hvor sindrige de kunde være, Keyser og Munch, er det dog ikke paa Anskuelsernes og Slutningernes Omraade, men ved alt de har draget frem og igjen fremstillet især fra Norges Fortid, de har vundet et uforgængeligt Ry, og Vidunder-Mennesket i Arbejds-Kraft P. A. Munch overgik naturligvis i Frembringelsernes Mængde og Mangfoldighed vidt den ældre Sagamand, medens Munch dog ikke naaede Keyser i hans smagfulde Fremstilling, som den fremtræder i Afhandlingerne om »Nordmændenes Videnskabelighed o. s. v., som før er berørt, og det skjønt Munch heller ingen Stymper var med Pennen. Hans »Norges, Sverrigs og Danmarks Historie« er vel et tørt Hastværks-Arbejde, men ikke saa hans Hovedværk: *Norges Historien i de otte mægtige Bind,* der imidlertid ikke blev fuldført. At levere en Udsigt over hans saa rige Forfattervirksomhed

er naturligvis her ikke Hensigten, men det maa dog siges, at det var dog ikke blot ved alt, hvad han leverede om Norge og Norden og især fra det gamle Norge og det gamle Norden, han ragede saa frem, men ogsaa ved sin ualmindelige Sprog-Kundskab og i de sammenlignende Sprogstudiers i hans Tid mindre opdyrkede Egne. — Næst de rent nordiske Oldsprog, og sammen med dem studerede han naturligvis med Iver det saa nær beslægtede Angelsaksiske. Jeg huser, at da den danske Hr. *Skjaldemose* havde leveret en »Textudgave« af »Bjovulfs-Drapen«, hvor Munch da fo'r i Harnisk! I Fortalen tænkte samme Hr. Skjaldemose sig *Grundtvig* i Angreb paa hans Udgave, nævner ham vel ikke ved Navn, men kalder ham »den gamle Kamphane,« som i sin Tid havde angrebet den gamle Torkelin for hans. Munch betegner Skjaldemose som en, der leverer en Text-Udgave uden at forstaa Angelsaksisk og giver ham et godt Ørefigen, fordi han skriver haansk om »en vel ikke nævnt men dog tydelig nok betegnet Hædersmand (Grundtvig), *hvis Skorem Hr. Skjaldemose ikke er værd at løse.*«[1]) Alle Munchs Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter, ved Siden af alle hans Bøger, fristes man til at kalde et U-Tal, for Mængden og Mangfoldighedens Skyld. Af det »norske Maalstræv« var han en afgjort Modstander. Dog, det er paa Tiden at sætte et Mærke ved Munch, som han staar for mig paa Kathedret, Vinteren 1839. Han var temmelig bleg, havde ingen Bakkenbarter, men sort langagtigt, glat Haar. Jeg hørte ham kun et Par Gange, og han var da inde i de tyske Kejseres Historie i Middelalderen. Stemmen var temmelig spæd, og jeg syntes, han talte næsten tjattet imellem. Langt senere, i 1849, da man anmodede ham om at fratræde Professor-Posten for, mod særegen Løn, at overtage en Post som »Rigs-Historiegraf«, skrev Departementet i

---

[1]) Udhævet af mig. H. B.

sin Indstilling til Storthinget derom: ». . . uden Forringelse for Professor Munchs videnskabelige Rang forøvrigt, tør det formentlig anses erkjendt, at hans Begavelse for mundtligt Foredrag ikke tør stilles ved Siden af hans stilistiske Evne.« Der er dog to Meninger herom, og Foredraget kunde jo dels være bedre, naar han talte om noget, som rigtig hugede ham, og dels kunde han jo tiltaget i mundtlig Foredrags-Evne. Nok er det; for ganske nylig yttrede Professor *Lorents Dietrichson,* at Munchs mundtlige Foredrag var ikke saa rart; men strax kommer der en anden, *som længe havde hørt ham,* gjør stærk Indsigelse derimod og kalder med Varme hans Foredrag *fængslende,* jeg tror næsten med Tillægget »i høj Grad«. Og den før nævnte Forfatterinde, Fru *Kolban,* der var sammen med ham og hans Familje i Rom, hvor han fik Adgang til Pave-Slottets (Vatikanets) uhyre Bogsamling, med hvad deri fandtes til Oplysning ogsaa af Norges Middelalder, Fru Kolban skriver om ham, nærmest om et Følgeskab i de navnkundige Gravhvælvinger, Katekomberne: »*Der,* hvor de sorte Gange krydse hinanden, *der* foran Stenaltrene, hvor de første Kristne holdt deres hemmelige Gudstjeneste, *der* hvor efter Sagnet Paulus prædikede, *der* foran de gule smuldrende Knokler, *der* skulde I have hørt ham oprulle Fortiden, medens Førerens Fakkel oplyste det smukke, mandige Ansigt! Aldrig fandtes der en bedre Fører paa romersk Grund, en bedre Ledsager; den klassiske Old levede op igjen, naar han vilde tale, og han *vilde* altid; aldrig saa jeg ham træt, aldrig nedstemt, — og naar han saa kom hjem, maatte alle Børnene være i Stuen, hvor han skrev sit Storværk, og tale maatte de gjærne alle; naar han saa og hørte dem, gik det allerlettest; men havde *en* et Ærinde ude, var han strax færdig til at følge; men derfor voxte Værket ligefuldt. Natten var jo lang, og at sove mere end et Par Timer var Dovenskab. (Halvorsens Forfatterlexikon.)

Den Gang *jeg* hørte hans Foredrag, var han ikke mer end mellem 28 og 29 Aar, og Fru Kolban hørte ham i hans Livs Aften. — Nogen Overdrivelse er der vel i, hvad hun skrev om hans Nattearbejde; men næsten overmenneskelig maa hans Arbejdskraft dog have været. Han døde, som bekjendt, i Rom og ligger der begraven.

I *Naturhistorie,* der, som sagt, var det andet Fag, der hørte til anden Afdeling af »Anden-Examen, havde vi *Jens Rathke,* den ejendommeligste blandt alle vore Professorer.

Han var en gammel, ugift Mand, ikke høj og egentlig ikke tyk, men dog mere bredvoxen, end tynd. Han var i det hele skaldet, men havde dog nogle tynde Haar kjæmt ned i det øverste af den temmelig høje Pande. Hovedet sad temmelig ned mellem Skuldrene og ned paa dem faldt det tynde graa, næsten hvide Haar. Han gik sædvanlig i mørkeblaa Snipkjole med overtrukne Knapper, bar højt hvidt Halstørklæde og smaa Snipper og, i det mindste en Tid, det gammeldags Kalvekryds i Brystet. Ansigtet var ikke langt, Næsen fin og lidt krum, Munden snarest lidt bred og indfalden, Hagen lidt fremstaaende, over det hele Aasyn lyste der Venlighed.

Naar han kom ind fra nederste Dør og bukkede for hver af Bænkene, ligned han en liden Skude i Bølgegang.

Han havde i yngre Aar rejst meget, i det mindste i Europa, og været en ogsaa i Udlandet agtet Videnskabsmand. I *Toulon* eller *Marseille* skal han have spist paa Hotel sammen med Verdens-Helten og fundet, at Bonaparte var »en *godlidende* Mand«, en Betegnelse af ham, som vist ikke saa ofte er bleven brugt.

Rathkes Stemme var ingenlunde ubehagelig, og der gik et Drag igjennem den med ligesom et lidet Stød indeni, som ingenlunde klædte ham ilde. Han læste nok gjærne et Halvaar over »animalia«, Pattedyrene, og et andet over »insectæ et vermes«, Insekter og Orme, et tredie over »aves et pisces«, Fugle og Fiske. Skjønt han brugte latinske

Navn, glemte han ikke at oversætte dem for os. Men hans Maade at fremstille »*Gjenstændene*« — Gjenstænde er hans eget Udtryk — dog sa' han kanske *Gjenstænder*, men det »r« naaede i saa Fald ikke mit Øre — hans Maade at fremstille »Gjenstændene« paa var saa ejendommelig, som vel mulig. I de fleste Ting »*i Naturens Husholdning*« (ogsaa Rathkes stadige Udtryk) kan man finde noget *underligt,* og han indførte sædvanlig »en Bonde«, som den, der forundrer sig: »saa kommer der en Bonde og siger« — »og saa svarer vi«. Jeg huser nu, saa længe efter, intet Exempel netop fra Bondens Spørgsmaal, men et andet huser jeg. Han talte om en Skabning, som hed »*Tubipora*«. Pennen kan ingen ret Forestilling give blot om hans Maade at udtale Navnet paa. Der var to Slags »Tubipora«, der var »tubipora musica« og »tubipora plumatilla«. For Tydeligheds Skyld hælder han sig ud over Kathedret og gjentager »plumatella«. Der var den forunderligste Stigen og Falden i hans Tale; den steg, idet han indførte en spørgende: »Saa kommer der en og siger: det er da underligt, at man nævner Dyret tubipora musica, er da Dyret musikalsk? Og saa svarer vi: vi nævner den ikke tubipora musica, fordi Dyret er musikalsk, men fordi dets Legeme er ligesom sammensat af Orgel-Piber; (i stærk stigende Tone): jeg siger, den *ser ud,* som om den var sammensat af Orgel-Piber,« og idet han atter hælder sig udover Kathedret, gjentager han i *dæmpet* Tonefald: »af Orgel-Piber.«

»Mangfoldig« var et Ord, som jævnlig var i hans Mund. Saaledes en Gang han eksaminerte, og Studenten som Kjendemærke paa et Dyr nævnte Farven, da siger Rathke: »Farven ville vi nødig nævne, for *den* varierer mangfoldig, den varierer mangfoldig.« Ved Examens-Bordet viste han en Tilbøjelighed til at flytte sig fra Examinanden, naar han svarede galt og flytte sig nærmere til ham, naar han svarede ret. Tidt satte han, naar han spurgte, et »go«

foran Navnet, f. Ex.: »Kan go' Frelsen sige mig o. s. v.« Han blev da selvfølgelig undertiden mellem os ogsaa selv kaldt »go' Rathke«. Jeg brugte *Frelsens* Navn, for om ham og Rathke gik der mere end en Fortælling mellem Studenterne, skjønt det vel i min Tid var i det mindste *et* om ikke flere Aar, siden han var oppe. Saaledes skal Rathke ha' spurgt ham: »Hvorpaa kjender man *Pung-Dyret?*« Frelsen: »Paa *Pungen.*« — »Men, naar man nu skærer Pungen bort, go' Frelsen?« — »Paa *Arret.*« Rathke blev uden Tvivl hel forfærdet over et saa *u*videnskabeligt Svar. — Skjønt han, som sagt, omhyggeligt oversatte fremmede Ord for os. udtalte han dog jævnlig sin Forvisning om, at »mine Herrer som akademiske Borgere« kjendte Betydningen. Saaledes udtalte han vist, skjønt jeg ikke huser det, saadan Forvisning om, at vi, naar han nævnte »tubipora plumatella«, vidste, at *pluma* betyder *Fjær.*«

Rathke havde nok det Vid, at han skjønte, det nyttede ikke til noget, men er bare til Plage, at *tvinge* Folk til at give sig af med et Fag, som de har ingen Drift til at lægge sig efter. I det mindste hørte aldrig jeg i mine Dage, at han havde rejiseret nogen, undtagen nok Frelsen, som ved Siden af ingen Ting at kunne gjorde idelige Spilopper, endogsaa ved Examens-Bordet.

Den Videnskabsmand i Europa, som Rathke satte højest var uden Tvivl den berømte Franskmand *Kyvie.* Han overlæssede ikke sine Foredrag med Henvisning til, hvad den og den havde sagt, men Kyvie holdt han stærkt frem og staved endog langsomt hans Navn for os »*C-u-v-i-e-r*«, for at vi ikke skulde skrive det urigtigt ned. Naar han staved, hældte han sig gjærne udover Kathedret. Rathkes Værdsættelse af Kyvie tør ogsaa vidne om, skjønt det ikke beviser hans Delagtighed i hans Ærbødighed for den hellige Skrifts Fortællinger. En Prøve deraf hos den store Franskmand kan man finde i *Bojsens* »Israels Historie«, ved Fortællingen om »Syndfloden«.

Der var naturligvis megen undertrykt Latter hos os Unge i Rathkes Timer over alt det Usædvanlige, hos ham, og den lod sig ogsaa alt for kjendelig høre mangen Gang. Sædvanlig sa' Rathke ingen Ting derved, men vedblev sit Foredrag. Kun *en* Gang hørte jeg, at han havde sagt, da han mærkede, at en sad og smaakniste: »De, som ikke vil høre efter, gjør uden Tvivl bedst i at blive borte,« og den Gang traf Paamindelsen en af de skikkeligste Studenter, som fandtes. Til nogen raa Skoggerlatter kan jeg ikke mindes, at Lattermildheden i Timen nogensinde steg, og gjennemgaaende havde vist Tilhørerne i Grunden Ærbødighed for den venlige Olding.

En liden Examens-Begivenhed maa jeg endnu fortælle ved Ihukommelsen af »Go' Rathke«, men den fandt Sted lidt senere end min Anden-Examen. Jeg fortalte i Marts-Heftet ifjor om den danske Kandidat *Begtrup,* som underkastede sig Anden-Examen og Theologicum, for at kunne søge Præste-Embede heroppe. Da han skulde op i Naturhistorie, behandlede Rathke ham med stor Ærbødighed. Han var jo en Mand lidt ude i Aarene, med en meget høj Pande og Sølv-Briller paa Næsen. Ogsaa til Theologen hos ham vilde nok den Gamle yde sin Tribut, idet han spurgte, om Hr. Begtrup kunde nævne nogen navnkundig Mand i Oldtiden, hvis Skrifter røbede en særdeles Sands for Naturens Skjønhed? Begtrup nævnte da et Par Stykker fra Helleners eller Romeres Verden. »Vistnok!« svarer Rathke, men tilføjer saa med venligt Smil og stigende Stemme: »Men hvad mener De om — *Davids Salmer!*« »Ja—a!« svarer Begtrup fornøjet. Da Examinationen var til Ende, og Rathke rejste sig og bukkede, havde han ingen Karakter skrevet. Begtrup udbad sig en saadan, men Rathke syntes, det gik ingenlunde an at skrive Karakter ned for »*en Videnskabsmand«!* »Jeg erkjender Dem fuldkommen for Laudabilis,« men *her* give Karakter, det kunde han ikke. *Kristoffer Holmboe,*

ældre Bror til »Vesle-Bernt«, var imidlertid kommen ind i Værelset for at examinere i den »Anden-Examens Hebraisk«, som krævedes af dem, der vilde studere Theologie. Holmboe bemærkede da tørt: »Det er nok nødvendigt for Karakter-Seddelen.« Saa gav Rathke efter, gik igjen hen til Bordet og skrev: *Laudabilis præ ceteris.*

Hertil var jeg selv Øjen- og Ørenvidne, og en Gang enten paa Kongens Fødselsdag eller ved en Reformations-Fest, hørte jeg ham holde en *latinsk Tale.* Om hvordan den flød for ham, har jeg intet Minde; derimod huser jeg, at han en Gang brugte Pegefingeren paa sit Papir, skjønt han ikke stammede eller støttede i denne Tale.

Rathke havde kun en Søster i sit Hus, og jeg tror, hun døde før ham. Af sin Formue oprettede han »*Professor Rathkes Legat*« for unge Mennesker, som vilde lægge sig efter Naturhistorien. (Sluttes.)

Fra Bogmarkedet.

»Vanskabninger i det norske Sprog«. Populære Foredrag, nylig afholdte i Kristiania af Dr. *Hjalmar Falk.*

Disse paa J. W. Cappelens Forlag udgivne og af en af Norges mest lovende unge Videnskabsmænd skrevne Afhandlinger om et Sprogs kuriøse Misvækster, have allerede i Norge vakt megen Opsigt ikke blot blandt Filologer men ogsaa blandt det almindelige Publikum.

Dette ikke alene paa Grund af deres højst populære Videnskabelighed men ogsaa paa Grund af det gode Humør, hvormed disse »Vanskabninger« ere tagne under Behandling. Det er en formelig Renselsesfest, en Samlen i Bunke af alle de Meningsløsheder, der i Aarhundreders Løb har listet sig ind i daglig Tale og i Skriftsproget med.

Da det i sin Helhed lige godt gælder dansk som norsk, vil Bogen kunne være af lige saa megen Nytte for Danskere som for Nordmænd. Idet jeg derfor ikke blot anbefaler den paa det bedste, men ogsaa i Forvejen spaar de eventuelle Læsere et Par Timers højst fornøjelige Sprogkursus, kan jeg tilslut ikke nægte mig den Tilfredsstillelse at citere et Par Eksempler:

»Gaa over Skrævet« kommer af det plattyske Ord »Schreve«, d. v. s. den Streg, som man ved Duellen trak i Sandet, og som Duellanterne ikke maatte overskride.

»Skinsyg« har ikke noget med Skin at gøre, men kommer af den gamle, svenske Skik, at give et Kalveskind som Tegn paa Afslag til en Frier. Skinsyg betyder altsaa »syg over Skindet,« d. v. s. Afslaget, fordi en anden er bleven foretrukket, og er saaledes bleven det samme som det franske jaloux.

LAURA KIELER.

Om Højsangen i det gamle Testamente.

Et Bidrag til dens rette Forståelse.

I Februarheftet af »Tilskueren« for d. A. har *Dr. G. Brandes* givet en interessant Fremstilling af sin Opfattelse af det mærkværdige Skrift, der under Navn af »*Sangenes Sang*« (Højsangen) findes i det gamle Testamente. Hvad der gjør denne Afhandling betydningsfuld, er, at den i Grunden indeholder en bestemt Gjendrivelse af A. C. Larsens løse og overfladiske Betragtning af Højsangen som en Række verdslige Elskovsviser, der kun ved en stor Misforståelse og Tåbelighed ere blevne optagne blandt Jødernes hellige Skrifter. Vel kommer Dr. Brandes ej heller videre end til at betragte den som »den ypperste verdslige Digtning, der er kommen til os fra Oldtidens

Palæstina,« og som en erotisk Bryllupssang med ledsagende Dans (en Hymmenæ), der har været »det ypperste Mønster af Arten« og »ved stadig at blive opført, reciteret og sunget er bleven opbevaret og således nået til os,« og han mener, at det først er langt senere hen i Tiden, at man har begyndt at underskyde den en religiøs Tydning ved allegorisk Fortolkning. Men han har ej blot Øje for Digtets Skjønhed, men hævder tillige afgjørende dets *Enhed,* og han indrømmer ogsaa dets Ælde, idet han mener, at såvel Digtets hele Ånd (dets friske Naturtone) som forskjellige Enkeltheder (således f. Ex. Nævnelsen af Thirza, som var Hovedstaden i Israels Rige fra 975—24, indtil det fordunkledes af det af Omri byggede Samaria, fremdeles den endnu ædruelige Skildring af Salomos Hof i Modsætning til de senere overdrevne Skildringer i Kongernes og Krønikernes Bøger samt flere Stednavne m. m.) tyde hen på, at det må være opstået *i en Tid, der lå Salomos Tid nær,* og hvor det netop faldt Folket naturligt at se tilbage på Salomos Tid som en lykkelig Tid; ja vi kunne gjerne tilføje: hvor Folket fristedes til at se Målet nået ved en Gjentagelse af det salomoniske Riges udvortes Glans og Herlighed. Om Dr. Brandes har Ret i sin Mening om, at det just skulde være opstået i det *nordlige* (Israels) Rige, må stå hen. Udtrykket »Jerusalems Døtre« som Betegnelse for den store Mængde af Folket kunde måske snarere føre Tanken hen på Juda Rige, hvor Jerusalem var Hovedstaden.

Men når Dr. G. Brandes ej kommer videre end til denne Opfattelse af Højsangen som en blot verdslig Digtning, et lyrisk-dramatisk Sangspil med ledsagende Kor og Dans, hvori *flere Personer* optræde, da ligger det i, at han ikke har Øje for, hvem Sulamiths egenlige Elsker er, og kun ser Salomo som denne, medens det i Virkeligheden ligger såre nær at blive opmærksom på, at der skildres *to Elskere eller Bejlere;* den ene af dem, som rigtignok

er den mest fremtrædende og talende, er ganske vist Salomo, men skjønt han spiller den tilsyneladende mest fremtrædende Rolle, er han dog ikke Sulamiths rette Elsker; det er derimod den fraværende Hyrde, som Sulamith længes efter, han, som vogter mellem Liljerne«, »og som først optræder mod Slutningen af Digtet i det sidste Optrin, efterat Sulamith har afvist Salomos Fristelse og Bejlen og er bleven sin rette Elsker, Hyrden, tro.

Det er derfor intet Under, at Dr. G. Brandes finder Digtet på mange Punkter dunkelt og uigjennemsigtigt; tilsidst giver han fra Kap. 8,8 af endog fuldstændig tabt, idet han med en, som det synes, aldeles vilkårlig Påstand skyder Skylden på Texten, som han mener er fordærvet. Og desuden, når Digtet kun skal være en almindelig erotisk Bryllupssang, som Dr. Brandes mener, må man da ikke naturligen undre sig over, at Salomo spiller en så fremtrædende Rolle i den? Til en saadan vilde jo en Brudgom ganske i Almindelighed langt bedre passe end en Konge og særlig Salomo, med Hensyn til hvem endog Tanken om hans Harem måtte virke frastødende. Men når man bliver opmærksom på dette Forhold med de to Bejlere, ville disse Dunkelheder og Vanskeligheder så godt som alle forsvinde. Da vil man uden Tvivl indse, at Digtet ej er en verdslig Digtning, en verdslig Bryllupssang, en Hymenæ, om end »den ypperste af Arten,« men at det er en *religiøs* Digtning fra først til sidst, dannet måske i Lighed med de verdslige Bryllupssange og Danse, der vistnok, som Dr. Brandes rigtig oplyser, brugtes i gammel Tid i Palæstina, ligesom endnu i Syrien, men bestemt til at bruges ved Folkets religiøse Fester, som endnu den Gang, inden al Kultus endnu var koncentreret og bunden til Templet i Jerusalem, uden Tvivl havde et langt mere folkeligt Præg end senere. Og det lå jo i Virkeligheden, som vi vide både fra det gamle og ny Testamente, så nær for Israels Folk at forestille sig Forholdet mellem Herren og

Folket under Billedet af et Ægteskab, et *Bryllup,* og at bruge det menneskelige Elskovsforhold mellem Brud og Brudgom som Billede på Forholdet til Herren, ligesom det jo også — som vi vide fra Profeterne og Salmerne — var en nærliggende Tanke, at se Herren som Folkets *Hyrde,* den rette Hyrde, Vingårdens egenlige og rette Ejermand.[1])

Når vi betænke dette, ville vi forstå, at Forudsætningen for Digtet er den Grundforandring, som ved Kongemagtens Indførelse var sket med Israels Stilling til Herren, og at Grundtanken i det er at advare mod den Fare og Fristelse, som denne Forandring medførte for Folket og som netop i hin Tid efter Salomo og Rigets Deling viste sig deri, at Folket stirrede sig blind på den lykkelige, glansfulde Tid under Salomo og længtes efter en Fornyelse af den for således at slå sig til Ro i jordisk Velvære. Det var åbenbart det, der opfyldte den største Del af Folket, der ønskede sig Salomos lykkelige Tid tilbage, men ikke havde nogen højere eller dybere Trang; hvorimod de dybere Ånder blandt Folket, de sande Israeliter, forstode, at dette dog ej kunde være Målet for Herrens udvalgte Folk. Så er det, at Digtet her skildrer Sulamith som den, der er stillet i Valget mellem det jordiske Kongeideal (vi kan gjerne sige: det falske Messiasideal) og den ideale Brudgom, Hyrden, som er hendes rette Elsker og hos hvem hun først finder den rette Fred. Sulamith er da Betegnelse for det sande (det ideale, åndelige) Israel, den troende, åndeligsindede Del af Folket i Modsætning til Jerusalems Døtre, som den verdsligsindede Del af Folket. Navnet Sulamith danner åbenbart et Ordspil med Navnet Salomo; begge komme de af Ordet Schalom, som betyder Fred med Bibegreb af Lykke. Det betyder da

---

[1]) Salme 45 danner en Parallel til Højsangen, dog med den Forskjel, at der skildres Folkets Brudgom i mere levende Farver som Kongen, medens han i Højsangen skildres som Hyrden.

»den fredlyste«, den, der har fundet den sande Fred og Lykke, den lyksalige, i Modsætning til den (udvortes) lykkelige (Salomo). *Sulamith* er altså en symbolsk Betegnelse for det ideale Israel. *Salomo* er så den forførende Verdensmagt, der ved sin udvortes Glans og Herlighed vil drage Sulamiths Hjærte til sig; og *Hyrden,* i hvem den åndeligsindede Del af Folket ser Gjenstanden for sin ideale og hjærtelige Længsel, er da *Herren selv* som Israels rette Brudgom. (Det vil således ses, at det ikke er nogen Vilkårlighed, når den kristne Kirke ser Messias præfigureret i Hyrden).

I Hovedsagen er dette den samme Opfattelse, som Godet i sine Bibelske Studier har gjort gjældende; men i flere Enkeltheder og nogle Steder i Replikskiftet har jeg dog ikke kunnet slutte mig til ham. Ej heller kan jeg være enig med ham i at tillægge Salomo Forfatterskabet. (Derom mere senere). I det hele tror jeg, at Dr. G. Brandes er den, der har løst Spørgsmaalet om Replikskiftet mellem de optrædende Personer bedst — ganske vist med Undtagelse af, at han ikke har Øje for Hyrden, som optræder i det sidste Optrin; — og jeg vil derfor også i det væsentlige følge hans Antydninger og benytte mig af den Oversættelse, han har givet, da den i det hele er korrekt. De enkelte Steder, hvor jeg må afvige fra ham eller hvor han har begået Fejl i Oversættelsen, skal jeg saa gjøre opmærksom på. Jeg kunde for den Sags Skyld ogsaa godt i det væsenlige have fulgt Lindbergs Oversættelse; men jeg mener, at jeg ved at følge den af Brandes givne Oversættelse bedst kan forsvare mig mod enhver Mistanke for Vilkaarlighed og gjøre det klart, hvor let og naturlig den Opfattelse, jeg har søgt at gjøre gjældende, falder og er i Stand til at løse Vanskelighederne.[1])

---

[1]) I vor Literatur har V. Heise i »Sangenes Sang« og Dr. Viborg i »Hyrdebruden« gjort lignende Opfattelser gjældende, men disse ere dog i flere Henseender konstige og vilkårlige. —

Jeg forudskikker den Bemærkning, at Digtet ganske naturligt falder i fire Afdelinger eller Optrin a) 1—2,7, b) 2,8—3,5, c) 3,6—8,4 og d) 8,5—14; de tre første afsluttes alle på samme Måde med næsten de samme Ord, og de to sidste indledes også på en meget lignende Måde, så at man deri har noget bestemt at holde sig til, der burde udelukke Vilkårlighed. Mærkelig nok synes ingen af de ældre Fortolkere, ej heller Dr. Brandes, at have haft Øje for denne lige så simple som naturlige Inddeling. —

Personerne ere: 1) Forsangeren (eller Forsangerinden), 2) Koret, Jerusalems Døtre ɔ: den verdsligsindede Del af Folket, 3) Salomo, 4) Sulamith og 5) Hyrden.

1ste Optrin 1,1—2,7.

Brandes siger: »I Digtets Begyndelse taler et Kor eller rettere af Koret snart en, snart flere. Mange Kvinder henvende Talen til en Mand; der er en østerlandsk Haremsstemning over Koret.« Jeg vil hertil kun føje, at her vises, hvorledes den verdsligsindede Del af Folket er forgabet i Salomos Kongeherligheds udvortes Storhed og Glans.

Koret: Gid han kysse mig med Kys af sin Mund!
Sødere end Vin er dine Kærtegn.
Din vellugtende Olie udbreder en sød Duft.
Selve dit Navn udbreder Vellugt.[1])
Derfor elske de unge Piger Dig.
Tag mig med Dig, lad os løbe bort sammen!
Fører Kongen mig ind i sit Lønkammer,
Vil vi juble og glæde os over Dig.
Vi vil prise din Kærlighed mere end Vin.
Man elsker Dig så oprigtigt. (V. 1—4.)

Her træder den kvindelige Hovedfigur Sulamith op og taler alene:

Jeg er sortladen,
men dog smuk, Jerusalems Døtre,

---

[1]) Meningen er: Selve Navnet Salomo har noget livsaligt ved sig.

som Keders Telte,
som Salomos Tæpper.
Ser ikke på, at min Hu er lidt mørkladen,
Solen har brændt mig.
Min Moders Sønner, som ikke holdt af mig,
sendte mig ud at vogte deres Vingård.
Ak, min egen Vingård har jeg dårligt vogtet.
(V. 5—7.)

Meningen er: Hun føler sig *ringe*, forurettet, *fornedret* ved det strænge Arbejde (»Solen har brændt mig«), som den, der er som en Askepot, der må gjøre Trællegjerning for sine Brødre (min Moders Sønner) og *syndefuld* (»min egen Vingård har jeg dårligt vogtet«); men hun længes efter Hyrden. Denne Længsel udtaler hun i det følgende:

Sig mig Du, hvem mit Hjærte elsker,
hvor driver Du dine Får på Græs,
hvor lader Du dem gå ved Middagstid?
For at jeg ikke skal flakke som en vildfarende
blandt dine Fællers Hjorder. (V. 7).

Koret: Dersom Du ikke selv ved det,
Du skjønneste blandt Kvinder,
så gå i Fårenes Spor
og lad dine Geder græsse
nær Hyrdernes Hytter. (V. 8.)

Meningen er: Er Du så tåbelig, at Du ej bryder Dig om Salomo, men kun længes efter din Hyrde, så gå ud at søge efter ham i Fårenes Spor ved Hyrdernes Hytter.

Nu træder Salomo op, idet han smigrer og frister hende:

Med Hoppen for Faraos Vogn
ligner jeg Dig, min Veninde;
Dejligt klæder Perlekæder dine Kinder,
og din Hals er skjøn med sit Halsbånd.
Vi vil lade Dig gjøre Guldhalsbånd
med Sølvprikker. (V. 9—11.)

Hun (Sulamith) svarer, idet hun priser sin Hyrde:

Medens Kongen er ved sit Gæstebud[1])
udånder min Nardus sin Duft.
Min elskede er en Myrrhapude,
der hviler mellem mine Bryster.
Min elskede er en Jasminbuket[2])
fra Engeddis Haver. (V. 12—14.)

Udtrykket: »min Nardus« må vistnok betyde: hendes Kærlighed til den fraværende Hyrde, som hun sammenligner med en duftende Blomst.

Salomo smigrer hende igjen:

Du er smuk, min Veninde, ja Du er smuk,
dine Øjne er Duer! (V. 15.)

men Sulamith har kun Sans for sin fraværende Elsker, Hyrden, og svarer med Tanken på ham:

Du er smuk, min Ven, ja Du er smuk!
Vort Leje, det er det friske Grønsvær. (V. 16.)

Bjælkerne i vort Hus, det er Cedrene,
og Cypresser tjener os som Tag. (V. 17.)[3])

Jeg er Narcissen fra Saron,
jeg er Engens Lilie. (2,1.)

Det er Hyrdens Hjem, den grønne Mark, hvor han vogter, og hvor hun længes hen under Cedres og Cypressers Skjul og Skygge, som hun skildrer; selv føler hun sig som en Blomst (Narcissen fra Saron, Engens Lilie), der bedst kan trives der.

Salomo fremhæver *hende* fremfor de andre (Jerusalems Døtre), V. 2:

---

[1]) egl. betyder Ordet Kreds, som Lindberg oversætter det.

[2]) egl. står der »Koferdrue«.

[3]) Brandes tager V. 17 som Salomons Tale. Det synes naturligere at tage det kun som en videre Udmaling af Hyrdens Hjem i den friske Natur.

Hvad Liljen er blandt Tornebuske,
det er min Veninde blandt de unge Kvinder. (V. 2.)

Men Sulamith fremhæver *sin* Elsker, Hyrden, fremfor alle andre:

Hvad Æbletræet er blandt Skovens Træer,
det er min elskede blandt de unge Mænd.
Jeg holder af at sidde i hans Skygge.
hans Frugt er sød for min Gane,
han fører mig til sin Vinhvælving,
og Elskov er den Fane, han lader vaje over mig.[1])
(V. 3—4.)

Styrker mig med Druekager,
kvæger mig med Æbler,
thi jeg dør af Elskov. (V. 5.)

Hans venstre Hånd under mit Hoved
hans højre tager mig i Favn! (V. 6.)

Hun er ved at dåne (jeg dør af Elskov) beder om noget, der kan styrke og kvæge hende, ønsker sig i den elskedes Favn, (V. 6) og falder tilsidst i Henrykkelse (Extase).

Forsangeren (til Koret):

Jeg besværger Eder, Jerusalems Døtre
ved Markernes Gazeller og Hinder,
vækker ikke den elskede[2])
vækker hende ikke ikke op igjen, før hun selv vil.
(V. 7.)

2det Optrin 2,8—3,5.

I Extasen ser Sulamith som i en Vision sin Elsker og hører hans Røst, V. 8—14:

---

[1]) Dr. Brandes gjør her den Bemærkning: Hvor Vinen uddeltes hejsede man en Fane. Iøvrigt bemærkes, at der i Stedet for Elskov lige så godt kan oversættes: Kærlighed. Hvor det ene eller det andet Udtryk passer bedst, må jo bero på Sammenhængen.

[2]) Der står ej: »min Elskede«, som Brandes oversætter og derfor tillægger Salomo denne Replik. Egentlig betyder det hebraiske Ord: »Kærligheden«.

Min elskedes Røst!
Se han kommer,
han springer over Bjergene,
han iler over Højene
lig en Stenged
eller Hindernes unge Hjort.

Se, han standser
bagved vor Mur.
Han ser gjennem Vinduet,
spejder gjennem Gitterværket.
Min elskede taler og siger:

»Stå op, min Veninde,
min skjønne, kom, gå ud!
Vinteren er omme,
Regnen er standset,
har ganske hørt op,
Blomster ses på Marken,
Sangens Tid er kommen,
Turtelduens Røst
høres i vort Land.
Figentræets Frugt
begynder at rødme.
Vinranken udånder
sine Blomsters Duft.
Stå op min Veninde,
Kom, gå ud min Skjønne!«

På denne hans Opfordring svarer hun — som Brandes mener: skjemtende — men snarere, ihukommende sine Pligter med Hensyn til at vogte Vingården:

Fanger de Ræve, de Ræve små,
som plyndrer vore Vinjer,
mens i Blomst de stå. (V. 15.)

men vender strags tilbage til Tanken om den elskede, idet hun siger i lykkelig Vished om at tilhøre ham:

Min elskede er min,
og jeg er hans,
som lader sin Hjord græsse mellem Liljer. (V. 16.)

og hun beder ham vende tilbage:

når Dagen svales og Skyggerne fly
vend om min elskede,
og lign Råen eller den unge Hjort
på de ensomme Bjerge. (V. 17.)[1])

Dernæst skildrer hun — stadig i Vision — i Extase sin inderlige Længsel efter den elskede, 3,1—4:

En Nat på mit Leje
søgte jeg den, hvem mit Hjerte elsker.
Jeg søgte ham,
jeg fandt ham ikke.

Jeg vil stå op
ile gjennem Byen
ad dens Gader over dens Pladser;
jeg vil søge ham, som mit Hjærte elsker.

Jeg søgte ham,
jeg fandt ham ikke,
jeg mødte Vægterne, som gik deres Rundgang:
»Har I set den, hvem mit Hjærte elsker?«

Næppe var jeg forbi dem,
så fandt jeg ham, som mit Hjærte elsker;
jeg greb ham,
jeg vil ikke slippe ham mere,
før jeg har bragt ham ind
i min Moders Hus,
i hendes Sovekammer, som har givet mig Livet.
(Hun dåner af Elskov.)

Endnu har hun altså ikke *i Virkeligheden* fundet ham; det er kun i en Vision, at hun tænker sig det. Hun synker nu påny hen.

Forsangeren (til Koret):

Jeg besværger Eder, Jerusalems Døtre,
ved Markernes Gazeller og Hinder:

---

[1]) Dette Vers har Brandes ej gjengivet i Oversættelse, men han gjengiver dets Indhold paa samme Måde som jeg.

Vækker ikke den elskede,
vækker hende ikke op, før hun selv vil! (V. 5.)

3dje Optrin, 3,6—8,4.

Sulamith er kommen i Salomos Magt.

Koret skildrer det pragtfulde Tog, hvori hun føres til Salomos Slot. V. 6—11:

Hvem er hun, som kommer ude fra Steppen
som en Røgsøjle,
der lugter af Myrrha og Røgelse
og alle Kjøbmandens Vellugtssalver?

Se, det er Salomos Bærestol,
Tresindstyve Krigere omgiver den
blandt Israels Helte,
alle væbnede med Sværd,
øvede i Krig.
Hver har sit Værge ved sin Lænd
mod natlig Overfalds Rædsler.

Kong Salomon har ladet sig gjøre
en Seng af Træ fra Libanon;
dens Søjler ere af Sølv
dens Ryg af Guld
Sædet er af Purpur,
det indre er kærligt smykket
af Jerusalems Døtre.

Kommer og ser, I Sions Døtre.
Ser Kong Salomo
med den Krone, hvormed hans Moder kronede ham
på hans Bryllups og hans Hjærtes Glædes Dag!

Ved Sions Døtre må vistnok til Forskjel fra Jerusalems Døtre forstås de fromme, der også opfordres til at deltage i Glæden over, at Sulamith kommer til Højhed og Herlighed som Salomos Brud.

Nu følger det Afsnit, som Dr. Brandes betragter som Digtets skjønneste, og om hvilket han siger: det klinger

som Nattergaleslag og er rigt på naive og dristige Lignelser. — Det er Salomo, som taler (4,1—5):

Salomo: Hvor Du er dejlig, min Veninde,
hvor Du er dejlig!
Dine Øjne Duer
bagved dit Slør;
Dit Hår en Hjord sorte Geder,
der har lejret sig nedad Gileads Bjerg.
Dine Tænder, en Hjord
klippede Får, der stiger fra Badet,
alle ere de Tvillinger
ingen af dem fattes en Søster.[1])
Dine Læber en Skarlagens Snor.
Din Kind, et Snit af Granatæblet
bagved dit Slør.[2])

Din Hals lig et Tårn
bygget af David for hans Våben;
tusind Skjolde hænge derpå,
alle Heltenes Værn.

Dine Bryster to Kid,
Gazellens Tvillingebørn,
der græsser mellem Liljer.

Sulamith: Når Dagen svales
og Skyggerne blive lange,
da vil jeg gå til mit Myrrhabjerg,
til Vellugtshøjen. (V. 6.)

I dette Vers, som Dr. Brandes endnu betragter som Salomos Ord, men vistnok snarere må betragtes som Sulamiths Tale, viser hun, at hendes Sjæls Længsel står til at

---

[1]) ɔ: de er ens i Overkæben og Underkæben og fuldtallige.

[2]) Det sigter til, som Dr. Brandes siger, at Sløret bestod af to Stykker, hvoraf det ene skjulte den nedre Del af Ansigtet og faldt ned på Brystet, det andet dækkede Panden og lå tilbage over Baghovedet. Således blev kun Øjnene og den øverste Del af Kinderne synlige, og denne kunde rødmusset ligne Snittet af et Granatæble.

fly bort; hun har altså ikke med sit Hjærte hengivet sig til Salomo. Så følger atter Salomos Tale (V. 7—15):

Du er helt skjøn, min Veninde.
Der er på Dit Legem ingen Plet. (V. 7.)

Med mig, o Brud, skal du komme fra Libanon,
skue ned fra Amanas Tinde o. s. v. (V. 8.)

men Verset er, som Dr. Brandes ogsaa siger, meget dunkelt.

Salomo fortsætter:

Du har ranet mit Hjærte.
  Min Søster, min Brud!
Du har ranet mit Hjærte
  med et eneste Blik,
med en af Kæderne,
  der ligger om din Hals.

Hvor dine Kærtegn er liflige,
  min Søster, min Brud!
Hvor dine Kærtegn er søde,
  sødere end Vin!
Duften af din Vellugt
  er sødere end al anden Duft.

Fra dine Læber, o min elskede!
  drypper der Honning,
Mælk og Honning
  flyder fra din Tunge.
Duften af dine Klæder
  er som Libanons Duft.

Min Søster, min Brud,
er en lukket Have,
en tillukket Kilde,
et forseglet Vandspring.[1])

---

[1]) Hun sammenlignes med en Have for Vellugtens Skyld, der udstrømmer fra hende; med en Kilde, en Brønd, der i det tørre og hede Palæstina var en kostbar Ting, en Haves bedste Pryd; tillukket vil sige, at Adgangen til den er lukket for alle andre.

En Have med Granattræer
med udsøgte Frugter,
hvor sammen spirer
Jasmin og Nardus,
Kanel og Safran
og alle Buske,
som give Vellugt,
Myrrha og Aloe
alle de ypperste
Vellugts-Urter.

et Væld i en Have
en levende Kilde
en Libanons Bæk.

Rejs dig Nordenvind!
Kom Vind fra Sønden!
Blæs på min Have
at dens Duft kan spredes.

Sulamith:

Gid min elskede vil komme til sin Have
og spise af dens udsøgte Frugter. (V. 16.)

I dette Udbrud tilkjendegiver hun Længselen efter *sin* elskede, Hyrden, og Ønsket om at være ham tro, så Salomos fagre Ord ej besnære hende. Han skal ingen Ret have til at kalde hende »*min* Have«.

Salomo:

Jeg kommer til min Have
min Søster, min Brud.
Jeg plukker min Myrrha
og min duftende Balsam,
spiser min Honning,
suger dens Sødme,
drikker min Vin og min Mælk.

Spiser mine Venner!
Drikker og beruser Eder i Elskov! (5,1.)

Salomo vil gjøre sin Ret gjældende, betragte hende som sig tilhørende (sin Have) og opfordrer sine Venner

til med ham at fejre Brylluppet og gjøre sig tilgode.

I det følgende Stykke 5,2—8 skildrer Sulamith som i en Drøm, hvorledes hendes Elsker kom til hende, og hvorledes hun af Magelighed, Dorskhed og Uagtsomhed, V. 3 (hun var ude af sig selv, havde mistet sin Fornuft ved Lyden af hans Stemme, V. 6) har voldet, at han gik forbi. Da hun endelig stod op for at lukke ham ind, var det for silde! Så måtte hun ud at opsøge ham, men høstede kun Mishandling og Slag af Vægterne, som fratog hende hendes Slør (ɔ: beskæmmede hende), V. 2—7. I sin Nød beder hun Jerusalems Døtre, hvis de har set noget til hendes Elskede, da at fortælle ham, at hun er syg af Kærlighed til ham. V. 8.

Sulamith:

Jeg sov, men mit Hjærte vågede.[1])
Min Elskedes Stemme!
Han banker:

»Luk op, min Søster, min Veninde,
min Due, min Uplettede!
Mit Hoved er bedækket med Dugg,
mit Hår er vådt af Nattens Dråber.« —

»Jeg har taget mit Klædebon af,
skal jeg tage det på igjen?
Jeg har vadsket mine Fødder,
skal jeg da smudse dem pány?«

Min Elskte strakte sin Hånd
ind gjennem Vinduet
og mit Hjærte slog.

Jeg stod op for at lukke ham ind,
og fra min Hånd dryppede Myrrha,
fra mine Fingre den flydende Myrrha,
over Låsens Håndgreb.

---

[1]) ɔ: jeg drømte.

Jeg lukkede op for min elskte,
men min elskte var forsvunden, var borte.

Ved Lyden af hans Stemme
havde jeg mistet min Fornuft.
Jeg søger ham — jeg finder ham ikke.
Jeg kalder — intet Svar.

Vægterne mødte mig, som gik deres Rundgang,
de slog mig, mishandlede mig,
rev min Kaabe fra mig,[1])
de, som vogte Stadens Mur.

Jeg besværger Eder, Jerusalems Døtre!
hvis I finder min elskede,
hvad vil I sige til ham?
Siger ham, at jeg er syg af Elskov.

Koret: Hvad har din elskede forud for andre?
o, Du skjønneste blandt Kvinder!
Hvad har da din elskede forud for andre,
siden du besværger os så? (V. 9.)

Meningen er: Hvad vil Du bryde Dig så meget om ham for? hvad er Din Elsker mer end en anden Elsker?

Nu giver Sulamith en levende Skildring af sin rette Elsker:

Min elskede er hvid og rød
udkåren blandt Titusende,
Hans Hoved er det fineste Guld,
hans bølgende Hår er ravnsort.

og nu udmaler hun videre hans Skjønhed Led for Led, indtil hun fuldender Beskrivelsen med følgende Udbrud:

Hans Mund ånder Sødme,
alt på ham er Ynde;
således er min elskede, I Jerusalems Døtre,
således er min Ven! (V. 10—16).

---

[1]) Andre (Lindberg, Godet Viborg) oversætte »Slør« i så Fald er Meningen: »de beskæmmede hende«.

Koret:

Hvor er din Elsker gået hen, du dejligste blandt Kvinder?
hvor har din Elsker vendt sig hen?
vi ville søge ham med Dig. (6,1.)

Sulamith:

Min Elsker er gået ned i sin Have til Balsambedene
for at vogte i Haverne og plukke Liljer.
Jeg er min Elskers, og han er min,
han, som vogter mellem Liljerne.

Nu optræder Salomo igjen (V. 4—10):

Salomo: Du er skjøn, min Veninde, som Thirza,
yndig som Jerusalem
frygtelig som en Hær under Fanen.[1])
Vend dine Øjne bort! Du forvirrer mig!

o. s. v. (nu følger en Beskrivelse af hende, der næsten ordret er en Gjentagelse af 4,1—3).

Derpå fortsætter Salomo Beskrivelsen af hende, idet han har Øje for, at hun er noget langt renere og bedre end hele hans Harem:

Der er tresindstyve Dronninger,
firsindstyve Medhustruer
og unge Piger uden Tal,
men den eneste er min Due, min uplettede,
hendes Moders eneste,
den foretrukne af den, som gav hende Lyset.[2])
Når Døtre se hende
prise de hende lykkelig,
Dronninger og Medhustruer
de love hende:
»Hvem er hun, der bryder frem som Morgenrød,
smuk som Månen,

---

[1]) Ærefrygt indgydende.

[2]) Egentlig staar der: af den, som fødte hende. — Er Sulamith Menigheden, det åndelige Israel, så er hun jo også den gamle Slægts, Patriarkernes, eneste rene og ægte Datter, thi Jerusalems Døtre, den kødelig-verdsligsindede Del af Folket, ere vanslægtede.

ren som Solen,
men frygtelig som en Hær under Fanen!«

Herpå svarer Sulamith ydmyg og ærlig, uden at lade sig dåre af Salomos Ord eller af den Lovprisning, han lægger i Dronningernes og Medhustruernes Mund, idet hun bekjender, at hun selv af nysgjerrig Lyst i et Øjebliks Ubetænksomhed har indvilliget i at følge med Kongens Vogntog til Slottet (V. 11—12):

I Nøddehaven var jeg gået ned
for at se på Dalens Grønne,
for at se, om Vinstokken havde skudt,
om Granatæblerne blomstrede.
Førend jeg vidste det, satte min Sjæl mig
på mit fri Folks Vogne.[1])

Koret: Vend dig om! vend dig om,
o, Sulamith![2])
vend Dig om, vend Dig om,
at vi kan se Dig.

Sulamith: Hvad er der at se på Sulamith?

Koret: Det er som Dans af Engle. (7,1.)

Meningen er, at de i begejstrede Ord prise den Ynde, hun udfolder under Dansen. Det hebraiske Ord (hos Lindberg oversat ved: Våbendans i Machenaim) sigter til Engleåbenbarelsen i Gen. 32.2. Dr. Brandes gjør her den Bemærkning (efter Wetzstein): »Mærkværdigt nok har en sådan Dans og den dermed følgende Lovprisning holdt sig som Brudens Sværddans med påfølgende Lovsang i Syrien helt ned til vore Dage.

---

[1]) Således Lindberg; andre oversætte: på mit Folks Fyrstes Vogne. Det passer bedre til Situationen. Ordet »Nadib« kan betyde både fri, ædelbåren og Fyrste. Brandes har ikke givet Oversættelse af dette Vers, kun gjengivet Meningen.

[2]) Dr. Brandes har her: O, Pige fra Sulem, men en By af dette Navn har næppe existeret.

Salomo står fortabt i Beskuelsen af hende under Dansen og udbryder, bestandig mere nærgående i sin Lidenskab:

Hvor dine Fødder ere smukke i Sandalerne,
Du Datter af en ædelbåren Fader!
Dine Hofters Drejninger
er som svungne Kæder,
et Værk af Kunstnerens Hånd.
Dit Skød er som et af de runde Bægre,
hvori aldrig fattes en blandet Vin.
Din Bug er en Hvededynge
omgivet af Liljer.
Dine to Bryster er lig
Tvillingkid af en Gazelle.
Din Hals er et Elfenbenstårn.

Dine Øjne ere Vandbækkenerne ved Hesbon
nær Bet Rabbims Port.
Din Næse er Libanons Tårn,
som behersker Vejen til Damaskus.
Dit Hoved er som Karmel
og dit Hår som Purpur (ɔ: mørkviolet).
En Konge er fanget i dine Lokker.

Hvor Du er skjøn, hvor Du er yndig.
O, min Kærlighed i Vellystens Time;
Din Skikkelse
er slank som en Palme,
Dine Bryster ere Drueklaser.

Jeg vil stige op i Palmen
Jeg vil gribe fat i dens Grene.
Dine Bryster skal blive mig
Vinjens Drueklaser,
Din Ånde er sød som Æblers Duft
Din Mund skal skænke mig
en udsøgt Vin,
der glider mildt og væder mine Læber
når Søvnen overrasker os begge. (V. 2—10.)

Men Sulamith afviser hans brændende Attrå. Hun vedbliver at være sin Elsker, Hyrden, tro og længes efter Samfund med ham:

Jeg tilhører min elskede
og det er mig, hans Hjærte attrår! (V. 11.)

Hun har nu bestået Prøven og kan i salig Forvisning om sin Elskers Gjenkærlighed udbryde:

Kom min elskede!
Lad os gå ud på Landet
og overnatte i Landsbyen!

Lad os stå tidligt op og gå til Vinjerne
at se, om Vinstokken har Skud,
om dens Knopper har åbnet sig.

Der vil jeg skænke Dig mine Kærtegn.

Elskovsæblerne[1]) udånder deres Duft
over vore Døre hænge kostelige Frugter,
nye Frugter og gamle,
dem har jeg, min elskede, gemt til Dig.
(V. 12—14.)

Tilsidst udtrykker hun sin Længsel efter, at denne Elskede, som jo egenlig er et Idealbillede, virkelig må blive et levende Menneske i Kjød og Blod »som min Broder«, hvem hun kan dele alt med, og af hvem hun vil undervises og favnes 8,1—3. Dette kunde ikke ske endnu på den gamle Pagts Standpunkt og under dens Husholdning og måtte derfor være for den gammeltestamentlige Menighed kun som en smuk Drøm, der atter måtte flygte bort og svinde. Dertil sigter måske de sidste Ord (V. 14: Flygt min Elsker). Men det opfyldtes i den ny Pagt, idet Messias (Hyrden) bliver Menneske.

---

[1]) Mandragora. Lea bruger dem for at lokke Jakob. Gen. 30,14 f.

Sulamith:

Ak, hvorfor er Du ikke som min Broder,
som den, der har diet min Moders Bryst!
Når jeg mødte Dig på Gaden
turde jeg kysse Dig, uden at spottes derfor.[1])
Jeg vil føre dig til min Moders Hus,
derinde skal Du lære mig alt.
Jeg vil give Dig krydret Vin at drikke,
mine Granatæblers Most.

Hans venstre Hånd under mit Hoved
hans højre tage mig i Favn!

Det er den samme Længsel, som udtales 2,6: Nu er Opfyldelsen nær. Hun dåner af Henrykkelse.

Forsangeren (til Koret):

Jeg besværger Eder, Jerusalems Døtre.
Vækker ikke den elskede,
vækker hende ikke op igjen,
førend hun selv vil. (V. 4.)

4de Optrin 8,5—14.

Koret giver nu en Skildring af, hvorledes Sulamith er forenet med sin rette Elsker, Hyrden, og stiger frem af Ørken (Steppen), lænende sig til ham, V. 5, altså et Modstykke til Skildringen V. 3,6, hvor de så hende optaget i Salomos pragtfulde Vogntog (Brudetoget).

Koret:

Hvem er hun, som kommer ude fra Steppen,
støttet på den elskede?

Hyrden:

Jeg vakte Dig under Æbletræet,
der, hvor Din Moder bragte Dig til Verden,
hvor hun skænkede Dig Dagens Lys.[2])

---

[1]) Meningen er: da vilde Folk kunne se, at min Kærlighed er sand og virkelig og ikke en Indbildning.

[2]) Egentlig står der: fødte Dig. — Hvis dette ikke blot skal være en Udmaling af Sulamiths Hjem, ligger det nærmest at forstå det som

Sulamith priser sin Lykke, at have fundet sin Sjæls Elskede, priser Kærlighedens Lykke som den, der er stærkere end Døden; mange Vande kunne ej slukke den:

Sæt mig nu som et Segl på Dit Hjærte,
som en Seglring på Din Arm![1])
Thi Kærlighed er stærk som Døden,
Lidenskaben ubøjelig som Underverdenen,
dens Ild er brændende Brande,
en Flamme fra Jahve.

Mange Vande kan ikke slukke Elskov,
Strømme ikke kvæle den.

og hun tilføjer med Henblik på den Fristelse, hvori hun har været stedt af Salomo:

Hvis en vilde tilkjøbe sig Elskov
for al sin Rigdom,
vilde han kun høste Foragt. (V. 6.7.)

Her opgiver Dr. Brandes Ævret. Det øvrige forekommer ham dunkelt og uklart, som han mener, på Grund af Textens Tilstand, ligesom han mener, at »hvad der følger på denne skjønne nysanførte Lovprisning af Elskov, svækker Indtrykket af dette Digtets ypperste Parti, hvori dets Erotik som dets Poesi når Højdepunktet.«

Vi ville dog prøve at komme lidt videre; — omend vi her bevæge os på en usikker Grund. Vi følge nu Lindbergs Oversættelse.

---

en Allusion til Forjættelsen til Eva i Paradis, hvorved Livshåbet vaktes for den troende Menighed og denne så at sige åndeligt (og gjennem Smerte, thi det ligger i Ordet) blev født til Verden. Godet tager disse Ord som Sulamiths, men dels er det jo hende, der er dånet, dels bliver Forklaringen om Messias, som den, S. vækker, tvungen og unaturlig. Sulamith har fundet Hvile i Tro på Forjættelsen, derfor kan Hyrden finde hende og vække hende. Her træder altså Hyrden første Gang op og ikke, som Godet mener, først i V. 13.

[1]) Seglringen bares ved en Kæde enten på Halsen eller om Håndleddet.

Koret: Vi har en lille Søster.
Bryster har hun ikke.
Hvad skal vi gjøre for vor Søster
den Dag, der bliver Tale om hende?

Hvem er den lille Søster? Det er vistnok den hedenske Menneskehed, som en Gang skal blive moden til at komme i Forhold til Herren og hans Menighed (Israel). Det er jo slet ikke nogen for Israel fremmed Tanke, at også Hedningeverdenen en Gang skulde kjende Herrens Navn og frygte ham. (Se Salomos Tale ved Indvielsen af Templet 1. Kong. 8,41—43.) Hedningefolkene skulle altså en Gang stilles i en lignende Prøvelse som den, Sulamith nu har bestået.

Svaret lyder vistnok fra Hyrden:

Er hun en Mur,[1])
vil vi bygge en Sølvborg for hende;[2])
er hun en Dør[3])
så vil vi lukke den med Cederplanker.[4])

Sulamith:

Jeg er en Mur og mine Bryster som Tårne.[5])
Da blev jeg i hans Øjne som den, der havde fundet Fred.[6])

Nu har hun fundet Fred og Hvile hos sin Elsker, Sulamith har bestået Prøven, men hun har endnu et Regnskab at opgjøre med Salomo. Det er det, der udtrykkes i de gådefulde Vers 11 og 12, som her anføres efter Lindbergs Oversættelse.

Sulamith:

Salomo havde en Vingård i Baal Hamon;

---

[1]) ɔ: er hun stærk, står hun fast i Fristelsen.
[2]) ɔ: skænke hende Herlighed.
[3]) ɔ: er hun svag, giver efter som en Dør.
[4]) ɔ: spærre hende inde, bringe hende i Trældom.
[5]) Hun jubler i Glæde over at have bestået i Fristelsen.
[6]) ɔ: da kom jeg til at svare til mit Navn: den fredlyste, den lyksalige.

han overgav Vingården til Vogterne;
hver skulde for dens Frugt bringe ham 1000 Mark Sølv.
(V. 11.)

Min Vingård, som er min, er for mig;
de 1000 Mark ere dine, Salomo,
og de 200 deres, som vogte deres Frugt. (V. 12.)

Godet, som især fra disse to Vers henter Beviset for, at Salomo er Forfatteren, betragter »Vingården i Baal Hamon« som Betegnelse for de erobrede Lande, der under David og Salomo vare komne til at stå under Israel, og hvis Besiddelse medførte, at Israel, Herrens Folk, som en Militærmagt måtte påtage sig det strænge Hverv at bevogte de fremmede Vinbjerge (dertil skulde så Udtrykket i 1,6 om Brødrene, der sendte Sulamith ud for at vogte deres Vingård, sigte) for at hævde Kongens Herredømme over disse, hvoraf dog kun denne høstede Fordel. Sulamiths egen Vingård (i V. 12) er da Kanaans Land, som Folket har fået i Arv af sin Gud, men som det solgte og overgav med alt sit til en jordisk Hersker, da det af Forfængelighed, for at ligne de andre Folk, valgte sig en Konge og underkastede sig ham. Medens Mængden af Folket (Jerusalems Døtre) forblindet af den udvortes Storhed finder sig vel deri, føler det sande, det ideale Israel, det som en Ulykke og Nedværdigelse, at Herrens Folk, Jehovahs Elskede, skal tjene Statsmagten, selv om det vinder udvortes Ære derved. Dog, Folket har en Gang begået den Fejl at vælge sig en Konge. Det kan ej unddrage sig Følgerne deraf og må altså finde sig i at yde Skat til Kongen ligesom de erobrede Lande; dog skal en Del deraf (200 Mark) anvendes til Vogterne (Præster og Leviter).

Men hvor tiltalende end meget i denne Forklaring kan siges at være, så er det dog vistnok en altfor dristig Tanke at tillægge Salomo en sådan Overlegenhed over sig selv, at han skulde have kunnet skildre sig selv som den for-

føriske Verdensmagt i Modsætning til Herren. Dertil kommer, at Baal-Hamon ikke er noget virkeligt Sted-Navn, men åbenbart et symbolsk Navn (det betyder: Herre over en Mængde), og det ligger da nær også at betragte Navnet Salomo ikke som den virkelige Persons Navn, men som et symbolsk Navn for dermed at betegne *Verdensmagten* i Modsætning til Herren (Hyrden). Det synes da rimeligst at antage, at Digtet er forfattet — som også Dr. G. Brandes antager — nogen Tid efter Salomo, på en Tid, hvor den store Mængde af Folket så tilbage på Salomos Regering som den lykkelige, glansfulde Tid, der nu netop kom til at stråle i forhøjet Glans ved Sammenligningen med den sørgelige Nutid. Det var netop Faren, som Højsangen vil advare imod, at Folket skulde se Målet i en Fornyelse af den salomoniske Tids udvortes Herlighed og ønske sig den tilbage. Derved vil det fristes til Utroskab mod Herren, sin rette Elsker og Hyrde.

Meningen synes da at måtte være: Verdensmagten har sit eget Område, Riget af denne Verden, hvor den må herske og råde, men det ideale Israel, Herrens elskede (Menigheden) har også sit eget Område i det Rige, der *ikke* er af denne Verden, hvor det tilhører og tjener Herren af Hjærtet, men må dog i denne Tilværelse finde sig i udvortes at stå under Verdensmagten og yde Skat til den; thi i denne Verden kan Menigheden ikke blive fuldkommen fri, og derfor kan ej heller den fulde Forening af Herren og hans Menighed gjennemføres og vedvare. Godet siger rigtigt og træffende: »Virkeliggjørelsen af den endelige Forening mellem Jehova og hans Folk i det messianske Rige forudsætter en fuldkommen Befrielse af det Land, hvor den synlige Herre nu regerer.« Derfor ender Digtet med det vemodige: Flygt min Elsker o. s. v., hvori ligger en Følelse af Resignation: den vedvarende Forening med den elskede Hyrde er noget altfor stort til, at den kan tilvejebringes og opretholdes under Jordlivets Vilkår her i

Verden. Det er en lignende Følelse som den, der bringer Simon Peter til efter den underfulde Fiskedræt ved Genesaret Sø at sige til Herren: Gak ud fra mig, thi jeg er en syndig Mand!

De to sidste Vers blive da således at forstå:

Hyrden (til Sulamith):

O, Du som bor i Haverne![1])
Medbrødre, lytte til Din Røst,
lad mig høre den! (V. 13.)

Dersom Hyrden er Herren, ligger det nær at forstå »Medbrødre« om Englene. Det er altså ikke så meget for sin egen Skyld som for de himmelske Ånders, Englenes, Skyld, at han opfordrer hende til at synge, at de må lytte til Menighedens Lovsang og med Herren glæde sig over den.

Sulamith svarer:

Flygt, min Elsker!
lign Råen eller den unge Hjort på Balsambjerge.[2])
(V. 14.)

Det er Følelsen af det uopnåelige, der forvandler hendes Lovsang til et Resignationens Klagesuk. Han må forlade hende og vende tilbage til de høje Bjerge (Himlen), hvorfra han er kommen. Den vedvarende Forening af Herren og hans Menighed kunde ej virkeliggjøres på den gamle Pagts Standpunkt; og selv da den omsider virkeliggjordes, da Hyrden blev et Menneske i Kjød og Blod, da Messias fremtrådte som den gode Hyrde her på Jorden, var det dog kun for »en liden Stund.« Han gik atter bort fra Jorden og har nu indtaget sin Plads ved Faderens Højre-

---

[1]) Haverne, hvori Sulamith siges at bo, er efter Godets Forklaring Sindbillede på det selskabelige Liv med dets hæmmende Bånd i Modsætning til Græsgangene, som Billede på den fuldkomne Frihed.

[2]) Udtrykkene minde om 2,17 hvor hun har bedt sin Elsker komme til sig.

hånd, indtil alle hans Fjender ere lagte under hans Føddеrs Skammel. Men når vi tro, at Messias virkelig *er* kommen og *er* bleven Menneske i Kjød og Blod, os lig i alt undtagen i Synd, så have vi deri et Pant, der forvisser os om, at den fuldkomne Forening mellem Herren og hans Menighed, Brudgommen og Bruden, en Gang skal virkeliggjøres. Også vi kunne jo egenlig talt kun sige: »i Håbet ere vi frelste,« og der må vel ofte i Følelsen af, hvor fjernt endnu Målet er, indblande sig Klagesuk også i vor Lovsang; men vi kunne dog på den ny Pagts Standpunkt have et langt klarere og fyldigere Håb end det endnu var muligt at have på den gamle Pagts Standpunkt; thi for os er det opfyldt, som for Sulamith kun var en dunkel Anelse (8,1): *Gud er bleven Menneske* i Jesus Kristus; han er stegen ned, han har fundet sig en Brud, ikke blot i Israel, men også i Hedningeverdenen (den lille Søster), og hver Sjæl, der som Sulamith består Trosprøven, skal erfare, at hos ham har den fundet Fred. Men endnu bestandig må Herrens Menighed, den fri Kvinde, som den dog egenlig skulde være, på mange Måder finde sig i at stå under Statsmagten og tjene den, og er stadig udsat for Verdensmagtens Fristelse og Forførelse og kan aldrig vente sit Ideal virkeliggjort i denne Tilværelse. Derfor trænger Sukket sig frem også i vor Lovsang i Følelsen af, hvor langt der er til Målet, og at dette ej kan virkeliggjøres her i Verden, men tillige som Udtrykket for vor Længsel efter og vort Håb om en Gang at blive udløste fra Forkrænkelighedens Trældom til Guds Børns herlige Frihed!

Alsted Præstegård, Maj 1894. V. TOPSØE.

Fra mine første halvtredje Aar i Kristiania.

Af H. BRUN.

(Sluttet.)

Den Gang jeg var bleven Student, gik jeg endnu ikke ind i Studenter-Samfundet, og det kom vist af, at ingen af dem, jeg nærmest omgikkes, var der. Theatret besøgte jeg ikke sjelden de to første Vintre, og selv af smaa Syngestykker sidder der mange Strofer igjen oppe i Hjærnen, naar jeg gad ta' dem frem igjen. Foruden Besøg hos en enkelt Bekjendt, kunde vi en Gang imellem ha' smaa Sammenskudslag og foruden ved Samtalerne fornøjede vi os da ved Fremsigelse af Skjalde-Stykker. Næst efter »Hakon Jarl« satte de mest skjaldevenlige af os nok størst Pris paa »*Væringerne i Miklagaard*«, og de mest fremtrædende *Fremsigere* i disse Smaalag var *Fredrik Heyerdahl* — om ham snart mere — og H. Brun. Da »Herkules paa Marken stod« kan jeg huse lød i Laget og »Underlige Aftenlufte« fra Fr. Heyerdahls Mund, som ogsaa selv skrev en »Hjemve« efter *Adams* Forbillede. Jeg har før fortalt, at H. Brun ogsaa forsøgte at give »Kratos« og »Hefaistos« paa Græsk, og efter at han en Tid havde hørt Professorerne, kunde han gjengive de flestes Maade at tale paa og disse Fremstillinger vakte stort Bifald. Han vrængte ikke »karrikerte« dem aldrig, da det var hans Grundsætning: »Det er Konsten at faa det ligt.«

Nævnte *Fr. Heyerdahl* vidste ogsaa at fortælle noget om en Mand, som hed *Grundtvig*. Om ham vidste jeg, da jeg blev Student, godt som intet. En Tid før Artium var jeg en Formiddag henne hos *Josef Jerwell* i Toldbodgaden. Han spør, om jeg vil kjøbe »Grundtvigs Prækener« af ham. »Grundtvig, *hvem er det?*« — »Nej, ved De ikke *det*? det er da en *meget* berømt Mand, det.« Han havde taget frem »Søndags-Bogen«; jeg slaar op tilfældig

i tredie Bind, og Øjet falder paa »*Herrens Bord*«, der begynder med Ordene: »I forrige Tider havde *Døbe-Fonten* sit faste Stade ved Kirke-Døren, hvor man kun saa *Høj-Altret* bag Pillerne i Koret» o. s. v. »Den Mand vil nok lære os at bygge Kirker, han,« sa' jeg; jeg læste lidt videre og havde intet derimod, men — jeg skulde ikke ha' Bogen; Kassen tilraadte vel heller ikke Bogkjøb. Jeg spurgte nu ikke, det jeg mindes, mere efter »den berømte Mand«. Men saa om Høsten, efter Artium, kom jeg i nærmere Berørelse med *Fredrik Heyerdahl.* Hans Far, Provst *Hans Olai Fremming Heyerdahl,* yngre Halvbror til Heyerdahl i *Gran,* og i 1838 Sognepræst til Lom i Gudbrandsdalen, havde i 1810 hørt *Grundtvigs Dimis-Præken,* og takked den *Hørelse* for, at det tog en afgjort *troende* Retning med sig. Han ejede de fleste, kanske *alle,* den Gang udkomne Skrifter af Grundtvig og brugte hans *Snorre* og jeg tror ogsaa *Saxe* som Læsebøger for sine Børn. Hvilke af Grundtvigs Skrifter Fr. Heyerdahl nævnte for mig, foruden Rigs-Krønikerne, kan jeg nu ikke mindes; dog ligesom dæmrer det for mig, at han nævnte »Optrin af Nordens Kæmpe-Liv«. Heller ikke mindes jeg, om jeg kom til at læse noget af Grundtvig *før* Julen 1838—39. Heyerdahl var ogsaa rejst hjem en Stund, før jeg var oppe til den mislykkede Prøve under Jul og blev borte hele det følgende Semester. Men *hans Ord om Grundtvig* havde *slaaet an,* og Vinteren 39 begyndte jeg af mig selv at læse noget af ham. For den hellige Skrift havde jeg paa Forhaand stor Ærbødighed, hvor jeg saa havde faaet den fra. Jeg yttred en Gang Tvivl, om det forholdt sig virkelig saa, at der fandtes »forskellige Læremaader« i Skriften, som man ikke ret kunde faa Rede paa. »Det vil du nok faa se,« kan jeg huse, at *Hieronymus Heyerdahl* svarede mig. Ellers paavirkedes jeg noget i *herrnhutisk Retning,* hvad enten det begyndte før eller efter den nævnte Jul. Her boede den Tid her i Byen en Boghandler *Vilberg,*

som havde været i Ditlevsens Boglade i Kjøbenhavn, og han — »Bibliopola« kaldte vi ham gjærne — var meget indtagen i den herværende Hernhutter-Præst *Möhnes* Forkyndelse og underholdt sig, i sin side Slobrok, gjærne meget med sine Kunder i Bogladen. Han havde jævnlig hørt Grundtvig og talte om ham med Beundring, men jeg kom aldrig til at mærke, at han var synderlig inde i Grundtvigs Tankegang om noget. Hos ham, kan jeg huse, at jeg blandt andet kjøbte *Verdens Krøniken* fra 1812 med Forfatterens egen Haandskrift: »Til velærværdig Præstemand *Jens Hornsyld* i Assens,« med en Del Bibelsprog til, som: »Det er ikke af Gjærninger, paa det Ingen skal røre sig.« Ved *Grøndals* store Boghandel var der et *Leje-Bibliothek*, især med gudelige Bøger, hvor Stud. theol. *Andreas Hauge*, Søn af den navnkundige Lægprædikant *Hans Nielsen Hauge,* stod for Udlaanet. Jeg gik en Dag derhen og bad om at faa laane noget af Grundtvig. »Gjør De af Grundtvig?« spurgte han. »Ja, det gjør jeg!« — »Ja, det er ogsaa min Mand,« mælte Hauge tilbage. Han havde opholdt sig en Tid nede i Kjøbenhavn og kom især meget til Dr. *Jakob Kristian Lindberg,* men ogsaa til Grundtvig. Da han var bleven Kandidat, rejste han op til Throndhjem, hvor hans gode Ven, den elskelige og begavede Kand. theol. *Olaus Vullum* (Far til Erik Vullum), havde i Sinde at oprette en Skole efter Grundtvigs Tanker og tog da *Hauge* og Lindbergs Svoger *Simonsen* fra Danmark til Medlærere. *Der* skulde da *det mundtlige Ord* ha sin Gjænge, der sang man af »Krønike-Rimene«, og vel kunde somme Tider »gamle Tanter« komme og yttre sin Ængstelse, ved at Børnene fik saa lidet af Lekser; men i det hele kom Skolen i Ry og fik saadan Søgning, at den havde 90 Lærlinge, mens Tallet i »Throndhjems borgerlige Realskole« sank ned til 30. Da søgte Bestyreren *der,* gamle *Sodemann* sin Afsked og *Vullum* blev udnævnt i hans Sted og *Hauge* blev ogsaa

der Medlærer, men jeg huser ikke om Simonsen blev det; senere fandt jeg ham (S.) som Ejer af en Gaard oppe paa Højden af *Stenberget,* som stiger op paa Sydsiden af Throndhjem. Det gik godt nogle Aar, men i 1848 blev Hauge forlovet med en ung Kvinde fra Stavanger, forlod Skolegjærningen, kom ind i stavangerske Forhold som Kasserer ved *Missions-Skolen der nede* og blev *aldeles borte* fra den dansk *kirkelige* Udvikling, som han vel ikke heller havde været saa dybt inde i. Ogsaa *Vullum* søgte sig snart ned til de Kanter og blev Sognepræst til *Lyngdal* i Mandals Egnen, men om ham hørte jeg, hvad hans *Retning* angik, intet mere siden. Han døde i det nævnte Sognekald, men Hauge blev tilsidst Provst og Sognepræst til *Skien* og døde for ikke mange Aar siden. Men i 1838 var han, som sagt, endnu Stud. theol., og de *»Bibelske Prædikener«,* han laante mig, var noget af det mest henrivende, *jeg* havde læst.

Men hvordan forligtes nu *Hernhutismen* hos H. Brun med *Grundtvigs Verdenskrønike af 1812* og hans »Bibelske Prækener« af 1816? Hans Dom over Stifteren Grev *Zinzendorf* i Verdenskrøniken er dog saa *forkastende* som vel muligt, og var hans Efterfølger *Spangenbergs* Virksomhed langt fra saa forkastelig i Grundtvigs Øjne, staar der jo dog i Krøniken, at man i Hernhut vendte tilbage til det Zinzendorfske, selv til hans Salmer. Herved er det at mærke, at Hernhutismen i en rivende Fart bredte sig viden om, selv til Grønlændere og Amerikaner, men stod *nu* ikke her, i det mindste det jeg véd, i noget nærmere Forhold til Hernhut. Zinzendorfs Salmer var der sikkert ikke mange af i »*Harpen*« (maa ikke forveksles med *Lindbergs* af samme Navn), Brødremenighedens Salmebog heroppe, om der var nogen af dem, og Hernhutismen er derhos jo saa *særdeles rummelig,* at meget forskjellige Slags Mennesker har hørt til eller staaet i Forbindelse med den. Og *jeg* fandt hos *Möhne* intet

afvigende fra, hvad jeg ellers hørte og læste, og da slet ikke heller fra Grundtvigs »bibelske Prædikener«, saa hvad Grundtvig dadlede hos Stifteren og Hernhutterne andensteds, var jeg sikker paa ikke gjaldt *ham*, og deri styrkede »Bibliopola« mig paa det Stærkeste. Der var en Egn her i Norge, hvor Hernhutismen i sine Udskejelser forsøgte at gjøre sig gjældende og havde vist ikke saa ganske faa Tilhængere; det var ikke her hos Möhne, men i *Stavanger-Egnen.* Möhne var en liden Mand med korte Ben, altid pænt itrukken med sort Frak eller Snipkjole, højt hvidt Halstørklæde, smaa Snipper, lang Hage og fremstaaende Underlæbe. Næsen snarere stor end liden, med Sølvbriller paa, ganske smaa, lidt graalige Bakkenbarter, mørkt tyndt Haar, aldrig langt, skaldet oppe i Skolten. Han talte godt, med hjærteligt Liv, og jeg hørte ham jævnlig Vinteren 39 om Søndagen Kl. 5 Eftermiddag. Han talte i Almindelighed ikke hurtigt, men der var Bevægelighed indenfra i hans Foredrag, og man hørte godt, at han ikke var *norsk.* Han fødtes blandt Hernhutterne paa *Grønland,* men blev vist opdragen en Tid i *Kristiansfeldt.* Naar han var kommen op paa sit Katheder, nævnte han først Salme-Nummeret med Aa-Lyd for U-Lyd f. Ex. »*Naammer* fire og halvfjærds, det fjærde Vers.« Han gik i Vor Frelsers Kirke og hørte *Wexels* især. Han selv og alle Hernhutterne gik ogsaa ved de kirkelige Handlinger til Byens Præster. Möhne skal ha' erklæret sig enig med Wexels i Betragtningen Herrens Nedfart til Helhjem.

Hvad nu Byens Statskirke-Præster angaar, da var her den Tid ikke mange af dem. Vi havde, foruden Garnisons-Kirken inden Bygrænsen kun *Vor Frelsers Kirke* ved Stortorvet. Den havde i de Dage ikke det anselige Taarn, den nu har, men kun en liden Nub oppe paa Taget, jeg tror med en Knop eller Kugle i Steden for Fløj. Her var kun tre Præster ved Kirken:

1. Sognepræst og Stiftsprovst *Edvard Munch,* Fader til Professor P. A. Mens han var yngre, skal han i Gjærpen have haft Ry som Taler, men jeg huser ham kun som en noget bleg Mand, med kort, graat Haar og lidt langagtigt Aasyn, ingen Bakkenbarter og noget lav Stemme. Om hans aandelige Retning véd jeg intet.

2. Residerende Kapellan *Joakim Ljungh* (udtalt Lyng). Han var en liden tyk Prop, med brun, opstudset Paryk, meget kort Hals, Bakkenbarter fremover Kinden. Han havde en stærk Stemme, med Ændringer i, saa snart lød den kveldt, snart i dybere Toner. Af Indholden i hans Forkyndelse huser jeg ikke mere, end at han en Gang — naturligvis senere end 39, da jeg endnu ikke kjendte »*Søndags-Bogen*« — til Aftensang paa Fastelavns Søndag udviklede Leddet om *Herrens Nedfart,* ganske efter Grundtvigs Afhandling i den nævnte Bog. Han var ellers ikke »Grundtvigianer«, men da Grundtvig var her oppe i 1851 og Ljung mødtes med ham i det Selskab, vor rige Klokker gjorde i den Anledning, blev han saa særdeles glad i Grundtvig, som ikke kunde hindre den lille tykke Stiftsprovst (han var bleven Munchs Eftermand) i at gaa hen og stoppe hans Pibe. Stiftsprovsten døde i Kalera 1853.

3. Ordineret Kateket *Wilhelm Andreas Wexels.* Han var nu for længere Tid siden bleven fri for Timerne paa Borgerskolen, som gav Navnet »Katheket«; Navnet vedblev dog i Wexels Tid, men blev siden ombyttet med »*Trediepræst*«. Wexels var i Vinteren 1839 en Mand omkring de 42 Aar, men saa ældre ud, da Bakkenbarterne, som ikke var store, alt var begyndt at graane, og jeg tror ogsaa det tynde, oprindelig brune Haar, ogsaa var isprængt med graat og han allerede havde »Maane«. Haaret var lagt over til den ene Side over den temmelig høje Pande. Hans Aasyn var ikke saa meget stort, men paa en Gang præget af dybt Alvor og Mildhed. Der var en

Mand, som en Gang sa': »der er noget saa rent ved Wexels,« og ren og pen var han ogsaa i sin Paaklædning: altid hvide Snipper, sort, noget tykt Halstørklæde; den sorte, ikke korte Frak — i Stas havde han naturligvis Snipkjole og hvidt Halstørklæde — og de sorte Benklæder var ikke videre slidte, før de gik over til en eller anden, som kunde trænge dem. Han gik lidt foroverbøjet, men temmelig hurtigt og bar gjærne den brungule Rørstok med den hvide Knap i Haanden, i Steden for at støtte sig paa den. Indtil han blev meget ældre, brugte han hverken Vinter eller Sommer noget paa Hænderne. Han gik »barhændt«, som vi Nordmænd siger. Allerede i *Artiums-Dagene,* da en Artianer holdt paa at gaa fra Forstanden, maa Wexels ha' staaet for mig som den *bedste* af Præsterne, for jeg huser, jeg spurgte Doktor *Lie,* om han ikke troede, vi skulde bede Wexels komme og se til ham. »Med al Respekt for Standen,« sa' Lægen, at han vilde ikke tilraade det. Det var for Resten nok Forlovelses-Feber, Artianeren led af. Han var forelsket i den yngste af Provstindens Døtre og, da han havde Anlæg til at blive noget forstyrret, brød Forstyrrelsen ud i Spændingen. Jeg følte mig sikker paa, at *saadan*, som han nu var, vilde han *ikke* faa Ja. Derfor raadte jeg ham til at bie. Det var en liden, bleg ung Mand med sort krøllet Haar. Til mit Raad svarede han i højløftet Stemning og i en næsten theatralsk Stilling: »Nej!« svarer han stærkt; »det skal ske *nu* eller *aldrig* — **eller aldrig!**« gjentager han i den mest klagende Tone, idet han kaster sig tilbage paa Stol eller Sofa i den *aller stærkeste Graad* med opadvendt Aasyn! Men — jo sandelig fik han Ja — og var forlovet i nogle Aar, men paa Grund af Skrupler gjorde han det saa forbi, og hans Kjæreste blev gift med en Apotheker i Kristansund. Efter Forlovelsen i Artiums-Tiden hørte Forstyrrelsen op, skjønt han var lidt af en Særling alle sine Dage. Men tilbage til Wexels.

Hvad jeg kom til at lægge lidt Mærke til hos Wexels i denne Tid var især, at han talte saa meget om *den Tro, vi er døbte paa* og *Barne-Troen,* og jeg fatted, at han dermed mente de *tre Troens Artikler.* Men jeg tænkte, jo som før fortalt, at disse »Troens Artikler«, som jeg havde set staa i *Luthers Katekismus,* var ogsaa *forfattet* af Luther. Da nu *Grundtvigs* Skrift strømmed over af Lovtaler over *Luther* og *hans Tro,* saa syntes jeg godt om, at Wexels jævnlig henviste til dette Troens Ord, da jeg syntes være vis paa, at Luther maatte ha fundet det, som var det rette efter Skriften: **Skriften,** som jeg endnu ansaa for *al Kristendoms Kilde og Grundvold.* Dette dæmrer mig imidlertid kun svagt i Mindet og havde i alle Fald ingen *kjendelig* Indflydelse paa mig. — Wexels, født og opdragen i Danmark, talte ogsaa, i det mindste for norske Øren, *aldeles dansk.*

Foruden de 3—4 Byens Præster, havde vi god Lejlighed, naar vi vilde, til at høre de to, som prækte strags udenfor: i gamle *Akers Kirke,* paa Bakken i Nordvest, lidt over en tyve Minutters Gang fra Byens Torv, og i Annexet til Aker: *Oslo Hospitals Kirke* ved Oslo eller Gamlebyen mellem *Lo-Elven* og *Ekeberget,* som hæver sig op lige bag Kirken og Hospitalet i Øst. Selve Oslo ligger ogsaa selv lige i Øst for Kristiania og paa begge Sider af den lille Lo-Elv, mest paa den venstre.

Men foruden de to for Aker og Oslo Menigheder ansatte Præster, sad og sidder fremdeles i Oslo *selve Biskoppen* over Kristiania, — den Tid Akerhus Stift, og det var i 1839 og indtil 1845 *Kristian* (døbt Kristen) *Sørensen.* Sørensen forretted alle Præste-Vielser i *Oslo Kirke,* der i de Dage ligned temmelig *Vartov* med Præke-Stolen over Alteret. Jeg beder Læseren ligesom ta' Plads nede i Kirken, og se! til Højre for Alteret kommer temmelig hurtig i sin guldindvirkede Kaabe den gamle Biskop, en liden før Mand med rødt Ansigt, ikke liden Næse og med

det tynde snehvide Haar, delt i Panden og skjulende lidt af den paa begge Siden, medens det, aldeles glat, falder ned over Ørene paa begge Sider. Øjenbrynene er lidt mørke og Underlæben lidt fremstaaende og den gamle gjør et venligt Indtryk.

Biskop Sørensen havde en prægtig Stemme; han talte snarere hurtigt end langsomt i kristiansandsk Mundart, men Brysttonerne fyldte Ordene godt, især naar han istemte: *Veni Sancte Spiritus!* og naar Koret havde svaret, atter: emitte Spirituum Domine! et creabuntur! Den latinske Vekselsang, som den Tid blev afsungen ved Præste-Vielser, er for en stor Del i Sammendrag gjengivet i Grundtvigs »Kom Helligaand, opfyld med Lyst« (Sangv. I, Nr. 112) og jeg skal da ikke trætte med en Oversættelse, som det ikke vil være vanskeligt at faa fat paa. Jeg har likt Latin-Sangen og har taget den som en Mindelse om, at Menighedens Røst lyder og skal lyde paa de mange Tungemaal i den ene fælles Tro. Den lød saa sjældent og varede saa kort, at jeg ikke kan indse at der skede nogen Skade derved. Nu er den imidlertid afskaffet heroppe. Sørensen havde været rationalistisk, men angreb nu i det mindste ikke, hvad der er Kristendommen ejendommeligt, og prækte mest mildt moraliserende. Der syntes imidlertid ingen Tvivl at kunne være om, at han var tiltalt af, hvad han messede, om hans Stemning derved ingen Skikkelse endnu havde taget for ham.

Han gik gjerne til daglig Brug i en fin graa Frak, høj sort Hat, hvidt Halstørklæde og svære Snipper, som dog ikke var spidse — og Støvlerne uden paa Buxerne, ingen Bakkenbarter. En Gang mødte han nede i Bispegaden en gammel fattig Kone, som han havde kjendt fra sin Barndom i Kristiansand. Han mødte hende saa hjærteligt, tog hende i Haanden og gik længe Haand i Haand med hende opover eller nedover »Strandgaden«, som Bispegaden i Oslo den Tid kaldtes. Han døde i sin Vogn paa

en Visitats-Rejse i Mosse-Egnen i 1845, uden foregaaende Sygdom. Da det Billede af ham blev taget, som hænger i Sakristiet i Vor Frelsers Kirke, havde han klippet sit Haar mere end sædvanligt.

Saa tar vi den residerende Kapellan til Aker og Oslo, som ogsaa boede i »Gamlebyen« eller saa at sige paa Grænsen mellem den og Forstaden Grønland. Det var i 1839 og længere hen den lille, magre *Buch,* som vel havde troende Retning, men var lavmælt og ikke synderlig begavet. Han udgav en Gang en Digt-Samling, som ingen videre Udbredelse fik. Senere blev han Sognepræst til *Holden* ved Skien og tog derfra Afsked og levede som Pensionist til han var over de Nitti.

Saa snart blir vi derimod ikke færdig med Sognepræsten *Iver Hesselberg* i Præstegaarden paa *Bakken* lige ved gamle Akers Kirke. Han var en Præstesøn fra Smaalenene, født 1780, og først Personelkapellan hos sin Far. *Min* Far havde i Kjøbenhavn været hans Manuduktør til Attestasen. I 1813 blev han Sognepræst til *Grue* i Kongsvinger-Egnen. Det var *ham,* som stod paa Prækestolen den Pintsedag 1822, da Ilden saa pludselig udbrød — ingen véd, hvorfra den kom — og som i et Nu satte hele Kirken i Flammer, saa en Mængde Mennesker indebrændte. Da Braget kom, talte han just, fortælles der, om Dommedag og tænkte virkelig i det første Øjeblik, at den var kommen. Han fik reddet sig ved at hoppe ud fra Vinduet og han ilede saa hen til Kirkedøren i den Tanke, at hans Nærmeste var indenfor. Saa ilde var det imidlertid ikke for ham, men den frygtelige Begivenhed var det vist, som voldte, at han alle sine Dage beholdt en vis Rystelse i Stemmen, som imidlertid hverken var ham til Hinder eller klædte ham ilde.

Da Professor *Niels Treschow* havde skrevet sin Bog om »*Kristendommens Aand*« og *Wexels* var traadt op imod den, stillede Hesselberg sig ogsaa paa den *historiske*

Kristendoms Side i *»Gjenlyd fra Fjældet af Kristkirkens Røst«*. Hans Bibel-Kundskab aabenbarer sig ogsaa der som ellers, og angaaende *Tros-Bekjendelsen* skriver han:

»Skal Folket kunne bedømme, om det faar det rene Guld og ikke blot forfalsket Mynt, maa der være en klar og for alle fattelig Regel at dømme efter. Her er da ingen anden Udvej end at ty til Kirkens ældgamle Bekjendelse, efter hvilken vi alle, lærde og ulærde, er døbte, den, vi alle have forpligtet os til at følge, og Lærerne med den mest bindende Ed at følge i deres Embedsgjerning.« S. 27. Og senere: »Vor kristelige Tros-Bekjendelse i al sin Simpelhed er og bliver da den, som indeholdes i de tre Artikler med den salige Dr. Luthers Forklaring over den.« Det Skjæve i det Sidste ligger nu i, at her er glemt, at ikke nogen Enkeltmand, end ikke Luther, kan opstilles som afgjørende Myndighed, naar Spørgsmaalet er om Kristeligheden af et Udsagn, saa Luthers Forklaringer over Troen maa prøves først og fremst paa *Ordet* ved Herrens egne Indstiftelser, den *hellige Daab* og den *hellige Nadver*, hvortil Præsten kan føje sit præstelige Vidnesbyrd om sin Overbevisning om deres Forhold til den apostoliske Skrift. Saaledes kan da Luthers Anmærkning til den anden Artikel oplyses at være fuldt overensstemmende med Herrens Munds Ord ved den hellige Nadver:, mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse, og der kan tilføjes, at Udtrykkene »ikke med Guld eller Sølv« o. s. v. er laante fra selve Apostelen Peder.

Hesselberg var temmelig høj, storlemmet, men ikke før, gik lidt tilbagebøjet med Kroppen, men ligesom hang lidt med Hovedet. Han havde lang Nakke, meget smaa Bakkenbarter, graat, ikke hvidt, temmelig stærkt, men snarest kortklippet Haar; som stod forpurret op og lidt ud over Panden, som, vel for Haarets Skyld, syntes temmelig lav. Hans Aasyn var noget grovt, med grove stærke Furer

i, og bar Præg af den Alvor, som det falder naturligst for: at udtrykke sig paa en kort og lunefuld Maade. I det hele var Hesselberg en udpræget *Nordmand,* og, som saa mange af mine Landsmænd, ikke saa ganske Herre over Fristelsen til at se mere paa Friheden i de *ydre* Former, end paa Friheden for hvert Menneske i al sin Rørelse i de *personlige* Forhold, baade til Søndags og til Hverdags, naar han kun i de samme Forhold lar Næsten nyde sin Frihed og ha' sit i Fred. Om *Religions-Friheden* sa' Hesselberg, da han i 39 (?) var paa Storthinget, den eneste Gang, han var *der:* »Den er *Borgerens uafdisputerlige Ret,*« men han føjede til: »jeg havde forlængst andraget paa den, naar jeg ikke havde saa stor Modbydelighed for *Grundlovs-Forandringer,* naar de ikke paakaldes af den højeste Nødvendighed.« Der gik Rygte om, at han virkelig anvendte Mulkter for Børnenes Fravær fra Skole. (!) Det Aar, han var paa Thinge, var Sagen fore om Frihed for Stats-Kirkens Medlemmer til at holde *gudelige Forsamlinger,* og at han *her* stod afgjort paa *Frihedens* Side, var selvfølgeligt. — I Thingsalen kom hans Ejendommelighed tidt frem. Der var Tale om Fremgangsmaaden ved personelle Kapellaners Ansættelse, og en Gang begyndte han da saaledes: »Jeg har hørt om en Prinds, som skulde la' sig male, og saa tog man ham af, bare fra den *ene Side,* eller, som vi plejer sige, i Profil, og saaledes kom det slet ikke til Syne, at Prindsen var *enøjet.* Og saaledes forekommer det mig, Hr. Præsident! at man behandler mange Sager her i Thinget, og især den Sag, som nu er fore, om de personelle Kapellaner.« Han vilde nok, at de Præster, som maatte ta' Kapellaner, skulde ha' et Slags *Veto,* saa man kunde ikke prakke paa dem hvem som helst og føre ind i Præstens Dagligstue »et *Møbel,* som han *inte vilde ha'*«. Han talte temmelig langsomt. Jeg maa dog endnu tilføje, hvad der fortaltes fra Sagen om de gudelige Forsamlinger og da om Ophævelsen

af Forordningen af 1741: »Hr. *Falsens* Ræsonomang i denne Sag forekommer mig virkelig som *en gammel Kjærrings fra 1741,*« skal han ha' sagt, og det ligner ham i alle Fald paa et Haar.

17de Maj var han altid i Akers-Bøndernes Lag og faldt den ind paa en Søndag, havde han ogsaa i Kirken et Ord at sige om *Fædrelandet*, han elskede saa varmt. *Henrik Wergeland* gjorde han en Tid meget af, men da Wergeland modtog Løn af Kongens Kasse for at virke til Almen-Oplysning, blev Hesselberg vred og afbrød al Forbindelse med ham. Men da nogle Aar senere Fru Hesselberg døde, og Wergeland skrev et Kvæde over hende, der endte med de Ord om *Gjensynet:*

»*Alette!*« hvisker da din Mund,
saa glad som i din Bryllupsstund.

blev han rørt og tog Digteren igjen til Naade.

Hvad Hesselbergs Forkyndelse angaar, da talte han stundom i en jævn Samtale-Tone, tidt med Anstrøg af af mild Vemod, stundom i en højere Tone, hvori hans Aand og stærke Følelse udtrykte sig i et sammensmeltet norsk-folkelig og gammeltestamentligt Billedsprog, stundom og det i selvsamme Tale, med stor Heftighed — hvor han da slang med den lange Pegefinger og Langestang ud i Luften! — og ikke ganske uden Bitterhed og lidt ensidigt Angreb paa Folk i højtstaaende Stillinger, men jævnlig ogsaa gjennemglimtet af en lyslevende Forstandigheds træffende Luner og Indfald. — Urolighed nede i Kirken kunde bringe ham til at afbryde og paatale. Saaledes var der en Gang kommet en Flok militære ind i Kirken under Prækenen. Det klirred i Sporene. Saa standser Hesselberg pludselig og siger: »Det var ret at ønske, at disse veltalende Ben snart vilde tie stille.«

Stor Opsigt vakte den Præken, han holdt efter Storthingets pludselige Opløsning i 1836, 10de Juli, 6te Trinit.,

samme Aar. Han tog stærkt Hensyn til Begivenheden, og han udtalte (han udgav Prækenen): »Min Sjæl er bevæget i disse Dage. Jeg er ikke af dem, til hvem man siger, som Disciplene paa Emaus-Vejen til den herlig opstandne: er du den eneste, som ikke véd, hvad der er sket i disse Dage der nede i Staden. Jeg føler levende for mit Fædreland og dets Vel. Her er ikke Tid til at omtale Dagens Begivenhed, men her, Elskelige! er Tid og Sted til at styrke sin Sjæl med Himmelord.« — »Her« — siger han i en Note — »blev jeg greben af en mægtig Rørelse, som udtalede sig i en hjærtelig Bøn, hvis Ord jeg ikke kan gjengive, jeg erindrer kun, at jeg bad Gud sætte sin Englevagt paa vore Grændser, bevare sit Rige mellem vore Fjælde, og velsigne de hjemdragende Storthingsmænd med sin Fred.« Saa fortsatte han: »Og nu, Elskelige! efter at vi har lettet vort Sind, vil jeg vise eder et glædeligt Syn af Sandhedens herlige Rige, vise eder: »*Livets Porte opladte for de Retfærdige.*« Han begyndte sædvanlig sin Præken med et Ord af den gamle Pagts Bøger, og saaledes havde han den Dag begyndt med Ordene hos Esaias: »*Oplader Portene, at der maa indgaa et retfærdigt Folk, som bevarer megen Troskab.*« Jeg kan ikke her indlade mig paa Undersøgelse om, hvor vidt han udviklede *kristelig* rigtig Retfærdiggjørelsen for Gud, men skal kun minde om, hvorledes *de Uretfærdige* og de, der havde fremmet Storthingets Opløsning, sættes *ganske lige* og det i de stærkeste Udtryk, idet han peger paa »de mørke Fængselsdøre i Dybets Afgrunde, hvor de (de »uretfærdige«) af Dommerens Tjenere henkastes, hvor Satan selv er Hofmarskalk (det var vel Hofmarskalken som skulde rammes) og anviser de Jordens ærgjerrige og forfængelige, de ugudelige Rænkesmede, de nederdrægtige Øretudere og falske Indberettere den høje Rang frem for andre, som de paa Jorden tørstede efter, og for hvilken de solgte sig til al ond Gjærning, naar saa sker efter Retfærdighed, ser, Elskelige, da

smiler et venligt Haab om evig Glæde Herrens Retfærdige i Møde.« Han vidste dog, i Bønnen til Slutning, at holde *Kongen* udenfor Ansvaret og kun ønske ham et retskaffent *Raad.*

Prækenen blev angrebet af Præsten *Kristian Delphin,* resid. Kapellan til *Ringsaker,* i et særskilt Skrift, af *Welhaven* og i flere Dagblade. Han forsvarede sig i »Morgenbladet«, hvis daværende Udgiver, *A. B. Stabel,* selv hørte til Oppositionen, og udgav siden et eget lidet Skrift »Kristelig Liberalisme«, som næppe kan siges at være af særdeles Værd, og *W. A. Wexels* skrev sine »Politiske Betragtninger«, hvis Indhold jeg nu ikke huser grant, men har *Indtryk af,* at det var skrevet med ganske anderledes Grundighed.

Jeg maa som betegnende for *Hesselbergs* Forkyndelse minde om en Præken, han holdt paa 10. Trin. om »da Jesus kom nær til og *saa Staden*«. Da forestilte han sig Vorherre kommende udover *Ekeberg* og seende udover Kristiania med Uranjenborg-Skoven i Vest, nu borte, men den Gang ikke i den bedste Ry, hvad Vorherre da maatte tænke og føle, idet han ogsaa mindte om »Begjærlighedens vilde Skovdyr« der borte i Skoven.

Om det var i Anledning af Storthings-Prækenen eller hvad, ved jeg ikke, men han var paa Kant med Biskoppen. Men et Bevis paa Alvor i hans Gudelighed synes det dog at være — hvad der fortælles — at mens han bar paa sin Helsot, rejste han baade ud til Biskoppen i Oslo og til Statholderen i Stiftsgaarden, for at bede dem om Tilgivelse for, hvad han kunde ha' gjort dem Uret i, og den nægtedes ham vist ikke paa nogen af Stederne. — Efter Striden om *Storthings-Prækenen* syntes han ikke længer at kunne omgaaes *Wexels,* men langt fra at omtale W. med Bitterhed, skal han kun have udtalt Bedrøvelse derover. Efter nogle Aars Forløb kunde dog W. en Dag fortælle: »Jeg har havt et rart Besøg, det er *Hesselberg.*«

I Skriftverdenen var Hesselberg ogsaa ellers flere Gange fremme. Saaledes skrev han i et Tidsskrift, hvis Navn jeg ikke huser, om »*Kristian den 2den i Norge*«. Ligesaa et særskilt Skrift om »*Hernhutisme*«, helt igennem historisk; i Rudelbachs og Grundtvigs theologiske Maanedsskrift »*Rationalismen og Papismen*«, i *Wexels* »Tidsskrift for kirkehistoriske og kristelig Theologi« om »Præsten i vore Dage« m. m. I Wexels Tidsskrift anmeldte han ogsaa Grundtvigs »*Haandbog i Verdenshistorien*« (1ste Del) med Anbefaling »til yngre Brødre og Landsmænd«: »Mig synes dette Skrift at røbe et dybt universalhistorisk Blik, en ægte kristelig Liberalitet og en klar Beskuelse af Folkenes Liv og Rørelse, Forsynets Veje og Midler. Skildringen af *Ebræer, Ægypter, Græker, Perser* og *Romere* synes mig at være et dejligt historisk Maleri.«

Hvor *norsk* Hesselberg var, ja vel i Grunden netop *fordi* han var en *Nordmand* med Sans for *Aand,* hylded han *Fællesaanden i Norden.* Paa et andet Sted i Wexels Tidsskrift siger han:

»Der gaar en mægtig Aand igjennem Norden
med store Tiders Minder i sit Bryst.« *(Ingemann.)*

og for denne mægtige Aand staar ogsaa jeg med dyb Ærbødighed, haabende dens kraftige Indvirkning ogsaa gjennem de kommende Tider. Dersom alligevel dette Haab skal stadfæstes, maa denne Aand gaa i Skridt med Kristendommen og ved den ikke alene bevares for den Miskjendelse og Forglemmelse, som hidtil ramte den, og som havde en borgerlig Slaphed og Underkuelse til Følge, men ogsaa idelig fornyes og forynges.«

Det var atter *Jerwell,* som første Gang fulgte mig til gamle Akers Kirke for at høre Hesselberg.

Naar Hesselberg kom frem paa Prækestolen havde han altid *Bibelen* under Armen og i den smaa Papir Remser til Mærke for Steder, han vilde læse op.

Hvordan jeg ellers tilbragte Vinteren 1839 har jeg ikke synderlig Erindring om, og saaledes heller ikke om, hvad jeg læste i de Maaneder. I Theatret var jeg nok ikke saa sjælden, men i Begyndelsen af Juni kom Examens-Tiden igjen og i Mathematiken *dumped* jeg anden Gang, da jeg ikke havde læst længer end til »Legemer« i *Sterometri* og vidste hverken hvad *Ligninger, Logarithmer* eller *Trigonometri* monne være for Sager. Men saa klarede jeg, saa vidt jeg mindes, *anden Afdeling* fra mig, saa jeg kunde komme *hjem,* med *Artium* og *en* Afdeling af Anden-Examen paa Bagen. *Et* mindes jeg: at jeg før Throndhjems-Rejsen, da Examen var forbi, læste i *Henrik Steffens* enten »De fire Nordmænd« eller »Walseth og Leith«, men kom ikke ud med Romanen, før det bar af Sted nord over. Jeg lagde Vejen over *Røraas* for at besøge en Oberstløjtnant *Krogh* der oppe, som altid boede paa *Bakke,* naar han var i Throndhjem. Saa øde det er lige klods omkring *Bergstaden,* saa var der ikke langt derfra i *de* Dage de dejligste Birkeskove — nu er de vist for en stor Del udhugne — og de fornemme blandt Røraas-Boerne havde ogsaa mellem Birkelundene sine Landsteder, som ikke var at kimse ad. Oberstløjtnanten og hans Frue og et Sødskendbarn af mig, som var hos dem — de var barnløse — boede om Sommeren paa et Sted som hed Galaaen og som havde et Lysthus lige paa Bredden af *Glommen.* Der sad Oberstløjtnanten og den unge Student med et Glas Punsch eller Toddy om Kvelden. — Paa Rejsen havde jeg med Grundtvigs *bibelske Prædikener* og jeg talte nok om ham til Flere paa den Rejse, for jeg huser, jeg overlod Bogen til en Skydsskaffer paa et Skifte i *Aalen,* en tre Miles Vej norden for Røraas. Saa rejste jeg da Guldalen ned over, beundrede de dejlige Birkelier i Aalen, som er Aneks til *Holtaalen,* hvor jeg afla' et kort Besøg hos vor Kynding fra Marts-Heftet ifjor: *Holger Hanning Skjødt,* hvor jeg modtoges med megen

Venlighed, men maatte — jeg havde formodentlig »tilsagt Skyds« — snart videre om Eftermiddagen. Nu tænker vel Læseren, som har fulgt med i det foregaaende, at han skal faa høre om et Besøg hos *Veninden* og Vennen paa *Gimse.* Nej, der blev intet af med Kjøbet af *den* Gaard; de var nu *gifte,* men Lykken var mig gunstigere end saa; han havde forpagtet selve *Hlade,* som kun ligger en halv Fjærdings Vej nordøst for Bakke, saa vi jævnlig kunde træffes. — Nu er Indkjørslen til Throndhjem paa Jærnbanen vist nok prosaisk mod det Skue, man havde i gamle Dage, naar man nærmed sig Byen. *Guldalen* ender dejligt med Melhus — det gamle *Meldalhus* — og det endnu fagrere *Leinstranden,* Anekset til Meldalhus, hvor den lille *Nypan* Kirke skinte saa hvid op i Lien. I Nærheden deraf bøjer Vejen op til Højre fra Dalen. Saa er man oppe paa »*Byaasen*«, som var temmelig *øde* i de Dage, men naar man har kjørt en god Times Tid, er man lige ved den bratte Styrtning nedover, og da aabner sig for Øjet de blaa Strandfjelde til Venstre, Frosten, Aasens Klipper, Langstenen og Farbods-Fjældet, alt omkring den *brede Fjord.* Næsten ligeunder kommer da *Munkholmen* frem med Flaget og *Hlade Hammeren* stikker til Højre ud fra Landskabet, og den hvide *Hlade Kirke* et Stykke til Højre for den igjen, og lidt længer borte, medens *Hlade Gaard* skjuler sig mellem de frodige Lunde bagerom. Og saa nogle Øjeblikke efter ligger hele Byen dybt nede under [ens Fødder, hvor det hvide *Frue Kirke-Taarn* skinner op over Tagene og *Elven, Nid-Elven,* som slynger sig om den dejlige »Øen«, allernærmest. Saa bær det nedad og nedad den stejle *Stensbjærg-Bakken* og saa er man endelig nede paa *Ihl-Volden,* den brede Plads, hvor Borger-Korpset i de Dage exerserde, — og det rumler godt, naar man kjører ind over Broen under *Skands-Porten* igjen, hvorfra vi strøg ud i *Januar* 1838.

Saa gjennemrumler vi Byens Gader, kjører saa lidt sagtere over *By-Broen,* den brede, og kommer saa i østlig Retning gjennem Forstaden Baklandet, med den temmelig store Kors-Kirke som dens Afslutning til Højre og Reber-Banen til Venstre, og saa til *Bak-Bækken* og den lille »*Skanke-Gaarden*« til Højre og saa svinger man, ogsaa til Højre, den lille Bakke op og hilses af de to store Aske-Træer uden for den i de Dage mægtige *Bakke-Bygnings* Vesthjørne, kjører ind ad Porten og mødes af *Moder-Smilet* og mangt et venligt Aasyn.

Saa nød jeg da Gjensynets Glæder og Sommerferiens Behag i en tre Maaneders Tid, dog ikke ublandet, for der var kommen en aandelig Gjæring i mit Indre, der førte med sig baade Lys og Skygge. — Jeg mødtes her med *Hernhutter* og besøgte en Gang ogsaa *Begtrup,* men var kun en eneste Gang i de Forsamlinger han holdt, den Dag i det mindste i en lille Stue paa Baklandet, hvor han skulde udvikle — efter 1. Kor. 12 — en gives Visdoms-Tale, en Kundskabs-Tale o. s. v., hvad der gik ham og vel gaar de Allerfleste over Magten, tror jeg i det mindste. Hvad jeg da i Kristendommen holdt mig til som Hovedsagen, udtalte jeg f. Ex. alvorlig til min gamle Barnepiges yngre Søster, som jeg vidste var en Søgende. »Læg Mærke til, om den, som præker, forkynder, at Kristus har lidt og døde paa Korset til *Forsoning* for *vore Synder*. Præker han om *det,* saa hør ham, præker han *ikke* om det, saa *ænds ham ikke!*« *Hun* var imidlertid ikke den *eneste,* jeg talte med derom — og Veninden fra Hlade meddelte jeg nu *alt,* hvad jeg kunde tænke, hun var modtagelig for og kanske vel saa det. Men for Tanke paa Hakon og Thora havde jeg i vort Forhold ikke havt ringeste Brug mere, siden Gimse-Kjøbet var opgivet og hun altsaa *ikke,* naar jeg blev gammel, længer kunde ventes at *sidde Enke oppe i Guldalen.*

Fra min Nedrejse mindes jeg noget, som gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Paa *Drivstuen,* som er sidste Skifte i det Throndhjemske, før man begynder med *Dovre-Fjeld,* laa der en Kone i et ideligt Raab, fordi hun troede ikke, der var Redning for *hende* fra den evige Død. Hvordan det siden blev med hende, har jeg aldrig hørt, skjønt jeg flere Gange har spurgt. I en af *Steffenses* Romaner forekom et lignende Tilfælde heroppe, men hvor Fortvivlelsen yttred sig paa en stille Maade.

Saa kom jeg da til *Kristianja* igjen — og da det led udover Høsten, maatte jeg jo tænke paa *Mathematiken.* Saa mindtes jeg, at jeg havde hørt tale om en Student, som skulde være saa særdeles flink i Mathematik og tillige i Kunsten at undervise i Faget. Jeg søgte ham og fandt ham i en lav enetages Gaard i *nordlige* Del af Byen, som den var i de Dage. Han var henved 27 Aar gammel, altsaa omtrent 8 Aar ældre end mig og ligned ikke en Student, men snarere en ældre Mand, med lidt, men ogsaa kun lidt, fremstaaende Underlæbe, med det tynde brune Haar lagt over til Siden over den høje Pande og med et alvorligt Udtryk i det klare Aasyn. Næsen havde en liden Bøjning. Ogsaa Dragten, en gammel tyk Kavaj, som han havde tat til Læsefrak, temmelig sid, gjorde ham ogsaa ældre af Udseende, end han var. Det var ingen mindre, end vor senere saa navnkundige Tonekunstner *Ludvig Mathias Lindeman,* der blev mig en *fuldtro Ven,* saa længe han aandede her nede.

Vi tog da fat paa *Arithmetiken,* og — kort at fortælle — gjorde Lindeman virkelig det Under: at lære H. Brun Ligninger og Logarithmer, skjønt han forlængst saa grundig har svedet Lærdommen ud, at *nu* véd han ikke mere, hvad Ligninger og Logarithmer er, end det mindste Barn; et Vidnesbyrd om, hvad Gavn man gjør ved at *tvinge* Folk til at lære, hvad der slet ikke ligger paa *deres* Vej. Imidlertid blev Lindeman og jeg ved vore Sammen-

komster snart ogsaa optagne af *ganske andre Ting,* end Mathematiken — hvorom mere siden — og det hændte nok mere end en Gang, at vi saaledes ordskiftedes om de Ting, at den Kvæld blev der intet af med Mathematik. Vi skulde ha' Mathematiken Kl. 8 om Aftenen, vi ordskiftedes stundom saaledes, at vi tilsidst maatte bryde ud: »Nej, nu er Klokken tolv!« Og saa pilte jeg da af Sted, forbi Rigshospitalets Lighus, som jeg altid følte en vis Gru ved, ikke af Spøgelse-Frygt, men af Døds-Frygt, til min nye Bolig i Nedre Voldgade.

Examens-Tiden før Jul kom atter delvis som Jule-Kvælden paa Kjærringen. Jeg var ikke kommen længer end til »Legemer« i Stereometri denne Gang heller, om jeg end havde skottet lidt længer ude, saa jeg saa, at der hørte et Bevis som en lang Hale til »magister matheseos« eller »den pythagoræiske Læresætning«. Hvad Tanker, jeg gjorde mig om *»Trigonometri«,* som vi ogsaa kunde blive spurgt i, skal jeg la' være usagt; en aldeles fremmed Verden var den mig sikkert i alle Fald. Ubønhørlig kom nu Dagen, da jeg atter skulde tage Sæde ved Bordet hos *»Vesle-Bernt«;* jeg tog Sæde og vogtede paa hans Læber i spændt Forventning. Saa lød det med hans tørre Stemme: »Naar to rette Linjer staar lodrette paa *et Plan* — hvad Stilling har de saa indbyrdes?« — »Da er de parallele.« — »Vil De bevise det.« — Brun til at skrive Bogstaver og Streger og Slutninger, saa der skal ha' været hvisket henne paa Bænkene: »Fa'n ta, han faar *Præ!*« Jeg har *siden* set paa »Beviset«, med Forundring over, at *jeg* nogensinde har ført et saadant *Bernt Holmbo* til Behag. Saa lød det atter: »Hvor stor er Logarithmen til et Produkt?« — Saa stor som Summen af Faktorernes Logarithmer.« Det Svar sidder mig endnu uuddrivelig i *Øret,* men kun *der,* da jeg jo nu, som sagt, slet ikke længer véd, hvad en Logarithme er. Et lidet Bevis fulgte paa Svaret, og jeg tror, der vanked endnu et Spørgsmaal,

men — nok er det, tilsidst, da Vesle-Bernt læste Karaktererne op, lød det ogsaa: »Hr. Brun — *Laudabilis* (!!!)
Grunden til, at jeg saa godt huser dette er nok den, at jeg brugte disse *Holmboes* Spørgsmaal saa mange Gange, naar mine Kammerater bad mig »*tale efter ham.*«

Ludvig Lindeman kom mig imidlertid til Hjælp i mer end Mathematiken. Jeg har alt før fortalt, hvor aldeles ukjendt jeg endnu i Sommeren 1839 var med al Oplysning fra siden 1825 om Herrens *Menighed* og dens *Grundvold.* Nu havde vist en eller anden ytret for mig, at Grundtvig i senere Tid »nedsatte Skriften«, som for mig var Kristendommens Alfa og Omega. Men jeg huser dog ingen Udtalelse til mig derom i det Enkelte og jeg havde i al Fald ikke med Vidende givet en saadan Udtalelse nogen Tiltro, da jeg jo kjendte Grundtvigs stærke og nidkjære Hævdelse af Paalideligheden af den profetiske og apostoliske Skrift. Men denne Høst havde jeg faaet fat paa *Søndags-Bogens tredie Del* og læste deri Ting om »*Ord* og *Skrift*«, som jeg *aldeles misforstod.* Det kom ingenlunde af Uklarhed hos Grundtvig i Fremstillingen af Sagen. Den er saa klar, at Enhver med Lethed maa forstaa den, naar han ikke har en *forudfattet* Mening, som skygger for det, man læser. Men min Tanke var rent omgivet af det urimelige og bagvendte »Skrift-Princip«s Taageslør, saa ogsaa *jeg* tænkte *nu,* at Grundtvig var slaaet ind paa en rigtig farlig Vej, og jeg kan ikke sige, hvor det bedrøved mig, nu, som jeg syntes, at maatte skilles fra ham, jeg havde skattet saa højt. Da kom Lindeman ind til mig en Aften i Voldgaden. Jeg véd ikke, hvor dybt Lindeman *endda* selv var inde i Grundtvigs Tankegang, men han kjendte den dog saa vidt, at han med fuld Overbevisning kunde sige til mig: »*Du misforstaar ham*« og han fik mig til at blive roligere og til at prøve at sætte mig bedre ind i

Sagen. At der i Menigheden maatte være *en* Tro, ligesom *en* Daab, fandt jeg rimeligt, men saa *forhærdet* var jeg i det gamle Skriftprincip, at jeg saa tænkte endnu et Øjeblik, at Grundtvig dog kun lærte saa, *fordi* det staar saaledes skrevet hos Apostelen. Saaledes havde jeg da baade *Grundtvig* og *Skriften som Grundvold* reddede, *syntes* jeg. Men netop i det Øjeblik — det varede ikke længe og *kunde* ikke vare længe — møder jeg paa Gaden en gammelagtig Mand, af hernhutisk Retning, som jeg før havde truffet hos Bibliopola. Den gamle talte gjærne i en halv klynkende og halv trøstelig Tone, og han fortalte mig nu, at hans Søn — de var nok fra Vestlandet — var kommen til Byen og skulde rejse som »Missionær« til Vestafrika ensteds. Han indbød mig til at komme og spise til Aftens med dem. Jeg fulgte Indbydelsen og træffer en meget lyshaaret »pur ung« Mand af et frisk og vakkert Udseende. Det varede ikke længe, før vi kom ind paa Grundtvig. Han angreb Grundtvigs Forhold til Skriften; jeg forsvarede ham og vilde gjøre gjældende, at Grundtvig hævdede Tros-Bekjendelsens Apostolitet, *fordi* Paulus har skrevet, at der i Menigheden er *en* Tro og *en* Daab o. s. v. Min ungdommelige Iver maa paa en Maade ha' gjort mig veltalende, for jeg huser endnu, han sa': »Ja, det *klinger* jo grundtvigiansk, men jeg forsikrer Dem, det er ikke Grundtvigs Mening. Jeg har selv været hos Grundtvig og talt med ham; han anser ikke Bibelen for Guds Ord.« Her gjorde jeg formodentlig en Indvending; men saa kunde han sige mig, at Grundtvig under Samtalen »tog Bibelen i sin Haand og spurgte mig, om jeg virkelig troede, at *den Bog* var *Guds Ord?*« Jeg havde nu paany fattet saa megen Tillid til Grundtvig, at det ikke forskrækked mig, men jeg studsed vist lidt og sagde formodentlig: »De har misforstaaet ham« eller noget lignende. Jeg var selvfølgelig ikke endda kommet saa vidt, at jeg turde sige: til det Spørgsmaal havde og maatte Grundtvig ha' *fuld-*

kommen Beføjelse, da den sanddrueste og guddommeligste Skrift kun er og kan kun være en sandfærdig Beskrivelse af Guds-Ordet og dets Gjærninger og ingenlunde *Guds-Ordet selv i dets Kraft* og jeg tror neppe Hr. *Knudsen* — saa hed den unge Missionær — vilde selv vove at sige, at det er *Bog* eller *Skrift* der menes, naar der staar skrevet: »*Himlene er gjorte ved Herrens Ord og al deres Hær ved hans Munds Aande,*« eller, at der, for at nævne, hvad Grundtvig selv flere Gange nævnede, i Joh. Ev. 1,1 kan sættes Skriften istedenfor »Ordet«, saa man ligesaa godt kunde sige: »I Begyndelsen var Skriften og Skriften var hos Gud og *Skriften var Gud og ved den er Alting blevet til, og Skriften blev Kjød* og boede iblandt os.«

Om den unge Hr. Knudsens Missions-Virksomhed har jeg intet andet set, end at der en Gang fortaltes i en Avis, at han havde set en døbt Neger spille paa et Instrument. Da siger han til ham, at *det* Instrument maatte han ikke bruge, da der paa *det* har været spillet hedenske Toner, men *han* skulde skaffe ham et *andet,* »der var som *en ren Jomfru.*«

Der var Gjæring i mig udover Høsten og udover Vinteren og nu, især da jeg var *Bernt Holmboe* kvit, kunde jeg paa det nye Aar, 1840, med Kraft fortsætte, hvad jeg, trods Mathematiken, begyndte i det gamle at sætte mig ind i den *rige dansk-kirkelige Litteratur,* som var fremsprungen paa *Daabs-Pagtens* gamle Grundvold. Et Par Gange havde jeg Drift til og fulgte den, til at gaa op og tale med *Wexels,* som mødte mig med Kjærlighed og indbød mig — senere hen — til at besøge sig. Nu blev Wexels mig saa at sige næsten den *eneste Præst;* jeg hørte vel en Gang imellem andre, men saa hver Lørdag med Begjærlighed i Avisen for at se, om »*Wexels skal*

præke imorgen.« Nu var Øret aabent for den *stærke Magt* i hans Ord, med hvilken en Andens mere højrøstede Tale slet ikke kunde maale sig. *Möhne,* for Resten ikke højrøstet, lod jeg være, den han var, hilste ham venlig og ærbødig, men fandt mig ikke længer dreven til at søge hen til hans Sal, ligesom mine Theater-Besøg omtrent ophørte, skjønt jeg hverken da eller nogensinde har anset dem for Synd.

Hvad jeg nu først eller blandt det første kom over i den dansk-kristelige Skriftverden var »*Nordisk Kirketidende*«, *Grundtvigs Søndags-Bog* og *Sang-Værk* var nu selvfølgelige — jeg tror, jeg begyndte tilfældigen af af Kirke-Tidenden med Aargangen 1835 og læste saa udover, og nok allerede denne Vinter *Grundtvigs* og *Rudelbachs* »Theologiske Maanedsskrift« og kanske allerede *Lindbergs* »Maaneds-Skrift« og *Wexels* »Tidsskrift for Kristendom og Kirke-Krønike«.

Foruden hvad der nærmest berørte den saakaldte kirkelige Anskuelse maatte i høj Grad vække min Opmærksomhed, til hvis Dagsgjærning det nu skulde høre at læse Astronomi eller Stjærnelære, *Rejsningen i Danmark* mod »*det Kopernikanske Sol-System*«, der beherskede og behersker, som bekjendt, den Dag idag Størstedelen af den boglig-dannede Verden. Ogsaa blandt *Hegelianerne* i Tyskland skal der samtidig have været en Bevægelse i alle Fald imod den almindelige Værdsættelse af den kopernikanske Gjætning. I Danmark var det en yngre Mand, *Arent Aschlund,* Landmaaler af Fag, som ved Undersøgelser af *Magnetens Misvisninger* m. m. (han brød sig ikke meget om, hvad Bibelen lærte derom) udfandt, at disse »Misvisninger« og meget andet lod sig lettere forklare ved den *gamle* Antagelse, hvorefter det, som bekjendt, har sig med Jordens Forhold til Solen, som det viser sig for hver Mands Øjne. Han udsendte to Smaaskrifter: 1) om Verdens-Bygningen og 2) om Magnetens Forhold til

sine Poler. De to Skrifter blev anmældte i »Dansk Litteraturtidende« af en unavngiven, som man ikke tvivlede paa var selve *Hans Kristian Ørsted,* og de blev da behandlede selvfølgelig fra et kopernikansk Standpunkt. Ogsaa Grundtvig havde, som man ser i Verdens-Krøniken, fulgt den kopernikanske Strømning. Men *nu* griber han Pennen og hans Holdning ligeoverfor Systemet er nu en anden end før. Han bekjender, at han baade som Theolog og Historiker »havde en gunstig Fordom for Angreb paa *Kopernikanismen*«, men bekjendte tillige, at han ikke kjendte mere til Astronomi, end der for 30 Aar tilbage behøvedes for at slippe igjennem til Examenen, saa han kunde ikke ta' videnskabelig Parti i en Sag, han ikke var voksen, men han holdt sig blot til *Anmeldelsen i Litteraturtidenden* og fandt der, at »Resensjonen langt fra at gjendrive Aschlunds Indvending oprigtig tilstaar, at Kopernikanerne selv har set sig nødt til at opgive deres *mest indlysende og almènfattelige Bevis* (i Lindbergs Maanedsskrift for Kristendom og Historie, 1828 eller 29). Senere hen bekjendte Grundtvig flere Gange sin *Vantro* lige over for Systemet, og da en Præst vilde tage det i Forsvar, greb Grundtvig igjen i 1837 Pennen i Sagen og skrev om »*Det kopernikanske System som den fjærde Tros-Artikel*« i »Nordisk Kirketidende«, som før berørt Magister (senere Dr.) *Jakob Kristian Lindberg* udgav fra 1833. Vil man imidlertid se Grundtvigs Forhold til Sagen grejt og muntert udviklet, da læse man helst i »Danskeren« for 1851 Stykket: *De store Kloder og de smaa Mennesker* med det samme Steds tilføjede dybe og mægtige Kvæde *Himmelstormen og Ordets Magt.* — Aschlund døde tidlig, saa hans Undersøgelser kom ikke til Ende.

Medens nu *Grundtvig* i Kirketidenden væsentlig værgede sig selv og Smaafolk i det hele mod det kopernikanske Magtsprog og gav den hellige Skrift sit Vidnesbyrd for Paalidelighed og Troværdighed, gik *Lindberg* mere angrebsvis

til Værks. I den storartede, dybt indgaaende Afhandling *Bemærkninger om Verdens Skabelse,* som i 1835 gik gjennem mange Nummere af Kirketidenden, i Stykket: »*Kan Bibelen og det kopernikanske System forliges?*« og flere Steder stillede han Læseren Valg mellem Skriften og Kopernikanismen som nødvendigt, da der ikke var at tænke paa Mægling og Forlig. Men han tog ogsaa — om end som i Forbigaaende — Systemet videnskabelig i Øjesyn og sammenligned det med Tyge Brahes og gav da det sidste saa afgjort Fortrinet. Navnlig tog han fat paa den kopernikanske Lære om *Lysets Hastighed* og de Millioner Aar, det kunde bruge, som *uvidenskabelig og taabelig*. Grundtvigs Venner i Danmark og Norge har, i alle Fald for Offenlighedens Øjne i *Hele* og *Store* holdt sig udenfor Sagen om »det Kopernikanske System«.

At jeg i 1840 følte mig hentrukken til den *Grundtvig-Lindbergske Side* fulgte nu af min Tiltro til Grundtvig-Lindberg og til den hellige Skrift, og endnu den Dag idag tør jeg sige, at vor verdensberømte Stjærnekiger i de Dage, i hvis Høresal jeg sad: *Kristoffer Hansteen,* aldrig — saa vidt jeg hørte — rent ud *benægtede Muligheden* af, at *Tyge Brahe* havde Ret. Jeg kan nemlig godt mindes, han talte om, hvilke urimelige »*Kringle-Figurer*« tror jeg bestemt han sa', Himmel-Legemernes Baner efter *det gamle* System maatte beskrive, saa det var kun i hans Øjne »*gale Præster*«, som kunde mene, at den gamle Betragtning er den rette. Men jeg tænkte og tænker endnu: Hvad om Skaberen, hvis *almægtige Ord* dog, hvad end saa Verdens-Visdommen tænker og siger, er *Naturens Lov,* og hvis Visdom, som vi véd, ogsaa i *andre* Henseender er *Daarskab* for »denne Verdens Vise«, han, hvis Tanker er høje mod vore, som Himmelen er over Jorden, alligevel i sin Visdom lod de mange tusinde og Millioner Mile fra os stillede Kloder alligevel danne slige »Kringle-Figurer« med deres Baner?

Kristoffer Hansteen, i 1840 omtr. 57 Aar gammel, var en liden tør og rask Mand, med høj Pande, tyndt brunt, lidt graasprængt, Haar — senere Paryk af samme Farve — smaa Bakkenbarter, sort Halstørklæde og smaa Snipper, langagtig Nakke, hvori Haaret krøllede sig lidt nederst, lang Næse, noget bred Mund med tynde Læber, mens Aasynet og især Trækkene om Munden røbede, at han var vittig og lunefuld og tillige kunde være lidt gnaven imellem.

»Systemets« Modstandere havde han ofte fat i og navnlig mored Hansteen sig ved Indvendingen, som har været gjort paa *Josva-Bogens* Vegne med: »Sol, stat stille i Gibeon o. s. v.«, og hvor vittigt i hans Øren en Kopernikaner havde svaret: »Men han bød den jo ikke gaa igjen, og saa *staar den vel endnu.*« Den Vittighed er imidlertid langt fra at kunne ramme Grundtvig, som derom siger i »Haandbog i Verdens-Historien« (1. B., S. 158, 2den Udg. 1867): »hvor Gud har gjort saa mange øjensynlige Mirakler som i Israel, maa man dog sagtens kunne skjelne dem fra, hvad rimeligvis kun en daarlig Pen har gjort af et godt Vers.« — Han mener altsaa, at det kun er et *godt poetisk Udtryk* i »*Kjæmpe-Visebogen*« (sædv.: »den Oprigtiges Bog«) som den *navnløse* (anonyme) Forfatter af *Josva-Bogen* udtrykkelig henviser til, og som han ved Misforstaaelse har taget for *historisk Vare*.

Anekdoter kunde Hansteen flere af og havde godt Lag til at fortælle og fremstille i det hele. Om *Newtons*, jeg tror det var ham, om *hans* »Distraksjon« fortalte han en Gang, at han havde en Kat, som han vilde skulde gaa frit ud og ind hos sig. Derfor havde han ladet gjøre et Hul paa Døren til den, men da Katten havde faaet en Unge, siger han til Tjeneren: »Se til, at der bli'r gjort et *lidet* Hul ved Siden, saa den lille Unge ogsaa kan komme ind igjennem.«

En Gang, fortælles der, kom der — vistnok af Vanvare *did* — et raaddent Æble farende hen paa Tavlen, hvor Hansteen just stod, i Færd med at slaa en Cirkel. »Naa, vil De ha' Centrum *der,* mine Herrer, sa' han — og slog Cirkelen omkring Kladden.

Det var ikke saa sjelden, han rejiserte — mig gav han *Haud.* — Hansten havde et godt Lov hos »simple Folk«. Saaledes fortalte en Smed en Gang om, hvor ivrig Hansten var, da noget skulde gjøres, for at Manden skulde ha' god *Betaling* for sit Arbejde.

I *Fysik,* et Navn som i 1840 havde en videre Betydning end nu, da *Kemien* er udskilt som Fag for sig, havde vi gamle *Jakob Keyser,* nok en Slægtning, men ikke Bror, til de fornævnte Keysere. Foruden hvad han daglig foredrog i »Halvaaret«, hvor man skulde prøves ved Examen, holdt han ugenlig et Foredrag for Betaling, som var 5 Specier for hele Semestret, tror jeg, af hver. Det var da beregnet paa dem, der vilde vide noget mere. Jeg er saa aldeles fremmed for Fysik, at jeg intet kan sige om, hvad Keyser foredrog. Han forekom mig at maatte være en grej Mand for dem, som fulgte med, og han ledsagede Foredraget med »Experimenter«, hvortil han havde en Amanuensis eller Haandlanger. Det var i 1840 *Ditten,* som siden blev Bestyrer af Rigshospitalets Apothek og en anset Mand her i Byen. Keyser, var en høj, lidt krumbøjet Mand, meget skaldet oppe i Hovedet, med meget tyndt, kort graa-hvidt Haar, som var opstrøget over den høje Pande. Hans Aasyn var magert, snarere langt end kort, og adskillig »markeret«, Munden noget, men ikke meget bred. Han tog dygtig lange Skridt, naar han gik, Briller brugte han og sort Halsbind med smaa Snipper. Han havde ingen Bakkenbarter. Skjønt han ikke egenlig smilte, fik man Indtrykket af en meget venlig og velvillig Mand. Saa megen Umage, han gjorde sig med sit Fag, viste han aldrig Spor af Uvilje mod den, hvis Lyst ikke stod til

Fysiken. Man behøvede næsten ikke at læse det mindste. Fik han et nogenlunde rimeligt Svar, var man omtrent sikker paa, at man ikke gik rejekt. Derimod kunde han sidde temmelig længe med Examinanden for at prøve, om han kunde gi' ham en bedre Karakter, medens den, der var vel fornøjet med et »Non«, som nærværende Forfatter, bare ønskede, han vilde snart holde op. Lige fra sine tidligste Professor-Dage skal han kun en eneste Gang ha' rejiseret, da han umuligt kunde faa udlokket et Svar af Vedkommende. Saa kaldte han alle Tilhørerne til Vidne og sa': »De ser, mine Herrer! at her er det mig umuligt at gi' Karakter!« Et Rygte sa', at i hans tidligste Dage skal en, som strøg for ham, ha' taget Livet af sig, og at Keyser fra den Stund aldrig rejiserte. Da aldrig noget Navn har været nævnt paa Vedkommende, er det mulig fra først af kun en Formodning, som siden er vokset op til Historie. — Keyser havde gjort Udenlandsrejser og var ogsaa en Mand, til hvem man ved større praktiske Foretagender fra Offentlighedens Side henvendte sig om Raad. Baade Jakob Keyser, Hansten og Bernt Holmboe havde ved Siden af Universitetet Timer paa den *»militære Højskole«*.

Nu er af *Anden-Examens Professorer* kun *en* tilbage at omtale, og det er: *Georg,* døbt *Jørgen, Sverdrup,* Søn af en Proprietær i Nærøen, det nordligste Sogn i *Thrøndelagen.* Folk, som kjender Grundtvigs Levnetsløb, véd nok, at han og den nok otte Aar ældre Sverdrup skattede hinanden højt fra Samværet i den *videnskabelige* Kreds som indbødes i *Sverdrups* og Filosofen *Nils Treschovs* Huse, hvor Samtalerne efter Præsten og Poeten Fredrik Smiths Dagbog for 1811 især drejede sig om *Theologi, Filosofi* og *Poesi. Sverdrup* holdt trofast paa Grundtvig, da *Sibbern* var blet bange og *Molbæk* og *Ørstederne* stillede sig i hans Fjenders Række. Han var vistnok ikke enig med Grundtvig i mangt, men forsvarede ham ligeoverfor Sibbern og

kunde ikke begribe, at sidstnævnte ikke troede at kunne samtale med ham efter Gjæringen i 1811: »Han er ikke saa ensidig, som De tænker,« skrev han til Sibbern (»Breve til og fra Sibbern«). Han glæded sig, da Talen, lige under Skilsmissen imellem Rigerne, var om, at Grundtvig skulde blive Kapellan til *Aker* og *Oslo,* og han støttede hans Udgivelse af Oversættelsen af Snorre. Den Gang, Grundtvig kom i hans Hus og Kreds, var han, foruden Lærer ved en anden højere Anstalt, extraordinær Professor i *Græsk* ved Kjøbenhavns Universitet og i *Græsk* blev han saa Professor heroppe.

Men et saa *levende og dygtigt Menneske* med glødende Kjærlighed til sit betrængte Fædreland kunde ikke sidde stille eller staa stille paa sit Katheder ved Storbegivenheden i 1814. Han blev og snart bemærket af *Kristian Frederik,* som kaldte ham til sig fra *Eidsvold* saa indtrængende, at han stod op og rejste af Sted kort efter Midnat, skjønt han om Aftenen netop var kommen hjem fra en Rejse ud til *Falsen* i Aas, 3 Mile fra Byen, han, som da just arbejdede med *Udkastet til Grundloven.* Det var *Sverdrup,* som, efter Prindsens egne Ord, der paa Eidsvold *overbeviste ham,* da han hidtil havde tænkt, at han havde *Arveret* til Norge. Og

»med djærve Ord paa vort *Thingvalla*«

blev han i det mindste en af de ypperste i Eidsvolds-Mødet, og netop ham blev det givet fra Opmands-Stadet at forkynde:

»*rejst er atter Norges gamle Kongestol.*«

Og glemmes skal det ikke, at Kæmpen fandt sig ikke for lærd eller vis til at føle sig styrket og manet ved en fædrelandskjærlig *Bondes* jævne Ord under Opreisen til *Ejdsvold,* om at »*komme ihu, at Gud er ataat,*« ɔ: Gud er »tilstede ved«.

Om ham som Lærer i *Græsk* har jeg hørt en meget kritisk Tilhører udtale sig saaledes, at hans Oplæsning af *Sofokles's Tragedier* maa ha' været rentud — pragtfuld. Men da Poul Møller forlod Norge, maatte han ombytte den græske med den *filosofiske* Lærestol, og i *Psykologi* (Sjælelære), *Logik* (Tænkelære) og *Ethik* (»Sædelære«) havde vi ham i 1840.

Han læste i Vinter-Semestret over *Sjælelæren* og *Tænkelæren.* Hans *Sjælelære* var forholdsvis grej og ikke spækket med denne Mængde af fremmede Ord, som Filosofer saa tidt plejer ellers fordærve Modersmaalet med hos de Unge. Den kom dog aldrig i Trykken. Jeg mindes nu kun, at han satte Sjælens Hoved-Evner i »*Erkjendelse, Følelse* og *Vilje,*« men huser ikke, hvordan han dertil stillede Indbildnings-Kraften. »Ved Talen om »Hukommelsen« fremførte han noget, som jeg tidt har sandet: at der er intet, der bringer en saa snart til at komme ihu, hvad der ligger fjærnt i Tid og Rum, som — Lugten. Naar jeg, f. Ex. i min Middelalder kom ind i Storstuen i *Skedsmo* Præstegaard, et Par Mil herfra, og kjendte den behagelige Duft derinde — *øjeblikkelig* var Tanken i Storstuen i Barndoms-Hjemmet, i *Frostens* Præstegaard, hvor jeg mindtes, det lugted ligedan.«

Var Sverdrups *Psykologi* forholdsvis let at lære, saa var det modsatte Tilfældet med *Logiken,* vi brugte. Men den var heller ikke skreven af den Gamle selv, men af hans Søn *Ulrik,* som var Præst, men maa ikke forveksles med Sognepræst Ulrik Sverdrup i *Balestrand,* Storthingsmand i sin Tid og Oversætter af Guerikes Kirkekistorie og tilmed Fader til Statsraad *Jakob Sverdrup.* Professorens Søn og Logikens Forfatter var nok i 1840 blet residerende Kapellan til *Gran* og var gift med en Datter af den navnkundige General-Fiskal *Wiljam Treschow.* Mulig var det først kort efter 1840, han blev Præst. Siden blev han Sognepræst til *Frederiksværn,* men tog derfra tidlig sin

Afsked og blev ikke gammel. Den Gamle lagde *Ulriks* Logik — som var trykt — *til Grund* for sine Foredrag. Af *Logiken* har jeg beholdt *en* Ting, som jeg af *Kristendommen* og i *Grundtvigs Skole* har lært at højagte og det er *Tænkningens Grundlov,* som i de Dage kaldtes *»principium contradictionis«, sev exclusi tertii sev medii«* og som udtryktes i Formelen: *»A* er ikke *Ikke-A«.* Alt dette sidder mig i Øret som om jeg hørte *gamle Sverdrup* udtale det den Dag i Dag. De, som stadig hørte den Gamle, kom vel til at forstaa Meningen med det ene og det andet i den Unges Bog, men de, som *ikke* det gjorde, havde sin store Nød med den. I et Exemplar som faldt mig i Hænde, havde en, jeg ved ikke hvem, i et Vers paa Pærmen, henført Ulrik Sverdrups logiske Forfatterskab ligefrem blandt den *Ondes* Indskydelser. Men fandt man, han gjorde Ondt med sin Pen, saa vidste ogsaa Folk at fortælle om, at Ulrik Sverdrup gjorde meget Godt med sine Penge og det ikke i offentligt Opstyr, men stille og bramfrit.

Jeg var nok lidt bange for Examen i Filosofien paa Forhaand; men da jeg havde faaet Sæde ved Examens-Bordet, var Frygten som strøget af mig. Der var noget ved den Gamle, som gjorde, at jeg fandt mig vel i hans Nærhed. Hvad jeg ellers blev spurgt om, huser jeg ikke, men blev ogsaa spurgt: »Hvad forstaar De ved *et Geni?«* Til Forklaringen, jeg *prøvte* at give, svarte han med et venligt Smil: »Nej, det er — *en Komponist.«* Jeg kunde ønske, jeg havde lagt mig paa Minde den *ufrivillige* Forklaring, som en *Georg Sverdrup* kunde godkende, af hvad »en Komponist« er, men det har jeg ikke. Derimod huser jeg grant hans Forklaring af selve Ordet »Begreb«: »Et Begreb er *Enheden i Flerheden af vore Forestillinger.«* — Han gav mig: *Haud illaudabilis.*

Sverdrup havde brun Paryk over hvad Henrik Wergeland kaldte et *»Zevs-Hoved«.* Trækkene i hans Aasyn, som i hans yngre Dage var noget skarpe og spidse, var nu i

Alderdommen, da han var bleven fyldig, mere bløde og afrundede. Han havde næsten ingen Bakkenbarter, men store Snipper, som ikke gik spidse fremover, men stod højt op mod »Ørestolene«. Alle Kathedre, jeg mindes fra Andenexamens-Tiden, stod paa *søndre Væg*, undtagen Bernt Holmbo's og P. A. Munchs, som stod paa den nordre. Sverdrups Syn var svagt, og derfor stod han saa meget og skygged med Haanden for Lyset, som faldt ind gennem Vinduet i Vest.

Sverdrup kunde nok »rejisere«, men var ikke snar dertil. Et »Non« tøjed han saa langt, at han gav »neppe og ikke en Gang neppe Non«. Paa Latin sa' han Karaktererne op, og det kunde da lyde: »*Vix ac ne vix qvidem Noncontemnendus*«.« Ingen paatalte, det jeg hørte, den Frihed han herved tog sig.

Den Gamle var bredskuldret og stærkbygget i det hele, Stemmen var dyb og lidt hul; han talte meget langsomt og vægtigt, uden at man fik Indtryk af, at derpaa var lagt an. Det var sikkert hans Kæmpe-Natur, som i Alderdommen maatte yttre sig saaledes. Naar en Examinand havde svaret galt mange Gange, ansaa man det for et farligt Tegn, naar den Gamle saa spurgte: »*Hvà bà?*«

Af Smaavittigheder fra hans Mund fortaltes flere, men jeg huser nu ingen anden end følgende. Han havde en Gang bedt Pedellen udrette noget, men da Pedellen skulde gjøre ham Regnskab, var Sverdrup misfornøjet dermed. Pedellen begyndte da at aarsage sig, sigende: »Jeg tænkte« — da falder Sverdrup ind paa sin langsomme Maade: »De maa *ikke tænke,* det taaler De ikke.« *Aa*-Lyden udtalte han altid saa aabent. Jeg hører ham ligesom udtale Ordet »*Faare*stillinger«. Det var det Modsatte af førnævnte Biskop *Sørensens* Maade at udtale Ordene paa, han udtalte »Fordringer« aldeles som »*Fo*dringer«, som naar han sa': »Naturen har ogsaa sine *Fo*dringer.« Det sidste er nu kristiansandsk, men paa *Sverdrup* var det ikke let at

høre, fra hvad Egn af Landet han var. Hans Sprog var *paavirket* af det Danske, skjønt han egentlig ikke talte Dansk, men en enkelt Lyd kunde stundom minde lidt om Thrønderen.

Saa var jeg da endelig færdig med *Anden-Examen* — og mere lig »Jeppe paa Bjærget«, da han var vaagnet paa Herregaarden, kneb sig i Armen og spurgte: *Er* det mig? eller er det *ikke* mig? kunde neppe nogen ha' været, end *H. Brun*, naar den *ubeskrivelige* Lykke skulde *tilegnes* som *afgjort Virkelighed:* For *hele dit Liv* behøver *du nu,* da ogsaa »*Astronomien* er klaret,« *aldrig* mere at tygge paa en *eneste* Linje af — *Mathematiken!*

Det staar for mig, som det var i de samme Dage, som jeg havde klaret Anden-Examen med *Haud*, og kanske samme Dag, at min kjære, endnu den Dag i Dag saa trofaste Ven, Pastor *Frederik Wexelsen* i Throndhjem, havde klaret sin theologiske Embeds-Examen med *Laud,* og at vi mødtes straks efter Begivenheden hos en fælles Kjending, som boede i Fru Grynnings Gaard ude i Fru Grynnings Have, lige nedenfor Byens Vest-Grændse den Gang. — Paa *Fr. Wexelsens* Værelse tror jeg det var, *W. A. Wexels* første Gang bad mig besøge sig, enten det nu var før eller efter, jeg havde taget *Anden-Examen.* Der blev den Gang talt nogle Ord om *Grundtvigs* Søndags-Bog og jeg huser, jeg nævnte »*Paaske-Morgenrøden*« som særdeles »mærkelig«.

Ved Siden af min Smule Examens-Læsning og især Opholdet i den for mig nu nylig oplukkede rige *kirkelige Bog-Verden, især fra Danmark,* havde jeg fra Sommeren 1839 ogsaa begyndt at *undervise.* Ligesom i Danmark, og rimeligvis *derfra,* var Tanken paa *Asyler for Smaabørn* baade kommen og iværksat heroppe. Et Asyl, »Grønlands

Asyl« var oprettet i Forstaden Grønland paa Vejen til Oslo. Nu var her en aldrende Mand, General-Major *Poul Birch,* som havde taget Afsked fra Krigstjenesten, men var i idelig Virksomhed med at hjælpe og gavne, snart Enkelte, som han skaffede en eller anden passende Plads, snart gjennem gavnlige Indretninger større Kredse. Med Iver tog han sig af *Asyl-Sagen,* men snart blev det ogsaa en *Haandgjernings-Skole* for den opvoksende Ungdom, som optog hans Tanker. Der var nok Værelser i *Asylgaarden,* men ved Siden af Haandgjerningen ogsaa at *lønne Lærere,* som kunde undervise i Skole-Fagene, var ikke at tænke paa. Der blev da besluttet, »at man ogsaa her skulde prøve om det gik an at faa den almindelige Skole-Undervisning besørget ved *Studenter,* som var *villige* til at overtage den *uden Betaling.* Der var ikke faa, som tegned sig, men de fleste blev snart borte, saa det var alene *to,* som vedblev: Cand. theol. *Wetlesen* og Student *H. Brun.* Jeg tror, vi begge havde Religion og Undervisningen var mulig saaledes delt mellem os, at Wetlesen havde Gutterne og jeg Pigerne. At jeg havde de sidste, huser jeg grangivelig, men om jeg havde ogsaa nogen Gutter, kan jeg ikke sige for vist. Mindst en tre Gange om Ugen, kanske ogsaa hver Dag, tradskede jeg nu fra Nedre Voldgade ud til Asylgaarden. Jeg har liden eller ingen Erindring om Undervisningen, men huser dog, at *jeg fandt mig vel derved,* og at jeg en Gang læste op for Børnene: *Dejlig er den Himmel blaa,* og at jeg, da der en Gang var en Fest derude, jeg tror om Vaaren 1840, og mange fornemme Folk var til Stede, blandt dem ogsaa Biskop *Sørensen,* blev jeg i »Distraction« staaende saa længe hos en Pige i Rækken, at der blev næsten ingen Tid tilbage til at spørge de andre. — Af Kvinder var der en Enkefru *Aas,* »Digterinden«, jeg tror hendes Mand havde været Sorenskriver, der tog sig med Iver af Asyl-Sagen ved Siden af Generalen. Til dem begge digted Henrik Wergeland

Sange paa Asyl-Børnenes Vegne, skjønt lidt senere end 1840. Generalen var jævnlig ude i Asyl-Gaarden og var saa glad over hver, som støtted Sagen, og det var mulig derfor han altid, naar jeg fik Breve fra ham om Noget, undertegned sig: »fra en højst forbunden *Birch.*« Det hændte, at han stundom ikke gik hjem til Middag, men kjøbte sig en Skaal af den Suppe, som var lavet for Børnene. »Naar man faar noget i Sækken, kan det være det samme, hvad det er,« skal han ha' sagt. »General Birch« var af middels Højde, satte Nakken lidt tilbage, havde kort meget tyndt graat Haar, som var opstrøget i Panden, ingen Bakkenbarter, krum Næse, lidt fremstaaende Hage og stort sort Halsbind. I senere Aar brugte han Paryk. Han var halt og havde derfor en lidt hoppende Gang og bar aldrig, uden naar det var højst nødvendigt »Uniformen« med Ordenerne paa. Naar han maatte bære den, kunde man ogsaa se, den var mere *en* Dag gammel, da den var temmelig afbleget. Han var meget afgjort af *Karl Johan,* da han talte saa flydende Fransk. Han var i senere Aar General-Kommissær, men jeg ved ikke, om han paa det sidste indehavde den Post. Han rejste nemlig op til Throndhjem eller det Throndhjemske, hvor en Søn af ham, der begyndte som Landhandler, ejer et prægtigt Sted oppe ved *Selbo-Søen,* ca. 3 Mils Vej nordost for Byen. Enten *der* eller i selve Throndhjem døde han, jeg tror i Tredserne. Hans Søn var ogsaa Statsraad *Birch-Reichenwald* — R. er Moderens Navn — som i sin Tid paa udmærket Maade viste sit Fædrelands-Sind i »*Statholder-Sagen*« ved Siden af Statsraad *Ketil Motzfeldt,* hans gode Ven og gjennem mange Aar det ægte Vittighedselement i Norges Storthing, hvortil det vist ikke selv kun tilnærmelsesvis har havt Magen enten før eller siden. Han stod, hvad her er sjældent, næsten udenfor Partierne; nærmest tilhørte han, Ketil Motzfeldt, nu »Højre«, men hans Vid lynte baade til Højre og Venstre. Det er ikke mange Aar siden han døde,

og Birch-Reichenwald, som, da han havde nedlagt sin Statsraads-Post, blev Amtmand i Akershus Amt, fulgte ham ikke saa længe efter. Birch-Reichenwalds Søn, der ogsaa bær Dobbelt-Navnet, har ogsaa været Statsraad. Han er for Tiden Storthingsmand, en betroet Mand i Kristania Kommune og Indehaver af et Embede, som jeg ikke har Rede paa, da det angaar Penge-Væsen. Det er *kanske* hvad man før kaldte »Zahl-Kasserer«, men jeg tør ikke sige det for vist, men *det* tør jeg sige, det er en Mand, som har Agtelse hos Modstandere som hos Medstandere. Han er høj og smal, ganske *uden* Skjæg og Barter, som Far og Bedstefar før ham, og ser endnu ganske ungdommelig ud.[1])

Ludvig Lindeman begyndte at studere Theologi. Hvad der i Fyrretiaarene nødte ham til at opgive Examens-Læsningen var et Par »Kautioner«, hvorved den, som gik i Borgen, maatte betale Gildet. Saa maatte han overta' al den Musik-Undervisning, Kræfterne tillod, ved Siden ad Organist-Posten. At være med i kirkelige og theologiske Spørgsmaal vedblev han dog, saa længe han levede. Vinteren 1840 vilde han, med et Par andre, hen og læse *Romer-Brevet* hos den navnkundige Vejleder Kandidat *Thistedal* fra Kristiansand og fik ogsaa mig overtalt til at være med, skjønt jeg endnu havde igjen tredie Afdeling af Anden-Examen. Thistedal boede den Gang i *Oslo* i samme Gaard, hvor H. Brun boede i 21 Aar fra 1857—78 hos de samme Folk: Forældrene til den ved *Norgeshistorien,* nu lige ved Fuldendelsen, saa navnkundige Sognepræst *Wilh. Poulsen* i *Siljord. Thistedal* tog sin Embeds-Examen endnu i *Herslebs* og *Stenersens* Dage; da talte man *Latin* ved Examens-Bordet og Hersleb sa', da han mældte, at

---

[1]) *Birch Reichenwald* er for ganske nylig *atter* indtraadt i Ministeriet ved Grosserer *Thornes* Udtrædelse.

han havde faaet *Udmærkelse:* »Jeg lykønsker dig, jeg lykønsker mig, jeg lykønsker Fædrelandet!« — »Gratulor tibi, gratulor mihi, gratulor patriæ!« Han blev tilbudt *Universitets-Post,* men var aldrig og blev aldrig at formaa til at søge en saadan, lige saa lidt som han vilde søge Præste-Embede. Grunden fik Ingen at vide. Han havde ogsaa gjort en Udenlands-Rejse til Tyskland og i en Vogn tilfældigvis kommet til at kjøre sammen med den bekjendte Hebræer Prof. *Gesenius* og det er sagt, at de talte *Hebraisk* med hinanden. *Et* fik man ham dog til heroppe: at hjælpe til ved den nye Oversættelse af det gamle Testamente fra Grund-Texten. Ellers levede han nogle Aar som Manuduktør i Oslo — og da han endelig søgte en Post, var det en *Adjunkt-Post* ved Latinskolen i sin Fødeby Kristiansand. *Der* levede han endel Aar, og hans Søster holdt nok Hus for ham. Heroppe boede han aldeles som Student. Det er nu mange Aar, siden han døde.

Man vilde let falde paa at tro, at Thistedal maatte være en *Særling* at mødes og tale med, men — intet mindre. Han var en ligeoverfor fremmede lidt stille, men venlig Personlighed, var snarere bredvoxen end smal, blegt Aasyn med en ikke stor lige Næse og et Par dejlige Øjne, højt Halsbind og ingen Snipper, sort glat Haar, temmelig langt, og ingen Bakkenbarter og da intet Skjæg. Men sært fandt hans Værtfolk det, at han bemalede eller beklædte Væggene alle Steds med Hebraisk Skrift, enten han nu skrev ligetil paa Væggen eller fæstede beskrevne Papir-Lapper paa denne. Han var inde og betalte sin Husleje, ellers saa de ham ikke inden sine Døre. Han omgikkes Ingen uden en gammel Klokker *Klungeland* og hans Hus, som ogsaa var komne fra Kristiansand og den ganske unge Student *Gisle Jonson,* sammesteds fra. Mellem Thistedal og Jonson blev der et varmt Venskab; Jonson kom jævnlig ud til ham.

Paa Thistedal kan man godt bruge Benævnelsen,

Grundtvig brugte paa Dr. Rudelbach: »en grundmuret Dogmatiker.« *Qvensteds* Navn kom alt i 1840 fra Thistedals Mund ind i mine Øren og han roste storlig »de tyske Dogmatikere« for deres fine og højst træffende Bestemmelser af det ene og det andet Begreb. Ved *Romerbrevet* var der jo Lejlighed nok til at tale om dem. Ved Udtydningen af et Sted, jeg huser ikke hvilket, nævnte jeg Troes-Bekjendelsen som Hjemmel. »Ja,« sa' Thistedal omtrent, »det kan nok ha' sin Betydning, at »den gamle Bekjendelse« udsiger det.« En Aften jeg var ude hos ham for at betale, hvad jeg skyldte ham, og han bad mig sidde ned, kom vi op i et længere Ordskifte om Troes-Bekjendelsen. Vi talte os selvfølgelig ikke enige, men der var heller slet ingen Bitterhed i Ordskiftet. Jeg mærked i denne *ene* Samtale, jeg havde med ham paa to Mands Haand, intet til en *Qvensteds* Krigskhed og Utaalsomhed, hvor højt han end satte ham.

Det er underligt, at mellem 1839 og 48 gaar de Throndhjems-Rejser, jeg gjorde, ud i Et for mig, men *1840,* da jeg havde klaret Anden-Examen, rejste jeg sikkert af Sted og nød Sommeren i de Kjæres Kreds deroppe.

Efterskrift.

I Augustheftet har jeg i Verslinjen S. 278 skrevet »Skytterland«, men der skal staa *Skytterlands*. Det kunde volde Kyndige unødigt Hovedbrud, at en *Aiskyllos* skulde have troet, at *hele* Skytien var en »ubetraadt Ørken«. Ogsaa vil jeg bede Læseren rette »udtalede«, S. 272 — 8. L. f. n. til *udladede*.

Den danske Højskole.

Foredrag i Industriforeningen i Kjøbenhavn.

Af L. Schrøder.

Bestyrelsen for Industriforeningen har gjort mig den Ære at opfordre mig til i Aften at holde et Foredrag om »den danske Højskole«, og jeg har ikke turdet vægre mig ved at efterkomme denne Opfordring, skønt jeg har følt, at det har sin særegne Vanskelighed i *denne* Forening at tale om *dette* Æmne.

Sagen er jo, at Industriforeningen i sin Tid er opstaaet som en Følge af den Virksomhed, vor store Naturgransker *H. C. Ørsted* og den af ham fremkaldte polytekniske Læreanstalt har øvet, medens den danske Højskole er en Frugt af *N. F. S. Grundtvigs* Virksomhed. Det er, om jeg maa bruge dette Udtryk, til *Ørsteds Forening,* jeg skal tale om *Grundtvigs Skole,* og de to Navne Ørsted og Grundtvig have i lang Tid dannet en skarp Modsætning til hinanden.

Til at begynde med har der ganske vist været et venligt Forhold imellem Ørsted og den syv Aar yngre Grundtvig. De vare begge stærkt paavirkede af Henrik Steffens, og de vare begge dybt grebne af Øhlenschlägers Digtning, og de have mødtes i Venlighed i det Hus paa Vestergade, hvor Ørsteds Broder levede med sin højtbegavede Hustru, der var Søster til den store Digter. Men saa kom Grundtvigs stærke religiøse Vækkelse. Den bragte ham til at se paa den tyske Naturfilosofi som en Livsbetragtning, der vilde udslette Forskellen imellem godt og ondt som imellem Skaberen og Skabningen, — og han følte sig forpligtet til at skrive imod den. Men de stærke Udtryk, han brugte, vakte Ørsteds Harme. Saa skrev da Naturgranskeren imod Grundtvig som den »store Anklager«, og Grundtvig svarede,

idet han kaldte Ørsted »den lille Anklager«. Men Læseverdenen stod i det hele paa Ørsteds Side.

Grundtvig har engang bemærket, at man skal tage sig i Agt for det haarde, det kan blive haardest for en selv. Og da tænkte han paa sin egen Erfaring, sikkert ikke mindst paa, hvad han havde følt som Eftervirkninger af Striden med Ørsted. Det gaar særligt tilbage til det haarde Sammenstød med ham, naar den Mening udviklede sig, at Grundtvig var en mørk Fanatiker, der vilde føre sine Tilhængere ind i sygelige Drømmerier og bort fra Virkelighedens rene og sunde Luft. Det lykkedes vel for ham at overvinde Mistanken om, at han saa alting sort i sort, — man spottede ham jo tilsidst som Forkynder af »den glade Kristendom«, — og det lykkedes vistnok ogsaa for ham at faa Folk til at se, han ikke med Vold og Magt vilde paatvinge dem sin Tankegang, — man fandt jo, at han gik altfor vidt i sine Krav paa Frihed indenfor Folkekirken. Men derimod er det næppe lykkedes for ham at faa Ørsteds Disciple til at slippe den Tanke, at han og hans Venner førte dem, de fik Indflydelse paa, ind i uklare Fantasier, usunde Sværmerier og taagede Forestillinger. Det er fordi denne Fordom har raadet i vide Kredse, at det har sin Vanskelighed at tale om Grundtvigs Skole i Ørsteds Forening. Og derfor kan jeg ikke godt iaften føre Ordet om dette Æmne uden først og fremmest at anføre Kendsgerninger, der kunne vise, at den danske Højskole, Grundtvig har været Ophav til, har villet og udrettet andet end at gøre sine Lærlinge til upraktiske Drømmere.

Det ligger da allernærmest at pege paa *»det danske Smør«*, hvoraf Overskudsudførelsen er steget fra 18—19 Millioner Pund i 1881 til 78—79 Millioner Pund i 1892, og hvis Betydning paa det engelske Marked fremfor det franske Smør, der kun udgjorde 55 Mill. Pd., og de Landes, som ydede mindre, hænger sammen med, at det fremkommer i store Mængder af gennemgaaende god Beskaffenhed.

Dette vilde ikke have været muligt, dersom ikke de smaa Mælkeproducenter hele Landet over havde sluttet sig sammen om i Andelsmejerier at benytte de ny Metoder for Smørtilvirkning, der ere anviste af Videnskabsmænd som Segelcke og Fjord. Men dette er igen betinget af, at der overalt i den jævne Landbostand er livlige Mænd, som agte paa, hvad Tiden kræver, og baade selv formaa hurtigt at rette sig derefter og at faa deres Naboer med dertil.

I »Deutsche Molkerei-Zeitung« kunde man for et Par Aar siden læse en Artikel om de Fjord-ske Smørudstillinger, hvori det danske Folk pristes *som et ualmindelig vaagent Folk med stor Modtagelighed for ny Fremskridt.* Uden dette kunde det ikke have været muligt, at der efter den første Indbydelse til at deltage i disse Smørudstillinger meldte sig 400 Andelsmejerier.

»I Danmark,« skriver den tyske Forfatter, »behøver Staten hverken at benytte sin Magtstilling eller Pengemidler for at vinde Landmanden for Fremskridt. Det er nok at gøre ham opmærksom paa hans egen sande Interesse. Deri ligger Hemmeligheden, som forklarer den meget beundrede raske Opblomstring i Danmark.« — Idet den danske »Mælkeritidende« meddelte et Uddrag af det tyske Fagtidsskrift, henviste den til *Folkehøjskolerne* som det Middel, hvorved Landboerne i Danmark have faaet deres Synskreds udvidet, faaet Drift til at prøve deres Kræfter og faaet Mod paa Fremskridt. — Og hertil sluttede sig saa det i Lund udkommende svenske »Tidsskrift for Landmænd« med et Vidnesbyrd om, at Forfatteren i den danske Tidende netop traf Hovedet paa Sømmet, idet den søgte en af de fornemste Aarsager til det danske Folks store Vaagenhed og Dygtighed paa en Mængde af Landbrugets Omraader i den Vækkelse, som de unge have modtaget paa Folkehøjskolen. »Man behøver ikke at gaa langt omkring paa Landet i Danmark for at faa Bekræftelse derpaa. I næsten alle de Hjem, hvor Husfaderen, Husmoderen eller

nogle af de voksne Børn have staaet under Indflydelse af disse Skoler, finder man en Vaagenhed, en Livlighed, en Interesse, som gør sig gældende ikke blot ved aandelige Spørgsmaal, hvilke jo kun faa ere istand til at løse eller besvare, men, som naturligt er, først og fremmest i rent praktiske Spørgsmaal. Hemmeligheden ligger *i det talte Ords Kraft til at vække og opildne de unges Sjæle.*«

I April 1892 udkom i Gent en Bog af Direktør Fr. Schoongaus om Andelsmælkerisagen i Belgien, hvori de danske Landmænds Oplysning ogsaa prises i høje Toner: »Reformen paa Mælkebrugets Omraade foregaar i Landet mod Nord hurtigt og almindeligt, hos os (i Belgien) i Sandhed med Sneglefart og endda kun paa enkelte Steder. Dette beror paa vore Landsmænds Mangel paa Oplysning, deres Raadvildhed o. s. v. . . . Vi maa lære af Danmark,« saa »vi kan optage en alvorlig Konkurrence med dette Land paa det engelske Marked.« — Aaret iforvejen havde en belgisk Statsagronom med stærke Farver skildret det uheldige og ødelæggende i, at Landmændene i Belgien anbragte deres Døtre i Pensionater, hvorfra de vendte hjem som »forfinede, forlystelsessyge, romanlæsende Damer, ude af Stand til at gøre Livet i en Bondegaard tiltalende og hyggeligt.« Man henviste i Modsætning dertil til Danmark, hvor der i lang Tid har været Skoler for voksne Bonderpiger, som ere stærkt besøgte, og hvor hine mulige Følger af Dannelsen bleve undgaaede.

Da en dansk Folkehøjskoleforstander (A. Poulsen fra Ryslinge) nylig i England kom til at holde et Foredrag om den grundtvigske Folkehøjskole, dvælede han ogsaa ved den farlige Krise, hvori vort Landbrug havde været stedt, og ved »den Hurtighed og Præcision«, hvormed Overgangen i vort Mejerivæsen fandt Sted i Firserne. Dette har man i England lagt nøje Mærke til. Bemærkningerne derom ere blevne fremhævede i en Artikel i Times, hvori der tages Ordet for, at den kongelige Kommission, der er nedsat for

at overveje det »sekundære Skolevæsens« Ordning, skal sende et særligt Sendebud til Danmark, som kan udarbejde en autentisk Beretning om vort »sekundære Skolevæsen«.

Det er ikke noget nyt, at vi her i Danmark have svært ved at paaskønne, hvad der er opstaaet imellem os selv, førend det er bleven anerkendt i Udlandet — jeg formoder, at de Industridrivende tit have gjort den Erfaring, at Anerkendelse paa en Verdensudstilling hjælper mægtigt paa Afsætningen paa Hjemmemarkedet —. Mulig kan da disse Vidnesbyrd fra Tyskland og Sverig, fra Belgien og England om, at man har Øje for Sammenhængen imellem, hvad der er naaet ved Tilvirkningen af vor største Udførselsartikel, og Folkehøjskolesagen hjælpe til, at det ogsaa her hjemme kan blive almindelig erkendt, at det ikke er i usunde og uklare Drømmerier, men i en dygtig praktisk Virksomhed, man skal se Frugterne af Højskolernes Gerning.

At det danske Landbrugs Ledere erkende, hvad Folkehøjskolerne have udrettet, foreligger der Vidnesbyrd om i Erklæringer fra Mænd som Buus og Tesdorpf. Dertil kan jeg føje et nyt, idet Formanden for Foreningen af jyske Landboforeninger, Godsejer Bech fra Engelsholm, under Folkehøjskolejubilæet i Askov i et Telegram til mig fremsatte en »oprigtig Tak fra jyske Landmænd til Højskolen«.

Lad mig nævne en Frugt af Folkehøjskolebevægelsen i en anden Del af det praktiske Liv end Landbruget. Det er en saadan, som min Tilhørerkreds iaften desto mere vil vide at vurdere, da Industriforeningen har haft sin væsentlige Del i, at den *tekniske Undervisning* har naat saa høj en Udvikling her i København.

Der er i Løbet af de sidste Aartier foregaaet en fuldstændig Forandring i Byggehaandværkernes Uddannelse paa Landet. Naar man for en Menneskealder siden i Jylland talte om, at et ungt Menneske skulde »til Haandværket«, da betød det, at han vilde være Byggehaandværker. Og den, der kaldtes »Snedker«, var gærne baade

Møllebygger, Hustømrer, Murmester, Bygningssnedker og Møbelsnedker, ikke at tale om, at han tillige var Skaffer ved Gilderne. At denne Alsidighed ikke under almindelige Forhold kunde forenes med virkelig Dygtighed, følger af sig selv, og det kom paa mange Maader til at gaa ud over dem, der benyttede »Snedkerens« Bistand. Nu er Arbejdet delt, — nu kræves der af Bygmesteren, at han skal kunne give nøjagtig Tegning og et paalideligt Overslag over Bekostningerne, — nu kræves der af Svendene, at de skulle kunne arbejde efter de forelagte Tegninger. Men alt dette er bleven muligt, fordi der er uddannet en stor Mængde Haandværkere ved den tekniske Undervisning, der er knyttet til nogle af vore Højskoler.

Det har ordentlig kunnet vække Forundring hos en ældre Gaardmand, der benyttede denne ny Slags Haandværkere, at baade de indkøbte Materialer slog til og gik til, og at Overslaget over Bekostningerne helt igennem holdt Stik. Men det var en ikke mindre glædelig Erfaring, han gjorde, at der, medens Haandværkerne udførte deres Arbejde, ikke af dem blev drukken en Snaps Brændevin eller en halv Bajer. Og naar man før tit har sagt om Haandværkerne, at det kan være pinligt at vente paa, de skal komme, og en stor Lettelse, naar de endelig igen skal rejse, saa kan det ske, at man nu glæder sig hver Dag over de hyggelige Husfæller, man midlertidigt har i dem. Det kan jo være, at disse Haandværkere af den ny Skole ikke egne sig saa godt som den gamle til at være Skaffere og Skænkere ved Gilderne. Men at man er saa glad ved dem, kommer ganske vist for en stor Del af, at de have faaet deres tekniske Uddannelse i Forbindelse med en aandelig Paavirkning fra Folkehøjskolen.

Af hvad Art denne aandelige Paavirkning nu er, kan blandt andet oplyses af, hvad jeg alt har bemærket om vore unge Landsbyhaandværkeres voksende Ædruelighed. Skulde den betegnes med Hensyn til sin inderste Kærne,

da kunde jeg have Lyst til at gentage et Udtryk, som en af de danske Udsendinge paa den sociale Kongres i Berlin for nogle Aar siden brugte, da han efter den tyske Kejsers Ønske søgte at oplyse en af hans Statssekretærer om Folkehøjskolens Ejendommelighed. Da Ministeren nemlig hørte, at det især var blandt Landboerne, disse Skoler fandt deres Lærlinger, og i den Anledning sagde, man i Tyskland ogsaa havde Landbrugsskoler, saa svarede vor Landsmand, at det ikke var Fagdannelsen, der ved disse Skoler var Hovedsagen, men snarere »*en religiøs-sædelig Paavirkning*«, og at Ministeren, som tidligere Overpræsident i Slesvig-Holstein utvivlsomt maatte have faaet et Indtryk af disse Skolers Virksomhed. Dertil svarede saa Minister von Bøtticher, at det var ganske rigtigt, at der var mere religiøst Liv i Befolkningen i den nævnte Provins, jo nærmere man kom Kongerigets Grænse, og mindre, jo nærmere man kom Hamborg.

Det er det inderste Personlighedsliv, som vi i Folkehøjskolen fornemmelig søge at paavirke. Og Midlerne, vi dertil bruge, hentes især fra *Poesiens* og *Historiens* Skatkamre. Dette har ogsaa slaaet Udlændinge, som jeg fik et Vidnesbyrd om forleden Vinter, da jeg havde Besøg af en engelsk Lærer. Da denne nemlig havde søgt at sætte sig ind i Forholdene, holdt han ved en lille Skolefest en Tale, hvori han sagde: »Vi Englændere have noget at lære af Danmark med Hensyn til Skolesagen. Vi have en Rigdom af Poesi; men den har ingen Betydning for det store Folk. Vi have en stor Historie; men den øver ingen Indflydelse paa Mængden af Folket. Vi trænge til at lære af den danske Folkehøjskole at gøre Poesien og Historien frugtbringende for Folket.«

Det er ikke en æstetisk Nydelse af Digterværkerne, hvortil vi søge at føre vore Elever. Men vi ville gærne hjælpe dem til at føle, at Livet har andre Maal end at spise og drikke og more sig, og ved de ædle Digterværkers

Hjælp kan det lykkes at hæve deres Livsmaal og give dem Drift til selv at føre et værdigt Menneskeliv. Men frem for alt vil Historien, rettelig brugt, kunne styrke dem til at vandre i de gode Fodspor. Den Mand, som forestod Rødding Højskole i Vinteren 1844—45, den som Sognepræst paa Lolland afdøde og som Politiker ej ubekendte Wegener begyndte sin Indledningstale med at fremsige de ingemannske Vers:

Stig op af Graven, du Slægt, som døde,
fortæl dit Fald og afmal din Brøde,
advar os for Udslettelsens Dom,
og vis os, hvorfra din Frelse kom.

En historisk Tale, hvor dette er Grundtonen, kan ligesom ægte Poesi virke vækkende, og det ikke blot med Hensyn til Følelse og Fantasi, men ogsaa med Hensyn til Viljeslivet, saa Frugten kan blive Lyst til et daadfuldt Levnedsløb til Tjeneste for Fædrelandet.

Er Maalet Udviklingen af en sædelig stærk Personlighed, og er det vigtigste Middel dertil en Tale af poetisk og historisk Indhold, saa er det endnu at mærke, at det efter vor Erfaring kun er paa den voksne Ungdom (helst imellem 18 og 25 Aar), at det kan ventes at øve en blivende Virkning, naar den kommer i Forhold til et vækkende Ord af denne Slags. »Ungdomstiden er Aandens Skabertime,« sagde Grundtvig; »det er i de unge Aar, Sjælen leder efter sin Bestemmelse.« Det er i de voksne Ungdomsaar, at Valget skal træffes lige saa vel af Livsgerning og Livsanskuelse som af Livsledsagerinde. I Barndomstiden kunne de aandelige Indtryk være lige saa skiftende som Forelskelserne paa Børneballerne. At vore Skoler kaldes Højskoler, vil kun sige, at de ligesom Universiteterne ville indsætte Ungdomstiden i sin Ret som den egentlige Læretid.

Men lad mig vende tilbage til Talen om, hvad der er kommen ud af, at, at der i de sidst forløbne 50 Aar har været 110,000 unge Mennesker paa danske Højskoler.

Kan det paavises, at disse Skoler have baaret Frugt for Folk og Fædreland?

Lad mig som et fædrelandsk Foretagende først nævne »*det danske Hedeselskab*«, for hvilket jeg desto bedre kan vente Forstaaelse i denne Kreds, da den første Opfordring til mig om at tale her, gik ud paa, at jeg skulde holde Foredrag om afdøde Oberstløjtnant Dalgas, Stifteren og Bæreren af det danske Hedeselskab. Det er nu 4½ Aar siden, at Oberstløjtnant Dalgas ved en Familiefest i mit Hus var samlet med et Par Hundrede Landboere. Da holdt han en Tale for Folkehøjskolen, ikke særligt for den i Askov, men for den danske Folkehøjskole i det hele. Han havde, sagde han, været en Modstander af den, men var kommen til fuldt ud at forandre sin Opfattelse; nu var han dens Ven, og hans Vidnesbyrd havde maaske desto mere at betyde, fordi han fra Modstander var bleven Ven af denne Skole. Faa Mennesker, vedblev han, kendte saa meget som han til Forholdene omkring i Jylland; men det kunde han vidne, at skulde der nu udrettes noget, og her tænkte han naturligvis fornemmelig paa Hedesagen, da maatte man særligt henvende sig til Folkehøjskolens Elever. Det staar naturligvis i Forbindelse med Dalgas' forandrede Opfattelse af denne Sag, at jeg er kommen til at faa en mere fremtrædende Stilling i Hedeselskabet, end mine udvortes Forhold naturligt kunde føre til.

Lad mig nævne en anden Sag, hvor der kræves Offer af Tid og Penge af Deltagerne, det er *de danske Skytteforeninger*. Det havde sin særegne Betydning, da Formanden for de danske Skytteforeninger mødte i Askov for paa Jubilæumsfesten for Højskolesagen at frembære en Tak til Højskolerne for, hvad de havde udrettet for denne Sag. I Overbestyrelsen sidder da ogsaa adskillige af vore mere bekendte Højskolemænd. I denne Maaned holdes der i Askov et Kursus for omtrent 70 Delingsførere, som gennemgaa en saadan Uddannelse, at de med Frugt kunne

indøve Ungdommen hver i sin Kreds i Legemsøvelser. Og hvad man ikke ad anden Vej har kunnet naa, at faa velindrettede Gymnastikhuse opførte omkring paa Landet, som ogsaa Skolebørnene kunne have godt af, det er lykkedes ved denne Højskolernes Iver for at faa Gymnastiken i Gang. —

Frem for alt maa det nævnes, hvad der fra Højskolekredsene er gjort for *den sønderjydske Sag*. Ikke blot have vore Landsmænd i det fraskilte danske Land faaet en hel Del af deres kækkeste og dygtigste Ordførere blandt gamle Højskolelærlinger — lad mig nævne Mænd som *P. Skau* fra Bukshave og *Lassen* fra Lysabild, *Skrumsager* fra Kjøbenhoved og *H. P. Hanssen-Nørremølle*, det er alle gamle Lærlinger fra Rødding og Askov Højskoler. I det mindste fire saadanne foruden den sidstnævnte virke som Medarbejdere ved sønderjydske Blade. Men det er et meget stort Tal af unge sønderjydske Karle og Piger, som de danske Højskoler i Aarenes Løb have givet fri Undervisning for at hjælpe dem til den Udvikling paa deres Modersmaal, som de ikke kunne faa i deres hjemlige Skoler. Det var da ikke underligt, at der til Jubilæumsfesten mødte Udsendinge saa vel fra den nordslesvigske Sprogforening, som fra den nordslesvigske Vælgerforening og den nordslesvigske Skoleforening. Lad mig i Sammenhæng hermed tilføje, at den danske Højskole ogsaa gør sit for at befæste Baandene imellem vore Landsmænd i Amerika og os her hjemme saa vel som for at fremme Samkvemmet med de andre nordiske Folk.

Der er en Ting endnu, som jeg ikke godt kan undlade at nævne. Folkehøjskolens bedste Frugt er maaske *de mange lykkelige Hjem,* hvor ikke blot Mand og Hustru og Børn have det godt sammen, men hvor der ogsaa er et godt Forhold imellem Arbejdsgiver og Arbejdsherre. Vi kunne ikke nok som glæde os over, at der gives Understøttelse til fattige Karle og Piger til at komme paa Høj-

skole. De dele der Kaar med Gaardmandsbørnene og stundom ogsaa med unge Mennesker fra Embedsmandshuse. Der kan under Skolelivet sluttes Venskaber uden Hensyn til ydre Standsvilkaar. Og naar Husbonde og Madmoder kunne have Mennesker i deres Brød, med hvem de have Interesser til fælles for Opgaver, der ligge ud over hver enkelts egen Fordel, da er Vilkaaret til Stede for et Samliv, hvor den Bydende har virkelige Medarbejdere imellem de Lydende.

Der er engang i et Foredrag af en af vor danske Industris Stormænd, Kaptejn, Brygger *J. C. Jacobsen* udtalt, at det var først, da Naturvidenskaberne bleve gjorte tilgængelige ved populære Forelæsninger — blandt hvilke vor berømte *Ørsteds* fortrinlige Foredrag over Kemi og Fysik særlig udmærke sig ved den i høj Grad *vækkende* Inflydelse, de udøvede paa Tilhørerne —, at det begyndte at dages, idet de Industridrivende fik Øjet op for den store Betydning, som Indsigt i Naturens Love har for dem, og samtidig med at Trangen til en saadan Indsigt vaagnede hos disse, voksede ogsaa Naturforskernes Interesse for dybere gaaende Studier i specielle Retninger, som vedkomme Industrien.« Der er i disse Ord fremhævet, at det kommer an paa Vækkelse ogsaa i de Industridrivendes Kreds, og at Ørsted har besiddet et særligt vækkende Ord. Det er ogsaa Vækkelsen, der har været Løsenet i den danske Højskole, og have Grundtvigs Disciple udrettet noget, da har det særligt været ved det vækkende Ord. Men hvad Brygger J. C. Jacobsen fremhævede, at de vakte Industridrivende fik Naturgranskerne til at stille deres Videnskab i det praktiske Livs Tjeneste, det har ogsaa gentaget sig under Vækkelsen blandt Landboerne, saa Ønsket om Oplysninger og Kundskaber, der kunde træde i Livets Tjeneste, bestandig er bleven større, og det er ikke bleven uden Frugt.

Naar paa denne Maade et Ord af en industriel Stormand om Ørsted kan bruges til Oplysning om en Hovedside af,

hvad der ved den danske Højskole er udrettet især blandt Landboerne, saa peger det paa, at Navnene Ørsted og Grundtvig ikke i alle Retninger betegne Modsætninger. Har Udgangspunktet for dem begge været det samme: Steffens' vækkende Tale og det hele mærkelige Aandsliv, hvoraf den var det stærkeste Udtryk i vort Land, — da kan ogsaa det, der kommer ud af deres Virksomhed, i alt Fald delvist blive det samme, at vække deres Landsmænd til et daadfuldt Menneskeliv. Og med dette for Øje kan det vel gaa an at bede Industriforeningen — Ørsteds Forening — se med et velvilligt Øje paa den danske Højskole — Grundtvigs Skole.

Efterskrift.

Med dette Hefte vil Maanedsskriftet »Danskeren« ophøre og dermed en Virksomhed fra min Side, som strækker sig over 24 Aar, saa vist som »Danskeren« er en Fortsættelse af »Historisk Maanedsskrift« og dette igen af »Nordisk Maanedsskrift«. Jeg skylder de Mænd Tak, der i den lange Aarrække have været mine Medudgivere af disse Maanedsskrifter, som ikke have kunnet give os mere Pengeudbytte end det beskedne Forfatterhonorar for, hvad vi skrev. Min Tak vil jeg ogsaa henvende til Medarbejderne og Holderne af Tidsskrifterne. Muligvis ville de, der have fulgt dem med Deltagelse, kunne have Glæde af at støtte det Tidsskrift »For Kirke og Kultur«, som *Christoffer Bruun* nylig har begyndt sammen med en anden Præst i Kristiania, *Thv. Klammers,* og som jeg herved vil henlede Opmærksomheden paa med de bedste Ønsker for, at det maa blive et godt Bindeled imellem Mennesker i Nordens forskellige Lande, der kunde mødes om det i Titelen betegnede Maal.

LUDVIG SCHRØDER.

Indhold

af

Maanedsskriftet Danskerens tolv Bind.

(Romertallet betegner Bindet, det arabiske Tal Siden).

Under Overskriften „Fra Bogmarkedet" eller noget lignende findes Anmeldelser af *H. Begtrup, P. Bjerge, S Constantin-Hansen, L. Eskeland, Johanne Futtrup, Laura Kieler, H Nutzhorn, Fr. Nygaard, L. Schrøder, S. K Sørensen* og *Fr. Wexelsen*.

Om „Varemarkedet" har *Chr. Faber* skrevet 6 Stykker i hvert af de 8 første Bind og 2 i det niende.

